

Рольф Голаб і Піцер Крапф (рэдактары)

Жыццё ў дэмакратыі

Планы ўрокаў па ВДГ/АПЧ для малодшых
класаў сярэдняй школы

Жыццё ў дэмакратыі

Планы ўрокаў па ВДГ/АПЧ для малодшых класаў сярэдняй школы

Рэдактары Рольф Голаб і Піцер Крапф

Аўтары: Рольф Голаб, Тед Хадлстан, Піцер Крапф, Дон Роў і Вім Тельман

Том III з тамоў I-VI па ВДГ/АПЧ

Выхаванне дэмакратычнай грамадзянскасці (ВДГ)

і адукацыя ў сферы правоў чалавека (АПЧ) ў школьнай практыцы

Паслядоўнасць навучання, канцэпцыі, метады і мадэлі

Меркаванні, выкладзеныя ў гэтай працы, належаць аўтарам і не абавязкова адлюстроўваюць афіцыйную палітыку Рады Еўропы і Еўрапейскага Звяза.

Усе правы абаронены. Ніякая частка дадзенай публікацыі не можа быць перакладзеная, прайграная або перададзена ў любой форме або любымі сродкамі, электроннымі (CD-ROM, Інтэрнэт і г.д.) або механічнымі, уключаючы фотакапіраванне, запіс, або любым спосабам захоўвання інфармацыі або пошукавай сістэмы, без папярэдняга дазволу ў пісьмовай форме ад Адзела грамадскай інфармацыі і публікацый Дырэктарат камунікацыі (F-67075 Strasbourg Cedex або publishing@coe.int).

Каардынацыя для вытворчасці, дызайн і рэдагаванне гэтага тому выкананыя Цэнтрам перадачы ІРЕ (Міжнародныя праекты ў адукацыі; www.phzh.ch/ipe) Цюрыхскага універсітэта выхавання настаўнікаў (PHZH).

Сафінансаванне ад SDC – Швейцарскага агенцтва па развіцці і супрацоўніцтве.

International Projects in Education
Transferzentrum für internationale Bildungsprojekte

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Partnership for Good Governance

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Беларускі пераклад і выпуск гэтай публікацыі прафінансаваны ў межах супольнага праекта з Еўрапейскім Звязам «Аб спрыянні адукацыі ў галіне правоў чалавека і дэмакратычнай грамадзянскасці ў краінах Усходняга партнёрства».

Тэкст вычытаны Аддзелам вытворчасці дакументаў і публікацый (DPPD) Рады Еўропы

Ілюстрацыі: Пеці Віскеман

Вокладка: Майстэрня графічнага дызайну Рады Еўропы

Вёрстка: Агам/Мурро

Выдавецтва Рады Еўропы

F-67075, Strasbourg Cedex

<http://book.coe.int>

ISBN: 978-92-871-8527-3

© Рада Еўропы, 2008 ангельскае выданне

© Рада Еўропы, 2017 беларускі пераклад

Змест

Уводзіны	5
Канцэптуальная аснова дапаможніка: асноўныя паняцці	11
Частка 1 – Асоба і супольнасць	19
Блок 1: Стэрэатыпы і забабоны. Што такое ідэнтычнасць? Як я ўспрымаю іншых, і як іншыя ўспрымаюць мяне?	21
Блок 2: Роўнасць. Ты больш роўны, чым я?	41
Блок 3: Разнастайнасць і плюралізм. Як людзі могуць мірна жыць разам?	63
Блок 4: Канфлікт. Што рабіць, калі мы не згодныя?	87
Частка 2 – Ўзяць на сябе адказнасць	109
Блок 5: Права, свабоды і абавязкі. Якія нашы права і як яны абараняюцца?	111
Блок 6: Адказнасць. Якая адказнасць ляжыць на людзях?	141
Частка 3 – Удзел.....	159
Блок 7: Класная газета. Разуменне сродкаў масавай інфармацыі праз стварэння медыі	161
Частка 4 – Сіла і ўлада	175
Блок 8: Правілы і закон. Якія правілы патрэбны грамадству?	177
Блок 9: Урад і палітыка. Як трэба кіраваць грамадствам?	195

Уводзіны

Што прапануе гэтая кніга?

Гэты дапаможнік адрасаваны настаўнікам, метадыстам, распрацоўшчыкам навучальных праграмаў, рэдактарам і перакладчыкам падручнікаў у дзяржавах-сябрах Рады Еўропы. Ён можа быць перакладзены і адаптаваны для задавальнення канкрэтных патрабаванняў у рамках іх адукацыйных сістэмаў.

Дапаможнік складаецца з дзевяці навучальных адзінак (блокаў), накіраваных на выхаванне дэмакратычнай грамадзянскасці (ВДГ) і адукацыю ў сферы правоў чалавека (АПЧ). Блокі, якія складаюцца з чатырох урокаў кожны, прызначаныя для вучняў апошняга класу малодшай сярэдняй школы (8-га ці 9-га класа, у залежнасці ад сістэмы школьнай адукацыі). Кожны блок сфакусаваны на адной ключавой канцэпцыі, звязанай з ВДГ або АПЧ: ідэнтычнасць (асоба) – свабода – адказнасць (абавязкі) – канфлікт – камунікацыя – плюралізм – правілы і закон – роўнасць – урад (улада).

Па кожным уроку падрабязна апісваецца, наколькі гэта ўяўляецца магчымым, паслядоўнасць прапанаваных этапаў навучання. Вучнёўскія раздаткавыя матэрыялы (раздаткі) прыкладзеныя ў якасці дадаткаў да кожнага блока, так што настаўнік атрымлівае столькі падтрымкі, сколькі дапаможнік можа даць. Такім чынам, гэтая кніга адрасавана настаўнікам, а не вучням. Наш вопыт у галіне падрыхтоўкі настаўнікаў паказвае, што слухачы і пачаткоўцы ў прафесіі настаўніка цэняць падрабязнае апісанне ўрока, але, магчыма, і вопытныя настаўнікі змогуць таксама знайсці некаторыя ідэі і матэрыялы зручнымі для сваіх урокаў. Метадысты могуць выкарыстоўваць гэтую кнігу ў якасці дапаможніка ў навучанні ВДГ і выкладанні правоў чалавека.

Гэта – перагледжаны варыянт дапаможніка. Першае выданне было распрацавана ў Босніі і Герцагавіне ў падтрымку новага школьнага прадмета – дэмакратыі і правоў чалавека – які быў ўведзены ў 2002 годзею 3 1996 года Рада Еўропы займаецца падрыхтоўкай настаўнікаў і метадыстаў (якія рыхтуюць настаўнікаў) у галінах ВДГ і АПЧ дзеля падтрымкі працэсу мірабудаўніцтва пасля вайны. Рэдактары і аўтары першага выдання былі сябрамі міжнароднай каманды трэнераў, якія ўдзельнічалі ў гэтым праекце. Мы праводзілі падрыхтоўку настаўнікаў і метадыстаў без адрыву ад працы, і распрацавалі матэрыялы, у тым ліку першую вэрсію гэтага дапаможніка, карыснага як для падрыхтоўкі настаўнікаў, так і для выкарыстання ў класе¹.

Што такое падыход ВДГ/АПЧ?

Асноўныя прынцыпы ВДГ можна лепш за ўсё праілюстраваць на прыкладзе. Свабода меркаванняў і самавыражэння² – асноўнае права дэмакратычнага грамадства. У галіне ВДГ/АПЧ вучні павінны ведаць, разумець і паважаць права на свабоду меркаванняў і іх выказвання, і яны павінны ведаць, як яно абароненае іх нацыянальнай канстытуцыяй (навучальнае вымярэнне ведаў і разумення). Менавіта таму актыўнае выкарыстанне гэтага права мае важнае значэнне для ўдзелу ў дэмакратычным грамадстве. Вучні павінны таксама вывучаць і практыкаваць культуру дыскусіі на публіцы (навучальнае вымярэнне развіцця навыкаў і падвышэння кампетэнтнасці). Нарэшце, свабода самавыражэння закладвае аснову адкрытага і плюралістычнага грамадства. Супярэчнасць і канкурэнцыя інтарэсаў і меркаванняў – гэта норма, а не выключэнне. Канфлікты будуць узнікаць увесь час і ўсюды, і трэба навучыцца вырашаць іх негвалтоўнымі сродкамі, гэта значыць – праз прамоўленае слова (праз спрэчкі, дыскусіі, перамовы – як на публіцы, так і за зачыненымі дзвярыма). Адкрытае плюралістычнае грамадства абавязана на камплект абавязковых правілаў і моцныя інстытуты для забеспячэння выканання гэтых правілаў, але,

1. Падрабязнасці аб гэтым праекце можна знайсці ў Томе I гэтай серыі.

2. Глязді Усеагульную дэкларацыю правоў чалавека (УДПЧ), 10 снежня 1948 г., Артыкул 19; і Еўрапейскую канвенцыю аб правах чалавека (ЕКПЧ), 4 лістапада 1950 г., Артыкул 10.

магчыма, нават больш – на агульны камплект каштоўнасцяў, існуючых сярод грамадзян. Сярод гэтых каштоўнасцяў – талерантнасць, узаемная павага, прыняццё справядлівага кампрамісу, адмова ад гвалту і здольнасць спраўляцца з адкрытымі сітуацыямі рознагалоссяў і спрэчак, у якіх пытанні да гэтага часу не вырашаныя. Калі прыняцце палітычных рашэнняў падтрымліваецца і апраўленае ў моцны кансенсус парадку і дэмакратычных каштоўнасцяў, грамадства можа справіцца з высокай ступенню рознагалоссяў па канкрэтных пытаннях. Тады свабода меркаванняў ніяк не можа быць пагрозай для эфектыўнай улады, а хутчэй падтрымлівае яе ў якасці сродку пошуку справядлівых і эфектыўных рашэнняў праблем і канфліктаў.

Дэмакратыя мае культурнае вымярэнне, і ў палітычнай тэорыі гэта было задумана як няпісаны сацыяльны дагавор, які заключае кожны грамадзянін. Таму кожнае новае пакаленне павінна разумець і падтрымліваць гэты няпісаны сацыяльны дагавор (на набыццё каштоўнасцяў).

Гэты прыклад паказвае, што выхаванне і адукацыя ў галіне ВДГ/АПЧ пратрымліваецца халістычнага (цэласнага) падыхода, і інтэграцыі працэсаў навучання ў трох вымярэннях:

- веданне і разуменне (кагнітыўнае вымярэнне);
- навучанне навыкам і падвышэнне кампетэнтнасці;
- набыццё каштоўнасцяў і стаўлення.

Гэтая мадэль вымярэнняў навучання тычыцца адукацыі ў цэлым, і, такім чынам, вядомая многім чытачам. Кожны настаўнік ведае, наколькі моцны існуе ўхіл у бок кагнітыўнага навучання, асабліва ў старэйшых класах. Таму як ВДГ/АПЧ адпавядае таму выкліку, што ставіць гэтая цэласная мадэль навучання? Іншымі словамі, калі гэта тое, чыму вучні павінны вучыцца, што для гэтага павінны рабіць настаўнікі?

У чым асноўныя прынцыпы ВДГ/АПЧ?

Груба кажучы, ВДГ і АПЧ інтэгруюць гэтыя вымярэнні навучання шляхам стварэння такіх абстаўінаў, якія спалучаюць навучанне ў класе з вывучаннем рэальнага жыццёвага вопыту. ВДГ і АПЧ заснаваныя на наборы з трох дыдактычных падыходаў:

- навучанне «аб» дэмакратыі і правах чалавека;
- навучанне «праз» дэмакратыю і правы чалавека;
- Навучанне «для» дэмакратыі і правы чалавека.

Гэтыя тры дыдактычныя падыходы да ВДГ/АПЧ утвараюць адзінае цэлае. Ва ўсім, што робяць настаўнікі, удзельнічаюць усе тры дыдактычныя падыходы, якія абслугоўваюць усе тры аспекты навучання. Баланс наўмысных акцэнтаў павінен мяняцца. Далей мы будзем разглядаць кожны з гэтых падыходаў больш падрабязна.

Навучанне «аб»

Яно прадугледжвае грамадзянскае выхаванне як звычайны школьны прадмет. Навучанне «аб» тычыцца кагнітыўнага вымярэння навучання. Стандарты навучальнага плана кагнітыўнага ВДГ/АПЧ ўключаюць у сябе наступнае: вучні могуць растлумачыць, як працуе дэмакратыя ў адрозненне ад іншых формаў кіравання дзяржавай (дыктатура, алігархія); вучні могуць апісаць традыцыі і гісторыю правоў чалавека; і яны здольныя паказаць, якім чынам некаторыя з гэтых правоў чалавека інтэграваныя ў іх нацыянальныя канстытуцыі, тым самым надаючы ім статус грамадзянскіх правоў, якія больш надзейна абаронены. У сувязі з гэтым вучэбная праграма павінна ўключаць у сябе курсы па ВДГ/АПЧ і цесна звязаныя з імі прадметы, такіх як гісторыя, сацыяльныя навукі і эканоміка.

Навучанне «праз»

Вучні павінны не толькі ведаць свае правы ў адносінах да ўдзелу – яны таксама павінны быць у стане выкарыстоўваць іх. Таму вучням патрэбны практычны вопыт і магчымасці падрыхтоўкі

ў рамках школьнага жыцця праз ўдзел у працэсе прыняцця рашэнняў там, дзе гэта магчыма і карысна. Напрыклад, настаўнікі павінны даць вучням магчымасць выказаць свае меркаванні як па тэмах, дыскутуемых у класе, так і па пытаннях, звязаных з выкладаннем і кіраваннем школай. Калі зразумець такім чынам, тады ВДГ і АПЧ уяўляюць сабой хутчэй педагагічны дапаможнік, а не навучальны план, і ахопліваюць усю школу, а не толькі адмыслова падрыхтаваных настаўнікаў па ВДГ/АПЧ. Такія каштоўнасці, як памяркоўнасць і адказнасць, засвойваюцца праз вопыт, і тутшмат што залежыць ад настаўнікаў – усіх настаўнікаў, па ўсіх прадметах – у забяспечэнні пераканаўчых ролевых мадэляў. З іншага боку, таксама недастаткова такіх дэмакратычных каштоўнасцяў, як толькі невербальны рэжым паводзінаў. Досвед у школьным жыцці павінен быць адлюстраваны і ў катэгорыях сістэматычных спосабаў разумення (навучанне «аб»). ВДГ/АПЧ залежыць ад абодвух вымярэнняў, і дэбаты аб тым, што ВДГ/АПЧ або грамадзянскае выхаванне як суб'ект могуць быць заменены ў вучэбнай праграме па ВДГ/АПЧ ў якасці абагульненага педагагічнага прынцыпу, проста ўводзяць у зман.

Навучанне «для»

Гэтая дыдактычная перспектыва тычыцца сувязі паміж вопытам у школе і далейшым жыццём. Галіна ВДГ/АПЧ прытрымліваецца таго пункту гледжання, што вопыт у школьным жыцці важны я з пункту гледжання агульнай і палітычнай сацыялізацыі асобы. Праўда, што выхаванне, уключаючы жыццё ў школе, гэта падсістэма, якая вызначаецца канкрэтнымі патрэбамі і правіламі, а вопыт, назапашаны ў гэтай падсістэме не звязаны наўпрост з далейшым жыццём. Але, з іншага боку, жыццё ў школе, па сутнасці, – значная частка рэальнага жыцця. Многія падзеі, з якімі вучні сутыкаюцца ў школе, будуць паўтарацца ў іх дарослым жыцці, напрыклад, пытанні гендарнай роўнасці, інтэграцыі сяброў супольнасці з рознымі этнічным або сацыяльным паходжаннем, барацьбы з гвалтам, прымання на сябе адказнасці, зведвання няроўнага размеркавання ўлады і дэфіцыту ключавых рэсурсаў (такіх як грошы і час), падпарадкавання правілам і законам, і прыняцця кампрамісу. Вывучэнне «для» тычыцца важнасці адукацыі для далейшай жыцця. Задача настаўнікаў па ўсіх прадметах – падрыхтаваць вучняў да актыўнага ўдзелу, напрыклад, навучыць умению выказаць сваё меркаванне коротка і выразна на публіцы.

ВДГ успрымае школу як месца, дзе вучні могуць навучацца на вопыце рэальнага жыцця. Школа – гэта жыццё, а не месца ізаляванай акадэмічнага адукацыі дзеля далейшага жыцця. Школа тасам – мікра-супольнасць, мадэль грамадства ў цэлым³ У пэўнай ступені, школа можа нават стаць мадэллю лепшага або больш дэмакратычнага грамадства, таму што сябры школьнай супольнасці могуць удзельнічаць у працэсе прыняцця рашэнняў у большай ступені ў школьным асяроддзі, чым было б магчыма за яго межамі. Навучанне «для» дэмакратыі і правоў чалавека азначае навучанне таму, як удзельнічаць у супольнасці; навучанне «праз» дэмакратыю і правы чалавека азначае, што гэта супольнасць кіруецца дэмакратычнымі прынцыпамі, дзе правы чалавека і правы дзяцей паважаюцца як кіруючыя педагагічныя прынцыпы. Дэмакратыя абапіраецца на палітычную культуру, якой вучні павінны вучыцца на ўласным вопыце ў школах, а таксама за кошт абмеркавання гэтага досведу (навучанне «аб»).

ВДГ/АПЧ мае наступствы для адукацыйнай рэформы, якія тычацца ўсёй школы, з удзелам усіх настаўнікаў і дырэктараў, школьных адміністратараў і кіраўнікоў галіны. У цэнтры ўвагі дадзенага дапаможніка, з другога боку, выхаванне дэмакратычнай грамадзянскай пазіцыі і правоў чалавека ў якасці школьнага прадмета. Рэформа складаецца з мноства маленькіх крокаў, і яе працэс і вынікі будуць вар'іравацца ў залежнасці ад краіны і кантэксту. Першыя крокі неабходна зрабіць у класе, дзе настаўнікі могуць вырашыць, што яны хочуць змяніць. З гэтага пункту гледжання, пытанне аб метадазе і змесце мае важнае значэнне.

3. Гэтая канцэпцыя была натхнёная такімі мыслямі, як Дзьюі (школа як «эмбрыён грамадства») і фон Хентынг (школа як «поліс»).

Як змест звязаны з метадам у ВДГ/АПЧ?

Наогул кажучы, навучанне – гэта дзейнасць, якая ажыццяўляецца вучнем. Навучанне – актыўны працэс, які ў аднаго асобнага вучня адрозніваецца ад другога (канструктывісцкая канцэпцыя навучання). Напрыклад, вучні могуць навучыцца карыстацца свабодай самавыражэння толькі шляхам частай практыкі – «ужывай яе, ці страціш». Настаўнікі – не толькі па ВДГ/АПЧ, але і па іншых прадметах, – павінны стварыць сваім вучням магчымасці для навучання і даваць заданні, якія падтрымліваюць гэты працэс навучання, напрыклад, шляхам правядзення прэзентацый, дыскусій, дэбатаў, напісання эсэ, стварэння плакатаў, мастацкіх твораў або відэа кліпаў.

Таму ВДГ/АПЧ падкрэслівае метады, якія падтрымліваюць задачна-арыентаванае, інтэрактыўнае і кааператыўнае навучанне. Выявіўшы праблемы, звязаныя з пэўным заданнем і самастойна адшукаўшы рашэнне, вучні навучацца большаму, чым пры так званым «франтальным» навучанні ў адзіночку, пры тым ёсць вялікая гнуткасць, каб улічваць іх індывідуальныя патрэбы ў навучанні. Блокі гэтага дапаможніка дэманструюць, як задачна-арыентаванае навучанне можа быць звязанае з канкрэтнымі тэмамі і праблемамі, у тым ліку ў рамках праектаў, крытычнага мыслення, падчас дэбатаў і дыскусій, абмеркавання і зваротнай сувязі. З іншага боку, інтэрактыўнае навучанне замест франтальнага вучэння – ілжывая альтэрнатыва. Добрае выкладанне – гэта заўсёды спалучэнне абедзвюх формаў, як пакажуць апісанні ўрокаў у гэтым дапаможніку.

Галоўныя мэты ВДГ/АПЧ: удзел у дэмакратыі			
Навучанне (вучоба)	Вучэнне (выкладанне)	Метады	Школа
Веды і разуменне Навыкі (уменні) Стаўленне і каштоўнасці	Вучэнне аб праз для дэмакратыі і правам чалавека	Задача-арыентаванае, інтэрактыўнае і кааператыўнае навучанне, спалучанае з: – інструкцыямі, – кіраваннем, – трэніроўкай, і – дэмантрацыямі з боку настаўніка	«Школа як мікра- грамадства» Досвед рэальнага жыцця назапашваецца ў школе

Задача-арыентаванае навучанне мае наступствы для бюджэту часу ў класе. Наогул кажучы, калі настаўнікі хочуць каб іх вучні зрабілі больш, яны самі павінны казаць менш і займаць менш часу ў класе. Яны таксама павінны больш гнутка рэагаваць на патрэбы ў навучанні сваіх вучняў. Задача-арыентаванае і інтэрактыўнае навучанне патрабуе ўважлівага планавання і падрыхтоўкі і, як правіла, больш часу, чым франтальнае інструктаванне. Гэта, верагодна, прычына, чаму апошняя пераважае, хоць у цяперашні час шырока прызнана, што пераход да інтэрактыўнага вучэння – патрэба.

Таму можа здацца парадаксальным, што створаны дапаможнік для настаўнікаў, а не вучняў. Тым не менш, менавіта таму, што інтэрактыўнае выкладанне і задачна-арыентаванае навучанне ўяўляюць сабой больш цяжкія задачы для настаўнікаў, патрабуючы ад іх выконваць больш шырокі дыяпазон роляў і гнутка рэагаваць на патрэбы вучняў, гэтая кніга прызначана для падтрымкі настаўнікаў у якасці ключавых фігур – таму што менавіта настаўнік павінен стварыць магчымасці, даць заданні і сродкі і зрабіць сваіх вучняў больш актыўнымі.

У чым асноўная мэта ВДГ/АПЧ?

Дэмакратычныя сістэмы залежаць ад актыўны дэмакратаў. Як прыняць удзел у дэмакратыі – гэтаму можна навучыць і настаўнікі павінны гэта зрабіць. Складанасць інстытуцыйных рамак і абмяркоўваемых пытанняў патрабуюць мінімальнага ўзроўню ведаў і разумення. Прыманне ўдзелу ў публічных дэбатах, менавіта – у канкурэнцыі ідэй і арганізаваных інтарэсаў, патрабуе пэўных навыкаў, такіх як уменне гаварыць на публіцы і весці перамовы. Разуменне і паважанне няпісанага сацыяльнага дагавору, які ляжыць у аснове палітычнай культуры дэмакратычных

супольнасцяў, залежыць ад каштоўнасцяў і стаўлення, якіх прытрымліваецца малады чалавек. Асноўная мэта ВДГ/АПЧ – захаванне дэмакратыі жывой праз падтрымку маладога пакалення ў яго ператворэнні ў актыўных грамадзян. Дэмакратыя не можа функцыянаваць без інстытуцыйных рамак, абароненых канстытуцыяй. Але гэтага мала. Яна павінна мець карані ў грамадстве. Менавіта гэта культурнае вымярэнне дэмакратыі імкнецца умацаваць і падтрымаць ВДГ/АПЧ. Менавіта таму Рада Еўропы сканцэнтраваная на падрыхтоўцы настаўнікаў па ВДГ/АПЧ дзеля падтрымкі мірнага працэсу ў Босніі і Герцагавіне.

Гэты дапаможнік адрасаваны настаўнікам вучняў 8-га ці 9-га класа. Навучанне шмат у чым залежыць ад таго, што вучань ужо ведае і што ён ці яна ўжо перанесла ў сваім жыцці. Таму блокі ў гэтай кнізе падкрэсліваюць культурнае вымярэнне дэмакратыі, у той час як дапаможнік для сярэдняга ўзроўню (ВДГ/АПЧ, Том IV) ссоўвае акцэнт на палітычным і інстытуцыянальным вымярэннях дэмакратыі ў грамадстве і на працэсе прыняцця палітычных рашэнняў⁴.

«Еўрапейскі падыход» да ВДГ/АПЧ

Дадзены дапаможнік адлюстроўвае агульнаеўрапейскі падыход да ВДГ/АПЧ, заснаваны на ўнёсках, зробленых з шырокай разнастайнасці фонаў. Мы распрацавалі ідэю і стварылі першую версію гэтай кнігі ў Босніі і Герцагавіне, і многія педагогі і настаўнікі прынялі ўдзел у яе аналізе і абмеркаванні. Аўтары і рэдактары гэтага дапаможніка ўвасабляюць сабой навучальныя падыходы і традыцыі Вялікабрытаніі, Бельгіі, Швейцарыі і Германіі. Пры падрыхтоўцы перагледжанага варыянту мы атрымалі падтрымку ад спадарынь Олаф Олафсдоттэр і Сары Кіцінг-Четвынд з Рады Еўропы, а таксама ад спадарыні Сабрына Марунчеду і доктара Вільтруд Вэйдінгер (Міжнародныя праекты ў адукацыі (ІРЕ), Цюрых). Спадарыня Анжэла Доўл з Рады Еўропы прачытайце нашы канчатковыя варыянты, а ілюстрацыі спадара Пеці Віскемана дадалі нашаму тэксту сэнс, які не можна перадаць у словах. Мы хацелі б падзякаваць аўтараў, ілюстратара, рэцэнзентаў і карэктараў за іх уклад і падтрымку. Мы асабліва ўдзячныя спадару Аміру Адзовічу, каардынатару Рады Еўропы ў Сараеве, які клапаціўся пра нас на працягу ўсіх праектаў па ВДГ/АПЧ. Без яго ўдзелу з самага пачатку праекта гэтая кніга ніколі б не была напісана. Мы таксама дзякуем спадарыне Хезер Курант за яе цяпенне пры падрыхтоўцы нашых паездак, атрымання візаў і арганізацыі сустрэч. Мы ўдзячныя ўсім нашым партнёрам у гэтым па-сапраўднаму еўрапейскім праекце.

Страсбург, красавік 2008 г.

Рольф Голаб (Цюрых, Швейцарыя)

Піцер Крапф (Вайнгартен, Германія)

4. ВДГ/АПЧ можна выкладаць любой узроставай групе, пры ўмове, што ўлічваецца ўзровень ведаў і вопыту навучэнцаў. «Дапаможнік па выхаванні па правах дзяцей» (ВДГ/АПЧ, Том V) паказвае дыяпазон дыдактычных падыходаў ад узроўню дзіцячага садка да 8-га класа.

Канцэптуальная аснова дапаможніка: асноўныя паняцці

Асноўныя паняцці ў ВДГ/АПЧ – інструменты для актыўнага грамадзяніна

Засяродзіўшы ўвагу на канцэпцыях, гэтая кніга трымаецца класічнага дыдактычнага падыходу да грамадзянскай і іншых галінаў адукацыі. Асноўныя паняцці ўзятыя з тэорыі, але ў выкладанні і навучанні яны не ствараюць сістэматычную тэарэтычную аснову. Хутчэй за ўсё, яны выбраны таму, што з'яўляюцца карыснымі інструментамі для вучня.

Асноўныя паняцці (канцэпцыі) – гэта кагнітыўныя структуры, якія дапамагаюць вучням інтэграваць новую інфармацыю ў значны кантэкст і больш лёгка засвойваць яе (канструктывісцкае навучанне). Гэта асабліва тычыцца фактаў і лічбаў, якія вучням інакш прыйшлося б завучваць на памяць. Канцэпцыі таксама дапамагаюць пры чытанні газеты ці слуханні навінаў: праблема становіцца істотнай, калі звязаная з такімі паняццямі, як дэмакратыя, улада, канфлікт або адказнасць. Таму канцэпцыі вельмі важныя ў выхаванні інфармаванага грамадзяніна. Але яны не толькі даюць структуру для кагнітыўнага навучання; яны таксама маюць наступствы для набыцця каштоўнасцяў і развіцця навыкаў навучання. Гэтыя сувязі ўласцівы усім блокам ў гэтай кнізе, як гэта будзе паказана больш падрабязна далей.

Вучні, якія навучыліся задаваць пытанні, кіруючыся асноўнымі канцэпцыямі ВДГ/АПЧ, будуць лепш падрыхтаваны да працы з новай інфармацыяй і новымі праблемамі ў будучыні (пажыццёвае навучанне). Навучанне на аснове канцэпцыяў таксама рыхтуе вучняў для больш прасунутых даследаванняў на акадэмічным узроўні, дзе яны могуць падыйсці да тэорыі, якія ствараюць канцэпцыі.

Як вучні разумеюць і выкарыстоўваюць ключавыя канцэпцыі?

Мысленне і навучанне маюць шмат агульнага са злучэннем канкрэтнага з абстрактным. Канцэпцыі – гэта абстрактныя паняцці, абагульненыя прадукты аналізу і разважання. Вучні могуць засвоіць канцэпцыі праз два падыходы – дэдуктыўны або індуктыўны. Дэдуктыўны падыход пачынаецца з канцэпцыі, прадстаўленай на лекцыі ці ў тэксце, а затым прымяняе яе да нечага канкрэтнага, напрыклад, праблемы ці вопыту. Індуктыўны падыход рухаецца ў іншы бок, пачынаючы з канкрэтнага і пераходзячы да абстрактнага. Чытач знойдзе, што блокі ў гэтай кнізе, як правіла, рухаюцца індуктыўным шляхам.

Таму ключавыя канцэпцыі гэтай кнігі распрацаваны на аснове канкрэтных прыкладаў – часта гісторыі або прыкладаў (выпадкі). Калі вучні абмяркоўваюць тое, што прыклад азначае ў цэлым, яны пытаюцца пра канцэпцыю, якая можа падсумаваць гэтыя абагульненыя аспекты. Настаўнік вырашае, калі і як ўвесці канцэпцыю.

Канцэпцыі – інструменты разумення, якія вучні могуць ужыць да новых тэмаў. Чым часцей яны выкарыстоўваюць канцэпцыю, тым лепш яны зразумеюць яе, і тым бліжэй будуць спасылкі і крос-сувязі (кагнітыўныя структуры). Замест таго, каб завучваць асобныя факты на памяць, вучні могуць звязаць новую інфармацыю з рамкамі разумення, якія яны ўжо засвоілі.

Як можна адаптаваць гэты дапаможнік?

Блокі апісваюць першы з двух важных этапаў навучання – пераход ад канкрэтнага да абстрактнага. Яны даюць інструменты і пакідаюць настаўнікам і вучням права вырашыць, як іх выкарыстоўваць. Гэта – другі крок ад абстрактнага ўзад да канкрэтнага. Не толькі патрэбы і інтарэсы вучняў, а і пытанні і матэрыялы, інстытуцыйныя рамкі і традыцыі выхавання вар'іруюцца ад краіны да краіны. Гэта – адпраўная кропка для адаптацыі гэтага дапаможніка.

Блогі ў гэтай кнізе прапануюць інструменты, якія ўзбагачаюць палітычную свядомасць, развіваюць навыкі і фармуюць стаўленне. Яны не тычацца пытанняў, актуальных у той ці іншай краіне ў пэўны момант часу, але чытач часта знойдзе прапановы для настаўніка або вучняў збіраць матэрыялы, якія звязваюць блокі з кантэкстам сваіх краінаў. Рэдактары і перакладчыкі, а таксама настаўнікі павінны ведаць гэты прабел, які пакінуты наўмысна. Падобна таму, як кожная краіна развівае сваю ўласную традыцыю дэмакратыі, укаранёную ў сваёй культурнай традыцыі і сацыяльным развіцці, кожная краіна павінна таксама распрацаваць сваю эквівалентную версію ВДГ/АПЧ, шляхам дадання спасылак да сваёй сістэмы школьнага выхавання, сваёй інстытуцыйнай структуры палітычнай сістэмы, палітычных праблем і працэсу прыняцця рашэнняў.

Якія ключавыя канцэпцыі ўключаны ў гэты дапаможнік?

Мапа канцэпцыяў, змешчаная ніжэй, распрацаваная ў выглядзе канцэнтрычных колаў, якія паказваюць ключавыя канцэпцыі, уключаныя ў гэты дапаможнік.

Дэмакратыя – у цэнтры мапы, каб паказаць, што гэтая канцэпцыя прысутнічае ў кожным кантэксце ВДГ/АПЧ. Удзел актыўных грамадзян у дэмакратычным грамадстве – асноўная мэта ВДГ/АПЧ; таму гэтай канцэпцыі належыць цэнтральнае месца на мапе.

У наступным коле змешчаны тры ключавыя элементы дэмакратыі: правы, адказнасць (абавязкі) і юстыцыя (законнасць). Яны – узаемазалежныя і важныя прадумовы, неабходныя каб дэмакратыя дасягнула поспеху.

Грамадзянам трэба гарантаваць і навучыць актыўна карыстацца асноўнымі правамі чалавека, якія дазваляюць ім удзельнічаць у працэсах прыняцця рашэнняў – напрыклад, права голасу, свабода выказвання (самавыражэння), свабода прэсы, роўнасць перад законам, а таксама права на ўладу большасці. Дэмакратыя – канкурэнтаздольная; менавіта ў ёй існуе канкурэнцыя паміж інтарэсамі, ідэямі і каштоўнасцямі – а каштоўнага тавару не хапае. Тым не менш, магчымасці ўплываць на прыняцце рашэнняў, асабліва ў канкурэнтнай рынкавай эканоміцы, размеркаваны нераўнамерна, а ў грамадстве існуе няроўнае размеркаванне дабрабыту і магчымасцяў. Гэта палітычнае пытанне: ці трэба і ў якой ступені трэба скарэктаваць эканамічнае і сацыяльнае размеркаванне (сацыяльная справядлівасць). Грамадзяне могуць і павінны выкарыстоўваць свае правы для абароны сваіх інтарэсаў, але ні воднае грамадства не можа выжыць, калі яго члены не жадаюць клапаціцца адзін пра другога і пра свае агульныя інтарэсы (адказнасць). Гэты кароткі нарыс паказвае, што канцэпцыі не стаяць у адзіноце, але звязаныя адно з адным з напругай, якая павінна быць збалансаваная, гэта значыць – зразумелая.

Іншыя канцэпцыі, размешчаныя ў вонкавым крузе, звязаныя з гэтымі асноўнымі канцэпцыямі і паміж сабой у многіх адносінах.

Стрэлкі, накіраваныя вонкі, паказваюць, што ўсе гэтыя канцэпцыі могуць быць выкарыстаныя пры разгляданні рознага роду пытанняў – маральных, сацыяльных, эканамічных, прававых, палітычных ці экалагічных.

Мапа ключавых канцэпцый у галіне ВДГ/АПЧ

Ключавыя канцэпцыі і навучальныя вымярэнні ВДГ/АПЧ

Ключавыя канцэпцыі звязаныя як з прадметамі блокаў, так і з трыма навучальнымі вымярэннямі ВДГ/АПЧ, якія ўжо былі прадстаўленыя ва Ўводзінах. У наступнай табліцы паказана, як асобныя блокі робяць свой унёсак у выкладанне «аб», «праз» і «для» дэмакратыі і правоў чалавека. У табліцы таксама паказана, як і чаму адзінкі былі згрупаваны па чатырох кірунках, якія адносяцца да ключавых аспектах ВДГ/АПЧ:

1. Індывідуальнасць (асоба) і грамадства (супольнасць)
2. Прыманне на сябе адказнасці (абавязкаў)
3. Удзел
4. Сіла і ўлада

Змешчаныя пад гэтымі чатырма загалоўкамі, асобныя блокі ўтвараюць курс навучання. Частка 1 пачынаецца з асобы, а затым факсуецца грамадстве – сацыяльным узаемадзеянні, стэрэатыпах, рознасці і плюралізме, плюралізме і канфліктах. Частка 2 ўздымае пытанне аб тым, хто павінен узяць на сябе адказнасць у грамадстве. У Частцы 3 Блок 5 (вытворчасць газеты) стаіць самастойна, таму што гэты блок – бліжэй за ўсё да рашучых дзеянняў у грамадстве – у гэтым выпадку, школьнай супольнасці. І, нарэшце, Частка 4 глядзіць на закон, заканадаўства і палітыку, як на агульным узроўні, так і ў кантэксце школьнага парламента.

№ блоку	Назва	Асноўная канцэпцыя ВДГ/АПЧ	Вучэнне «аб», «праз» і «для» для дэмакратыі і правоў чалавека		
			«аб»	«праз»	«для»
Частка 1: Асоба і супольнасць					
1	Стэрэатыпы і забалоны. Што такое ідэнтычнасць? Як я ўспрымаю іншых, і як іншыя ўспрымаюць мяне?	Ідэнтычнасць (асоба). Асоба і супольнасць	Узаемнае ўспрыманне. Стэрэатыпы і забалоны. Ідэнтычнасць асобы і групы	Пераключэнне перспектывы	Распазнаванне і аспрэчванне стэрэатыпаў і забалоны
2	Роўнасць. Ты больш роўны, чым я?	Роўнасць. Дыскрымінацыя. Сацыяльная справядлівасць	Дыскрымінацыя ў грамадстве. Роўнасць як фундаментальнае права чалавека	Ацэньванне адрозненняў і падабенстваў. Пераключэнне на перспектыву ахвяраў дыскрымінацыі	Аспрэчванне сітуацый дыскрымінацыі. Маральнае разважанне
3	Разнастайнасць (рознасць) і плюралізм. Як людзі могуць мірна жыць разам?	Разнастайнасць. Плюралізм. Дэмакратыя	Плюралізм і яго межы. Роўныя правы і выхаванне. Абарона ўразлівых асобаў або груп дагаварамі аб правах чалавека	Талерантнасць. Акцэнт на праблемах, а не людзях	Дэмакратычнае абмяркаванне. Даследчыя дэбаты. Перамовы
4	Канфлікт. Што рабіць, калі мы не згодныя?	Канфлікт. Мір (спакой)	Сітуацыя «оба бакі ў выйгрышы». Жаданні, патрэбы, кампраміс	Негвалтоўныя паводзіны	Шасцікрокавая мадэль вырашэння канфліктаў

№ блоку	Назва	Асноўная канцэпцыя ВДГ/АПЧ	Вучэнне «аб», «праз» і «для» для дэмакратыі і правоў чалавека		
			«аб»	«праз»	«для»
Частка 2: Узяць на сябе адказнасць					
5	Правы, свабоды і абавязкі. Якія нашы правы і як яны абараняюцца?	Правы. Свабоды. Адказнасць	Базавыя патрэбы і жаданні. Чалавечая годнасць. Адказнасць і абарона правоў чалавека	Інфармаванасць аб персанальнай адказнасці	Выяўленне і аспрэчванне парушэнняў правоў чалавека
6	Адказнасць. Якая адказнасць ляжыць на людзях?	Адказнасць	Правая, сацыяльная, маральная адказнасць. Роля НГА ў грамадзянскай супольнасці	Маральнае разважанне. Вырашэнне дылемаў (канфлікты адказнасцяў)	Прыняццё персанальнай адказнасці
Частка 3: Уздел					
7	Класная газета. Разуменне сродкаў масавай інфармацыі праз стварэнне медыі	Дэмакратыя. Грамадская думка	Тыпы друкаваных медыяў. Мэта новых раздзелаў	Свабода інфармацыі і самавыражэння. Планаванне. Сумеснае прыняцце рашэнняў	Прыняццё персанальнай адказнасці за практ
Частка 4: Сіла і ўлада					
8	Правілы і закон. Якія правілы патрэбны грамадству?	Правілы і закон. Вершавенства закону	Мэта закону (права). Грамадзянскае права і крымінальнае права. Законы для моладзі. Крытэрыі добрага закону	Выяўленне справядлівых законаў	Павага да закону
9	Урад і палітыка. Як трэба кіраваць грамадствам?	Сіла і ўлада. Дэмакратыя. Палітыка	Формы кіравання (дэмакратыя, манархія, дыктатура, тэакрытыя, анархія). Адказнасць ураду	Свабода думкі і самавыражэння. Крытычнае мысленне	Дэбатаванне

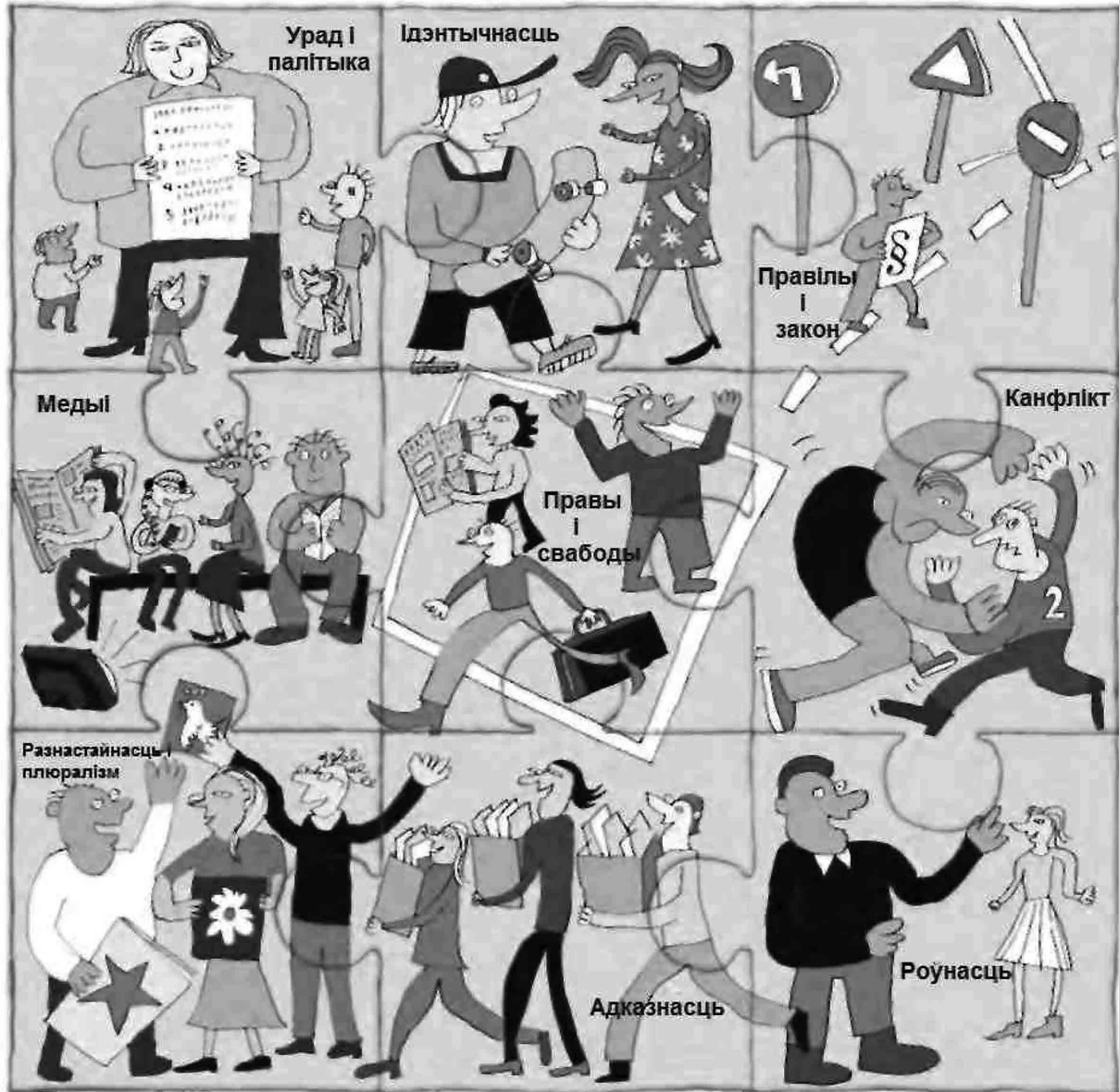
Групоўка блокаў пад ключавымі аспектамі дае настаўніку вялікую гнуткасць у планаванні ўрока. Пытанні, узятых вучнямі ў адным блоку часта апыраджаюць пераклучэнне перспектывы ў наступным блоку, што дазваляе настаўніку лепш рэагаваць на патрэбы вучняў.

Як апісана вышэй, усе блокі гэтага дапаможніка трымаюцца індуктыўнага падыходу. У табліцы прыведзены катэгорыі, звязаныя з гэтымі канцэпцыямі ў межах блокаў (навучанне дэмакратыі і правам чалавека). Другое вымярэнне навучання ВДГ/АПЧ – развіццё дэмакратычных стаўлення і каштоўнасцяў – разглядаецца непасрэдна ў Частцы 2: Узяць на сябе адказнасць. Аднак, вымярэнне каштоўнасцяў існуе ў кожным блоку, як паказвае слупок «Выкладанне праз дэмакратыю і правы чалавека». Трэцяе вымярэнне вывучэння ВДГ/АПЧ – веданне таго, як

удзельнічаць у супольнасці (навучанне для дэмакратыі і правоў чалавека) – таксама разглядаецца ў кожным блоку, а блок 5 факусецца найбольш моцна на гэтым вымярэнні.

Планы ўрокаў уключаюць у сябе ўстаўкі па канцэптуальнаму навучанню. Тут не толькі тлумачацца ключавыя канцэпцыі і паняцці, але і ўводзяцца іншыя канцэпцыі, якія маюць важнае значэнне ў кантэксце дадзенага ўрока.

Канцэптуальная галаваломка – мадэль канструктывіскага навучання

Канцэпцыя галаваломкі праходзіць праз усю кнігу, як лейтматыў. Яна з’яўляецца на тытульным лісце кожнага блока з высунутай на пярэдні план часткай, звязанай з ключавой канцэпцыяй гэтага канкрэтнага блока. Тут дзевяць ілюстрацый аб’яднаны, каб сфармаваць поўную галаваломку. Яе можна чытаць рознымі спосабамі.

Перш за ўсё, тэкст у кожным фрагменце дае ясна зразумець, якую канцэпцыю ВДГ/АПЧ наш мастак, Пеці Віскеман, меў на ўвазе. Затым, шляхам спалучэння дзевяці фрагментаў, галаваломка паказвае, як усе дзевяць канцэпцый звязаныя рознымі спосабамі, утвараючы адно сэнсавое цэлае.

Тым не менш, галаваломка дае нам уражанне, што набор ключавых паняццяў у гэтай кнізе з’яўляецца поўным сам па сабе, і што ні адзін з элементаў не можа быць апушчана або дададзены.

З гэтага пункту гледжання, галаваломка можа, здаецца, увесці ў зман, намякаючы, што нібыта ў канцэптэуальных рамках дапаможніка няма ніякага дыдактычнага выбару.

Вядома, гэтыя дзевяць канцэпцый не ўтвараюць замкнёную сістэму тэорыі ці разумення. Хутчэй за ўсё, яны былі выбраны таму, што мы палічылі іх асабліва важнымі і карыснымі. Іншыя таксама былі б цікавымі, напрыклад, грошы, улада або ідэалогія. Дапаможнік – набор інструментаў, а не тэорыя; ён адкрыты да адаптацыі і дапаўненняў.

З іншага боку, спроба зразумець – гэта пошук сэнсу, і канструктывізм успрымае працэс навучання як спробу стварыць сэнс. Вучні звязваюць новую інфармацыю з тым, што яны ўжо ведаюць і што яны ўжо засвоілі. Галаваломка, такім чынам, можа быць прачытаны як сымбаль таго, як сэнс ствараецца вучнямі. Яны будуць старацца звязаць ключавыя канцэпцыі ВДГ/АПЧ у адно цэлае. Пры гэтым яны створаць свае ўласныя галаваломкі ў сваіх галовах, з іншымі сувязямі і іх уласным індывідуальным размяшчэннем элементаў. Магчыма, яны выявяць прабелы або адсутнічаючыя сувязі і зададуць пытанні, якія выходзяць за рамкі таго набору ключавых канцэпцый, якія выкладзеныя ў гэтай кнізе. Іх вынікі будуць адрознівацца, і галаваломка будзе адлюстроўваць канцэпцыі ў іншым парадку, чым дыяграма і табліца вышэй. Вучні могуць рабіць памылкі пры стварэнні сваіх уласных галаваломак, і таму яны павінны падзяліцца сваімі вынікамі ў класе. Пры неабходнасці, вучань ці настаўнік павінен іх выправіць (дэканструкцыя).

Калі настаўнік выкарыстоўвае гэты дапаможнік пры падрыхтоўцы ўрокаў, ён будзе мець на ўвазе ідэю аб тым, як гэтыя паняцці звязаны паміж сабой, і як вучні могуць або павінны зразумець іх.

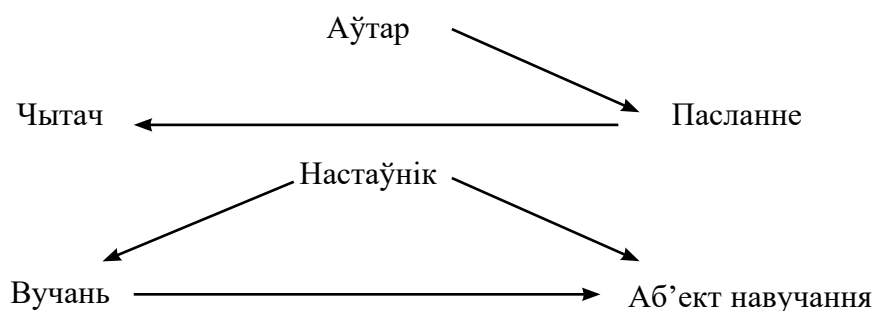
Як абвясчае прыказка, карціна кажа больш, чым тысяча словаў. Такім чынам, гэтая галаваломка можа расказаць чытачу шмат аб ключавых канцэпцыях гэтай кнігі, пра наступствы дыдактычнага выбару і пра канструктывісцкае навучання.

Выявы падтрымліваюць актыўнага чытача (мэтарэфлексія)

У гэтым раздзеле разглядаюцца абстрактнай ідэі – канцэпцыі. У аўтара – цяжкая задача зрабіць яго пасланне зразумелым а ў чытача – складаная задача зразумець яго. Гэты ўзаемны вопыт аўтара і чытача мае шмат агульнага з узаемадзеяннем паміж настаўнікамі і вучнямі. Таму варта тут паразважаць пра сувязь паміж аўтарам і чытачом. Пры гэтым мы яшчэ раз прыменім індуктыўны падыход, абапіраючыся на канкрэтны ўзаемны вопыт, каб атрымаць агульнае ўяўленне, якое можа быць ужыта ў іншых галінах, у прыватнасці, у выкладанні і навучанні.

Даследаванні паказалі, што многія чытачы перш глядзяць на ілюстрацыі і дыяграмы, а потым – на тэкст. Сіла малюнкаў – у іх эстэтычнай прывабнасці да нашага ўяўлення і ў іх канцэнтрацыі інфармацыі. Іх слабасць – у тым, што гэтая інфармацыя перадаецца невербальна. Глядач можа пабудаваць ідэю ў сваім розуме, якая ідзе насуперак намерам аўтара.

Аўтар, чытач і пасланне ўтвараюць трохкутныя адносіны. У гэтай структуры адзін элемент заўсёды адсутнічае з адносінаў двух іншых. Гэта азначае, што аўтар не мае поўнага кантролю над тым пасланнем, якое фармаецца ў галаве чытача, гэтак жа, як ні адзін настаўнік не можа вырашыць, што ягоны вучань, нарэшце, запамятае або забудзе. Тым не менш, калі чытач зацікаўлены і гатовы высветліць, ці правільнае ягонае разуменне вобраза – ці адпавядае яго пасланню аўтара – то аўтар павінен падаць тэкст, які каментуе або тлумачыць малюнак (вобраз).

Цікава параўнаць структуру зносін паміж аўтарам і чытачом з гэтай жа паміж настаўнікам і вучнямі ў мадэлі дыдактычнага трохкутніка. Ёсць структурныя аналогіі, але ж і істотныя адрозненні.

У абодвух выпадках маецца трохкутная структура, што азначае, што ні адзін элемент і ні адзін бок не дамінуе над цэлым. Аўтары маюць зносіны са сваімі чытачамі праз сродак, такі як гэты дапаможнік. Гэта, як правіла, аднабаковую сувязь. Аўтар і чытач рэдка сустракаюцца асабіста, і аўтар не атрымлівае рэгулярнай зваротнай сувязі. Аўтар не мае поўнага кантролю над пасланнем, якое ўзнікае ў свядомасці чытача.

У класе настаўнік таксама не мае поўнага кантролю над працэсамі навучання сваіх вучняў. Тым не менш, персанальныя зносіны вучняў з настаўнікам забяспечваюць пастаянную зваротную сувязь, і асоба настаўніка – самы магутны сродак у працэсе навучання.

Гледзячы на малюнку, чытач стварае ў сваім розуме пэўны вобраз і як бы прагназуе, чаго чакаць пры чытанні тэксту, прадстаўленага аўтарам. Магчыма, чытач выявіць, што ягонае разуменне вобразу пацвярджаецца, або, магчыма, ён будзе адчуваць дэканструкцыю некаторых элементаў. Вобразы дапамагаюць весці дыялог чытача з аўтарам, які адбываецца ў свядомасці чытача. Спалучэнне вобразу і тэксту падтрымлівае чытача як актыўнаю асобу – і мысліцеля.

Чытанне малюнкаў – ключавы навык у так званым інфармацыйным грамадстве, і вучні павінны навучыцца гэтаму навыку. Таму мы прапануем, каб настаўнік падзяляўся гэтай галаваломкай з вучнямі. Тлумачэнне малюнку – задача, якая абапіраецца альбо на настаўніка, альбо на вучняў. Настаўнік можа выкарыстоўваць яго, каб пазнаёміць вучняў з вучэбнай праграмай, якую прапануе гэты дапаможнік, або, магчыма, дасць яе як рэзюмэ ў канцы навучальнага года. Вучні могуць разрэзаць галаваломку на дзевяць фрагментаў і рэканструяваць яе ў адпаведнасці з фактычнай вучэбнай структурай, якая ўзнікла ў іх галовах. Дзелячыся сваімі асабістымі камбінацыямі і сувязямі паміж фрагментамі галаваломкі і канцэпцыямі, якія яны адсойваюць, вучні пачынаюць усведамляць свае ўласныя шляхі навучання і разумення. Разважаючы аб гэтым вопыце на ўзроўні канцэптуальнага навучання, яны могуць прыйсці да разумення, што свабода думкі і самавыражэння – не толькі прадумовы дэмакратычнага прыняцця рашэнняў, але і асновы чытання і навучання.

Частка 1

Асоба і супольнасць

Блок 1

**Стэрэатыпы і забабоны. Што такое ідэнтычнасць?
Як я ўспрымаю іншых, і як іншыя ўспрымаюць мяне?**

Блок 2

Роўнасць. Ты больш роўны, чым я?

Блок 3

**Разнастайнасць і плюралізм. Як людзі
могуць мірна жыць разам?**

Блок 4

Канфлікт. Што рабіць, калі мы не згодныя?

БЛОК 1

Стэрэатыпы і забабоны

**Што такое ідэнтычнасць?
Як я ўспрымаю іншых,
і як іншыя ўспрымаюць мяне?**

1.1. Як іншыя ўспрымаюць асобу...

У кожнай ясобе ёсць больш, чым можна было б падумаць

1.2. Як па-рознаму можна апісаць чалавека...

Як атрымаць больш поўнае ўяўленне пра асобу (ідэнтычнасць) чалавека

1.3. Стэрэатыпы і забабоны

Нашы ўяўленні пра іншых людзей, групы або краіны

1.4. Стэрэатыпы пра мяне!

Як я бачу сябе – як іншыя бачуць мяне?

БЛОК 1: Стэрэатыпы і забабоны

Што такое ідэнтычнасць? Як я ўспрымаю іншых, як яны бачаць мяне?

Хто я такі на самой справе? Кожны дзень, вучні адчуваюць шырокі спектр каштоўнасцяў і спосабаў сумеснага жыцця. Для таго, каб знайсці сваю ўласную пазіцыю, яны павінны развіваць здольнасць рабіць выбар. Што я магу зрабіць, і што я не павінен рабіць? Што правільна і што няправільна? Дзеці і падлеткі хутка зразумеюць, што на гэтыя пытанні не так лёгка адказаць. Што можа быць правільным у адным выпадку, можа быць няправільным у іншым. Як вырашыць гэта? Якой лініі паводзінаў прытрымлівацца?

Два важных інструмента для асабістага кіраўніцтва – гэта канстытуцыя краіны і яе падыход да правоў чалавека. Гэта – дзве кропкі адліку, якія дэманструюць плюралізм каштоўнасцяў у грамадстве. Самым важным прынцыпам з’яўляецца асабістая свабода, якая дае кожнаму чалавеку права развіваць сваю індывідуальнасць ва ўмовах ўзаемнай цярымасці і адказнасці, тым самым прыносячы карысць як грамадству, у якім чалавек жыве, так і чалавецтву ў цэлым. Мы можам моцна адрознівацца адзін ад аднаго ў нашых поглядах і інтарэсах, пры ўмове, што мы ўзгаднілі правілы таго, як абмяркоўваць і вырашаць нашы рознагалосці мірным шляхам.

Дзеці і падлеткі павінны ведаць, што дарослыя таксама змагаюцца з праблемамі і патрабаваннямі, якія ўстаюць перад імі. Яны таксама павінны разумець, што настаўнікі не валодаюць ключом да абсалютнай ісціны, але робяць памылкі і спрабуюць атрымліваць ўрокі з іх.

Гэты навучальны блок закранае некаторыя пытанні развіцця ідэнтычнасці асобы, і таго, як людзі і групы людзей ўспрымаюць саміх сябе і іншых. Вучні павінны разумець, што іх ідэнтычнасць будзе як імі самімі, так і іх узаемадзеянні з іншымі людзьмі. Ідэнтычнасць вызначаецца як праз адрозненні паміж асобамі, так і неабходнасцю належаць і быць абароненымі сваёй сям’ёй або групай аднагодкаў ці роўных. Маладыя людзі зразумеюць сябе лепш, калі яны даследуюць свае асабістыя пачуцці і патрэбы, свае асабістае развіццё і сваі пажаданні на будучыню. Яны павінны эксперыментавць з рознымі формамі паводзін, тым самым пашыраючы свой рэпертуар ўзаемадзеяння з іншымі людзьмі. Яны будуць вучыцца гэтаму, робячы свой канструктыўны ўнёсак у сітуацыі сацыяльнага ўзаемадзеяння.

Сацыяльна-палітычная гісторыя нашай краіны аказвае моцны ўплыў на наша сённяшняе жыццё. Вучні павінны ўсвядоміць гэты ўплыў, рэгулярна збіраючы інфармацыю аб бягучых пытаннях і абмяркоўваючы іх, фармуючы свае асабістыя меркаванні, і прыслухоўвацца да меркаванняў іншых. Яны павінны звярнуць асаблівую ўвагу на погляды, забабоны і стэрэатыпы, якія з’яўляюцца часткай грамадскай думкі. Чалавек павінен ведаць гэтыя тонкія формы ўплыву, каб супрацьстаяць ім і крытычна разважаць аб сваім уласным выбары, і, пры неабходнасці, змяняць яго.

Выхаванне дэмакратычнай грамадзянскасці і адукацыя ў сферы правоў чалавека

Праз гэты блок урокаў вучні:

- пазнаёмяцца з паняццем стэрэатыпаў і тым, як нараджаюцца забабоны;
- усвядомяць, што мы ўсе ўвесь час прыпісваем пэўныя якасці розным асобам і групам;
- зразумеюць, што такое прыпісванне дапамагае нам справіцца са складанасцямі нашага паўсядзённага жыцця;
- усвядомяць, што прыпісванне можа быць шкодным і несправядлівым;
- даведаюцца, што прыпісванні падтрымліваюць фармаванне індывідуальных і групавых ідэнтычнасцяў;
- даведаюцца, што ідэнтычнасць – складаная з’ява, і гэта азначае, што кожная асобы можа і павінная быць зразумелая і апісаная па-рознаму.

БЛОК 1: Стэрэатыпы і забабоны

Што такое ідэнтычнасць? Як я ўспрымаю іншых, і як іншыя ўспрымаюць мяне?

Назва ўрока	Мэты навучання	Заданні вучням	Рэсурсы	Метад
Урок 1: Як іншыя ўспрымаюць асобу	Вучні адчуваюць складанасць поглядаў і робяць свой выбар	Вучні атрымліваюць канкрэтныя ролі і фармулююць свое погляды. Яны навучаюцца пераключаць перспектыву	Апісанне роляў, вучнёўскі раздатак 1.1 (групы 1-3), вялікія аркушы паперы і маркеры	Групавая праца
Урок 2: Як па-рознаму можна апісаць чалавека	Вучні ўсведамляюць, што розныя апісанні могуць тычыцца адной і той жа асобы	Вучні рэпеціруюць і выконваюць сцэнка, і прэзентуюць свае пісьмовыя работы. Яны абмяркоўваюць сцэнка, якія бачылі	Вынікі першага ўрока з'яўляюцца асновай другога. Вучні ўсведамляюць, што без іх ўдзелу і ўнёску блок не можа быць працягнуты	Ролевая гульня, прэзентацыі і кіраванае агульнае абмеркаванне
Урок 3: Стэрэатыпы і забабоны	Вучні разбіраюцца з тым, як звязаныя стэрэатыпы і забабоны, і як яны могуць прывесці да спрошчаных, але ж і несправядлівых высноваў аб асобах, групах людзей і суцэльных краінах	Вучні думаюць аб сваіх поглядах і поглядах іншых людзей, і абмяркоўваюць іх у групах	Чыстыя аркушы паперы і маркеры	Групавая праца, агульнае абмеркаванне
Урок 4: Стэрэатыпы пра мяне!	Вучні ўсведамляюць тое, як яны ўспрымаюцца іншымі, і навучаюцца прымаць гэта. Яны разумеюць лепей, як іншыя успрымаюць іх ідэнтычнасць, і рэагуюць на гэта	Вучні апісваюць сябе і адзін аднаго, і параўноўваюць свае вынікі	Вучнёўскі раздатак 1.2	Праца ў парах, агульнае абмеркаванне

Урок 1

Як іншыя ўспрымаюць асобу

У кожнай асобе ёсць больш, чым можна было б падумаць

Мэта навучання	Вучні адчуваюць складанасць поглядаў і робяць свой уласны выбар
Заданні вучням	Вучні атрымліваюць канкрэтныя ролі, фармуюць свае погляды і вучацца пераключаць перспектыву
Рэсурсы	Апісанне роляў, раздатак 1.1 (групы 1-3), вялікія аркушы паперы і маркеры
Метад	Групавая праца

Урок

Вучні ўтвараюць тры групы і атрымліваюць вучнёўскі раздатак 1.1 (у трох розных версіях для розных груп), вялікія аркушы паперы і маркеры (у вялікіх класах можна стварыць больш груп, тады настаўнік вызначае больш сцэн для дзеяння, альбо адно і тое ж заданне даецца розным групам. Апошняе можа быць цікавым сцэнарам, які пакажа, наколькі рознымі могуць быць апісанні і разуменні). Затым настаўнік распавядае гісторыю пра хлопчыка, які пераехаў у іншы дом і даследуе яго новае асяроддзе. Ён распавядае класу аб дзённіку хлопчыка, але не чытае яго ўслых у класе, таму што кожная група атрымала толькі частку тэксту.

Даведачная інфармацыя для настаўнікаў

Поўны тэкст гучыць наступным чынам:

«Гэта мой першы дзень у маім новым класе. Мая сям'я пераехала сюды з іншага рэгіёну, і я да гэтага часу адчуваю сябе чужынцам. Дарагі дзённік, шмат што адбылося са мной за апошнія некалькі дзён. Я раскажу табе пра некаторыя падзеі.

Зараз мы жывем у кватэры бліз ракі. Адзін з хлопчыкаў у маім класе жыве побач. Ён ужо падышоў да мяне на трэці дзень і запрасіў пайсці з ім на рыбалку. Я сказаў не, таму што мая вуда ўсё яшчэ спакаваная ў адной са скрынь.

Перад будынкам нашай школы – вялікая футбольная пляцоўка. Я быў рады гэтаму, таму што мне падабаецца гуляць у футбол. Я ўзяў свой мяч і хацеў пачаць трэніроўку. Толькі я паспеў забіць гол ці два, як школьны наглядчык спыніў мяне. Ён быў раззлаваны і спытаў мяне, ці я ўмею чытаць. Я не бачыў аб'яву аб тым, што пляцоўка зачыненая пасля і з нагоды дажджу. Я быў настолькі ўзрушаны, што найшоў дадому, не сказаўшы ні слова.

У кватэры над намі жыве самотны стары. Калі я прыйшоў дадому ўчора, я сустрэў яго каля ўваходных дзвярэй з пакупкамі. Ён нёс сумку з ежай і цяжка дыхаў. Мне стала шкада яго: я спытаў, ці можна дапамагчы яму, і данес ягонаю сумку да дзвярэй».

Тры варыянты раздатку для груп утрымліваюць тры розныя часткі дзённіка. Успрыманне інфармацыі групамі будзе розніцца ў залежнасці ад таго, якую частку яны атрымалі. Такім чынам, кожная група бачыць толькі частку асобы (ідэнтычнасці) хлопчыка і адлюстроўвае гэты пункт гледжання ў ролевай гульні. Як патрабуе заданне, групы спачатку прадстаўляюць свае наборы прыметнікаў. Адзін з чальцоў кожнай групы адлюстроўвае вынікі груповага абмеркавання на вялікім аркушы паперы для прадстаўлення на наступным уроку.

Цяпер кожная група прымае рашэнне аб кароткай ролевай гульні, якая прадстаўляе іх інтэрпрэтацыю. Гэтыя ролевыя гульні павінны спачатку быць растлумачаныя і абмеркаваныя ў класе, а затым адрэпетаваныя. Гэта можа адбывацца ў розных кутках класнага пакоя, або, магчыма, у канферэнц-залах ў будынку школы, у знешніх будынках або, калі дазваляе надвор'е, на дзіцячай пляцоўцы. Нават калі ролевая гульня займае некаторы час у пачатку, намаганні будуць мець сэнс. Для многіх вучняў тое, што часта цяжка выказаць словамі, цяпер можа быць паказана проста і ясна.

Мэта вучняў у гэтым уроку – напісаць спісы прыметнікаў на плакатах і адрэпеціраваць ролеваю гульнію.

У канцы ўрока настаўнік збірае плакаты (ён будзе пераразмяркоўваць іх у пачатку наступнага ўрока) і праводзіць кароткі «разбор палётаў». Ён дае станоўчаю адваротную сувязь і даводзіць тэму наступнага ўрока.

Урок 2

Як па-рознаму можна апісаць чалавека...

Як атрымаць больш поўнае ўяўленне пра асобу (ідэнтычнасць) чалавека

Мэта навучання	Вучні разумеюць, што розныя апісанні могуць тычыцца адной і той жа асобы (ідэнтычнасці)
Заданні вучням	Вучні рэпеціруюць і выконваюць свае сцэнкі і здаюць свае пісьмовыя сачыненні. Яны абмяркоўваюць сцэнкі, якія ўбачылі
Рэсурсы	Вынікі першага ўрока (адрэпеціраваная ролевая гульня і спісы прыметнікаў на плакатах) – аснова другога ўрока. Вучні разумеюць, што без іхніх ўдзелу і ўнёску блок не можа быць працягнуты
Метад	Ролевая гульня, прэзентацыі і кіраванае агульнае абмеркаванне

Урок

Частка 1

Настаўнік даводзіць план урока і дае групам яшчэ пяць хвілін, каб адрэпеціраваць свае сцэнкі. Гэтыя сцэнкі затым выконваюцца.

Па-першае, адзін з членаў групы за чытвае ўголас перад класам ўрывак з дзённіка, выкарыстоўваючы плакат з першага ўрока. Потым ягоная група выконвае сцэнку. Рэкамендуецца, каб усе сцэнкі былі прадстаўленыя без перапынку. Калі больш чым адна група атрымала той жа ўрывак з дзённіка, яны выконваюць свае сцэнкі з невялікімі варыяцыямі адна за адной.

Пасля таго, як групы скончылі прадстаўленне, настаўнік дае станоўчую зваротную сувязь і зноў узгадвае мэту гэтай паслядоўнасці сцэнак. Калі клас звыклы з гэтай формай навучання, вучні могуць перайсці да наступнага кроку. Калі не, то пажадана даць вучням магчымасць прааналізаваць і параважаць аб паслядоўнасці сцэнак, звяртаючы ўвагу на аспекты зместу і формы.

Вось некаторыя прыклады таго, як настаўнік можа заахоціць разважанні на тэму ролевай гульні:

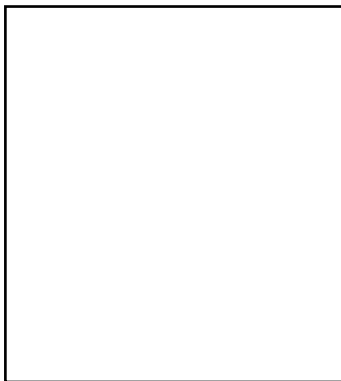
- Які быў наш вопыт як групы?
- Я адкрыў нешта новае пра сябе?
- Як нам удалося паказаць характары як яны ёсць?

Частка 2

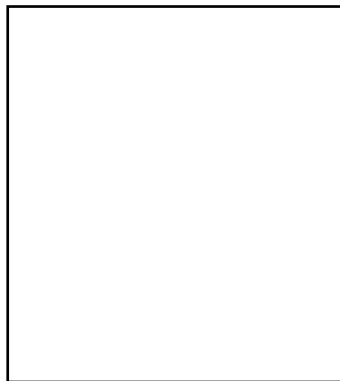
Падчас другой частцы ўрока вучні ладзяць свае крэслы адным або дзвума паўколамі каля дошкі. Затым настаўнік вывешвае плакаты побач на дошцы. Вучні глядзяць, як разгортваецца прэзентацыя:

Вось як іншыя бачаць яго (хлопчыка):

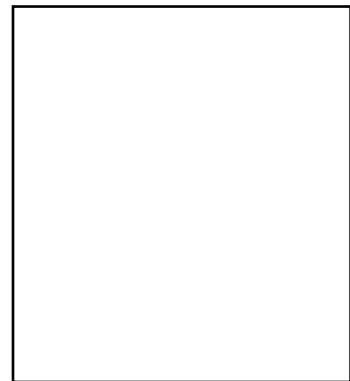
Аднакласнікі

Выкладчыкі

Суседзі

У наступнай дыскусіі вучні павінны зразумець, што для чалавека цалкам нармальна, калі розныя людзі і групы ўспрымаюць яго па-рознаму. Яны павінны засвоіць, што яны не могуць выкарыстоўваць такія катэгорыі, як «ісіціна» і «хлусня» для апісання свайго пункту гледжання. На самой справе, для таго, каб аддаць належнае хлопчыку, было б няправільна прыняць толькі адзін пункт гледжання на яго.

Магчымыя падказкі для настаўніка каб падтрымаць крытычнае мысленне класа такія:

- Калі я бачу гэтыя розныя апісанні я адчуваю сябе крыху збянтэжаным.
- Что ж зараз праўда?
- Хто ж такі Макс (хлопчык) на самой справе?

Настаўнік чакае, пакуль колькі вучняў паднімуць рукі, і дазваляе ім даць свае розныя адказы. Ён піша гэтыя адказы спісам на дошцы або, пераважна, на фліпчарце:

Што мы можам сказаць пра хлопчыка?

- Як мы можам апісаць яго належным чынам?
- Выказванне 1
- Выказванне 2
- Выказванне 3
- Выказванне 4
- Выказванне 5

У канцы ўрока настаўнік падсумоўвае высновы вучняў, зробленыя на працягу першых двух урокаў. Перавагі фліпчарта ў тым, што запісаныя на ім нататкі можна ўжываць у наступных уроках. Вось якія пункты могуць апынуцца карыснымі:

Ідэнтычнасць

- У асобы (ідэнтычнасці) чалавека ёсць шмат бакоў.
- Часта розныя людзі (суседзі, сябры, настаўнікі, незнаёмы) маюць вельмі розныя меркаванні адносна аднаго і таго ж чалавека.
- Калі мы хочам даведацца больш пра чалавека, мы павінны выслухаць розныя пункты гледжання.
- ...
- ...

У канцы ўрока настаўнік запрашае вучняў даць зваротную сувязь, клапацячыся аб тым, каб не каментавалі выказванні вучняў.

Ёсць розныя спосабы зрабіць гэта. Прасіць увесць клас у цэлым – не заўсёды лепшае рашэнне, бо, часцей за ўсё, адны і тыя ж нешматлікія вучні будуць адказваць на ўсе пытанні, і зваротная сувязь застаецца аднабокай (неспецыфічнай). Таму рэкамендуецца мадэль, вядомая як «дартборд» (мішэнь для гульні ў дроцікі), якая дазваляе атрымаць хуткую зваротную сувязь, калі кожны вучань можа даць свае асабістыя адказы. У дадатку даецца падрабязнае апісанне гэтай мадэлі зваротнай сувязі.

Затым настаўнік дае папярэдні агляд наступных двух урокаў, у якіх клас будзе разглядаць не асобных людзей, а групы ў грамадстве і цэлыя краіны.

Урок 3**Стэрэатыпы і забабоны****Нашы ўяўленні пра іншых людзей, групы або краіны**

Мэта навучання	Вучні разбіраюцца з тым, як звязаны паміж сабой стэрэатыпы і забабоны, і як яны могуць прывесці да спрошчанага, але і нядобрасумленнага ўяўлення пра асобных людзей, пра іхнія групы ў грамадстве і пра суцэльныя краіны
Заданні вучням	Вучні думваюць аб сваіх уяўленнях пра іншых людзей і абмяркоўваюць іх у групах
Рэсурсы	Чыстыя аркушы паперы і маркеры
Метад	Групавая праца, агульнае абмеркаванне

Ключавыя тэрміны

Стэрэатыпы – тыя ўстойлівыя меркаванні, якія групы людзей ствараюць аб сабе або іншых групах.

Забабоны – ўстойлівыя эмацыйныя меркаванні аб нейкіх сацыяльных групах (часта меншасцях) або пэўных асобах (часта – прадстаўніках меншасцяў).

Урок

Мэта гэтага ўрока – даць магчымасць вучням перанесці сваё разуменне таго, як іншыя людзі выглядаюць на індывідуальным узроўні, на больш агульны погляд, гэта значыць, на больш буйныя групы, рэлігійныя абшчыны, этнічныя групы або краіны.

Настаўнік рыхтуе кароткую, выразна структураваную лекцыю пра розніцу паміж стэрэатыпамі і забабонамі і выдае яе на пачатку ўрока.

Абагульніўшы працэсы навучання, і вынікі і вопыт, набыты за апошнія два ўрокі, настаўнік дапамагае вучням зразумець розніцу паміж стэрэатыпамі і забабонамі. Настаўнік ўводзіць гэты дзве канцэпцыі, спасылаючыся на розныя пункты гледжання хлопчыка, якія былі вывучаны ў двух папярэдніх уроках. Яны спрабуюць прадставіць гэтыя погляды як стэрэатыпы і забабоны (глядзі даведачны матэрыял для настаўнікаў у канцы гэтай часткі, у каторы ўключана мадэль для падрыхтоўкі гэтай кароткай ключавой лекцыі). На наступным этапе, вучні ўтвараюць невялікія групы. Яны працуюць над апісаньнямі сацыяльных груп, напрыклад:

- хлопчыкі і дзяўчынкі;
- прадстаўнікі асобных прафесій;
- этнічныя групы;
- краіны;
- кантыненты.

Важна не прасіць вучняў выказаць свае асабістыя меркаванні аб іншых. Хутчэй за ўсё, яны павінны ўявіць сабе, што грамадства, суседзі ці СМІ маглі б сказаць ці падумаць пра групы, якія былі прызначаны ім для вырашэнне гэтай задачы.

Вучні спрабуюць адрозніваць стэрэатыпы ад забабонаў, такім чынам ужываючы тое, што яны пачулі ад настаўніка на пачатку ўрока.

Настаўнік можа даць некаторыя намеры на дошцы і вучні самі рыхтуюць свае прадстаўленні вынікаў у выглядзе спісу. Вопыт паказаў, што спіс, загадзя падрыхтаваны (глядзі прыклад ніжэй) дапамагае вучням адзначыць ідэі для наступнага выкарыстання ў ходзе абмеркавання.

Пасля першапачатковай лекцыі настаўніка аб стэрэатыпах і забабонах, вучні працуюць у групах па тры-чатыры на працягу прыблізна 15 хвілін, абмяркоўваючы вышэйпаказаную задачу. Настаўнік павінен уважліва разгледзець, якія з вышэй прыведзеных прыкладаў прапанаваць. У залежнасці ад палітычнай сітуацыі ў дадзенай краіне, можна выбраць прыклады, блізкія да ўласнага досведу вучняў. З іншага боку, настаўнік павінен згадаць толькі этнічныя групы, якія пражываюць у краіне ці грамадстве, каб ніхто не пацярпеў ад такога выбару, і толькі тады, калі дыскусія і спрэчкі не могуць выйсці з-пад кантролю.

Дыскусіі і вынікі гэтых груп павінны быць прадстаўлены на агульным абмеркаванні. Кожная група вызначае прамоўцу, які прадстаўліе вынікі групы, ужываючы наступны шаблон крытэрыяў:

- наша краіна, наша група, наша этнічная суполка, наша прафесія;
- стэрэатыпы, выказаныя групай;
- забабоны, выказаныя групай;
- нашы здагадкі аб тым, чаму групы маюць такія погляды;

нашы думкі, уключаючы магчымыя разыходжанні ў меркаваннях.

Настаўнік дапамагае вучням, запісваючы вынікі кожнай групы (як нататкі) на фліпчарце.

Прыклад таго, як запісваць вынікі ў падтрымку вычняў:

Група	Краіна/прафесія/група	Стэрэатыпы	Забоны	Каментары
1				
2				
3				
4				
5				

І, нарэшце, настаўнік падсумоўвае вынікі ўрока, спасылаючыся як на працэдуры, так і на вынікі, і паведамляе класу аб наступных кроках.

Урок 4

Ідэнтычнасць: Стэрэатыпы пра мяне!

Як я бачу сябе – як іншыя бачуць мяне?

Мэты навучання	Вучні ўсведамляюць, як яны ўспрымаюцца іншымі, і навучаюцца прымаць гэта. Яны разумець лепей, як іншыя ўспрамаюць іх ідэнтычнасць і рэагуюць на яе. Яны даследуюць, як іх ідэнтычнасць уплывае на іншых
Заданні вучням	Вучні апісваюць сябе і адзін аднаго і параўноўваюць свае высновы
Рэсурсы	Вучнёўскі раздатак 1.2
Метад	Праца ў парах. Агульная дыскусія

Урок

Настаўнік пачынае ўрок, падводзячы вынікі двух папярэдніх урокаў і тлумачачы графік сённяшняга ўрока.

Затым настаўнік нагадвае класу, што яны пачалі з разгляду асобнага чалавека (асабістая сітуацыя хлопчыка), а затым перайшлі да вывучэння таго, як выглядаюць больш буйныя групы, такія як прафесіі, этнічныя групы і цэлыя краіны. Цяпер яны зноў засяродзяцца на асобах, але на гэты раз самі вучні – кожны ў класе – будуць у цэнтры ўвагі. Яны будуць сфакусаваныя на пытанні:

Хто я такі (такая)?	
Як бы я апісаў (апісала) сябе?	Самаўспрыманне
Як бы які-небудзь вучань з класа апісаў мяне?	Успрыманне іншымі

Настаўнік падтрымлівае свае ўвядзенне ва ўрок, намалюваўшы гэтую табліцу на дошцы або на фліпчарце. Ён можа таксама папрасіць вучняў паўтарыць тое, што яны даведаліся на працягу апошніх двух урокаў пра розніцу паміж самаўспрыманнем і ўспрыманнем іншымі. Акрамя таго, або ў якасці альтэрнатывы, ён можа паўтарыць ключавыя канцэпцыі стэрэатыпаў і забавонаў.

Настаўнік цяпер бярэ раздатак з вучнёўскімі апісаннямі Макса. Яны павінны дапамагчы вучням прыдумаць як мага шмат якасцяў і характарыстык людзей. Вучням даецца заданне зрабіць спіс як мага больш прыметнікаў, якія могуць быць выкарыстаныя для апісання чалавека. У гэты момант настаўнік, безумоўна, павінны даць некаторыя ідэі і прапановы, напрыклад, вучні могуць арыентавацца па катэгорыях, якія даюць сэнс і накіраванасць апісальным прыметнікам. Такія катэгорыі могуць уключаць у сябе наступнае:

Як бы мы апісалі людзей:

- калі яны знаходзяцца ў добрым настроі?
- калі яны знаходзяцца ў дрэнным настроі ці нават раз'юшаныя?
- калі яны – добрыя сябры?
- калі мы хочам апісаць як яны выглядаюць?
- калі мы хочам апісаць іх як вучняў?
- ...

Замест таго, каб запытаць некалькіх вучняў даць свае ідэі ў «лабавым» (франтальным) выкладанні, неабходна ўцягнуць ўвесь клас у працу. Гэта можа быць дасягнута з дапамогай наступнага практыкавання⁵: вучні працуюць паасобна, генеруючы мноства ідэй. У кутах класнага пакоі або на асобных сталах змешчаны вялікія аркушы паперы. На ніх у якасці загаловаў прадастаўлены розныя ключавыя словы або катэгорыі. Вучні ходзяць па пакоі ў цішыні і запісваюць свае ідэі на гэтых аркушах-плакатах (у ідэале – маркерамі, якія прыкладзены да кожнага плаката). Ракольнікі яны могуць чытаць тое, што напісалі іншыя вучні, яны не павінны паўтараць адзін аднаго, але могуць рэагаваць сваімі каментарамі і новымі ідэямі.

5. Прапанаванае тут практыкаванне – варыянт «сцяны маўчання» (гл. ВДГ/АПЧ – Том VI, *Распрацоўка новых ідэй у ВДГ/АПЧ*).

Вынік такога практыкавання можа выглядаць такім чынам:

Як выглядае асоба, якая знаходзіцца ў добрым настроі?

- вясёлы
- жартуючы
- расслаблены
- камунікатыўны
- спеваючы
- абаяльны
- ...
- ...

Не патрабуецца ніякай агульнай дыскусіі, паколькі мэта гэтага практыкавання – даць вучням ідэі для працы з наступнымі крокамі. Настаўнік павінен ужо сфармаваць уяўленне аб парах вучняў, якія могуць працаваць найбольш прадуктыўна на гэтым этапе. Гэта важна, таму што вучні будуць мець справу з даволі далікатнай тэмай. Таму настаўнік павінен пазбягаць зводзіць у пару вучняў, якія не любяць адзін аднаго, і павінны зрабіць так, каб ніхто не адчуваў сябе пакрыўджаным.

Каманды атрымліваюць наступнае заданне:

Вы будзеце зараз разглядаць тое, як вы ўспрымаеце сябе і адзін аднаго. Зрабіце гэта наступным чынам:

- па-першае, працуйце самастойна;
- паглядзіце на тых многія апісанні на плакатах у класе і выбярыце тых словы, якія, на вашу думку, добра апісваюць вас. Запішыце іх у раздатку;
- дадайце свае якасці і апісанні сябе ў пэўных сітуацыях, якія вы не знайшлі на плакатах. Запішыце іх у раздатку;
- апішыце свайго партнёра такім жа чынам;
- калі вы абодва скончылі сваю працу, падзяліцеся сваімі вынікамі. Будзе цікава паглядзець, якія апісанні і меркаваньні супадаюць, а якія адрозніваюцца ці нават супярэчаць адно аднаму. Выказвайце свае думкі і пачуцці:
- Што мяне здзіўляе?
- Што робіць мяне шчаслівым?
- Што мяне раздражняе?
- Што мне дапякае?
- Ці можаце вы абгрунтаваць свае меркаваньне некаторымі прыкладамі?
- Якія апісанні з'яўляюцца (станоўчыя або адмоўныя) стэрэатыпамі?

Настаўнік павінен вырашыць, ці варта арганізаваць выніковае агульнае падвядзенне вынікаў у канцы гэтага ўроку (які з'яўляецца таксама канцом дадзенай блоку, хоць працяг і магчымы) або падсумаваць працэс навучання на працягу апошніх чатырох урокаў. Які б спосаб ён не абраў, настаўнік заўважае, што працоўная атмасфера ў класе палепшылася на працягу дадзенага блоку.

Цяпер вучні маюць больш цесныя адносіны адзін з адным; яны зрабілі цікавыя адкрыцці і падзяліліся імі. Цяпер яны могуць адрозніваць:

- стэрэатыпы і забабоны;
- самаўспрымманне і ўспрымманне сябе іншымі людзьмі.

Яны дамагліся прагрэсу ў развіцці сваёй сацыяльнай кампетэнтнасці, што прынясе ім карысць іх паўсядзённым жыццём як у класе, так і ў школе ў цэлым. Вучні будуць часта сутыкацца з тэмамі, узятымі падчас гэтых чатырох урокаўмі, замацоўваючы, такім чынам, тое, пра што яны даведаліся.

Вучнёўскі раздатак 1.1

(Група 1)

Ролевая гульня

Пагадзіцеся з прадстаўніком сваёй групы, які прачытае ўслых кароткі запіс з дзённіка і задачу для вашай групы.

Назначце іншага члена вашай групы, які будзе рабіць запісы вашых вынікаў і прадстаўляць іх у класе.

Запіс з дзённіка Макса:

«Гэта мой першы дзень у маім новым класе. Мая сям'я пераехала сюды з іншага рэгіёну, і я да гэтага часу адчуваю сябе чужынцам. Дарагі дзённік, шмат што адбылося са мной за апошнія некалькі дзён. Я раскажу табе пра некаторыя падзеі.

Зараз мы жывем у кватэры бліз ракі. Адзін з хлопчыкаў у маім класе жыве побач. Ён ужо падышоў да мяне на трэці дзень і запрасіў пайсці з ім на рыбалку. Я сказаў не, таму што мая вуда ўсё яшчэ спакаваная ў адной са скрынь».

Заданні:

1. Складзіце спіс прыметнікаў, якія, як вы лічыце, аднакласнікі Макса ў класе будзе выкарыстоўваць, каб апісаць яго (правядзіце мазгавы штурм у сваёй групе).
2. Як вы думаеце, вучань у класе Макса раскажа іншым вучням пра яго? Адрэпеціруйце кароткую сцэнку для выканання ў класе.

Вучнёўскі раздатак 1.1

(Група 2)

Ролевая гульня

Пагадзіцеся з прадстаўніком сваёй групы, які прачытае ўслых кароткі запіс з дзённіка і задачу для вашай групы.

Назначце іншага члена вашай групы, які будзе рабіць запісы вашых вынікаў і прадстаўляць іх у класе.

Запіс з дзённіка Макса:

«Перад будынкам нашай школы – вялікая футбольная пляцоўка. Я быў рады гэтаму, таму што мне падабаецца гуляць у футбол. Я ўзяў свой мяч і хацеў пачаць трэніроўку. Толькі я паспеў забіць гол ці два, як школьны наглядчык спыніў мяне. Ён быў раззлаваны і спытаў мяне, ці я ўмею чытаць. Я не бачыў аб'яву аб тым, што пляцоўка зачыненая пасля і з нагоды дажджу. Я быў настолькі ўзрушаны, што пайшоў дадому, не сказаўшы ні слова».

Заданні:

1. Складзіце спіс прыметнікаў, якія, як вы лічыце, аднакласнікі Макса ў класе будзе выкарыстоўваць, каб апісаць яго (правядзіце мазгавы штурм у сваёй групе).
2. Як вы думаеце, вучань у класе Макса раскажа іншым вучням пра яго? Адрэпеціруйце кароткую сцэнку для выканання ў класе.

Вучнёўскі раздатак 1.1

(Група 3)

Ролевая гульня

Пагадзіцеся з прадстаўніком сваёй групы, які прачытае ўслых кароткі запіс з дзённіка і задачу для вашай групы.

Назначце іншага члена вашай групы, які будзе рабіць запісы вашых вынікаў і прадстаўляць іх у класе.

Запіс з дзённіка Макса:

«Гэта мой першы дзень у маім новым класе. Мая сям'я пераехала сюды з іншага рэгіёну, і я да гэтага часу адчуваю сябе чужынцам. Дарагі дзённік, шмат што адбылося са мной за апошнія некалькі дзён. Я раскажу табе пра некаторыя падзеі.

У кватэры над намі жыве самотны стары. Калі я прыйшоў дадому ўчора, я сустрэў яго каля ўваходных дзвярэй з пакупкамі. Ён нёс сумку з ежай і цяжка дыхаў. Мне стала шкада яго: я спытаў, ці можна дапамагчы яму, і данес ягонаю сумку да дзвярэй».

Заданні:

1. Складзіце спіс прыметнікаў, якія, як вы лічыце, аднакласнікі Макса ў класе будзе выкарыстоўваць, каб апісаць яго (правядзіце мазгавы штурм у сваёй групе).
2. Як вы думаеце, вучань у класе Макса раскажа іншым вучням пра яго? Адрэпеціруйце кароткую сцэнку для выканання ў класе.

Даведачны матэрыял для настаўнікаў Стэрэатыпы і забабоны

Што такое стэрэатып?

Людзі часта вызначаюцца як чальцы розных груп у залежнасці ад іх культуры, рэлігійных перакананняў, паходжання або знешніх прыкметаў, такіх як колер скуры, памер, прычоска ці вопратка.

Часта такое вызначэнне груп ідзе побач з прызначэннем людзям канкрэтных якасцяў, так што канкрэтныя вобразы асацыююцца з пэўнымі групамі. Калі гэтыя вобразы перабольшаны да такой ступені, што яны наўрад ці больш адпавядаюць рэчаіснасці, мы называем іх стэрэатыпамі.

Стэрэатыпы таксама можна знайсці ў кнігах (нават у школьных падручніках), коміксах, рэкламе або фільмах. Вы амаль напэўна самі траплялі на такія стэрэатыпы. Успомніце, напрыклад, пра вобраз афрыканскіх жанчын, якія носяць спадніцы з пальмавага лісця, маюць тоўстыя губы і маленькія косткі праткнутыя праз ў іх насы.

Ад стэрэатыпаў да забабонаў

Калі чалавек ці група ацэньваюцца толькі на аснове стэрэатыпаў, а не як асобы або групы асоб, мы маем справу з забабонам. Меркаванне было сфармавана пра асобу або групу, фактычна не ведаючы іх. Такія погляды і ідэі часцей за ўсё не маюць нічога агульнага з рэальнасцю, і яны таксама часта неспрыяльныя або варожыя.

«Пазітыўныя» стэрэатыпы

Тым не менш, ёсць і пазітыўныя стэрэатыпы. Напрыклад, калі хтосьці кажа, што чорнаскурыя людзі хутка бегаюць, мы можам назваць гэта пазітыўным стэрэатыпам. «Ну, што ў гэтым дрэннага?» – вы маглі б падумаць. Але і ў гэтым выпадку людзі таксама згуртаваныя памылкова. Толькі падумайце: ці сапраўды праўда тое, што ўсе чорнаскурыя людзі хутка бегаюць?

Да чаго стэрэатыпы прыгодныя?

Можа здацца, што забабоны робяць свет прасцей і менш забытаным. Калі людзі сустракаюцца з іншымі, якія здаюцца дзіўнымі, гэта часта дае ім пачуццё няёмкасці. У такіх сітуацыях забабоны дазваляюць людзям схваць сваю няёмкасць – я магу зрабіць выгляд, што ведаю ўсё пра іншага (іншых), і мне не трэба задаваць ніякіх пытанняў. Але ў выніку, з самага пачатку, значная сустрэча і рэальнае разуменне становяцца немагчымымі.

Які эфект ад забабонаў?

Забабоны абразлівыя. Перш за ўсё, яны выкарыстоўваюцца для несправядлівага абыходжання з кім-небудзь. Забабоны пазбаўляюць людзей магчымасці паказаць, хто яны на самой справе, і што яны здольныя дасягнуць. Напрыклад, працадаўца не дасць працу туркам, таму што ён чуў, што «яны» заўсёды спазняюцца на працу. Некаторыя людзі будуць чапляцца на забабоны і папулісцкія ідэі, хоць і не ведаюць нікога, хто мог бы пацвердзіць іх негатыўныя погляды.

Што мы можам зрабіць супраць забабонаў?

Забабоны жывучыя, і таму з імі цяжка змагацца. Але ніколі нельга губляць надзею: ніхто не нараджаецца з забабонамі. Яны былі вывучаныя, і, такім жа чынам, могуць быць адвучаныя. Перш чым судзіць чалавека, спытайце яго, чаму ён зрабіў тое, што абмяркоўваецца. Памятайце, што вы самі, вядома, не хацелі б быць ацэненымі без выслухоўвання.

Вучнёўскі раздатак 1.2

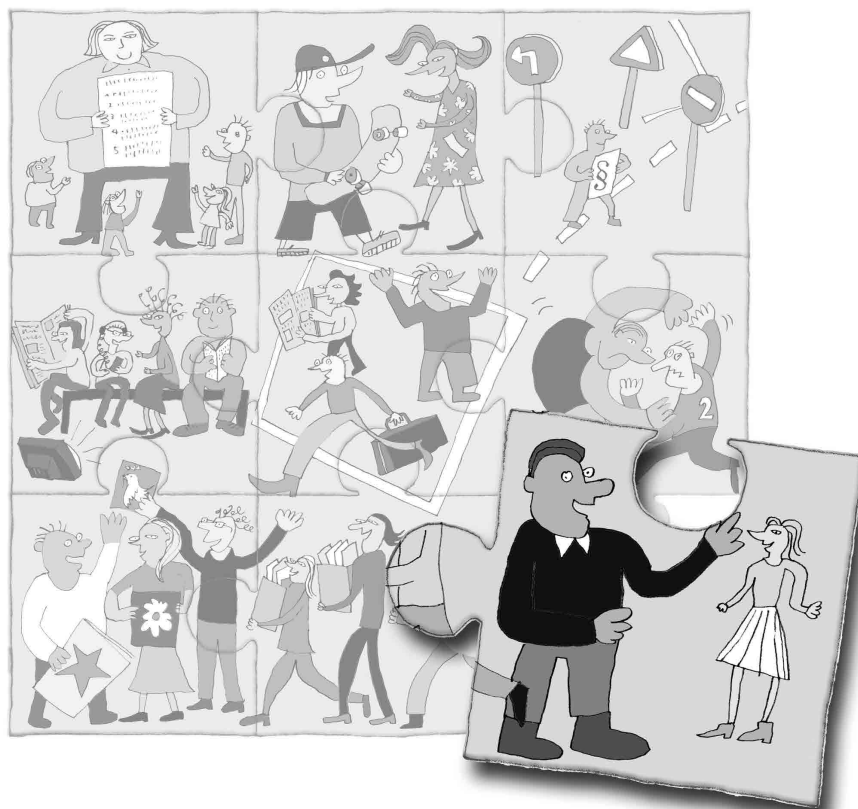
Самаўспрыманне – успрыманне іншымі

Праца ў парах

Каментары пасля абмеркавання: – У чым нашыя погляды супадаюць? – У чым яны адрозняваюцца? – Заўвагі	Як я апісваю сябе (мае самаўспрыманне)	Як я апісваю свайго аднакласніка (мае ўспрыманне кагосьці іншага, запісанае мной)	Каментары пасля абмеркавання: – У чым нашыя погляды супадаюць? – У чым яны адрозняваюцца? – Заўвагі

БЛОК 2 Роўнасць

Ты больш роўны, чым я?

2.1. Адрозненні і падабенствы

Я роўны з іншымі? Ці я розны?

2.2. Гісторыя Весны

Як бы мы рэагавалі, калі б гэта здарылася з намі?

2.3. Роўнасць паміж мужчынамі і жанчынамі

Як мы павінны ставіцца да мужчын і жанчын?

2.4. Сацыяльная справядлівасць

Што нам рабіць з няроўнасцю?

БЛОК 2: Роўнасць Ты больш роўны, чым я?

Роўнасць, як канцэпцыя, прызнае, што кожны чалавек, незалежна ад узросту, полу, гандару, рэлігіі, этнічнай прыналежнасці і г.д., мае права карыстацца аднімі і тымі ж правамі.

Прэамбула да Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека пачынаецца са слоў «прызнанне годнасці, ўласцівай усім членам чалавечай сям’і, і іх роўных і неад’емных правоў з’яўляецца асновай свабоды, справядлівасці і ўсеагульнага міру». Паняцце грамадзянскай пазіцыі не можа быць адарвана ад пытанняў роўнасці. Існаванне няроўнасці ўнутры супольнасцяў або паміж імі перашкаджае выпрацоўцы эфектыўнай грамадзянскай пазіцыі. Таму ідэя роўнасці ляжыць у аснове ВДГ (выхавання дэмакратычнай грамадзянскасці), якая звязаная з пытаннем аб роўнасці і павінна даваць людзям магчымасць дзейнічаць супраць усіх формаў дыскрымінацыі⁶.

Разнастайнасць – гэта выхад за рамкі ідэі цярпімасці ў напрамку да сапраўднай павагі і прызнання адрозненняў. Яна займае цэнтральнае месца ў ідэі плюралізму і культурнай самабытнасці (культурамультикультуралізму) і, гэтым чынам, з’яўляецца краевугольным каменем ВДГ. Таму ВДГ павінна ўключыць у сябе магчымасць аналізаваць успрыманне і кінуць выклік прадуманасці і стэрэатыпам. Яно таксама павінна быць накіравана на паважанне рознасці і прыманне яе мясцовымі, нацыянальнымі, рэгіянальнымі і міжнароднымі супольнасцямі і грамадствамі⁷.

У многіх адносінах салідарнасць можа разглядацца як здольнасць людзей выйсці за межы сваёй уласнай прасторы, прызнаць і быць гатовым дзейнічаць у інтарэсах абароны і заахвочвання правоў іншых асоб. Гэта таксама – ключавая мэта ВДГ: імкнуцца даць грамадзянам веды, навыкі і каштоўнасці, неабходныя для іх паўнаважнага жыцця ў сваіх супольнасцях. Як паказана раней, акты салідарнасці цесна звязаныя з ідэяй дзеяння. Тым не менш, салідарнасць з’яўляецца такім жа складам розуму як і наборам паводзінаў⁸.

Забабон – гэта меркаванне пра іншага чалавека ці іншых людзей, якое мы робім, не ведаючы іх. Забабоны могуць быць адмоўнымі ці станоўчымі па сваім характары. Яны з’яўляюцца часткай працэсу нашай сацыялізацыі, і іх вельмі цяжка змяніць або знішчыць. Таму вельмі важна, каб мы ведалі пра іх існаванне.

Дыскрымінацыя можа быць прамой або ўскоснай. Прамая дыскрымінацыя адметная намерам дыскрымінаваць чалавека ці групу, як, напрыклад, служба занятасці, якая не прымае на працу цыган, або жыллёвая кампанія, якая не здае кватэры імігрантам. Ускосная дыскрымінацыя звязаная з уздзеяннем палітыкі ці мер. Яна адбываецца, калі відавочна нейтральныя ўмова, крытэрыі або практыка ставяць чалавека або канкрэтную меншасць у дэ-факта нявыгаднае становішча ў параўнанні з іншымі людзьмі або групамі. Прыклады могуць вар’іравацца ад патрабавання мінімальнага росту для пажарнікаў (што можа больш дыскрымінаваць жанчын, чым мужчын) да ўніверсагу, які не наймае на працу людзей з доўгімі спадніцамі, ці ўрадавай установы або школьных правілаў, якія забараняюць уваход або знаходжанне людзей, якія носяць галаўныя хусткі (хіджабы). Гэтыя правілы, відавочна нейтральныя ў адносінах да этнічнай ці рэлігійнай прыналежнасці, могуць непрапарцыйна дыскрымінаваць пэўныя групы або рэлігійныя меншасці, якія носяць доўгія спадніцы ці хіджабы⁹.

Тэрмін «гендар» тычыцца сацыяльна сканструяванай ролі мужчын і жанчын, якія прыпісваюцца ім на аснове іх полу. Таму гендарныя ролі залежаць ад канкрэтнага сацыяльна-эканамічнага, палітычнага і культурнага кантэксту і залежаць ад іншых фактараў, у тым ліку расы, этнічнага паходжання, класвай прыналежнасці, сэксуальнай арыентацыі і ўзросту. Гендарныя ролі

6. З «Гласарыю тэрмінаў па выхаванню дэмакратычнай грамадзянскай пазіцыі», Карэн О’Ші, Рада Еўропы, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

7. Там жа

8. Там жа

9. Там жа

засвойваюцца і мяняюцца ў шырокіх межах у розных культурах. У адрозненне ад біялагічнага полу чалавека, гендарныя ролі могуць мяняцца¹⁰.

Эканамічныя і сацыяльныя правы ў асноўным тычацца умоваў, неабходных для ўсебаковага развіцця асобы і забеспячэння адэкватнага ўзроўню жыцця. Часта называемыя правамі чалавека «другога пакалення», гэтыя правы больш цяжка рэалізаваць на практыцы, так як яны залежныя ад наяўных рэсурсаў. Яны ўключаюць у сябе такія правы, як права на працу, права на адукацыю, права на адпачынак і права на дастатковы жыццёвы ўзровень. На міжнародным узроўні гэтыя правы выкладзены ў Пакце аб эканамічных і сацыяльных правах, які быў прыняты Асамблеяй Арганізацыі Аб'яднаных Нацый у 1966 годзе¹¹.

Розныя людзі маюць розныя меркаванні і рознае стаўленне да таго, як наша грамадства павінна вырашаць пытанні сацыяльнай справядлівасці. Гэтыя меркаванні і гэтае стаўленне можна ўмоўна падзяліць на тры катэгорыі:

- Дарвіністы, якія лічаць, што фізічныя асобы нясуць поўную адказнасць за свае ўласныя праблемы і павінны быць пакінутыя ў спакоі і самі мець справу з імі. Яны лічаць, што людзі маюць патрэбу ў стымулах каб старацца лепей. Дарвіністы, як правіла, застаюцца па-за арэнай сацыяльнай палітыкі.
- Спачуваючыя – людзі, якія адчуваюць сімпатыю для людзей, якія пакутуюць, і хочучь нешта зрабіць, каб аблегчыць іх боль. Яны разглядаюць сацыяльныя і эканамічныя правы хутчэй як пажаданыя мэты палітыкі, а не як правы чалавека. Гэта часта прыводзіць да паблажлівага падыходу ў адносінах да людзей, якія жывуць у цяжкіх сацыяльных умовах.
- Шукальнікі справядлівасці, якія занепакоеныя тым, што з людзьмі абыходзяцца несправядліва, у асноўным, у выніку ўрадавых рашэнняў. Яны лічаць, што яны павінны змяніць палітычныя і эканамічныя сістэмы такім чынам, каб людзі не былі вымушаныя жыць у галечы¹².

10. З «Гласарыю тэрмінаў па выхаванню дэмакратычнай грамадзянскай пазіцыі», Карэн О'Ші, Рада Еўропы, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

11. Там жа

12. Узятая з «Абавязкі без межаў. Правы чалавека і глабальная сацыяльная справядлівасць», Міжнародны савет па палітыцы ў галіне правоў чалавека.

БЛОК 2: Роўнасць Ты больш роўны, чым я?

Назва ўрока	Мэты навучання	Заданні вучням	Рэсурсы	Метад
Урок 1: Адрозненні і падабенствы	Вучні здольныя растлумачыць падабенствы і адрозненні паміж людзьмі. Вучні адносяцца з павагай як да падабенстваў, так і да адрозненняў	Вучні выяўляюць адрозненні і падабенствы паміж людзьмі. Вучні абмяркоўваюць некаторыя some наступствы адрозненняў	Сшыткі або аркушы паперы і ручкі для індыўдуальнай працы. Магчыма пашыраная дзейнасць, але калі настаўнік прыме такое рашэнне, групам спатрэбяцца вялікія аркушы паперы і маркеры	Праца індыўдуальная і ў малых групах
Урок 2: Гісторыя Весны	Вучні ўсведамляюць, што такое забабон і дыскрымінацыя ў грамадстве. Вучні здольныя зразумець пункт гледжання ахвяраў дыскрымінацыі	Вучні абмяркоўваюць прыклад дыскрымінацыі і параўноўваюць яго з сітуацыяй у іх краіне	Как дапаўненне – копіі вучнёўскага раздатку 2.1	Праца ў групах на аснове тэксту
Урок 3: Роўнасць мужчын і жанчын	Вучні здольныя рэагаваць на сітуацыі дыскрымінацыі	Вучні разглядаюць, як яны і грамадства ў цэлым ставяцца да жанчын	Па копіі гісторыі з вучнёўскага раздатку 2.2 кожнай групе з 4-5 вучняў	Праца ў малых групах
Урок 4: Сацыяльная справядлівасць	Вучні ўсведамляюць, што такое дыскрымінацыя ў грамадстве на аснове гендару	Вучні абмяркоўваюць пытанні справядлівага размеркавання дабротаў. Вучні пераасэнсоўваюць увесь блок	Вучнёўскі раздатак 2.3, падзелены на часткі для кожнай пары вучняў (як варыянт)	Праца ў парах, крытычнае мысленне

Урок 1**Адрозненні і падабенствы****Я роўны з іншымі? Ці я розны?**

Мэты навучання	Вучні здольныя растлумачыць падабенствы і адрозненні паміж людзьмі. Вучні з павагай ставяцца як да падабенстваў, так і да адрозненняў
Заданні вучням	Вучні выяўляюць адрозненні і падабенствы паміж людзьмі. Вучні абмяркоўваюць некаторыя наступствы таго, як быць рознымі
Рэсурсы	Сшыткі або аркушы паперы і ручкі для індыўдуальнай працы. Дадатковая дзейнасць магчымая, але калі настаўнік вырашыць выкарыстаць яе, групам будуць патрэбныя вялікія аркушы паперы і маркеры
Метады	Індыўдуальная праца і праца ў малых групах. Агульная дыскусія

Урок

Вучні ўтвараюць групы з чатырох-пяці чалавек. Кожная група атрымлівае аркуш паперы і ручку.

Настаўнік тлумачыць, што ён мае намер задаць шэраг пытанняў, на якія вучні павінны адказаць «Так» ці «Не». У ходзе падрыхтоўкі для гэтага вучні запісваюць літары ад А да R па гарызанталі, у алфавітным парадку, пакідаючы досыць месцы ўнізе. Настаўнік можа зрабіць тое ж самае на дошцы.

Прыклад

Пытанні: A B C D E F

Адказы: 1 0 1 0 1

Затым настаўнік задае шэраг пытанняў (ад А да R) з спісу А, а вучні адзначаюць свае адказы індывідуальна як 1 («Так») або 0 («Не»). Настаўнік кажа вучням, што нават калі ў іх ёсць сумненні адносна адказаў, яны, тым не менш, павінны запісаць адказ, які яны лічаць найбольш верагодным.

Спіс А	Спіс В
А. Вы жанчына?	А. Ці заўсёды вы адчуваеце сябе шчаслівым?
В. Ці наведвалі вы больш за адну замежную краіну?	В. Ці ёсць у вас пазногці на пальцах?
С. Ці любіце вы гуляць у якія-небудзь віды спорту?	С. Вы ў стане трохі падумаць?
Д. Вы граеце на музычным інструменце?	Д. Вас нарадзіла маці?
Е. У вас карыя вочы?	Е. Ці можаце вы лятаць без выкарыстання якога-небудзь абсталявання (як птушка)?
Ф. Абедзьве вашыя бабулі яшчэ жывыя?	Ф. Ці можаце вы жыць без ніякага пітва?
Г. Вы носіце акуллары?	Г. Вы дыхаеце?
Н. Вы любіце наведваць сельскую мясцовасць?	Н. Вы жывяце пастаянна пад вадой?
І. Вы досыць спакойны чалавек?	І. Ці ёсць у вас пачуцці любога роду?
Ж. Вы даволі высокага росту (больш, чым за сярэдні)?	Ж. Ваша кроў зялёная?
К. Вы даволі сумны чалавек (больш, чым за сярэдні)?	К. Вы калі-небудзь падалі долу?
Л. Вы лёгка прастужаецеся?	Л. Ці можаце вы глядзець праз сцены?
М. Вы любіце падарожнічаць?	М. Вы можаце мець зносіны з іншымі людзьмі?
Н. Вы любіце хадзіць да цырульніка?	Н. Ці падабаецца вам добрае надвор'е?
О. Вам падабаецца працаваць з кампутарам?	О. Ці лічыце вы за лепшае не сустракацца з людзьмі?
Р. Вы баіцеся вышыні?	Р. У вас ёсць язык?
Q. Вы аддаеце перавагу карычневаму перад сінім?	Q. Вы можаце хадзіць па вадзе (як некаторыя насякомыя)?
R. Вы любіце маляваць?	R. Вы часам адчуваеце стомленасць?

Настаўнік просіць аднаго прадстаўніка ад кожнай групы напісаць свае адказы на спіс А на дошцы і просіць вучняў паглядзець на гэтыя адказы і параўнаць іх коратка са сваімі ўласнымі адказамі. Бачаць яны адрозненні паміж адказамі? Ці могуць яны падсумаваць некаторыя адрозненні паміж імі?

Затым настаўнік запрашае вучняў адказаць на наступны шэраг пытанняў, на гэты раз – з спісу В. Зноў жа, прадстаўнік ад кожнай групы піша свае адказы на дошцы, пад адпаведнымі літарамі алфавіту.

Чаму на гэты раз няма амаль ніякай розніцы паміж групамі? Настаўнік запрашае вучняў дадаць больш рэчаў, якія большасць з іх маюць у агульным.

Для дадатковай дзейнасці, настаўнік дае кожнай групе вялікі аркуш паперы і маркер. Іх заданне наступнае:

1. Знайсці па тры сітуацыі, у якіх прыемна быць падобным на іншых людзей. Абгрунтуйце, чаму, на вашу думку, прыемна быць як усе.
2. Знайсці па тры сітуацыі, у якіх прыемна адрознівацца ад іншых людзей. Абгрунтуйце, чаму, на вашу думку, прыемна быць іншым за другіх.

Пры неабходнасці настаўнік дэманструе, як фармат мыслення дапамагае структураваць высновы вучняў.

Сітуацыі, дзе прыемна быць падобнымі на іншых	Чаму?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Сітуацыі, дзе прыемна адрознівацца	Чаму?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Затым настаўнік просіць групы знайсці тры сітуацыі, у якіх непрыемна адрознівацца ад іншых. І зноў жа, яны павінны назваць прычыны, чаму яны так думаюць. Якія пачуцці пры гэтым узнікаюць?

Сітуацыі, дзе непрыемна быць рознымі	Чаму?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Затым настаўнік пытаецца ў вучняў, з якімі групамі «адрозненых» людзей часам дрэнна абыходзяцца, і хто гэта робіць.

Групы людзей, з якімі падчас дрэнна абыходзяцца	Хто гэта робіць?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Настаўнік просіць кожную групу прадставіць свае адказы. Далей клас будзе даследаваць, якія правы могуць быць парушаныя ў прадстаўленых прыкладах. Для гэтага групы атрымліваюць вучнёўскі раздатак 5.2: спіс правоў чалавека.

Урок 2

Гісторыя Весны

Як бы мы рэагавалі, калі б гэта здарылася з намі?

Мэты навучання	Вучні знаёмяцца з прадукцыяй і дыскрымінацыяй у грамадстве. Вучні здольныя зразумець пункт гледжання ахвяраў дыскрымінацыі. Вучні здольныя рэагаваць на выпадкі дыскрымінацыі
Заданні вучням	Вучні абмяркоўваюць прыклады дыскрымінацыі і параўноўваюць іх з сітуацыяй у іх краіне
Рэсурсы	Вучнёўскі раздатак 2.1 (з пытаннямі) для кожнага вучня
Метад	Групавая праца на аснове тэксту

Канцэптualaьнае навучанне

Дыскрымінацыя – шырока распаўсюджаная форма паводзінаў у грамадстве. Не толькі ўлады ўдзельнічаюць у дыскрымінацыі, але і многія іншыя органы і асобы. Пачаўшы з рэальнага выпадку дыскрымінацыі, урок дае вучняў магчымасць падумаць аб сваіх паводзінах.

Урок

Настаўнік можа альбо прачытаць тэкст з вучнёўскага раздатку 2.1, альбо раздаць вучням копіі, каб яны прачыталі тэкст самастойна.

Весна, жанчына народа Рома (цыганка), распавядае, што здарылася з ёй:

«Я ўбачыла аб'яву аб тым, што патрабуецца прадаўчыца ў вітрыне магазіна адзення. Яны хацелі кагосьці паміж 18 і 23 гадамі. Мне 19, таму я пайшла і спыталася ў менеджэркі аб гэтай працы. Яна сказала каб я зноў прыйшла праз два дні, таму што яшчэ не дастатковая колькасць людзей звярнулася.

Я вярталася двойчы, і заўсёды мне казалі тое ж самае. Амаль праз тыдзень я зноў падыйшла да той крамы. Аб'ява аб вакансіі ўсё яшчэ была ў вакне. Менеджэрка была занадта занятая, каб прыняць мяне, але мне казалі, што вакансія ўжо занятая.

Пакінуўшы краму, я была так засмучана, што папрасіла адну маю сяброўку-нецыганку пайсці і спытацца наконт працы. Яна выйшла і сказала, што ёй прапанавалі прыйсці на інтэрв'ю ў панядзелак».

Пасля таго, як усе вучні пачулі або прачыталі гісторыю, настаўнік дзеліць вучняў на групы па чатыры-пяць чалавек і просіць іх абмеркаваць наступныя пытанні (раздатак ўключае ў сябе гэтыя пытанні, калі настаўнік падаў гісторыю вусна, ён павінен напісаць пытанні на дошцы або фліпчарце):

1. Як бы вы сябе адчувалі, калі тое, што здарылася з Веснай, здарылася з вамі? Як бы вы адрэагавалі, калі б ваша сяброўка сказала вам, што яна была запрошаная на інтэрв'ю?
2. Чаму, як вы думаеце, менеджэрка крамы паводзіла сябе такім чынам? Ці лічыце вы гэта формай дыскрымінацыі? Чаму (або чаму не)?
3. Што можа Весна зрабіць з гэтай нагоды? Як вы думаеце, як яна можа змяніць сітуацыю? Што іншыя людзі могуць зрабіць ад яе імя?
4. Ці чакаеце вы, што закон павінен нешта зрабіць у такой сітуацыі? Што павінен казаць закон?
5. Ці можа гэта здарыцца ў вашай краіне? Калі так, то якія групы будуць закранутыя?

Настаўнік просіць групы даць свае першапачатковыя адказы на пытанні. Гэта можна зрабіць задаўшы кожнай групе адно пытанне, або папрасіць групы даць кароткія адказы на больш чым адно пытанне.

Затым настаўнік распавядае вучням, што гісторыя з Веснай адбылася на самой справе, больш за дзесяць гадоў таму, і што пазней, калі менеджэрку спыталі аб прычынах яе паводзінаў, яна сказала:

Адказ менеджэркі

«Я адчувала, што Весне будзе цяжка працаваць тут з-за адлегласці, якую ёй давядзецца пераадоўваць кожны дзень да месца працы. Гэта – шлях у восем міль на двух аўтобусах. Вельмі цяжка кіраваць крамай, калі супрацоўнікі заўсёды спазняюцца. Я аддаю перавагу каму-небудзь з гэтага раёну. Чалавек, якому я дала гэтую працу, здаецца і ёсць такі».

Настаўнік кажа вучням, што Еўрапейская канвенцыя аб правах чалавека (Артыкул 14) абвяшчае: «Карыстанне правамі і свабодамі, прызнанымі ў дадзенай Канвенцыі, мусіць быць забяспечана без аніякай дыскрымінацыі на падставе полу, расы, колеру скуры, мовы, рэлігіі, палітычных ці іншых поглядаў, нацыянальнага ці сацыяльнага паходжання, прыналежнасці да нацыянальных меншасцяў, маёмаснага стану, нараджэння ці іншых прыкметаў»; і што Артыкул 2 Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека абвяшчае: «Кожны чалавек павінен мець усе правы і ўсе свабоды, абвешчаныя гэтай Дэкларацыяй, незалежна, напрыклад, ад расы, колеру скуры, полу, мовы, рэлігіі, палітычных або іншых перакананняў, нацыянальнага або сацыяльнага паходжання, маёмаснага, саслоўнага або іншага становішча».

Затым настаўнік запытвае ў вучняў, што гэтыя тэксты вартыя ў адносінах да сітуацыі Весны. Для завяршэння ўроку настаўнік расказвае вучням, чым гісторыя Весны скончылася ў рэальнасці.

Заканчэнне гісторыі Весны

«Весна падала справу ў спецыяльны еўрапейскі суд, які сочыць за выкананнем закона аб недапушчэнні дыскрымінацыі. Суд пагадзіўся з тым, што яна падвергнулася дыскрымінацыі. Некалькі іншых людзей, якія таксама жылі далёка ад крамы, былі апытаныя. Дзяўчыне, якая атрымала гэту працу, толькі 16 гадоў, яна белскурая і жыве на той жа адлегласці ад крамы, як і Весна. Крама мусіла даць Весне грошы за прычыненне маральнай шкоды яе пачуццям».

У наступнай дзейнасці настаўнік запрашае вучняў напісаць ліст да менеджэра крамы ці мэра горада. Настаўнік дапамагае ім пісаць як з іх асабістага пункту гледжання, так і з пункту гледжання Еўрапейскага суда па правах чалавека (ЕСПЧ). Важна, каб увесь клас мусіў бачыць гэтыя лісты, а абмеркаванне можа мець месца па-за межамі школьных заняткаў.

Урок 3

Роўнасць паміж мужчынамі і жанчынамі

Як мы павінны ставіцца да жанчын і мужчын?

Мэты навучання	Вучні ўсведамляюць, што ў грамадстве мае месца дыскрымінацыя на аснове гендара. Вучні здольныя зразумець пункт гледжання ахвяраў дыскрымінацыі, звязанай з гендарам. Вучні здольныя рэагаваць на сітуацыі дыскрымінацыі
Заданні вучням	Вучні разглядаюць, як яны і грамадства ў цэлым ставяцца да жанчын у іх краіне
Рэсурсы	Па адной гісторыі з вучнёўскага раздатку 2.2 для кожнай групы. Вялікі аркуш паперы і маркер для кожнай групы.
Метад	Малыя групы, абмярканне і прэзентацыі

Інфармацыйны блок

Яшчэ трэба доўга ісці да таго моманту, калі мужчыны і жанчыны будуць разглядацца як роўныя чалавечыя істоты па закону і ў паўсядзённым жыцці. Розныя сітуацыі ў сям'і, у школе і на працы даюць магчымасць выказаць сваё спачуванне да гэтых пытанняў і сваё ўяўленне пра тое, як змагацца з гэтымі праблемамі. Гэты ўрок – таксама запрашэнне змяніць некаторыя практыкі ў класе і ў школе.

Урок

Клас падзяляецца на групы па чатыры-пяць вучняў. Кожная група атрымлівае адну з трох гісторый з вучнёўскага раздатку 2.2. Пасля таго, як вучні скончылі гісторыі, іх запрашаюць абмеркаваць пытанні, прыведзеныя ў кожнай з іх.

Затым настаўнік вядзе кароткае абмеркаванне кожнай гісторыі і просіць дакладчыка ад кожнай групы даць кароткае рэзюмэ гісторыі і вынікі яе групавой дыскусіі.

Пасля таго, як гэта зроблена, настаўнік запрашае вучняў уважліва прачытаць табліцу і тэкст дошчы і прывесці два прыклады адрозненняў у поле і два – адрозненняў у гандары, каб пераканацца, што ўсе вучні разумеюць дадзеныя азначэнні.

Пол	Гендар
Вызначаны біялагічна	Вызначаны сацыяльна
Статычны, не можа быць зменены	Дынамічны, можа мяняцца
<i>«Пол тычыцца прыродных распазнавальных пераменных, заснаваныя на біялагічных характарыстыках быцця жанчынай ці мужчынай».</i>	<i>«Гендар – гэта канцэпцыя, якая тычыцца сацыяльных адрозненняў у процілегласць біялагічным паміж мужчынамі і жанчынамі, якія былі набыты, мяняюцца з часам і вар’іруюцца ў шырокіх межах у залежнасці ад гістарычных, культурных, традыцыйных, геаграфічных, рэлігійных, сацыяльных і эканамічных фактараў».</i>

Вучні вяртаюцца ў свае групы і атрымліваюць вялікія аркушы паперы і маркеры. Цяпер яны абмяркоўваюць, ці спрыяе іх школа гандарнай роўнасці. Калі яны пагадзяцца, што спрыяе, яны мусяць прадставіць пяць прыкладаў, якія падтрымліваюць меркаванне сваіх груп. Калі адказ «Не», тым не менш, яны мусяць пералічыць да пяці рэчаў, якія можна было б зрабіць для прасоўвання гандарнай роўнасці ў іх школе.

Кожная група прадстаўляе свае высновы.

Калі настаўнік хацеў бы пашырыць гэтую дзейнасць да працы над праектам, ён просіць вучняў выбраць адну ці дзве ідэі і стварыць план рэалізацыі іх у школе. План павінен уключаць агульную мэту, розныя крокі, якія павінны быць зробленыя адказнымі людзьмі, і план-графік.

Прыклад плана

Агульная мэта:		
Што трэба зрабіць?	Хто гэта зробіць?	Калі гэта мусяць быць гатова?

Урок 4

Сацыяльная справядлівасць

Што нам рабіць з няроўнасцю?

Мэта навучання	Вучні ўсведамляюць праблемы, звязаныя з сацыяльнай справядлівасцю
Заданні вучням	Вучні абмяркоўваюць пытанні справядлівага размеркавання дабротаў. Вучні пераасэнсоўваюць увесь блок
Рэсурсы	(Опцыя) вучнёўскі раздатак 2.3 і пытанні
Метад	Абмеркаванне на падставе тэксту, праца ў парах, крытычнае мысленне

Інфармацыйны блок

У нашым грамадстве няма кансенсусу аб тым, што сацыяльная справядлівасць азначае на самой справе. Гісторыя, якая выкарыстоўваецца ў гэтым уроку прызначаная каб дапамагчы вучням паразважаць над асноўнымі прынцыпамі, у якіх мусіць быць укаранёная сацыяльная справядлівасць павінна, паказаўшы, у той жа час, усю складанасць праблемы.

Урок

Настаўнік тлумачыць вучням, што ён дасць ім гісторыю з чатырох частак, і пасля чытання кожнай часткі будзе абмеркаванне. У якасці альтэрнатывы, настаўнік можа сам прачытаць гісторыю ўслых.

Настаўнік дзеліць клас на пары і дае кожнай пары першую частку вучнёўскага раздатку 2.3. Настаўнік можа альбо чытаць яго ўслых, альбо папрасіць вучня прачытаць яго, ці вучні могуць чытаць самастойна ў цішыні.

Асобнік настаўніка: частка першая

«Прайшло больш за гадзіну паміж першым сігналам трывогі і патапленнем круізнае судна «Каралева Мэдді». Таму пасажыры змаглі крыху арганізавацца перад пасадкай у аварыйна-выратавальныя шлюпкі. Моцны шторм прымусіў карабель урэзацца ў нафтавай танкер, вызваўшы караблекрушэнне.

Праз каля палову сутак некаторыя шлюпкі прычалілі да невялікага скалістага вострава. Ён быў авальнай формы, каля 1,5 км у даўжыню і палову гэтага ў шырыню і быў часткова пакрыты густым лясам. У межах разумнай адлегласці не было ніякага іншага вострава. Гэта даволі сонечны востраў ня быў заселены, акрамя сям'і Рычалонэ, якая жыла ў раскошнай віле на вяршыні ўзгорка і якой належаў увесь востраў.

Некалькі гадоў таму гэтая сям'я пасялілася на востраве, з цяжкасцю захоўваючы кантакт з вонкавым светам; яны проста арганізавалі штомесячную дастаўку свежых прадуктаў, бензіну і ўсіх відаў іншых тавараў, якія ім былі патрэбныя. Іх жыццё было добра арганізавана: яны выраблялі сваю ўласную электраэнергію, маглі дазволіць сабе купіць дастатковую колькасць прадуктаў харчавання і напойў, і мелі ўсе сучасныя выгоды, якія хацелі. У мінулым уладальнік востраву быў вельмі паспяховым бізнэсоўцам. Пасля канфлікту з уладамі з нагоды праблем з падаткамі, ён расчараваўся ў жыцці і вырашыў з тых часоў пазбягаць любога кантакту з навакольным светам.

Уладальнік назіраў за тым, як аварыйна-выратавальныя шлюпкі прычалілі да ягонага прыгожага вострава і падышоў да людзей, трапіўшых у караблекрушэнне».

Затым настаўнік тлумачыць, што першае пытанне, якое вучні павінны разгледзець, гэта, на іх думку, ці маральна абавязаны уладальнік вілы дазволіць гэтым людзям заставацца на сваім востраве. Для таго, каб дапамагчы вучням прыйсці да высновы, настаўнік зачытвае шэраг сцвярджэнняў (пералічаных ніжэй), і кожная пара прымае рашэнне, з якімі сцвярджэннямі яна згодная і чаму. Вучні абмяркоўваюць сцвярджэнні ў парах і запісваюць свае адказы.

- A. Уладальнік можа адмовіць людзям, зазнаўшым караблекрушэнне, заставацца на сваім востраве.
- B. Уладальнік можа адмовіць людзям, зазнаўшым караблекрушэнне, заставацца на сваім востраве да таго часу, пакуль ён забяспечвае ім неабходную ежу і пітво.
- C. Уладальнік можа адмовіць ўсім тым, хто не ў стане заплаціць (грашыма, каштоўнасцямі або працай) застацца на сваім востраве.
- D. Уладальнік павінен дазволіць людзям заставацца на сваім востраве столькі, колькі неабходна. Людзі, зазнаўшыя караблекрушэння, маюць маральнае абавязацельства паважаць прыватнае жыццё і маёмасць уладальніка.
- E. Уладальнік павінен дазволіць людзям, зазнаўшым караблекрушэнне, безумоўны доступ на востраў і разглядаць іх як саўладальнікаў.

Настаўнік можа атрымаць зваротную сувязь ад класа, напрыклад, задаючы такія пытанні, як: «Колькі з вас выбралі сцвярджэнне А?» «Колькі выбралі сцвярджэнне В?» «Чаму?»

Затым настаўнік раздае другую частку гісторыі.

Асобнік настаўніка: частка другая

«Уладальнік востраву вырашыў дазволіць людзям, зазнаўшым караблекрушэнне, застацца на некаторы час. Ён чакаў, што яны будуць плаціць за паслугі і прадукты харчавання, якія ён выдзяліў са сваіх рэзерваў. Да таго часу, пакуль заставалася ежа з карабля, ён адмовіўся увозуле прадаваць ім што-небудзь.

Усяго людзей, пацярпелых караблекрушэнне, было 13. Сярод іх былі Віктар, яго цяжарная жонка Юзэфа і іх двое дзяцей (3 і 7 гадоў). 64-гадовы Абрамовіч, быў багаты купец-ювелір. Ён быў самым старэйшым членам у групе, і ў яго не было ні сваякоў, ні сяброў, але была калекцыя залатых кольцаў, брыльянтаў і іншых каштоўных камянёў з сабой. Джон, Кейт, Леа і Альфрэд – чацвёрта маладых сяброў, дужыя, здаровыя і вельмі ўмелыя. Яны жылі разам у альтэрнатыўным абшчынным доме і самі па сабе адрамантаваны яго.

Марыя, юрыст, якая працуе няпоўны працоўны дзень ва ўніверсітэце, можа хадзіць толькі вельмі павольна з-за праблем з левай нагой і бядром (вынік аварыі). Яе суправаджае Макс, яе памочнік ва ўніверсітэце; яны плылі ў ЗША каб прачытаць лекцыю на канферэнцыі і абмеркаваць з выдаўцом публікацыю кнігі. Абадва – спецыялісты ў галіне крымінальнага права, але неспрытныя ў працы рукамі. І апошнімі, але не апошнімі па вартасці, былі Марка і яго сяброўка Вікі, абадва – члены экіпажу карабля, якія, у апошні момант, узялі столькі, колькі маглі знесці са складоў карабля: кансервы, печыва, алей і некалькі рондаляў для гатоўкі ежы, Усе пацярпелыя караблекрушэнне мелі грошы, але боцман Марка меў вялікую суму, якую ён скраў з кватэры ў апошнім парту, куды захлэдзіў карабель.

На востраве быў невялікі, стары хлёў на схіле халма, даволі недалёка ад мора. Там быў толькі адзін пакой, які мог служыць у якасці прымітыўнага прытулку для двух ці трох чалавек».

Затым настаўнік тлумачыць, што кожная пара павінна вырашыць, хто, на іх думку, павінны мець магчымасць выкарыстоўваць гэты хлёў. Настаўнік зачытвае наступныя сцвярджэнні і запрашае вучняў абмеркаваць у парах, з якімі яны згодныя і чаму, і ці ёсць у іх іншае рашэнне:

- A. Цяжарная жанчына з дзецьмі.
- B. Чацвёрта маладых сяброў, якія – адзіныя, здольныя прыстасаваць яго.
- C. Купец-ювелір, які можа плаціць за яго (дазваляючы іншым купіць крыху ежы).
- D. Боцман і яго сяброўка пры ўмове, што яны падзяляцца ежай з астатнімі.
- E. Юрыст, якая можа выступаць у якасці пасярэдніка і ўрэгуляваць сваркі паміж іншымі ахвярамі караблекрушэння.

Пасля атрымання адказаў раздаецца наступная частка гісторыі.

Асобнік настаўніка: частка трэцяя

«Ахвяры караблекрушэння таксама мусілі вырашыць, што рабіць з харчовымі запасамі, якія узялі з сабой боцман і яго сяброўка і якімі яны не мелі намеру дзяліцца. На самой справе, сумеснае выкарыстанне запасаў азначала б памяншэнне яго і сяброўкі шанцаў на выжыванне».

Цяпер пары вучняў разглядаюць пытанне аб тым, хто мусіць атрымліваць ежу з запасаў карабля. Настаўнік зноў чытае сцвярджэнні і просіць пары абмеркаваць і вырашыць, з якімі яны згодныя і чаму, і ці ёсць у іх іншае рашэнне:

- A. Боцман павінны мець магчымасць захаваць ежу для сябе і сваёй сяброўкі.
- B. Ежа мусіць быць размеркаваная пароўну сярод усіх ахвяраў караблекрушэння.
- C. Наяўную ежу можна купіць на тэндары па самай высокай цане (грашыма, таварамі ці паслугамі).

Атрымаўшы адказы, настаўнік раздае апошняю частку гісторыі.

Асобнік настаўніка: частка чацвёртая

Вучні абмяркоўваюць у парах, хто павінен спытаць уладальніка востраву пра ежу, і як гэта павінна быць зроблена.

«Ахвяры караблекрушэння вырашылі, што ежа павінна быць агульная, і без якой-небудзь кампенсацыі. Яны прымусілі Марка здаць свае запасы, звярнуўшыся да яго пачуцця маральнага доўгу. Прыкладна праз тыдзень нікай ежы не засталася, і адзіным выйсцем было паспрабаваць атрымаць ежу ад уладальніка вілы».

Затым настаўнік чытае наступныя сцвярджэнні і пытаецца, з якімі з іх вучні згодныя і чаму, і ці ёсць у іх іншае рашэнне:

- A. Кожны з ахвяраў мусіць індывідуальна абмеркаваць умовы гандлю з уладальнікам (аплата грашыма, каштоўнасцямі або працай). У гэтым выпадку сям'я з дзецьмі і юрыст з памочнікам, у прыватнасці, будуць мець праблемы.
- B. Усе наяўныя рэсурсы (ювелірныя вырабы і грошы) павінны быць агульнымі для ўсіх, незалежна ад іх першапачатковага ўладальніка. Набытая гэтакім шляхам ежа размяркоўваецца пароўну. Дадатковая ежа можа затым быць набытая ў індывідуальным парадку, у абмен на працу.
- C. Тое ж самае, як B, але кожны мусіць працаваць як ён ці яна здольныя, і дзяліцца ежай, заробленай такім чынам.
- D. Купцу-ювеліру дазволена набыць усё, што ўласнік гатовы прадаць, і «дапамагаць» астатнім харчовымі пакетамі.

Атрымаўшы адказы, настаўнік можа правесці абмеркаванне ў класе, каб дапамагчы вучням прыкласці гэтую гісторыю да рэальнага свету:

Ці ведаеце вы падобныя сітуацыі у нашым грамадстве?

- A. ... у вашым раёне або сям'і?
- B. ... у вашай краіне?
- C. ... у глабальным маштабе?

Якія рэальныя вядомыя вам сітуацыі уражваюць і турбуюць вас сваёй несправядлівасцю пры размеркаванні ежы, вады, жылля і г.д.?

- A. ... у вашым раёне або сям'і?
- B. ... у вашай краіне?
- C. ... у глабальным маштабе?

Чаму?

У канцы гэтага ўроку трэба абмеркаваць асноўную канцэпцыю гэтага блоку. Настаўнік можа вырашыць правесці дадатковы ўрок. Напачатку настаўнік дае кароткую лекцыю, выкарыстоўваючы базавую інфармацыю аб роўнасці і разнастайнасць з гэтага блоку. Ён можа нават падрыхтаваць раздатак з розных азначэннямі. Вучні будуць затым разважаць аб чатырох пройдзеных уроках у невялікіх групах: Што яны абмяркоўвалі? Аб чым яны даведаліся? Якія новыя праблемы яны цяпер усведамляюць? Яны выказваюць прапановы аб тым, як рэагаваць на сітуацыі няроўнасці ў іх уласным жыцці.

Вучнёўскі раздатак 2.1

Гісторыя Весны

Весна, жанчына народа Рома (цыганка), распавядае, што здарылася з ёй:

«Я ўбачыла аб'яву аб тым, што патрабуецца прадаўшчыца ў вітрыне магазіна адзення. Яны хацелі кагосьці паміж 18 і 23 гадамі. Мне 19, таму я пайшла і спыталася ў менеджэркі аб гэтай працы. Яна сказала каб я зноў прыйшла праз два дні, таму што яшчэ не дастатковая колькасць людзей звярнулася.

Я вярталася двойчы, і заўсёды мне казалі тое ж самае. Амаль праз тыдзень я зноў падыйшла да той крамы. Аб'ява аб вакансіі ўсё яшчэ была ў вакне. Менеджэрка была занадта занятая, каб прыняць мяне, але мне казалі, што вакансія ўжо занятая.

Пакінуўшы краму, я была так засмучана, што папрасіла адну маю сяброўку-нецыганку пайсці і спытацца наконт працы. Яна выйшла і сказала, што ёй прапанавалі прыйсці на інтэрв'ю ў панядзелак».

Пытанні

1. Як бы вы сябе адчувалі, калі б тое, што здарылася з Веснай, здарылася з вамі? Як бы вы адрагавалі, калі б ваша сяброўка сказала вам, што яе запрасілі на інтэрв'ю?
2. Чаму, на вашу думку, менеджэрка крамы паводзіла сябе такім чынам? Ці лічыце вы гэта формай дыскрымінацыі? Чаму (або чаму не)?
3. Што магла Весна зрабіць з гэтай нагоды? Як вы думаеце, як яна магла змяніць сітуацыю? Што іншыя людзі маглі зрабіць ад яе імя?
4. Ці чакаеце вы што закон мог бы зрабіць што-небудзь у такой сітуацыі? Што павінен казаць такі закон?
5. Ці магло гэта здарыцца ў вашай краіне? Калі так, то якія групы насельніцтва будуць закранутыя?

Вучнёўскі раздатак 2.2

Мужчыны і жанчыны: гісторыя

Гісторыя 1

«Гэта здаралася са мной шмат разоў. Пасля абеду, наша маці чакае, што дзеці ўбярдуць увесь посуд і рондалі да кухні, прыбярдуць стол, памыюць посуд, раскладуць усе ў кухонныя шафы, і што ўся кухня будзе прыбраная і чыстая. І зноў мае два браты, старэйшыя за мяне, казалі мне, што гэта не іх справа, і што я мушу зрабіць усе гэта толькі таму, што я дзяўчына. Я не пратэставала на гэты раз, таму што я была вельмі засмучаная. Я паскардзіўся нашаму бацьку, але ён сказаў мне, што мне добра мець некаторую практыку, і што гэта – добрая падрыхтоўка да таго, каб стаць хатняй гаспадыняй».

Пытанні

1. Ці можаце вы сабе ўявіць, што такое адбываецца ў вашай сям'і?
2. Уявіце, што вы – гэтая дзяўчына: што б вы хацелі сказаць сваім братам? І вашаму бацьку?
3. Ці згодныя вы з тэкстам Атыкула 1 Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека? Як гэта тычыцца вышэйзгаданай гісторыі?

«Усе людзі нараджаюцца свабоднымі і роўнымі ў сваёй годнасці і правах».

Гісторыя 2

«Шэсць хлопцаў стаялі вакол мяне на школьнай пляцоўцы. Усе вылулівалі на мяне вочы і дражнілі мяне. Яны казалі: «Гэй, хлопцы, вы ўпэўненыя, што гэта – дзяўчына? Можна нам разгледзець гэта крыху далей?» Адзін з іх падышоў, маючы намер дакрануцца да мяне. Але ў той самы момант дырэктар школы э'явіўся на пляцоўцы, і хлопцы зышлі».

Пытанні

1. Ці можаце вы сабе ўявіць, што гэта адбываецца ў вашай школе або вакол яе? Прывядзіце прыклады.
2. Уявіце, што вы – гэтая дзяўчына: што б вы хацелі сказаць гэтым хлопцам?
3. Уявіце, што які-небудзь іншы хлопчык убачыў, што адбываецца з адлегласці. Яму трэба б было ўмяшацца? Чаму/чаму не? Як бы ён мог гэта зрабіць?
4. Ці лічыце вы, што тое, што здарылася, гэта – «сэксуальныя дамаганні» ў адпаведнасці з наступным вызначэннем?

«Сэксуальныя дамаганні – гэта любыя паводзіны, якія словам, дзеяннем або псіхалагічным уздзеяннем сэксуальнага характару ў намеры або па эфекту наносаць траўму годнасці чалавека ці выклікаюць запалохванне, варожасць або зневажальнасць, пагрозы або падобныя сітуацыі, якія матываваныя прыналежнасцю да іншага полу ці іншай сэксуальнай арыентацыі, і якія для ахвяры ўяўляюць сабой непрымальныя фізічныя, моўныя, з наміткам на сэкс ці іншыя паводзіны».

Гісторыя 3

«Будучы маладым інжынерам, я падала заяву на пасаду менеджэра па тэхнічнаму абслугоўванню на заводзе будаўнічых матэрыялаў. Мяне запрасілі прайсці агульныя, тэхнічныя і псіхалагічныя

тэсты разам з 24 іншымі кандыдатамі; усе яны былі мужчыны, акрамя мяне. Пасля гэтага этапу, пяць чалавек былі адабраны для інтэрв'ю з генеральным дырэктарам. Хоць я заняла трэцяе месца пасля тэстаў, мяне не было сярод гэтых пяці (я атрымала гэтую інфармацыю на вельмі канфідэнцыйнай аснове ад аднаго свайго сябра з адміністрацыйнага персаналу). Не згадваючы гэтую інфармацыю, я спрабавала патэлефанаваць генеральнаму менеджэру. Калі мне ўдалося пагаварыць з ім, я спытала, ці яны прынялі да ўвагі, што я – жанчына. Ён адмаўляў гэта, але сказаў, што трэба прызнаць, што жанчыны часта цяжараюць праз некалькі гадоў, і што для некаторых пасадаў гэта стварае праблемы бесперапыннасці. Ён таксама сказаў, што асабліва на гэтай пасадзе жанчыне было б даволі цяжка, бо ўсе работнікі ў тэхнічнай камандзе мужчыны, і яны наводзяць сябе даволі груба. Я павінна лічыць сябе шчаслівай, што не была прынятая».

Пытанні

1. Ці можаце вы сабе ўявіць, што гэта адбываецца ў кампаніі ў вашым рэгіёне?
2. Уявіце, што вы – гэтая жанчына: што б вы хацелі сказаць генеральнаму менеджэру?
3. Як вы думаеце, генеральны менеджэр ў гэтым выпадку дзейнічае супраць закона вашай краіны? Калі так, то як гэта можна даказаць?

«Усе формы дыскрымінацыі на падставе полу ў працэсе занятасці, рэкламе вакансій, працэдур адбору, найму і звальнення супярэчаць палажэнням закона».

Вучнёўскі раздатак 2.3

Караблекрушэнне

Частка першая

«Прайшло больш за гадзіну паміж першым сігналам трывогі і патапленнем круізнае судна «Каралева Мэдді». Таму пасажыры змаглі крыху арганізавацца перад пасадкай у аварыйна-выратавальныя шлюпкі. Моцны шторм прымусіў карабель урэзацца ў нафтавай танкер, вызваўшы караблекрушэнне.

Праз каля палову сутак некаторыя шлюпкі прычалілі да невялікага скалістага вострава. Ён быў авальнай формы, каля 1,5 км у даўжыню і палову гэтага ў шырыню і быў часткова пакрыты густым лясам. У межах разумнай адлегласці не было ніякага іншага вострава. Гэта даволі сонечны востраў ня быў заселены, акрамя сям’і Рычалонэ, якая жыла ў раскошнай віле на вяршыні ўзгорка і якой належаў увесь востраў.

Некалькі гадоў таму гэтая сям’я пасялілася на востраве, з цяжкасцю захоўваючы кантакт з вонкавым светам; яны проста арганізавалі штотыднёвую дастаўку свежых прадуктаў, бензіну і ўсіх відаў іншых тавараў, якія ім былі патрэбныя. Іх жыццё было добра арганізавана: яны выраблялі сваю ўласную электраэнергію, маглі дазволіць сабе купіць дастатковую колькасць прадуктаў харчавання і напояў, і мелі ўсе сучасныя выгоды, якія хацелі. У мінулым уладальнік вострава быў вельмі паспяховым бізнэсоўцам. Пасля канфлікту з уладамі з нагоды праблем з падаткамі, ён расчараваўся ў жыцці і вырашыў з тых часоў пазбягаць любога кантакту з навакольным светам.

Уладальнік назіраў за тым, як аварыйна-выратавальныя шлюпкі прычалілі да ягонага прыгожага вострава і падышоў да людзей, трапіўшых у караблекрушэнне».

Частка другая

«Уладальнік вострава вырашыў дазволіць людзям, зазнаўшым караблекрушэнне, застацца на некаторы час. Ён чакаў, што яны будуць плаціць за паслугі і прадукты харчавання, якія ён выдзяліў са сваіх рэзерваў. Да таго часу, пакуль заставалася ежа з карабля, ён адмовіўся увогуле прадаваць ім што-небудзь.

Усяго людзей, пацярпелых караблекрушэнне, было 13. Сярод іх былі Віктар, яго цяжарная жонка Юзэфа і іх двое дзяцей (3 і 7 гадоў). 64-гадовы Абрамовіч, быў багаты купец-ювелір. Ён быў самым старэйшым членам у групе, і ў яго не было ні сваякоў, ні сяброў, але была калекцыя залатых кольцаў, брыльянтаў і іншых каштоўных камянёў з сабой. Джон, Кейт, Леа і Альфрэд – чацвёра маладых сяброў, дужыя, здаровыя і вельмі ўмельцы. Яны жылі разам у альтэрнатыўным абшчынным доме і самі па сабе адрамантаваны яго.

Марыя, юрыст, якая працуе няпоўны працоўны дзень ва ўніверсітэце, можа хадзіць толькі вельмі павольна з-за праблем з левай нагой і бядром (вынік аварыі). Яе суправаджае Макс, яе памочнік ва ўніверсітэце; яны плылі ў ЗША каб прачытаць лекцыю на канферэнцыі і абмеркаваць з выдаўцом публікацыю кнігі. Абодва – спецыялісты ў галіне крымінальнага права, але неспрытныя ў працы рукамі. І апошнімі, але не апошнімі па вартасці, былі Марка і яго сяброўка Вікі, абодва – члены экіпажу карабля, якія, у апошні момант, узялі столькі, колькі маглі знесці са складоў карабля: кансервы, печыва, алей і некалькі рондаляў для гатоўкі ежы, Усе пацярпелыя караблекрушэнне мелі грошы, але боцман Марка меў вялікую суму, якую ён скраў з кватэры ў апошнім парту, куды заходзіў карабель.

На востраве быў невялікі, стары хлеў на схіле халма, даволі недалёка ад мора. Там быў толькі адзін пакой, якш мог служыць у якасці прымітыўнага прытулку для двух ці трох чалавек».

Частка трэцяя

«Ахвяры караблекрушэння таксама мусілі вырашыць, што рабіць з харчовымі запасамі, якія узялі з сабой боцман і яго сяброўка і якімі яны не мелі намеру дзяліцца. На самой справе, сумеснае выкарыстанне запасаў азначала б памяншэнне яго і сяброўкі шанцаў на выжыванне».

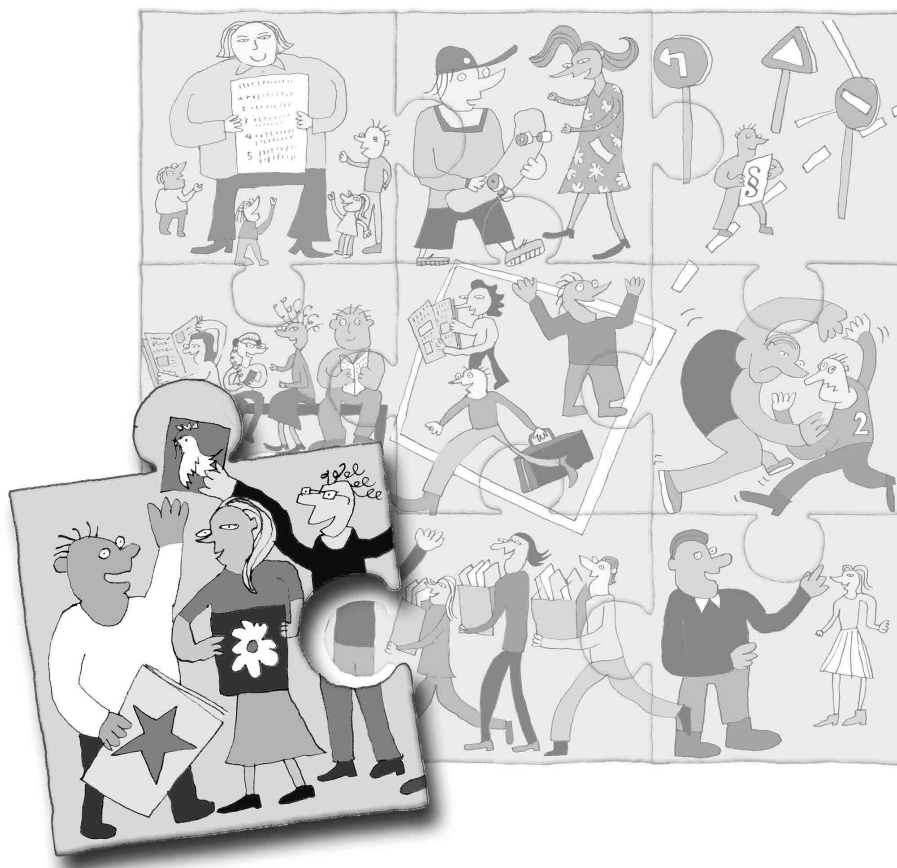
Частка чацвёртая

«Ахвяры караблекрушэння вырашылі, што ежа павінна быць агульная, і без якой-небудзь кампенсацыі. Яны прымусілі Марка здаць свае запасы, звярнуўшыся да яго пачуцця маральнага доўгу. Прыкладна праз тыдзень ніякай ежы не засталася, і адзіным выйсцем было паспрабаваць атрымаць ежу ад уладальніка вілы».

БЛОК 3

Разнастайнасць і плюралізм

Як людзі могуць мірна жыць разам?

3.1. Як людзі могуць жыць разам?

Як адукацыя можа дапамагчы ў развіцці талерантнасці і ўзаемаразумення?

3.2. Чаму людзі не згодны паміж сабой?

На чым будуецца рознасць?

3.3. Чым людзі розняцца?

Наколькі адрозніваюцца патрэбы людзей?

3.4. Чаму правы чалавека такія важныя?

Навошта нам патрэбнае заканадаўства ў галіне правоў чалавека для абароны ўразлівых груп насельніцтва?

Блок 3: Разнастайнасць і плюралізм Як людзі могуць мірна жыць разам?

Гэты блок факусуецца на трох ключавых канцэпцыях: разнастайнасць (рознасць), плюралізм і дэмакратыя. У ім даследуюцца некаторыя сувязі паміж імі, што павыінна спрыяць развіццю ў вучнях стаўлення і навыкаў, неабходных для жыцця ў плюралістычным, дэмакратычна кіруемым грамадстве.

Плюралізм – адно з асноўных якасцяў сучаснага грамадства, дзе шырокі (але не ўсёабдымны) спектр рэлігійных і палітычных перакананняў – разнастайнасць – прызнаецца, і дзе ідэалы грамадства, ўяўляемыя рознымі палітычнымі партыямі, могуць быць несумяшчальнымі адзін з адным. Напрыклад, грамадзяне, якія належаць да радыкальных сацыялістычных партый, імкнуцца да стварэння такога грамадства, якое было б зусім чуждае грамадзянам правых, капіталістычнага толку партый. У плюралістычных грамадствах агульны ўплыў многіх традыцый і каштоўнасцяў, у тым ліку рэлігійных перакананняў, аслаблены. Фізічныя асобы могуць і павінны выбраць сабе тыя каштоўнасці, якіх яны прытрымліваюцца, і жыць сваім жыццём. Таму плюралістычнае грамадства ставіць альтэрнатыву: людзі могуць карыстацца большай ступенню асабістай свабоды, чым калі-небудзь раней, але, з іншага боку, яны павінны больш працаваць, каб дасягнуць і забяспечыць тыя дамоўленасці і тыя кампрамісы, без якіх ніводная грамадская супольнасць не можа выжыць. У сувязі з гэтым узнікае пытанне: якая палітычная сістэма можа забяспечыць найлепшую аснову для прыняцця рашэнняў у адкрытым і плюралістычным грамадстве.

У аўтарытарнай сістэме, дзе кіруе адна партыя, пры тэакрыі, ці нават дыктатуры – гэта праблема вырашаецца шляхам прадастаўлення аднаму гульту (напрыклад, адной партыі або лідэру) права прымаць рашэнні ад імя кожнага адносна таго, што ляжыць у агульных інтарэсах. Такі падыход вырашае праблему плюралізму ўхіляючыся ад яе – ахвяруючы свабодай індывідаў. Патэнцыял канфлікту ў такіх грамадствах душыцца сілай, але кошт – занадта высокі: многія праблемы не вырашаюцца належным чынам і справядліва, так як яны больш не могуць быць нават дакладна сфармуляваныя.

Пры дэмакратыі грамадзяне, ў асноўным, узгадняюць нейкае кола прынцыпаў, правілы працэдуры і правы, якія дазваляюць ім заставацца не згоднымі па многіх пытаннях, але якія таксама прапануюць інструменты, даючыя магчымасць дасягнуць згоды негвалтоўнымі сродкамі. Разглядаючы такім чынам, дэмакратыя падтрымлівае мір у плюралістычных грамадствах шляхам цывілізацыі канфліктаў, а не душычы іх. Агульны інтарэс – гэта тое, што павінна быць распрацавана разам, праз перамовы і згоду, замест таго, каб аддаць гэта загадзя на меркаванне якой-небудзь адной партыі. Рознагалосці і канфлікты – нармальныя з’явы і зусім не шкодныя ўвесь той час, пакуль іх разбуральны патэнцыял знаходзіцца пад кантролем. Таму ў дэмакратыі, як форме праўлення, грамадзяне ўзгадняюць такія асноўныя правы, як свабода сумлення, свабода веравызнання (веры) і свабода самавыражэння. Калі грамадзяне выкарыстоўваюць гэтыя свае правы, яны ствараюць рознагалосці і канфлікты, і яны павінны весці перамовы, каб вырашыць іх. Каб гарантаваць, што яны дагаварыліся аб правілах, згодна з якімі яны будуць разглядаць канфлікты і, нарэшце, вырашаць іх, у плюралістычнай дэмакратыі грамадзяне заключаюць сацыяльны дагавор (дамову) з усімі іншымі грамадзянамі, абязуючыся выконваць сацыяльныя і палітычныя канвенцыі гэтага грамадства.

Такі сацыяльны дагавор утрымлівае прынцып праўлення большасцю. Для некаторых груп меншасцяў недахоп такога парыходу ў тым, што іх уласнае радыкальнае бачанне ніколі не можа быць дасягнута праз скрыню для галасавання. З іншага боку, такое грамадства гарантуе права палітычных меншасцяў дамагацца сваіх законных палітычных мэтаў бесперашкодна для дзяржавы. Такім чынам, у плюралістычных дэмакратыях заўсёды існуе магчымасць абрання радыкальных урадаў, сябры якіх могуць быць схільныя абмяжоўваць дзейнасць сваіх палітычных апанентаў. Менавіта таму важна мець заканадаўства ў сферы правоў і свабод чалавека, убудаванае ў канстытуцыі дэмакратычных краін.

Кожнае пакаленне павінна разумець гэты складаны комплекс праблем плюралістычнага грамадства і тое, як яны могуць быць вырашаны ў дэмакратычным грамадстве. Сюды ўходзіць высокая павага няпісанага сацыяльнага дагавору, без якога ні воднае дэмакратычнае грамадства не можа выжыць. Выхаванне дэмакратычнай грамадзянскасці (ВДГ) і адукацыя ў сферы правоў чалавека (АПЧ) можа дапамагчы вучням развіць у сабе тое разуменне і тыя стаўленне і навыкі, якія ім неабходныя для таго, каб выконваць ролю грамадзян.

Вучэнне пра разнастайнасць і плюралізм

Вучням, якія праходзяць курс ВДГ, трэба дапамагчы зразумець прыроду сацыяльнай, палітычнай, рэлігійнай і расавай разнастайнасці. Ім трэба дапамагчы зразумець складаны характар праблем, якія вынікаюць з гэтых разнастайнасцяў. Улічваючы, што нямала забабонаў ўзнікае з-за адсутнасці Інфармаванасці і разумення, шмат фанатызму можна ліквідаваць шляхам рацыянальнага разгляду адносінаў у святле ведаў, і развіцця эмпатычнага (чульлівага) мыслення.

Выкладанне разнастайнасці і плюралізму

Вучні таксама павінны паспрабаваць весці дэмакратычную дыскусію каб даведацца, як гэта робіцца. Таму пры выхаванні дэмакратычнай грамадзянскасці трэба выкарыстоўваць любую магчымасць, каб запрасіць вучняў выказаць свае меркаванні па тэме (зрэшты нязначнай) і абгрунтаваць сваё стаўленне. Слухаючы і адказваючы на меркаванні іншых вучняў па тым жа пытанні, вучні будуць развіваць не толькі свае ўласныя аналітычныя і выразныя здольнасці – яны таксама будуць развіваць якасці талерантнасці ў адносінах да маральнай і палітычнай разнастайнасці. Яны будуць развіваць здольнасць прымаць рознагалосі і спрэчкі, ацэньваць неабходнасць кампрамісу і разумець розніцу паміж справядлівым і несправядлівым кампрамісам. Яны павінны засяродзіцца на сутнасці, і паважаць людзей, незалежна ад іх поглядаў і інтарэсаў.

Дзякуючы вопыту дэмакратычнага абмеркавання, вучні таксама даведаюцца аб тым, што адкрытыя і справядлівыя дэбаты патрабуюць трымання некаторыя асноўных працэдур, у тым ліку наступнага:

- усе ўдзельнікі, якія могуць зрабіць нейкі свой унёсак, павінны мець магчымасць і права зрабіць гэта;
- унёсак кожнага павінен быць выслуханы з павагай;
- удзельнікі павінны атакаваць аргументы, а не людзей;
- удзельнікі павінны весці дыскусію з улікам таго, што іх уласныя погляды могуць быць змененыя;
- дэбаты на аснове спаборніцтва, дзе ўдзельнікі спрачаюцца з сваіх закрытых пазіцый, часта менш карысныя, чым дэбаты на аснове даследавання, дзе мэта не ў тым, каб «выйграць спрэчку», але ў тым, каб «лепш зразумець праблему».

Гэта вылучае ВДГ як прадмет, у якім працэсы даследавання і абмеркавання, як правіла, больш істотныя, чым прасоўванне дадзеных ісцін. Такім чынам, наступствы навучання ВДГ у тым, што настаўнікі развіваюць навыкі падтрымкі мыслення вучняў, а не дамінавання над ім. Даследаванні паказваюць, што вучні гавораць больш у класе, толькі калі настаўнікі кажуць менш.

БЛОК 3: Разнастайнасць і плюралізм

Як людзі могуць мірна жыць разам?

Назва ўрока	Мэты	Заданні вучням	Рэсурсы	Метад
Урок 1: Як людзі могуць жыць разам?	Абмеркаваць праблемы, якія ўзнікаюць, супольнасці с рознымі каштоўнасцямі і перакананнямі дамагаюцца жыць мірна разам. Абмеркаваць ролю выхавання ў дасягненні паразумення паміж людзьмі розных культураў. Абмеркаваць, ці могуць асобныя людзі або яны самі ўплываць на грамадства	Вучні абмяркоўваюць пытанні, узнятыя ў гісторыі. Вучні ўцягнутыя ў крытычнае мысленне, яны абменьваюцца ідэямі і вядуць ролеваю гульню каб даследваць праблему	Вучнёўскі раздатак 3.1	Абмеркаванне. Крытычнае мысленне. Прапанаванне гіпотэзаў. Ролевая гульня.
Урок 2: Чаму людзі бываюць не згодныя?	Абмеркаваць прычыны таго, чаму людзі маюць розныя погляды па важных пытаннях. Развіваць здольнасць абмяркоўваць спрэчныя пытанні. Абмеркаваць, якія каштоўнасці неабходныя для падтрымання дэмакратычнага грамадства	Вучні робяць заявы і абараняюць свае погляды на шэраг праблем. Вучні аналізуюць крыніцы рознагалоссяў па спрэчных грамадскіх пытаннях. Вучні разглядаюць уплыў на іх асабістыя каштоўнасці. Вучні рыхтуюць рэкамендацыі па плюралізму і гарантыі таго, што павага і дыялог па пытаннях грамадскай значнасці будуць падтрымлівацца	Вялізныя этыкеткі для практыкавання «чатыры куткі» exercise	Абмеркаванне. Разважанне. Крытычнае мысленне. Сумесная распрацоўка правілаў

Назва ўрока	Мэты	Заданні вучням	Рэсурсы	Метад
Урок 3: Якім чынам людзі розныя?	Абмеркаваць бар'еры для роўнасці ў больш шырокай супольнасці. Вызначыць прычыны, чаму некаторыя людзі могуць мець няроўны доступ да адукацыі. Разгледзець бар'еры да роўнасці ў больш шырокай супольнасці. Абмеркаваць, хто адказны за пераадоленне бар'ераў да роўнасці	Вучні крытычна аналізуюць гіпатэтычную сітуацыю, звязаную з ключавымі канцэпцыямі. Вучні прымяняюць асноўныя прынцыпы да іх уласных сацыяльных сітуацый. Вучні абмяркоўваюць галоўныя праблемы ўзнятыя на ўроку і выконваюць пісьмовае заданне	Копіі гісторыі. Вучнёўскі раздатак 3.3	Крытычнае мысленне. Абмеркаванне. Развіццё пісьмовых аргументаў
Урок 4: Чаму правы чалавека важныя?	Абмеркаваць праблемы, якія ўзнікаюць, калі людзі з рознымі каштоўнасцямі і жыццёвым укладам намагаюцца жыць разам. Абмеркаваць прычыны, чаму былі распрацаваны міжнародныя інструменты правоў чалавека, асабліва там, дзе ёсць уразлівыя асобы ці супольнасці	Вучні ўступаюць у крытычны аналіз і размеркаванне сітуацыяў па прыарытэтах. Вучні абмяркоўваюць пазіцыі процілеглых бакоў праз ролеваю гульню, на аснове якой яны распрацоўваюць ключавыя прынцыпы і параўноўваюць іх з адпаведнымі раздзелаў ЕКПЧ. Вучні параўноўваюць сцэнар з рэальнымі прыкладамі парушэнняў правоў чалавека ў іх краіне. Вучні рыхтуюць прэзентацыі для другіх вучняў аб асобных элементах ЕКПЧ	Копіі сценару пра востраў. Копіі сітуацыйных картак для кожнай малой групы. Ліст ключавых элементаў правоў чалавека. Вялікія аркушы паперы і выяўленчыя матэрыялы, патрэбныя для заключнай прэзентацыі	Крытычнае мысленне. Абмеркаванне. Перамовы. Групавыя прэзентацыі

Урок 1

Як людзі могуць жыць разам?

Як адукацыя можа дапамагчы развіваць талерантнасць і разуменне?¹³

Мэты навучання	Вучні здольныя: <ul style="list-style-type: none">– разгледзець праблемы, якія ўзнікаюць, калі суполкі з рознымі каштоўнасцямі і перакананнямі жывуць разам у міры;– разгледзець ролю выхавання ў развіцці разумення паміж людзьмі розных культур;– разгледзець, ці могуць асобныя індывіды ўплываць на грамадства
Заданні вучням	Вучні абмяркоўваюць пытанні, узнятыя гісторыяй. Вучні ўступаюць у крытычнае мысленне і абменьваюцца ідэямі. Вучні даследуюць праблему метадам ролевай гульні
Рэсурсы	Вучнёўскі раздатак 3.1
Метады	Абмеркаванне. Крытычнае мысленне. Прапанаванне гіпотэзаў. Ролевая гульня

13. На аснове ўрока, распрацаванага Фондам грамадзянскасці, Лондан.

Урок

Настаўнік ўводзіць мэты ўрока і чытае гісторыю «Школа на ўскрайку лесу» (вучнёўскі раздатак 3.1) класу.

Настаўнік садзіць вучняў у кола і просіць іх сказаць, што яны знайшлі дзіўнага або цікавага ў гэтай гісторыю і чаму. Дае ім дзве хвіліны для «дыскусійнай групы» (у парах), каб пагаварыць з партнёрам, перш чым дзяліцца сваімі думкамі з усёй групай.

Настаўнік нагадвае вучням, што мэта «даследчай» дыскусіі – абмен ідэямі і сумесная іх распрацоўка. У гэтым працесе няма правільных ці няправільных адказаў.

Затым настаўнік просіць: «Давайце падумаем, колькі людзей наогул, магчыма, хацелі спаліць школу (магчымыя варыянты: хтосьці з дзяцей, хтосьці з бацькоў, член супольнасці, напрыклад, святар). Якія матывы маглі б яны мець? Хто будзе ў выйгрышы і хто прайграе, калі школа не будзе адноўленая? (Напрыклад, калі вучні не ходзяць да школы, гэта іх прыбытак альбо страта?)».

Гэта можа быць зроблена ў выглядзе табліцы, як паказана ніжэй:

Назва боку	Прыбыткі	Страты
Вучні		
Бацькі		
Святар		
Уся супольнасць		
Іншыя?		

Цяпер настаўнік дапамагае вучням засяродзіцца на ролі настаўніка ў гэтай гісторыі. Па-першае, агульнае пытанне: «Што вы думаеце пра настаўніка?» заахвочвае вучняў уносіць свае ідэі. Наступныя пытанні могуць быць:

- Ці быў ён дурань, ідэаліст або мужны чалавек?
- Вы захапляецеся ім або ставіцеся да яго з пагардай за тое, што ён спрабаваў зрабіць?
- Як вы думаеце, якія былі яго матывы?
- Дзе, на вашу думку, ён атрымаў свае сацыяльныя каштоўнасці?
- Што ён павінен зараз рабіць і чаму? (Паспрабаваць зноў або адмовіцца ад ідэі?)
- Калі б вы былі вучнямі ў гэтай школе, што б вы хацелі каб настаўнік зрабіў?

Затым настаўнік дапамагае вучням звязаць пытанні ўзнятыя ў гісторыі з іх уласнага супольнасцю. Магчымыя пытанні такія:

- Падумайце аб тым, дзе вы жывёце.
- Як вы думаеце, такія людзі, як настаўнік, існуюць?
- Ці магчыма асобным людзям зрабіць змены ў грамадстве? Падумайце пра прыклады.

Іншыя важныя пытанні, узнятыя ў гісторыі, такія:

- Наколькі трывалым, на вашу думку, можа быць мір паміж двума народамі, дасягнуты за кошт навучання дзяцей разам?
- Якія праблемы стаяць перад школай і настаўнікамі, калі дзеці з рознымі каштоўнасцямі і рознымі рэлігіямі навучаюцца разам? Якім чынам гэтыя праблемы могуць быць вырашаныя?

Урок можа быць завершаны ролевай гульні. Уявіце сабе, што перад тым, як школа згарэла, некаторыя бацькі дзяцей раўніны прыйшлі да настаўніка са скаргай. Яны сказалі:

- *Больш дзяцей з раўніны, чым лясных дзяцей, ходзяць у гэтую школу, таму мы думаем, што вы не павінны вучыць нашых дзяцей рэлігіі лясных людзей. Гэта можа наладзіць іх супраць свайго народу.*

Настаўнік застаўся незадаволены гэтым. У парах, складзіце размову паміж адным з бацькоў і настаўнікам. Пакажыце гэту сценку астатняй частцы класу.

Урок 2

Чаму людзі бываюць не згодныя? На чым грунтуюцца адрозненні?

Мэты навучання	Вучні здольныя разгледзець прычыны, чаму людзі маюць розныя меркаванні па важных пытаннях. Вучні здольныя абмяркоўваць спрэчныя пытанні. Вучні здольныя абмеркаваць, якія каштоўнасці неабходныя для падтрымкі дэмакратычнага грамадства
Заданні вучням	Вучні робяць заявы а абараняюць свае погляды па колу пытанняў. Вучні аналізуюць крыніцы рознагалоссяў па публічна дыскутуемых пытаннях. Вучні разглядаюць уплывы на свае уласныя каштоўнасці. Вучні распрацоўваюць кіруючыя прынцыпы для заахвочвання павагі да плюралізму і забеспячэнню таго, каб падтрымлівалася якасць павагі і дыялогу па грамадскіх пытаннях
Рэсурсы	Вялікія этыкеткі для практыкавання «чатыры кутка»
Метады	Абмеркаванне. Разважанне. Крытычнае мысленне. Сумесная распрацоўка правілаў

Ключавая канцэпцыя

Плюралізм: Плюралізм існуе ў тых грамадствах, якія не маюць аднаго афіцыйнага набору інтарэсаў, каштоўнасцяў і перакананняў. Грамадзяне маюць права на свабоду сумлення, рэлігіі і самавыражэння. Выключэнне – тая меркаванні, якія ставяць пад пагрозу свабоду веравызнання іншых людзей, супярэчаць закону і таму не дапускаюцца. Дзяржава, у якой дапускаецца толькі адна рэлігія ці не дапускаецца ні адзінай, не можа быць плюралістычная.

Урок

Настаўнік просіць клас разгледзець наступныя супярэчлівыя сцвярджэнні, па адным за раз:

Згодны ці не?

- Есці жывелаў няправільна.
- Калі вучань ВІЧ-інфікаваны, ён не павінен быць у адным класе са здаровымі дзецьмі.
- Пацыфістаў нельга прымушаць службыць у войску.
- Смяротнае пакаранне мусіць быць забаронена.
- Месца жанчыны – дома.
- Дзецям ва ўзросце да 14 гадоў не павінна дазваляць працаваць.
- Курэнне ў грамадскіх будынках мусіць быць забаронена.
- Людзі павінны плаціць больш падаткаў.
- Свабода слова – не вельмі добрая рэч.

Кожны куток класа пазначаецца наступным чынам:

Цалкам згодны

Згодны

Не згодны

Цалкам не згодны

Настаўнік зачытвае кожнае сцвярджэнне па чарзе і запрашае вучняў прайсці да адпаведнага кутка пакою ў адпаведнасці з іх поглядам на канкрэтнае сцвярджэнне. Калі яны не могуць вырашыць, хай застаюцца там, дзе яны ёсць.

Калі вучні занялі свае пазіцыі, настаўнік просіць кагосьці з кожнага з чатырох куткоў сказаць, чаму яны выбралі гэтае месца. На дадзеным этапе дыскусія не дазваляецца. Затым настаўнік просіць кагосьці з вучняў, якія змянілі сваё меркаванне? перайсці ў іншы адпаведны куток.

Затым настаўнік пытаецца ў вучняў, якія не зрабілі выбар, паспрабаваць растлумачыць, чаму яны не вызначыліся. Хай яны запішуць прычыны сваёй нерашучасці (напрыклад, ім можа спатрэбіцца дадатковая інфармацыя; ім не ясна, што азначае сцвярджэнне, або яны могуць пажадаць убачыць аргументы абодвух бакоў і г.д.).

Практыкаванне паўтараецца тры-чатыры разы з рознымі сцвярджэннямі. У кожным выпадку настаўнік клапаціцца не гэтулькі пра абмеркаванне, але хутчэй пра прычыны, чаму людзі прытрымліваюцца розных поглядаў.

Падчас агульнага абмеркавання настаўнік паказвае на тое, што адны і тыя ж пытанні выклікалі вельмі розныя адказы ад вучняў класа. Ён можа затым увесці паняцце плюралізму і задаць класу наступныя пытанні, тлумачы, што яны могуць дапамагчы вучням зразумець прычыны, чаму плюралізм існуе ў грамадствах:

- Успомніце сцвярджэнні, якія мы разглядалі. Якія з іх выклікаюць самыя моцныя пачуцці? Чаму гэта?
- Адкуль мы атрымліваем нашы ідэі, каштоўнасці і перакананні? (Гэта дапаможа вучням убачыць, што нашы ідэі па спрэчных пытаннях могуць паходзіць з розных крыніцаў).

Затым настаўнік пытаецца ў вучняў, у якой ступені, на іх думку, яны знаходзяцца пад уплывам наступнага:

- ідэяў сваіх бацькоў;
- таго, што думаюць іх сябры;
- іх рэлігіі ці культуры;
- сродкаў масавай інфармацыі (СМІ), напрыклад, газет, тэлебачання, Інтэрнэта;
- настаўнікаў;
- сваёй ўласнай асобы.

Затым вучні працуюць індывідуальна і размяшчаюць элементы ў парадку важнасці ў форме піраміды, з самым важным элементам у верхняй частцы, наступным чынам:

ЭЛЕМЕНТ

элемент элемент

элемент элемент элемент

Настаўнік просіць вучняў параўнаць свае піраміды ў парах. Якія фактары адчуваюцца класам ў цэлым найбольш важнымі? Гэта можа быць выяўлена шляхам прыдання вагі: элемент ў верхнім радку атрымлівае шэсць пунктаў, элементы ў сярэднім шэрагу – па чатыры пункты, а ў ніжнім радку – па два пункты кожнаму. У групах па чатыры чалавекі вучні падсумоўваюць усе свае пункты і параўноўваюць вынікі кожнай групы. Ці апынуліся тыя ж фактары у верхняй частцы спісу?

Настаўнік тлумачыць, што плюралізм развіваецца ў свабодным і адкрытым грамадстве. Тым не менш, ні адно грамадства не можа функцыянаваць без мінімальнага ўзроўню агульнага пагаднення паміж яго сябрамі. Ён просіць вучняў пералічыць некаторыя каштоўнасці або правілы, якія, на іх думку, дапамаглі б пераадолець нязгоднасць па каштоўнасцях або інтарэсах. Вучні маглі б, напрыклад, прапанаваць наступнае:

- паважаць меркаванне іншых людзей;
- паспрабаваць адчуць сябе «ў шкуры іншых людзей»;
- памятаць, што размова (дыялог) лепш, чым бойка;
- старацца не крыўдзіць і не абражаць людзей.
- даць людзям магчымасць выказаць сваё меркаванне.

Калі людзі не могуць прыйсці да згоды, нам можа спатрэбіцца нейкі механізм, такі як галасаванне, для прыняцця рашэння.

Урок 3

Якім чынам людзі розныя?

Наколькі адрозніваюцца патрэбы людзей?

Мэты навучання	<p>Вучні здольныя:</p> <ul style="list-style-type: none"> – вызначыць прычыны, чаму некаторыя людзі могуць мець няроўны доступ да адукацыі; – разгледзець бар'еры на шляху роўнасці ў грамадстве ў цэлым; – разгледзець, хто падзяляе адказнасць за пераадоленне бар'ераў на шляху да роўнасці
Заданні вучням	<p>Вучні крытычна аналізуюць гіпатэтычную сітуацыю, звязаную з ключавымі паняццямі.</p> <p>Вучні прымяняюць асноўныя прынцыпы да іх уласных сацыяльных сітуацый.</p> <p>Вучні абмяркоўваюць ключавыя пытанні, узнятыя на ўроку.</p> <p>Вучні выконваюць пісьмовае заданне</p>
Рэсурсы	Копіі гісторыі
Метады	<p>Крытычнае мысленне.</p> <p>Абмеркаванне.</p> <p>Развіццё пісьмовых аргументаў</p>

Канцэптуальнае навучанне

Разнастайнасць (рознасць): разнастайнасць існуе не толькі ў адносінах да этнічнай ці нацыянальнай прыналежнасці. Ёсць шмат іншых відаў адрозненняў, якія адрозніваюць людзей адзін ад аднаго, і якія могуць быць прычынамі сур'ёзных сацыяльных адрозненняў, асабліва калі тыя ў большасці або тыя ва ўладзе і з уплывам не робяць нічога з-за адсутнасці разумення або спагады.

Роўнасць: ёсць два асноўных тыпу роўнасці – роўнасць магчымасцяў і роўнасць вынікаў. Можна даць кожнаму роўныя магчымасці (хадзіць у школу, напрыклад), але калі некаторыя бар'еры (напрыклад, інваліднасць) не будуць пераадолены, гэтая магчымасць можа быць некаторымі адмоўлена. Роўнасць вынікаў імкнецца дазволіць кожнаму дзіцяці атрымліваць адукацыю, незалежна ад яго працаздольнасці.

Дыскрымінацыя: стаўленне да кагосьці несправядліва, незалежна ад расы, полу, сэксуальнай арыентацыі, ўзросту, перакананняў і г.д.

Урок

Настаўнік чытае класу гісторыю (вучнёўскі раздатак 3.2). У ёй разглядаецца шэраг складаных пытанняў, якія могуць застацца па-за ўвагай выцягнуты, калі яны не вывучаць яе больш уважліва. Каб дапамагчы ім, настаўнік раздае ім вучнёўскі раздатак 3.3 і тлумачыць наступнае заданне.

Вучні працуюць у парах, вызначаючы як мага больш праблем, з якімі сутыкаецца персанал Каледжа надзеі. Яны запісваюць іх у першым слупку раздатку («Праблемы»), затым прапануюць магчымыя варыянты іх рашэння («Рашэнні») і дадаюць, хто, на іх думку, мусіць несці адказнасць за ажыццяўленне гэтых рашэнняў («Адказнасць»). Апошні слупок можа быць пакінуты пустым да больш позняга часу.

Вучні затым прадстаўляюць, параўноўваюць і абмяркоўваюць свае вынікі. Для падтрымкі прэзентацый вучні рыхтуюць фліпчарт з такой жа табліцай, як у раздатку. Калі ёсць дыяпракстар, раздатак можна скапіяваць на празрыстаю плёнку, якую вучні могуць запоўніць.

Абмеркаванне ў класе

Вучні могуць узяць некаторыя з наступных пытанняў, або настаўнік можа пачаць абмеркаванне, запытаўшыся ў іх:

- Як вы думаеце, дырэктарка дасягнула сваёй мэты – ставіцца да кожнага вучня аднолькава?
- Як вы думаеце, ці мусіць дырэктарка паважаць каштоўнасці бацькоў-бежанцаў і навучаць хлопчыкаў і дзяўчынак паасобна? Падумайце пра аргументы абодвух бакоў.
- Ці не было б лепш, калі б дзеці-бежанцы навучаліся асобна ад астатніх вучняў? Пералічыце перавагі і недахопы кожнага з падыходаў, спачатку для вучняў, потым – для шырокай грамадскасці.

Замест абмеркавання ўсіх пытанняў вучні павінны мець час каб засяродзіцца на дасканалым даследаванні аднаго пытання. Важна, каб яны зразумелі, што ў плюралістычным грамадстве людзі маюць розныя патрэбы, і што гэта можа прывесці да канфлікту. Таму важна вырашаць такія канфлікты справядліва, надаючы належную ўвагу ўсім асобам і групам (глядзі Частку 4, дзе змешчана больш падрабязная інфармацыя аб вырашэнні канфліктаў). У гэтым прыкладзе школу можна разглядаць як мікра-супольнасць, у якім маладыя грамадзяне сутыкаюцца з тымі ж тыпамі праблем, якія існуюць у грамадстве ў цэлым.

Наступныя пытанні паказваюць, наколькі багаты гэты прыклад даследавання, і што гэтыя праблемы варта даследаць. Для больш падрабязнага даследавання можа спатрэбіцца дадатковы ўрок. Настаўнік павінен вырашыць, ці варта выбраць пэўныя аспекты ў залежнасці ад наяўнага часу і ўзроўню цікавасці з боку вучняў.

Наколькі адрозніваюцца адукацыйныя патрэбы дзяцей?

Ключавыя пытанні, на якія вучні павінны адказаць, вядома ж: як гэтыя праблемы могуць быць вырашаныя, і ці не варта якія-небудзь з гэтых праблем ігнараваць у школе (і калі так, то чаму).

На гэтыя пытанні можна адказаць двума спосабамі: па-першае, з улікам таго, чыя патрэбы будуць закранутыя вырашэннем або ігнараваннем пэўнай праблемы, а па-другое, шляхам выяўлення тых праблем, якія могуць быць вырашаны самой школьнай супольнасцю.

Калі прытрымлівацца першага спосабу, вучні зразумеюць канкрэтныя патрэбы бежанцаў (і мясцовых) вучняў лепш, калі даследуюць наступнае пытанне: «Якім правам чалавека – або правам дзяцей – было адмоўлена дзецям-бежанцам?»

Вось некаторыя катэгорыі адукацыйных патрэбаў. Вучні павінны знайсці прыклады іх у гісторыі і ўнесці іх у чацвёрты слупок раздатку:

- эмацыйная;
- навучальныя;

- рэлігійныя;
- культурная;
- моўныя;
- фізічная.

Для кожнай катэгорыі вучні павінны прадставіць сваі ўласныя прыклады.

Адказнасць і яе межы

Канкрэтныя пытанні, закранутыя ў гэтай гісторыі, павінны прывесці да больш абагульненай дыскусіі аб роўных правах і адукацыі.

Наколькі лёгка забяспечыць найлепшае выхаванне кожнага дзіцяці ў адпаведнасці з яго ці яе ўласнымі патрэбамі? Што школа можа зрабіць, і якія праблемы патрабуюць падтрымкі звонку, напрыклад, дадатковага фінансавання з боку мясцовага савета?

Тут вучні трымаюцца другога шляху, і такі аналіз прыводзіць да важнай высновы: як правіла, складаныя праблемы не могуць быць вырашаны за адзін вялікі крок, што ў дадзеным выпадку азначала б, напрыклад, пашырэнне школы, выкарыстоўванне спецыяльна падрыхтаванага персаналу і г.д. Такія крокі адукацыйнай рэформы былі б вельмі пажаданыя, але яны ніколі не здзейсняцца, таму што залежаць ад палітычных рашэнняў (як размеркаваць падатковыя грошы, напрыклад), прымаемых іншымі людзьмі (напрыклад, членамі мясцовага гарадскога савета або міністэрствам адукацыі), Людзі, якія думаюць толькі аб прыняцці такіх радыкальных крокаў, хутчэй за ўсё, на самой справе, нічога не зрабяць наогул, за выключэннем перакладання віны на іншых. З іншага боку, сітуацыя можа быць палепшана за кошт невялікіх крокаў, што ў дадзеным прыкладзе азначае, што дырэктарка, настаўнікі, вучні і бацькі могуць нешта змяніць ужо заўтра – калі яны гэтага хочуць, або калі яны згодныя дамовіцца.

Вось дзе трэці слупок з раздатку мае важнае значэнне. Хто нясе адказнасць, гэта значыць, ва ўладзе каго нешта змяніць? Вучні могуць абмеркаваць, ці хопіць нейкіх малых крокаў – паляпшэнняў у межах дасяжнасці школьнай супольнасці, і дзе такія крокі маюць свае абмежаванні. Яны могуць таксама разгледзець спалучэнне малых, кароткатэрміновых крокаў і крокаў вялікіх, для якіх неабходны некаторы значны час.

Тут зноў, «школа – гэта жыццё», мікра-грамадства. Абмеркаванне стратэгіі развіцця школы прымушае вучняў думаць з пункту гледжання працэсу прыняцця палітычных рашэнняў і стратэгічнага планавання.

Школа – гэта жыццё

Вучні могуць параўнаць Каледж надзеі з сітуацыяй у сваёй уласнай школе, выкарыстоўваючы наступную ідэю.

«У вашай ўласнай школе, з якімі перашкодамі да вучобы сутыкаюцца некаторыя вучні? Хтоб на вашу думку, мусіць несці адказнасць за пераадоленне гэтых перашкод (напрыклад, улады, дырэктар, персанал школы або вучні)?»

Ёсць розныя метады вырашэння гэтага пытання. Яно можа быць прадметам агульнага абмеркавання, праекта ўзяцця шэрагу інтэрв'ю ў іншых вучняў, ці можа быць звязанае з праектам школьнай насценгазеты (глядзі Блок 5).

Пісьмовае заданне

Пры арганізацыі працэсаў выкладання і навучання важна пераканацца, што вучні зразумелі і могуць прымяніць тое, пра што яны даведаліся. Адзін са спосабаў зрабіць гэта – звязаць агульнае абмеркаванне з пісьмовым заданнем. Гэта дае ўсім вучням магчымасць падумаць пра пытанні, якія былі абмеркаваны падчас агульнай дыскусіі, і гэта можа быць асабліва карысна для

павольных і дбайных мысляроў, якія часта маюць тэндэнцыю маўчаць падчас дыскусіі, хоць, на самой справе, у іх ёсць шмат што сказаць.

Настаўнік павінен вырашыць, якая тэма лепш за ўсё падыходзіць для ўзроўню рэфлексіі і разумення ягоных вучняў. Вучням можа быць дастаткова паўтарыць дыскусію і даць свае ўласныя меркаванні. У больш патрабавальнымі практыкаванні, вучні могуць звярнуцца да правоў чалавека і/або да праблем няроўнасці ў грамадстве, напрыклад:

«Еўрапейская канвенцыя аб правах чалавека і Канвенцыя аб правах дзіцяці сцвярджаюць, што абавязак урада – даць адукацыю кожнаму дзіцяці.

- Як вы думаеце, у школе выканалі гэта абавязацельства?
- Што трэба, каб даць дзецям адукацыю, якую яны заслугоўваюць?
- Хто, на вашу думку, нясе адказнасць за гэта?
- Якія іншыя галіны жыцця закранаюцца ў выніку няроўнасці ў грамадстве?
- Абмяркуйце».

Прапанаваныя вынікі агульнай дыскусіі (фліпчарт, запоўнены раздатак)

Дапамога Каледжу надзеі

Праблемы	Рашэнні	Хто адказны	Патрэбы выхавання
(1) Дзеці-бежанцы			
Праблема мовы	Спецыяльныя курсы	Дырэктарка Месны савет	Мова
Хлопчык не размаўляе	Лячэнне, спецыяльнае навучанне	Кансультацыі, дырэктарка, настаўнік	Мова, эмацыйны бок
Дзяўчынка не можа хадзіць	Лячэнне Спецыяльнае навучанне Кансультацыі для бацькоў		Фізічны аспект
(2) Вучні-бежанцы і мясцовыя вучні			
Запалохванне, здзекі Банда Пагрозы Бойка, паранены хлопчык	Абмеркаванне ў класе Правілы поведзінаў Вучні як назіральнікі	Настаўнікі Вучні Бацькі	Эмацыйны і сацыяльны аспекты Стаўленне і каштоўнасці
(3) Настаўнікі			
Не паспяваюць надаваць роўную увагу вучням-бежанцам і месным вучням	Меньшыя класы	Масны савет	Навучанне
	Класы па сменах		Мова
	Больш настаўнікаў		Культурны аспект
			Рэлігійны аспект
(4) Бацькі			
Хочуць асоных класаў для хлопцаў і дзяўчын	«Не»? «Так»?	?	Культурны і рэлігійны аспекты

Урок 4 Чаму правы чалавека важныя?

Навошта нам патрэбнае заканадаўства ў галіне правоў чалавека каб абараніць уразлівыя групы насельніцтва?¹⁴

Мэты навучання	<p>Вучні здольныя разгледзець:</p> <ul style="list-style-type: none"> – пытанні, якія ўзнікаюць, калі людзі з рознымі каштоўнасцямі і ладам стараюцца жыць разам; – прычыны, чаму былі распрацаваны міжнародныя інструменты па правам чалавека, менавіта адносна ўразлівых дзюдзей і суполак
Заданні вучням	<p>Вучні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – утыгваюцца ў крытычны аналіз і прыарэтызацыю сітуацый; – абмяркоўваюць у ролевай гульні пазіцыі супрацьстаялых бакоў; – распрацоўваюць падчас і на аснове ролевай гульні асноўныя прынцыпы і параўноўваюць з адпаведнымі раздзеламі ЕКПЧ; – параўноўваюць сцэнар з рэальнымі прыкладамі парушэнняў правоў чалавека ў сваёй уласнай краіне
Рэсурсы	<p>Копіі вострунога сцэнара (вучнёўскі раздатак 3.4). Набор сітуацыйных картак для кожнай малой групы (вучнёўскі раздатак 3.5). Асноўныя элементы правоў чалавека (вучнёўскі раздатак 3.6). Вялікія аркушы паперы і мастацкія матэрыялы, патрэбныя для заключнай прэзентацыі</p>
Метады	<p>Крытычнае мысленне. Абмеркаванне. Перамовы. Групавыя прэзентацыі</p>

Інфармацыйны блок

Еўрапейская канвенцыя аб правах чалавека (ЕКПЧ) была ўведзена для абароны правоў людзей, чые асноўныя правы, напрыклад, права на жыццё, на свабоду веравызнання або на правасуддзе ў адпаведнасці з законам, былі адмоўлены. Урады ўсіх краін-членаў Рады Еўропы пагадзіліся выконваць артыкулы Канвенцыі ў дачыненні да сваіх грамадзян. Кожны ўрад павінны дакладаць міжнароднай супольнасці аб становішчы ў галіне правоў чалавека ў сваёй краіне. Асобныя грамадзяне могуць падаць скаргу ў Еўрапейскі суд па правах чалавека (ЕСПЧ), калі яны лічаць, што краіна, дзе яны з'яўляюцца грамадзянамі, адмаўляе ім у правах чалавека. Адна краіна можа таксама падаць скаргу супраць іншай краіны аб парушэннях правоў чалавека, але гэта не адбываецца вельмі часта.

Еўрапейская канвенцыя аб правах чалавека была створаная на аснове Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека, якая была ўведзена пасля генацыдаў Другой сусветнай вайны.

14. На аснове ўрока, распрацаванага Фондам грамадзянскасці, Лондан.

Урок

Настаўнік звяртаецца да «ролю картак» (вучнёўскі раздатак 3.4) і ўводзіць сцэнар і тое, што дзве групы вучняў будуць удзельнічаюць у ролевай гульні. Па-першае, настаўнік апісвае востраў, магчыма, з дапамогай мапы або на дошцы, а затым апісвае астраўлянінаў, якія жылі там на працягу некалькіх пакаленняў.

Затым настаўнік кажа класу, што іншая група людзей прыбыла і хоча пасяліцца на востраве. Яны моцна адрозніваюцца ад астраўлянінаў. Настаўнік апісвае пасяленцаў і іх лад жыцця, а затым дзеліць клас на дзве паловы. Адна палова будзе выконваць ролю астраўлянінаў, а іншая – пасяленцаў. Ёсць два магчымых шляху абмеркавання гэтых пытанняў (глядзі метады 1 і 2 ніжэй). Для класаў, якія прызвычаліся для ролевых гульняў, лепш падыходзіць метады 1. Для класаў, якія больш звыклія да фармальнага спосабаў навучання, лепш прымяніць метады 2.

Метады 1: ролевая гульня

Вучні працуюць у парах. Адзін з іх бярэ на сябе ролю астраўляніна, другі – пасяленца. Яны разглядаюць кожную з сітуацый, апісаных на маленькіх картах з пункту гледжання іх уласнага народа. Яны збіраюцца ўступаць у перамовы з іншымі народамі (пры ўмове, што мова не з'яўляецца перашкодай) і спрабуюць дамовіцца аб наступным:

- а) Якія найбольш сур'ёзныя праблемы ў свайго народа?
- б) Што яны хочуць атрымаць ад перамоваў?

Затым настаўнік просіць астраўлянінаў і пасяленцаў сесці разам. Яны праводзяць сходы двух народаў у спробе дамагчыся пагаднення па абодвух гэтых пытаннях і кіруючых прынцыпах на будучыню.

Нагадайце абодвум групам, перш чым яны пачнуць абмеркаванне, што астраўляніны не могуць быць цалкам шчаслівыя, пакуль пасяленцы не пакінуць востраў, таму што ўвесь іх лад жыцця можа апынуцца пад пагрозай. З іншага боку, пасяленцы любяць гэта новае месца і могуць быць гатовы ўжыць сілу каб застацца там.

Папрасіце кожную групу з чатырох вучняў спачатку дамовіцца аб найбольш сур'ёзных праблемах, з якімі сутыкаюцца групы, і разглядаць іх ў парадку змяншэння сур'ёзнасці, працуючы ад найбольш сур'ёзных да найменш сур'ёзных праблем, як дазваляе час.

Метады 2: кіраваная дыскусія

Гэта практыкаванне лепш за ўсё зрабіць з дапамогай ролевай гульні, але можна працаваць дастаткова добра з вучнямі, нязвыклымі да ролевых гульняў. Палова класа будзе глядзець на сітуацыі з пункту гледжання астраўлянінаў, а іншая палова – з пункту гледжання пасяленцаў. Кожная сітуацыя апісваецца з двух пунктаў гледжання. Працуючы ў парах, вучні вырашаюць, якія праблемы найбольш сур'ёзныя, і спрабуюць знайсці лепшы спосаб рашэння кожнай праблемы з свайго ўласнага пункту гледжання. Нагадайце ім, што ёсць «ідэальны» ці «справядлівы» спосаб вырашэння кожнай праблемы, але рэальнасць (і гісторыя) паказвае, што адзін бок можа паспрабаваць атрымаць больш за другі, скарыстаўшы дысбалансу сілы.

Настаўнік вядзе дыскусію аб кожнай сітуацыі, прымаючы адзін погляд на праблему, а затым прапануючы другой групе прадставіць супрацьлеглы пункт гледжання. Настаўнік спрабуе дасягнуць пагаднення паміж гэтымі двума групамі. Кожнае абмеркаванне можа праводзіцца адной парай з кожнага боку, якая выходзіць наперад класа, каб гаварыць аб праблеме, як яны бачаць яе. Вырыянт гэтага метаду для пар: абмеркаванне сітуацыі, калі адзін вучань з пары прадстаўляе астраўлянінаў, а другі – пасяленцаў.

Апытанне па метадам 1 і 2

Прааналізуйце з вучнямі сітуацыі, якія яны абмяркоўвалі, выкарыстоўваючы наступныя пытанні:

- Ці былі перамовы лёгкія або цяжкія? Чаму?
- Ці атрымала кожная група тое, што яна хацела ад перамоваў?
- Якая група выйшла з перамоваў лепшай? Чаму?
- Ці мела адна група больш маральных правоў у кожнай сітуацыі, чым другая?
- Якая будучыня верагодна для двух груп на востраве?
- Што можа прадухіліць дамінаванне адной групы над другой?
- Складзіце спіс правілаў ці прынцыпаў, якія маглі б дапамагчы абодвум групам мірна суіснаваць на востраве. Параўнайце гэты спіс класа з ключавымі элементамі правоў чалавека (глядзі вучнёўскі раздатак 3.6). Якія з гэтых артыкулаў могуць дапамагчы астраўлянам не згубіць сваю зямлю, свой лад жыцця і свае асноўныя правы чалавека?

Настаўнік адзначае, што такія сітуацыі сустракаліся шмат разоў у гісторыі, напрыклад, калі брытанскія пасяленцы каланізавалі Аўстралію, ці калі еўрапейцы каланізавалі Паўночную і Паўднёвую Амерыку. У той час не было ніякага міжнароднага заканадаўства ў галіне правоў чалавека, і мелі месца многія дзеянні, якія парушае правы карэнных народаў. Падобныя сітуацыі ўсё яшчэ маюць месца, напрыклад, калі паўднёва-амерыканскія плямёны высяляюцца са сваіх зямель, таму што міжнародныя кампаніі вырашылі здабываць там выкапні або весці нарыхтоху лесу.

Адзначаючы важнасць правоў чалавека

У якасці заключнага практыкаванні ў гэтым блоку настаўнік запрашае вучняў (у групах) выбраць адно з правоў чалавека, якія ўтрымліваюцца ў Еўрапейскай канвенцыі, якое абмяркоўвалася ў ходзе гэтага блока ўрокаў. Затым вучні робяць банер (транспарант), які адлюстроўвае гэта права і падрыхтоўваюць прэзентацыю аб яго важнасці. Вучні могуць паспрабаваць намалюваць сцэнкі з ролевай гульні астраўлянінаў, каб наглядна праілюстраваць праблемы. Яны могуць быць прадстаўлены класу, ці нават усёй школе. Праз гэта дадзены блок можа выліцца ў праект, калі дазваляе час і вучні зацікаўленыя. Глядзі ўрок 4 у блоку 5 (пра СМІ) аб тым, як планаваць такі праект у класе.

Вучнёўскі раздатак 3.1

Школа на ўскрайку лесу

Жыла-была калісьці супольнасць людзей у густых лясах на баку горнага хрыбта. Гэта былі веруючыя людзі, якія вучылі сваіх дзяцей строга пакланяцца багам свайго народа. Іх рэлігія лічыла, што няма ніякіх адрозненняў паміж мужчынамі і жанчынамі. Паміж гарамі і самым далёкім краем краіны, дзе жылі гэтыя людзі, быў велізарны абшар раўніны. На раўніне жыла іншая супольнасць людзей. У іх не было ніякай рэлігіі, але яны ўпарта працавалі адзін за аднаго. Яны былі лютыя ваяры, і мужчыны былі дамінуючым полам. Жанчын паважалі, але яны не маглі падняцца да ўзроўню лідэраў.

Жыхары лесу не мелі нічога агульнага з людзьмі з раўніны. Яны ненавідзелі і баяліся адзін аднаго. Паміж імі часам узнікалі войны.

Аднойчы малады чалавек прыехаў на край лесу. Ён абвясціў, што мае намер пабудаваць там школу, каб дзеці абедзвюх народаў маглі вучыцца разам, каб нарэшце запанаваў мір паміж імі.

Неўзабаве просты драўляны будынак быў гатовы, і надышоў дзень, калі настаўнік адкрыў сваю школу ў першы раз. Некалькі дзяцей з абедзвюх абшчын прыйшлі паглядзець, на што гэта будзе падобна. Бацькі і лідэры двух абшчын з трывогай назіралі за гэтым.

Спачатку паміж дзецьмі былі праблемы: яны абzywалі адзін аднаго, і паміж імі часта ўзнікалі бойкі. Але дзеці маглі ўбачыць каштоўнасць таго, што яны ходзяць у школу, і паступова ўсё пачало супакойвацца. Настаўнік быў строгім, але справядлівым, і ставіўся да ўсіх сваіх вучняў аднолькава. Ён сказаў, што паважае абодва ладу жыцця, і вучыў дзяцей з улікам гэтай розніцы.

Усё больш і больш дзяцей сталі наведваць школу на ўскрайку лесу.

Аднак неўзабаве стала ясна, што ўсё больш дзяцей з раўніны наведваюць школу. Лясныя дзеці складалі толькі чвэрць вучняў. Настаўнік гаварыў з бацькамі з абодвух бакоў, каб заахвоціць і супакоіць іх.

Але аднойчы раніцай, настаўнік прыйшоў і ўбачыў, што хтосьці спаліў школу ў шчэнт.

(На аснове апавядання Тэда Хаддлстона з Фонду грамадзянскасці).

Вучнёўскі раздатак 3.2

Надзея для ўсіх

Дырэктарка Каледжа надзеі – шчодрая і гуманная жанчына. Яна цвёрда перакананая ў важнасці адукацыі. «Кожны заслугоўвае добрага старта ў жыцці, – яна звычайна гаварыла свайму персаналу. – Я не хачу, каб вы ў гэтай школе ставіліся да некай адной асобы больш спрыяльна, чым да іншых. Гэта было б несправядліва».

Затым у адзін цудоўны дзень у школу прыбыла група дзяцей-бежанцаў. Іх сем’і ўцяклі ад канфлікту ў суседняй краіне. Дырэктарка сказала сваім супрацоўнікам:

– Гэтыя няшчасныя маладыя людзі страцілі ўсё. Хай вашыя класы прывітаюць іх. Хай яны пакутаюць як мага менш. Вайна – не іх віна.

Персанал пагадзіўся. Дзеці былі змешчаныя ў класы ў залежнасці ад іх ўзросту. Большасць дзяцей-бежанцаў былі паасобку ў класах, але ў адным класе апынулася група з чатырох хлопчыкаў-бежанцаў.

Хутка супрацоўнікі пачалі разумець, што у ніх узніклі нейкія цяжкасці ў тым, каб ставіцца да дзяцей-бежанцаў як да іншых вучняў у класе. Адзін за адным, яны падыходзілі да дырэктаркі са сваімі праблемамі. «Дзіця-бежанка ў маім класе не размаўляе на нашай мове, – сказаў адзін настаўнік. – У мяне няма часу перакладаць ўсё для яе. Гэта займае занадта шмат майго часу, і іншыя вучні пакутуюць». «Вучань-бежанец ў маім класе ні з кім не размаўляе, – заўважыў другі настаўнік. – Ён можа быць траўміраваны вайной, ці можа проста мае цяжкасці з навучаннем. Што мне рабіць?» Трэці настаўнік сказаў: «У мяне ёсць дзіця, якое было параненае. Яна не можа хадзіць, не можа далучыцца да якой-небудзь фізічнай актыўнасці і не можа падняцца па лесвіцы ў навуковую лабараторыю».

Потым сталі ўзнікаць іншыя праблемы. У абедзенны перапынак над некаторымі з дзяцей-бежанцаў здзекаваліся і дражнілі іх, называлі іх абразліва, некаторыя мясцовыя дзеці раілі ім вярнуцца туды, адкуль яны прыйшлі.

Чацвёрта хлопчыкаў-бежанцаў у тым класе сфармавалі банду, каб абараніць сябе. Аднойчы адбылася бойка паміж адным з іх і мясцовым хлопчыкам, які вельмі моцна пацярпеў ад бежанца. Настаўнікі заявілі дырэктарцы, што апошні мусіць быць выключаны са школы, але дырэктарка сумнявалася, ці будзе гэта справядліва, улічваючы тое, што ў бежанца няма іншага выйсця. Персанал сказаў:

– Мы пастараліся зрабіць гэтую працу, але нашы мясцовыя дзеці занадта імат пакутуюць. Мы не можам вучыць гэтых дзяцей, і ў той жа час рабіць усё магчымае для мясцовых вучняў.

Неўзабаве пасля таго, бацькі дзяцей-бежанцаў прыйшлі каб убачыць дырэктарку. Яны сказалі:

– Нам не падабаецца, што ў вас хлопчыкі і дзяўчынкі разам на спартыўных занятках. Гэта ідзе супраць нашай рэлігіі і культуры.

Нарэшце дырэктарка пачала губляць цярпенне. Яна бачыла гэтую цяжкую праблему, але ведала ў сваім сэрцы, што не павінна губляць надзею.

Вучнёўскі раздатак 3.3

Дапамога Каледжу надзеі

Праблемы	Рашэнні		
(1) Дзеці-бежанцы			
(2) Вучні-бежанцы і мясцовыя вучні			
(3) Настаўнікі			
(4) Бацькі			

Вучнёўскі раздатак 3.4

Астраўляніны і пасяленцы (ролевыя карткі)

Група 1: Астраўляніны

Вы – група астраўлянінаў. Ваш народ жыў на гэтым востраве на працягу тысяч гадоў. Вашы продкі пахаваныя ў святых месцах у гарах, і вы лічыце, што іх духі ўсё яшчэ там.

Вы вядзеце вельмі прасты лад жыцця. Жанчыны даглядаюць дзяцей, у той час як мужчыны блукаюць па ўсыму востраву і паляваюць на жывёл і збіраюць ежу з буйнай расліннасці. Вашы людзі лічаць, што кожны абавязаны захоўваць прыроду і пакінуць яе непашкоджанай для наступнага пакалення. Ваша зброя – дзіды, лукі і стрэлы, і пасткі для жывёл.

Ваша рэлігія заснавана на глыбокай пашане прыроды, а ваша культура грунтуецца на важнасці абшчыны. Калі ежы мала, усе дзеляцца запасамі і ўпарта працуюць адзін для аднаго. Калі ежы багата, людзі збіраюцца разам, каб спяваць, танцаваць і распавядаць гісторыі. Вашы людзі не маюць ніякай патрэбы ў пісьменнасці.

У вас вельмі мала законаў. Калі неабходна, правадыр племя прымае новыя законы. Акрамя таго, ён выступае арбітрам у спрэчках паміж членамі абшчыны.

Група 2: Пасяленцы

Вы – з групай людзей, якія адплылі з Еўропы ў надзеі знайсці новы лад жыцця для сябе і сваёй сям'і. Вы хочаце знайсці адну з новых зямель, якія былі адкрыты на другім баку зямнога шара. Вы спадзяюцца пасяліцца там, будаваць дамы і фермы і стаць заможнымі.

Вы возьмеце з сабой прылады для апрацоўкі глебы і стрэльбы для палявання. Ваша культура заснавана на адукацыі і напружанай працы. Кожны імкнецца стаць заможным і жыць у камфорце. У вас няма адзінай рэлігіі, але вы верыце, што людзі павінны мець права прытрымлівацца сваёй уласнай веры.

Вы хочаце вырашаць праблемы дэмакратычна ў новым супольнасці. Вы пакінулі грамадства, дзе толькі адборная эліта валодала ўладай і дзе былі вялікія няроўнасці з размеркаваннем багацця. Вы хочаце пабудаваць грамадства, у якім усе людзі роўныя, або дзе кожны мае роўныя шанцы на поспех.

Вучнёўскі раздатак 3.5

Сітуацыйныя карткі: астраўляніны

Паглядзіце на наступныя сітуацыі і вырашыце ў сваіх групах, што, на вашу думку, можа быць зроблена ў іх

Астраўляніны	Пасяленцы
<p>1А. Новыя платы</p> <p>Некаторыя пасяленцы пачалі будаваць платы вакол сваіх дамоў, папярок сцяжынак, якія вы заўсёды выкарыстоўвалі, каб ісці за статкамі. Вы зруйнавалі некаторыя з іх</p>	<p>1П. Новыя платы</p> <p>Астраўляніны зруйнавалі некаторыя платы, якія вы збудавалі, каб утрымліваць жывёл, якіх вы злавлілі</p>
<p>2А. Парушальнік</p> <p>Астраўлянін перасякаў тэрыторыю, агароджаную пасяленцамі і быў застрэлены</p>	<p>2П. Парушальнік</p> <p>Астраўляніны вераломна рушылі праз некаторыя з зямляў, якія вы агародзілі для сваіх жывёл. Адзін з іх атрымаў папярэджанне, а затым быў застрэлены</p>
<p>3А. Змешаны шлюб</p> <p>Адзін з астраўлянінаў закахаўся ў жанчыну-пасяленку. Яны хочучь ажаніцца і жыць у адной з абшчын пасяленцаў. Сям'я жаніха вельмі незадаволеная гэтым</p>	<p>3П. Змешаны шлюб</p> <p>Адна жанчына-пасяленка закахалася ў астраўляніна. Яны хочучь ажаніцца і жыць у адной з абшчын пасяленцаў. Некаторыя з пасяленцаў незадаволены гэтым</p>
<p>4А. Святыя мясціны</p> <p>Некаторыя з пасяленцаў капаюць мінералы ў гарах, дзе, як вы лічыце, жывуць духі вашых продкаў. Гэтыя месцы – для вас святыя. У знак пратэсту вы напалі на некаторых з мужчын, якія капаюць там</p>	<p>4П. Святыя мясціны</p> <p>Вы выявілі каштоўныя мінералы ў гарах і маеце магчымасць прадаваць гэтыя мінералы трэйдарам на радзіме. Астраўляніны, здаецца, разглядаюць горы як святыя мясціны, але вы думаеце, што гэта проста забабоны. Яны напалі на людзей, якія здабываюць мінералы там</p>
<p>5А. Адукацыя</p> <p>Некаторыя пасяленцы адкрылі школу і запрасілі вашых дзяцей пайсці туды каб навучыцца чытаць і пісаць</p>	<p>5П. Адукацыя</p> <p>Некаторыя пасяленцы адкрылі школу і запрасілі астраўлянінаў аддаць сваіх дзяцей у школу</p>

Вучнёўскі раздатак 3.6

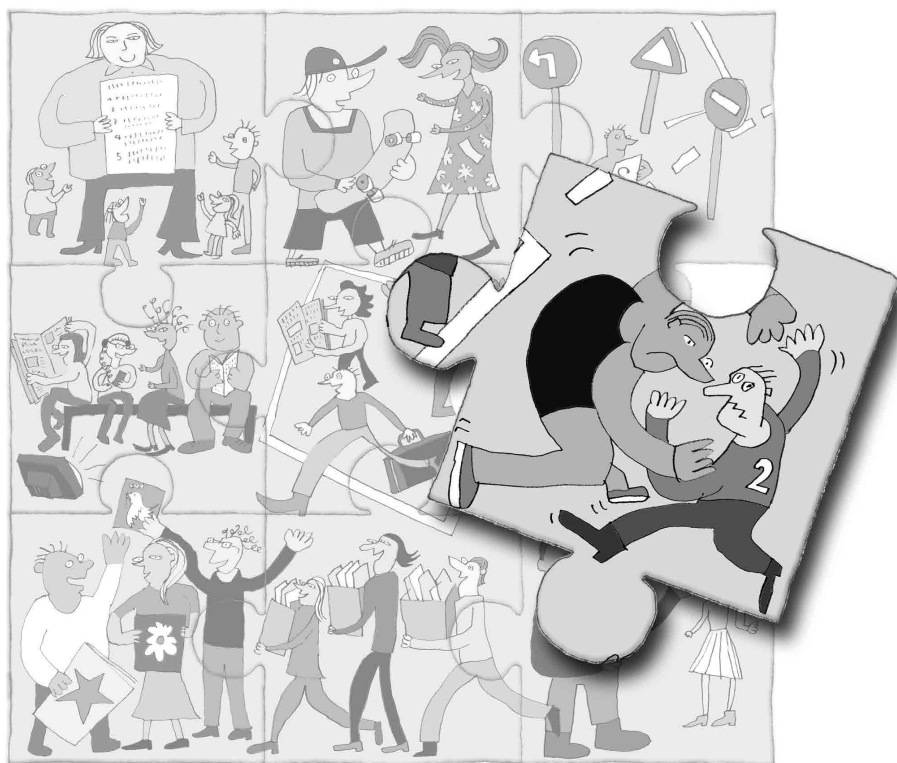
Ключавыя элементы правоў чалавека¹⁵

1. Права на жыццё
2. Свабода ад катаванняў
3. Свабода ад рабства
4. Права на свабоду і асабістую недатыкальнасць
5. Права на справядлівае судовае разбіральніцтва
6. Права на эфектыўныя сродкі прававой абароны, калі права чалавека парушаецца
7. Свабода ад дыскрымінацыі; права на роўнасць
8. Права быць прызнаным ў якасці асобы; права на грамадзянства
9. Права на недатыкальнасць прыватнага і сямейнага жыцця
10. Права ўступаць у шлюб
11. Права на валоданне маёмасцю
12. Права людзей на перамяшчэнне
13. Права на прытулак
14. Свабода думкі, сумлення і рэлігіі
15. Свабода выказвання меркаванняў
16. Свабода сходаў і асацыяцый
17. Права на харчаванне, напоі і жыллё
18. Права на ахову здароўя
19. Права на адукацыю
20. Права на працу
21. Права на адпачынак і вольны час
22. Права на сацыяльную абарону
23. Права на палітычны ўдзел
24. Права на ўдзел у культурным жыцці
25. Забарона знішчэння правоў чалавека
26. Права на такія сацыяльны парадак, які прызнае правы чалавека
27. Адказнасць і абавязкі асобы

15. Гэты спіс заснаваны на рэсурсным лісце настаўніка з блоку 5 «Правы, свабоды і абавязкі».

БЛОК 4 Канфлікт

Што рабіць, калі мы не згодныя?

4.1. Урэгуляванне канфліктаў

Што рабіць, калі рознагалосі сур'ёзныя?

4.2. Ужываючы шасцікрокавы падыход

Як пазбегнуць бойкі з суседам?

4.3. Канфліктуючыя правы чалавека

Сутыкненне паміж правамі чалавека. Што цяпер?

4.4. Ужыванне гвалту

Ці з'яўляецца ўжыванне гвалту прымальным у некаторых выпадках?

БЛОК 4: Канфлікт

Што рабіць, калі мы не згодныя?

Канцэпцыя міру мае важнае культурнае вымярэнне. Традыцыйна ў далёкаўсходніх культурах, мір мае больш агульнага з унутраным мірам і спакоем (мір у нашым разуме або сэрцы), у той час як у заходнім свеце мір разумеецца па-за індывідамі (адсутнасць вайны або гвалтоўнага канфлікту). У Індыі, напрыклад, слова мір – «шанці» – значыць дасканалы парадак розуму або душэўны спакой. Гандзі засноўваў сваю філасофію і стратэгію на канцэпцыі пад назвай «ахімса», якая ў шырокім сэнсе азначае «устрыманне ад чаго-небудзь наогул шкоднага». Паводле яго слоў, «літаральна кажучы, ахімса азначае адсутнасць гвалту; але для мяне гэта паняцце мае значна вышэйшае, бясконца больш высокае значэнне: яно азначае, што вы не можаце нікога пакрыўдзіць; вы не можаце нават выношваць жорсткія думкі, нават у дачыненні тых, каго вы лічыце сваімі ворагамі. Для таго, хто трымаецца гэтага вучэння, ворагаў няма навогулле». У традыцыі майя, мір суадносіцца з паняццем дабрабыту і звязаны з ідэяй ідэальнай раўнавагі паміж рознымі сферамі нашага жыцця¹⁶.

«Пазітыўны мір» апісвае стан, у якім калектыўная воля накіравана на садзейнічанне міру і ліквідацыі бар'ераў на шляху да міру. Ён ўключае ў сябе прыхільнасць да сацыяльнай справядлівасці, такім чынам, выходзіць за рамкі ідэі, што мір – гэта толькі адсутнасць страху, гвалту і вайны. Ён таксама ўключае ў сябе абавязацельствы па негвалтоўнаму вырашэнню канфліктаў і імкнецца заахвочваць патэнцыял асобных асоб і груп, каб яны маглі вырашаць сацыяльныя праблемы ў канструктыўным ключы. Для настўнікаў ВДГ гэта таксама азначае садзейнічанне дэмакратычным працэсам у класе, вырашэнню праблем улады або злоўжывання ўладай, а таксама імкненне ва ўсе часы заахвочваць навыкі слухання, канструктыўнага дыялогу і жадання мірна вырашыць канфлікт¹⁷.

Ці з'яўляецца гвалт натуральным? Многія людзі перакананыя ў тым, што людзі – гвалтоўная ад прыроды, і што, такім чынам, мы не можам пазбегнуць войнаў, канфліктаў і агульнага гвалту ў нашым жыцці і нашых грамадствах. Іншыя спецыялісты ў гэтай галіне сцвярджаюць, што мы можам не думаць, не адчуваць і не дзейнічаючы праз гвалт. Заява па пытанні гвалту, прынятая ў Севільі ў 1986 годзе групай навукоўцаў з многіх краін свету, пацвярджае гэта, заявіўшы, што:

- «1. З навуковага пункту гледжання няслушна казаць, што мы атрымалі тэндэнцыю весці вайну ў спадчыну ад нашых продкаў жывёл. (...) Вайна – выключна чалавечая з'ява і не сустракаецца сярод іншых жывёл (...).
2. Ёсць культуры, якія не ўдзельнічалі ў войнах на працягу многіх стагоддзяў, і ёсць культуры, якія ўвязваюцца ў войны ў некаторыя перыяды ў некалькі разоў часцей, чым у дуплія (...).
3. З навуковага пункту гледжання няслушна казаць, што вайна або любыя іншыя агрэсіўныя паводзіны генетычна запраграмавана ў нашай чалавечай прыродзе (...).
4. З навуковага пункту гледжання няслушна казаць, што ў людзей ёсць «гвалтоўны мозг» (...), тое, як мы дзейнічаем, фармуецца умовамі нашага жыцця і нашай сацыялізацыяй (...).

Звычка большасці з нас рэагаваць агрэсіўна і жорстка абумоўлена нашымі асяроддзем. Мы навучаемся думаць, адчуваць сябе і дзейнічаць агрэсіўна, а ў некаторых выпадках гвалтоўна. Дзе б мы ні жылі, мы знаходзімся пад сацыяльным і культурным ціскам, што прымушае нас чытаць пра гвалт, глядзець на гвалт і чуць пра гвалт амаль увесь час. Тэлевізійныя праграмы, рэклама, газеты, відэагульні, кіно і музычная індустрыя ў значнай ступені спрыяюць гэтай сітуацыі. Яшчэ да дасягнення падлеткавага ўзросту, дзіця ўжо бачыць тысячы забойстваў і гвалтоўных дзеянняў, калі проста глядзіць тэлевізар. Наша сучаснае грамадства, свядома ці не, не робіць

16. Тэкст з дакументу «COMPASS, a manual for human rights education with young people» (Кіраўніцтва па выхаванню правоў чалавека ў маладых людзей), Рада Еўропы, Страсбург, 2002 г., стар. 376ff.

17. З дакументу «A glossary of terms for education for democratic citizenship» (Гласарый тэрмінаў па выхаванню дэмакратычнай грамадзянскай пазіцыі), Карэн О'Ші, Рада Еўропы, DGIV/EDU/CIT (2003 г.) 29.

ніякіх выбачэнняў за гвалт, які разглядаецца як станоўчая з'ява. У большасці культур адмова ад гвалту і жаданне пазбегнуць фізічнага гвалту або канфрантацыі могуць быць успрыняты як прыкмета слабасці, асабліва ў адносінах для мужчын, якія стаяць пад вялікім ціскам з боку аднагодкаў з самага ранняга ўзросту¹⁸.

Для атрымання дадатковай інфармацыі звярніцеся да рэсурснага ліста настаўніка ў канцы дадзенага блока.

Выхаванне дэмакратычнай грамадзянскасці і адукацыя ў сферы правоў чалавека

Праз гэты блок урокаў вучні:

- павялічаць свае разуменне механізмаў, якія стаяць за канфліктам;
- палепшаць свае разуменне негвалтоўнага вырашэння канфліктаў;
- палепшаць свае здольнасці спраўляцца з канфліктамі ў іх уласнай асяроддзі;
- палепшаць свае здольнасці улічваць погляды і патрэбы ўсіх бакоў, якія ўцягнуты ў канфлікт;
- павялічаць свае разуменне канфліктаў паміж правамі чалавека;
- палепшаць свае крытычнае мысленне аб ужыванні гвалту;
- павялічаць свае разуменне таго, як справіцца з гвалтам, з якім яны сутыкаюцца;
- атрымаюць стымулы да вырашэння канфліктаў негвалтоўным шляхам.

18. Тэкст з дакумента «COMPASS, a manual for human rights education with young people» (Кіраўніцтва па выхаванню правоў чалавека ў маладых людзей), Рада Еўропы, Страсбург 2002 г., стар. 380.

БЛОК 4: Канфлікт

Што рабіць, калі мы не згодныя?

Назва ўрока	Мэты	Заданні вучням	Рэсурсы	Метад
Урок 1: Вырашэнне канфліктаў	Уводзіны ў шасцікрокавы падыход да вырашэння канфліктаў	Прааналізаваць канфлікт; знайсці рашэнне	Вучнёўскі раздатак 4.1	Праца ў малых групах
Урок 2: Прымяненне шасцікрокавага падыходу	Навучанне ужываць шасцікрокавы падыход	Прааналізаваць канфлікт; знайсці рашэнне	Вучнёўскі раздатак 4.1 Вучнёўскі раздатак 4.2	Праца ў малых групах
Урок 3: Канфлікуючыя правы чалавека	Навучанне распазнаваць і аналізаваць сітуацыі, у якіх правы чалавека ў канфлікце	Аналізаваць сітуацыі, у якіх правы чалавека ў канфлікце	Вучнёўскі раздатак 4.3. Вучнёўскі раздатак 5.2	Праца ў малых групах. Крытычнае мысленне
Урок 4: Ужыванне гвалту	Развіваць крытычнае мысленне на конт прымальнасці ўжывання гвалту і аб асабістых паводзінах	Паразважаць на конт ужывання гвалту і аб асабістых паводзінах	Вучнёўскі раздатак 4.4	Праца ў малых групах. Крытычнае мысленне.

Урок 1

Урэгуляванне канфліктаў

Што рабіць, калі рознагалосці сур'ёзныя?

Мэта навучання	Уводзіны ў шасцікрокавы падыход да вырашэння канфліктаў
Заданні вучням	Прааналізаваць канфлікт; знайсці рашэнне
Рэсурсы	Аркушы паперы або сшыткі і ручкі. Вучнёўскі раздатак 4.1
Метад	Праца ўсім класам і дадаткова ў парах

Канцэптualaнае навучанне

Канфлікты – частка паўсядзённага жыцця. Не трэба разглядаць іх як негатыўныя падзеі, хутчэй – як сутыкненне інтарэсаў асобных людзей або іх груп. У палітыцы канфлікты – нават важная частка грамадскай дыскусіі. Толькі праз адкрыты канфлікт і пошук кампрамісу розныя сацыяльныя групы могуць адчуваць сябе пачутымі і інтэгрэванымі. Урэгуляванне канфліктаў (пошук кампрамісу) – гэта навык, якому можна навучыцца. Гэты ўрок накіраваны на садзейнічанне дасягненню гэтай мэты.

У гэтым уроку праведзены наступныя апісанні тыпаў вырашэння канфліктаў, і важна, каб настаўнік ведаў іх сэнс.

«Выйгрыш-выйгрыш» (бязпрыйгрышны): сітуацыя, у якой ад вырашэння выйграюць абодва бакі і адчуваць, што яны дамагліся таго, чаго хацелі. Гэта разглядаецца як найбольш ідэальнае вырашэнне канфлікту, паколькі яно гарантуе, што канфлікт не ўспыхне зноў.

«Выйгрыш-пройгрыш» або «пройгрыш-выйгрыш»: сітуацыя, калі вырашэнне канфлікту прывяло да таго, што адзін з бакоў страціў, а другі выйграў. Такая сітуацыя часта азначае, што канфлікт успыхне зноў, так як мала карысці для прайграўшага.

«Пройгрыш-пройгрыш» (бязвыйгрышны): сітуацыя, у якой ні адзін з бакоў нічога не паймеў ад вырашэння канфлікту. Такая сітуацыя часта азначае, што канфлікт толькі часова знік, і больш чым верагодна, успыхне зноў.

Урок

Настаўнік пачынае ўрок, напісаўшы слова «КАНФЛІКТ» на левай частцы дошкі. Вучні затым запісваюць на аркушы паперы выразы і словы, звязаных са словам «канфлікт», якія прыходзяць ім на розум.

Тое ж самае потым робіцца са словам «МІР», якое настаўнік піша на правай частцы дошкі. Затым настаўнік просіць прыкладна 10 вучняў прачытаць іх словы. Вынікі зводзяцца на дошцы, і вучні затым даць свае каментары па наступных пытаннях:

- Ці здзіўлены яны які-небудзь выбраным словам?
- Ці з’яўляюцца ўсе словы, звязаныя з канфліткам, негатыўнымі, а ўсе словы, звязаныя з мірам, пазітыўнымі?

Затым настаўнік запрашае вучняў прывесці прыклады канфліктаў, якія яны самі перажылі або якія адбыліся ў іх асяроддзі. Ён просіць іх падумаць, ці належаць гэтыя канфлікты да катэгорыі канфліктаў, якія могуць быць вырашаны, і што з’яўляецца першым крокам да кампрамісу, або да катэгорыі канфліктаў, якія не могуць быць вырашаны. Затым настаўнік знаёміць іх з ідэяй, што канфлікты не абавязкова прыводзяць да гвалту, і што магчымы больш канструктыўныя падыходы да канфліктаў.

Настаўнік ўводзіць вучняў у канкрэтны прыклад канфлікту, які можа адбыцца ў сям’і.

«Каця, 18-гадовая дачка, хоча глядзець відэа, якое яна нядаўна атрымала ад сяброўкі. Яе брат Марцін, 15 гадоў, хацеў бы глядзець сваю любімую тэлевізійную праграму».

Настаўнік дае кожнаму вучня копію вучнёўскага раздатку 4.1 і пачынае аналізаваць гэты канфлікт з дапамогай шасцікрокавага падыходу, які апісаны ніжэй.

Крокі 1 і 2 робіць усёя групай, накіроўваемая настаўнікам, які настойвае на высвятленне рэальных «патрэбаў» абодвух бакоў, а таксама на выразным вызначэнні канфлікту.

У кроке 1 важна, каб рэальныя патрэбы бакоў былі выкладзены ў неправакацыйнай форме. Трэба думаць пра тое, якія рэальныя патрэбы стаяць за праблемай, паколькі яны могуць адрознівацца ад патрэбаў, заяўленых самімі бакамі. У кроке 2 праблема, стаячая за канфліткам, фармулюецца такім чынам, з якім згодны абодва бакі.

Крок 3 складаецца з мыслення аб магчымых рашэннях. На дадзеным этапе рашэнні не трэба каментавать або ацэньваць – варта вітаць усё ўнёскі. Крок 3 можа рабіць ў парах, з далейшым абменам думкамі (ці партнёрамі?). Затым настаўнік ўводзіць канцэпцыю «пройгрыш-пройгрыш», «выйгрыш-пройгрыш», «пройгрыш-выйгрыш» ці «выйгрыш-выйгрыш» – як падыходы пры аналізе рашэнняў, а затым просіць пары ацаніць свае рашэнні, выкарыстоўваючы гэтую канцэпцыю (крок 4).

Калі вучні знойдуць, што ні адно з іх рашэнняў не прыводзіць да сітуацыі «выйгрыш-выйгрыш», ім прыйдзецца думаць далей. Аднак, заўсёды будуць выпадкі, у якіх рашэнне «выйгрыш-выйгрыш» не ўяўляецца магчымым. Пасля прадстаўлення адказаў, настаўнік прапануе класу вырашыць, якое рашэнне самае лепшае (крок 5). У рэальным канфлікце, калі бакі непасрэдна ўдзельнічаюць у гэтым падыходзе да вырашэння канфлікту, бакі мусяць прыняць гэта рашэнне. Настаўнік завяршае, коратка прадставіўшы магчымасць кроку 6. Яго істотным элементам з’яўляецца тое, што праз нейкі вызначаны час (некалькі хвілін, гадзін, дзён ці тыдняў, у залежнасці ад характару канфлікту) рашэнне ацэньваецца і, калі неабходна, адаптуецца.

У заключэнне настаўнік ініцыюе абмеркаванне пытання аб тым, ці працуе такі шасцікрокавы метада, у якіх сітуацыях, і якія будуць наступствы, калі такі метада стане шырока вядома і будзе паўсюдна ўжывацца. Гэта павінна быць абмеркавана ў дачыненні да розных груп і кантэкстаў, напрыклад, наступных:

- групы аднагодкаў;
- сям’я;

- клас;
- школа;
- держава;
- війна;
- спорт.

Урок 2

Прымяненне шасцікрокавага падыходу

Як пазбегнуць бойкі з суседам?

Мэта навучання	Навучыцца ўжываць шасцікрокавы падыход
Заданні вучням	Прааналізаваць канфлікт і знайсці рашэнне, задавальняльнае для абодвух бакоў
Рэсурсы	Копія аднаго з канфліктных сцэнароў з раздатку 4.2 для кожнай малой групы. Вучнёўскі раздатак 4.1
Метад	Праца ў малых групах

Інфармацыйны блок

Мірнае вырашэнне канфлікту не можа быць ужыта на практыцы толькі на аснове разумення тэарэтычнай канцэпцыі гэтага працэсу. Гэта – рэальны навык, якому трэба вучыць; і гэты ўрок дае магчымасць вучням даведацца, як на практыцы дасягнуць мірнага вырашэння канфліктаў. Наступны крок – прымяненне гэтых ведаў у рэальнай жыццёвай сітуацыі ў школе.

Урок

Настаўнік пачынае ўрок, тлумачачы вучням, што іх задача ў тым, каб прымяніць шасцікрокавы падыход да вырашэння канфліктаў у розных канфліктных сітуацыях.

Клас падзяляецца на невялікія групы з чатырох-пяці вучняў; і кожная група атрымлівае копію вучнёўскага раздатку 4.2. Кожная група працуе па адным з сцэнароў, так што кожны сцэнар будзе распрацаваны больш чым у адной групе. Вучні таксама выкарыстоўваюць вучнёўскі раздатак 4.1, асагалоўлены «Шасцікрокавы падыход да вырашэння канфлікту». Пасля таго, як групы скончылі сваю працу, дакладчык ад кожнай групы прадстаўляе ўсяму класу свае шэсць крокаў: спачатку для «канфлікту 1», а затым – для «канфлікту 2»:

Пасля іх выступаў настаўнік вядзе абмеркаванне ў класе аб рашэннях, выкарыстоўваючы наступныя пытанні:

- Ці разумеем мы, што такое «патрэбы» і «вызначэнне праблемы»? Ці ёсць у вас нявырашаныя пытанні?
- Ці можам мы знайсці іншыя рашэнні, якія, на нашу думку, былі б лепшымі ў доўгатэрміновай перспектыве?

На другім этапе настаўнік запрашае вучняў папрацаваць над канфліктамі, якія мелі месца або працягваюцца ў школе, у групе аднагодкаў, у краіне і г.д. Іх просяць выбраць адзін або некалькі (у залежнасці ад наяўнага часу) такіх канфліктаў і падумаць аб магчымых рашэннях, бяспройгрышных для ўсіх бакоў.

Калі настаўнік выкарыстоўвае два прыклады, як сродак прадстаўлення вучням формаў пасярэдніцтва, то ён можа даць некаторую базавую інфармацыю аб судовай сістэме вырашэння канфліктаў, якая існуе ў краіне (формы пасярэдніцтва, магчымасць накіраваць канфлікт у суд і г.д.). Замест таго, каб абмяркоўваць гэтыя канфлікты з ужываннем шасцікрокавага падыходу, сітуацыі таксама можна прадставіць у якасці ролевай гульні.

У выпадку ролевай гульні адзін вучань прадстаўляе бок А, другі – бок В, а трэці бярэ на сябе ролю пасярэдніка. Настаўнік можа затым папрасіць кожную групу паказаць, як яны вырашылі канфлікт. Могуць быць абмеркаваныя розныя рашэнні, а таксама сам працэс дасягнення рашэння. Гэтыя дадатковыя элементы могуць заняць значна больш часу, таму іх можна ажыццявіць у якасці пазакласнай дзейнасці або ў якасці асобнага дадатковага блока.

Урок 3

Канфліктуючыя правы чалавека

Канфлікт паміж асобнымі правамі чалавека. Што цяпер?

Мэта навучання	Навучыцца распазнаваць і аналізаваць сітуацыі, у якіх правы чалавека ў канфлікце
Заданні вучням	Прааналізаваць сітуацыю, дзе правы чалавека ў канфлікце
Рэсурсы	Вялізныя аркушы паперы і маркеры для кожнай групы. Вучнёўскі раздатак 4.3. Вучнёўскі раздатак 5.2
Метад	Праца ў малых групах. Крытычнае мысленне

Інфармацыйны блок

Хоць на першы погляд можа здацца, што правы чалавека даюць ясныя адказы, гэта не заўсёды так. На самой справе, ёсць шмат сітуацый, у якіх правы аднаго чалавека канфлітуюць з правамі кагосьці яшчэ. У такім выпадку, крытычнае мысленне можа дапамагчы ўзважыць канфліктуючыя правы і знайсці сваё ўласнае рашэнне.

Урок

Кожная рабочая група (з чатырох-пяці вучняў) атрымлівае прыклад (выпадак) канфлікуючых правоў чалавека (вучнёўскі раздатак 4.3 «Пяць выпадкаў, калі правы чалавека канфлітуюць адно з адным»), вялікі аркуш паперы і маркер.

Па-першае, вучням прапануецца абмеркаваць, якія правы чалавека ўцягнутыя ў канфлікт. Для гэтага групе можна выдаць ліст правоў чалавека (вучнёўскі раздатак 5.2). Пасля таго, як яны дамовіліся аб тым, якія правы знаходзяцца ў канфлікце, яны разліноўваюць свой аркуш паперы, як паказана ніжэй. Настаўнік можа зрабіць гэта на дошцы і запісаць адпаведныя правы ў першым раздзеле.

Нумар выпадку
Закранутыя правы чалавека – – –
Рашэнне
Чаму?

Наступнае заданне – правесці адкрытую дыскусію аб тым, якім, на думку вучняў, можа быць вырашэнне канфлікту. Яны абгрунтоўваюць свой выбар і дадаюць свае аргументы да ліста.

Затым кожная група прызначае свайго дакладчыка, які прэзентуе адказы групы ўсяму класу. Настаўнік можа папрасіць клас даць зваротную сувязь з нагоды зробленага выбару і сваёй згоды ці ня згоды з ідэямі групы.

Урок 4**Ужыванне гвалту****Ці з'яўляецца ўжыванне гвалту прымальным у некаторых выпадках?**

Мэта навучання	Развіваць крытычнае мысленне аб прымальнасці ўжывання гвалту і аб асабістых паводзінах
Заданні вучням	Паразважаць наконт ужывання гвалту і пра асабістыя паводзіны
Рэсурсы	Карты ці палоскі паперы з прыкладамі з вучнёўскага раздатка 4.4 для кожнай групы (настаўнік павінен мець некаторую інфармацыю аб юдырычнай сістэме ўрэгулявання канфліктаў у краіне)
Метад	Праца ў малых групах. Крытычнае мысленне

Інфармацыйны блок

Хоць мір ва ўсім свеце разглядаецца ў якасці канчатковай мэты, ні міжнародныя праваабарончыя законы, ні міжнароднае гуманітарнае права не выключаюць ужыванне гвалту ў абсалютным выразе. Гэты ўрок закліканы зрабіць ўнёсак у крытычнае мысленне вучняў пра легітымнасць ужывання гвалту ў некаторых канкрэтных выпадках. Вучняў запрашаюць задумацца над іх асабістымі паводзінамі ў дачыненні да гвалту, ужываемаму імі самімі ці іншымі асобамі ў іх асяроддзі.

Урок

Клас падзяляецца на рабочыя групы з чатырох-пяці вучняў. Вучань ці настаўнік прадстаўляе прыклад 1 з вучнёўскага раздатку 4.4.

Можа быць занадта цяжка разгледзець усе чатыры прыклады за адзін урок. Таму настаўнік можа рашыць даць розныя прыклады розным групам, выбраць толькі два з чатырох выпадкаў, або правесці дадатковы ўрок.

Заданне групе – абмеркаваць прыклад, выкарыстоўваючы пытанні, змешчаныя на картцы, і прадставіць свае высновы ў вуснай форме. Настаўнік павінен памятаць, што асноўнае даследуемае пытанне – ў якой ступені можа быць прынята ўжыванне гвалту. Пасля таго, як кожная група адказала, настаўнік можа даць некаторую дадатковую інфармацыю адносна наступнага прыкладу перад тым, як яго даследаваць.

Настаўніцкі асобнік з прыкладамі, пытаннямі і дадатковай інфармацыяй

Прыклад 1

Падчас дэманстрацыі антыглабалістаў невялікая група людзей пачынае кідаць камяні ў будынак штаб-кватэры вядомай транснацыянальнай кампаніі. Паліцыя прысутнічае на месцы, бачыць што адбываецца і спрабуе арыштаваць злачынцаў. Падчас гэтага ўмяшання, адзін паліцэйскі захоплены імі і сур'ёзна збіты.

Пытанні:

1. Ці будзе прымальна для паліцыі выкарыстоўваць сваю зброю і страляць у людзей, кідаючых камяні?
2. Ці будзе прымальна для паліцыі ўмяшацца з прымяненнем кулямётаў? (Вынік быў бы хутчэйшы, але амаль напэўна прывёў бы да павелічэння колькасці забітых).
3. Ці будзе прымальна для паліцыі пачакаць, пакуль яны змогуць умяшацца, ужываючы вадамёты?
4. Ці будзе прымальна для паліцыі не ўмешвацца з выкарыстаннем сілы, каб пазбегнуць эскалацыі канфлікту?

Інфармацыя

Паводле міжнародных стандартаў паліцыя мае права ўжываць сілу пры пэўных умовах. Сіла павінна прымяняцца толькі ў выпадку неабходнасці і павінна быць прапарцыяна мэты ўмяшання. Калі супрацоўнік паліцыі атрымлівае загад свайго начальніка ўмяшацца такім чынам, які відавочна супярэчыць гэтаму правілу, то правілы ААН прадугледжваюць, што ён можа адмовіцца выконваць такі загад.

Прыклад 2

Краіна X аб'яўляе вайну краіне Y, таму што Y відавочна абараняе і нават фінансуе групы мяцежнікаў, якія дзейнічаюць супраць краіны X знутры краіны Y. Выведвальная група краіны X выяўляе, у якой вёсцы Y знаходзіцца група добра падрыхтаваных і ўзброеных паўстанцаў, і прыходзіць да высновы, што яны рыхтуюць буйны бомбавы напад на важны прамысловы аб'ект.

Пытанні:

1. Ці будзе прымальна для краіны X моцна бамбіць вёску, ведаючы, што толькі некалькі чалавек, у тым ліку мясцовых жыхароў, змогуць выжыць?
2. Ці будзе п. 1 прымальны пасля таго, як яснае патрабаванне мяцежнікам здацца і яснае папярэджанне мясцоваму насельніцтву пакінуць вёску і сабрацца на мясцовым стадыёне, куды яны будуць дапушчаны пасля ператрасу на конт зброі?
3. Ці будзе прымальна не ўмешвацца з выкарыстаннем сілы? Якія альтэрнатывы вы можаце прапанаваць?

Інфармацыя

Міжнародныя правілы (так званыя «Жэнеўскія канвенцыі» пра вядзенне вайны) не прадугледжваюць поўную забарону на ўжыванне ваеннай сілы, але забараняюць некаторыя віды умяшанняў і зброі. Адным з прынцыпаў з'яўляецца тое, што ваенная сіла не павінна выкарыстоўвацца супраць неваенных мішэняў; яна не павінна быць невыбарчай і несуразмернай: напрыклад, сур'ёзныя намаганні павінны быць зроблены, каб пазбегнуць ахвяр сярод цывільнага насельніцтва шляхам устрымання ад выкарыстання самых магутных бомбаў супраць ваенных мішэняў у тых выпадках, калі менш магутных бомбаў было б цалкам дастаткова, і можна было б прадухіліць мноства цывільных ахвяр і смерць нявінных людзей (так званая «суправаджальная шкода»). Аднак, як ужо згадвалася вышэй, гэта зусім не азначае, што «Жэнеўскія канвенцыі» пра вядзенне вайны лічаць суправаджальную шкоду непрымальнай; хутчэй – яны прымаюць яе да ўвагі ў пэўнай ступені.

Прыклад 3

Спадар Х, малады чалавек, які працуе тэхнічным памочнікам ў мясцовым шпіталі, рэгулярна збівае сваю жонку, калі прыходзіць дадому п'яным. Яго жонка аднойчы наведміла пра рабоі, якія часам бываюць сур'ёзныя, ў паліцыю. Жонка суседа, якой выпадкова стала вядома аб сітуацыі, цяпер можа сабе ўявіць, што адбываецца побач, калі яна чуе спрэчкі і крыкі суседзяў.

Пытанні:

1. Ці павінна жонка суседа інфармаваць паліцыю ў такіх выпадках, ці гэта будзе непрымальнае ўмяшанне ў асабістае жыццё яе суседзяў?
2. Калі паліцыя атрымлівае інфармацыю ад каго-небудзь, ці мусіць яна ўмяшацца ў гэтых абставінах?

Інфармацыя

«(...) Дзяржава павінна асудзіць гвалт у адносінах да жанчын і не павінна спасылацца ні на якія звычкі, традыцыі ці рэлігійныя матывы ў мэтах ўхілення ад выканання сваіх абавязаваных абавязаных да дачыненні да яго выкаранення. Дзяржавам варта імкнуцца ўсімі належнымі сродкамі і без прамаруджання праводзіць палітыку ліквідацыі гвалту ў адносінах да жанчын і з гэтай мэтай неабходна:

(а) разгледзець, калі яны яшчэ не зрабілі гэтага, ратыфікацыю ці далучэнне да Канвенцыі аб ліквідацыі ўсіх формаў дыскрымінацыі ў адносінах да жанчын або аб зняцці агаворак да гэтай Канвенцыі;

(б) устрымлівацца ад ужывання гвалту ў адносінах да жанчын;

(с) надаваць належную ўвагу пытанням папярэджання, расследавання і, у адпаведнасці з нацыянальным заканадаўствам, пакарання актаў гвалту ў адносінах да жанчын, незалежна ад таго, здзяйсняюцца гэтыя акты дзяржавай ці прыватнымі асобамі (...).»

З Дэкларацыі ААН аб ліквідацыі ўсіх формаў гвалту ў адносінах да жанчын (1993 год).

Прыклад 4

Лео – 13-гадовы худзенькі і даволі маларослы хлопчык. Над ім часта здзекуюцца некаторыя старэйшыя хлопцы, калі ён гуляе на мясцовай дзіцячай пляцоўцы. На гэты раз ён заявіў, што яны не павінны прыставаць да яго ўвесь час, і што яны паводзяць сябе як неадукаваныя, першабытныя людзі. Як следства, старэйшыя хлопцы пачынаюць яго жорстка збіваць. Сябар Лео бачыць, што адбываецца, калі ён сам прыходзіць на гульнявую пляцоўку. Некаторыя пажылыя людзі, якія перасякаюць пляцоўку на зваротным шляху дадому пасля куплі прадуктаў харчавання на рынку, таксама бачаць, што адбываецца.

Пытанні:

1. Ці павінен сябар Лео ўмяшацца ў гэтым выпадку? Якім чынам?
2. Ці павінны пажылыя людзі ўмешвацца? Якім чынам?
3. Якія іншыя рашэнні вы б прапанавалі?

У якасці дадатковай задачы, вучні маглі б падрыхтаваць ліст да старэйшых хлоцаў з тлумачэннем таго, што яны думаюць пра іх паводзіны. Гэта можа быць заданнем для хатняй працы або для тых груп, якія працуюць хутчэй.

Даведачны ліст настаўніка Міжнароднае гуманітарнае права

Што такое міжнароднае гуманітарнае права?

Міжнароднае гуманітарнае права (МГП) ахоплівае як гуманітарныя прынцыпы, так і міжнародныя дамовы, накіраваныя на выратаванне жыцця і палягчэнне пакут камбатантаў і некамбатантаў падчас узброенага канфлікту. Асноўнымі прававымі дакументамі з'яўляюцца Жэнеўскія канвенцыі 1949 года – чатыры дамовы, падпісаныя амаль усімі краінамі ў свеце. Гэтыя канвенцыі вызначаюць асноўныя правы камбатантаў, вывядзеных з вайны з-за ранення, хваробы або захопу, а таксама цывільных асобаў. Дадатковыя пратаколы ад 1977 года, якія дапаўняюць Жэнеўскія канвенцыі, яшчэ далей пашыраюць гэтыя правы.

Каго абараняе МГП? Ці абараняе МГП мяне?

МГП абараняе параненых, хворых або захопленых службоўцаў узброеных сіл (камбатантаў) і цывільных асобаў. Параненыя і хворыя камбатанты – да якой бы нацыі яны ні належалі – павінны быць сабраны разам, і з імі трэба абыходзіцца у адпаведнасці з палажэннямі Жэнеўскай канвенцыі-I. Яны не могуць быць забітыя або падвергнутыя катаванням ці біялагічным эксперыментам. Яны павінны атрымліваць адэкватны клопат і быць абароненымі ад рабавання або жорсткага абыходжання. Канвенцыя таксама абараняе медыцынскіх работнікаў, ваенны рэлігійны персанал, ваенныя медыцынскія аб'екты і мабільныя сродкі.

Параненыя, хворыя і пацярпелыя караблекрушэнне камбатанты знаходзяцца пад абаронай Жэнеўскай канвенцыі-II. Яны атрымліваюць такую ж абарону, як салдаты на зямлі, пашыраную з улікам умоў, якія сустракаюцца ў моры. Шпітальныя суда мусяць быць абароненыя.

Абыходжанне з ваеннапалоннымі, якіх абараняе Жэнеўская канвенцыя-III, павінна быць гуманым, і яны павінны быць забяспечаныя адпаведным жыллём, харчаваннем, адзеннем і медыцынскай дапамогай. Забараняецца катаваць іх і падвяргаць медыцынскім эксперыментам; яны павінны быць абароненыя ад актаў гвалту, абразы і грамадскай цікаўнасці. Захопленыя ваенныя карэспандэнты і цывільныя асобы, упаўнаважаныя суправаджаць вайскоўцаў, таксама маюць права на гэты статус.

Цывільныя асобы знаходзяцца пад абаронай Жэнеўскай канвенцыі-IV. Ва ўсе часы канфліктуючыя бакі павінны праводзіць адрозненне паміж цывільнымі асобамі і камбатантамі, і накіроўваць свае дзеянні толькі на ваенныя мішэні. Наколькі магчыма, цывільнаму насельніцтву павінна быць дазволена жыць як звычайна. Яно павінна быць абароненае ад забойства, катаванняў, рабавання, рэпрэсій, невыбарчага знішчэння маёмасці і захопу ў якасці закладнікаў. Гонар, сямейныя правы і рэлігійныя перакананні і практыка гэтых людзей павінны паважацца. Акупацыйныя ўлады павінны забяспечыць правоз дастатковага харчавання і прадметаў медыцынскага прызначэння, а таксама стварэнне шпіталей і зон бяспекі для параненых, хворых, састарэлых людзей, дзяцей, цяжарных жанчын і маці з малалетнімі дзяцьмі. Гэтая канвенцыя забяспечвае асабліваю абарону для жанчын і дзяцей. Шпітальны персанал, які даглядае гэтых асобаў, варты павагі і абароны.

Жэнеўскія канвенцыі заклікаюць да гуманітарнай дапамогі, якая ажыццяўляецца Міжнародным Камітэтам Чырвонага Крыжа (МКЧК), нацыянальнымі таварыствамі Чырвонага Крыжа і Чырвонага Паўмесяца, або іншымі бесстароннімі гуманітарнымі арганізацыямі, упаўнаважанымі канфліктуючымі бакамі.

Ці адрозніваецца міжнароднае гуманітарнае права ад правоў чалавека?

Так, адрозніваецца, але гэтыя сферы дапаўняюць адна адну: абодзье імкнуцца абараніць людзей ад шкоды і падтрымліваць чалавечую годнасць, але яны закранаюць розныя абставіны і маюць розныя асноўныя дакументы. МГП ўжываецца ў перыяд узброенага канфлікту, каб абмежаваць

пакуты, выкліканыя вайной і абараніць тых, хто трапіў у рукі процілеглага боку. Асноўная мэта МГП – абарона асноўных правоў параненых, хворых і пацярпелых караблекрушэнне камбатантаў, ваеннапалонных і цывільных асоб. Правы чалавека ўжываюцца ў часы міру ці вайны, але ў першую чаргу тычыцца абароны людзей ад парушэнняў з боку ўрада і ўлады іх міжнародна прызнаных грамадзянскіх, палітычных, эканамічных, сацыяльных і культурных правоў.

Што МГП кажа пра дзяцей-салдат?

Гуманітарнае права забараняе дзецям прымаць удзел у ваенных дзеяннях, але дзеці-салдаты па-ранейшаму ўяўляюць сабой сур'ёзную праблему ва многіх частках свету. МГП патрабуе, каб дзеці ва ўзросце да 15 гадоў не рэкруваліся ва ўзброеныя сілы, і каб «усе магчымыя меры» былі прыняты для таго, каб яны не прымалі непасрэднага ўдзелу ў баявых дзеяннях. Пры наборы юнакоў ва ўзросце ад 15 да 18 гадоў, прыярытэт павінен аддавацца найстарэйшым (Артыкул 77, Пратакол I). На жаль, колькасць дзяцей, якія становяцца салдатамі, альбо добраахвотна, альбо сілай, ўзрастае. Дзеці, якія пражываюць у зонах канфліктаў, асабліва адзеленыя ад сваіх сем'яў або маргіназаваныя іншымі спосабамі, могуць стаць патэнцыяльнымі рэкрутамі. Дзеці часта вымушаны далучыцца да ўзброенай групы або стаць дзецьмі-салдатамі каб выжыць.

Калі ўжываецца МГП?

МГП прымяняецца да ўзброеных канфліктаў (войнаў), якія адбываюцца паміж краінамі (міжнародны ўзброены канфлікт) або ўнутраных узброеных канфліктаў, такіх як грамадзянскія войны.

Ці прымяніма МГП да тэрарыстычных актаў 11 верасня?

Хоць тое, што здарылася 11 верасня 2001 года, прынесла смерць і разбурэнні ў маштабе, які мы асацыюем з вайной, не ясна, ці тычыцца гэта МГП. МГП тычыцца ўзброеных канфліктаў паміж дзяржавамі (міжнародны ўзброены канфлікт) або ўнутраных узброеных канфліктаў, такіх як грамадзянскія войны. Калі здарыліся шакавальныя напады на грамадзянскія аб'екты ў Нью-Ёрку і Вашынгтоне, здзейсненыя тэрарыстычнай сеткай, якая дзейнічае самастойна, гэта – жахлівыя злачынствы, а не акты вайны, да якіх можа прымяняцца МГП.

Ці забяспечвае МГП асаблівую абарону жанчын?

Так. Хоць жанчыны карыстаюцца такой жа агульнай прававой абаронай, як і мужчыны, Жэнеўскія канвенцыі (ЖК) прызнаюць прынцып, што «з жанчынамі трэба абыходзіцца з усім улікам іх полу» (артыкул 12 ЖК-I і ЖК-II, артыкул 14 ЖК-III). Гэта азначае, што дадатковая абарона прадастаўляецца для задавальнення канкрэтных патрэбаў жанчын, звязаных з гендарнымі адрозненнямі, гонарам і сціпласцю, цяжарнасцю і родамі. Напрыклад, жанчыны-ваеннапалонныя або інтэрнаваныя павінны ўтрымлівацца ў памяшканнях асобна ад мужчын, пад непасрэдным наглядом іншых жанчын. Жанчыны павінны быць абаронены «ад згвалтавання, прымусу да прастытуцыі або любой іншай формы непрыстойных замахаў» (ЖК-IV, артыкул 27, а таксама артыкулы 75 і 76, і Пратакол I). Што датычыцца надзвычайнай дапамогі, прыярытэт павінны быць аддадзены «цяжарным жанчынам, парадзіхам і маці, якія кормяць» (артыкул 70, Пратакол I). Каб даведацца больш аб праблемах жанчын ва ўзброеных канфліктах, а таксама пра стойкасць, якую многія з іх паказалі, глядзі нядаўняе даследаванне па тэме «Жанчыны перад тварам вайны» на: www.womenandwar.org.

Як МГП бароніць дзяцей?

МГП забараняе напады на цывільных асоб і вызначае асаблівую абарону дзяцей. Усе грамадзянскія асобы павінны быць абароненыя ад забойства, катаванняў, рабавання, рэпрэсій, невыбарчага знішчэння маёмасці і захопу ў якасці закладнікаў. Іх гонар, сямейныя правы, рэлігійныя перакананні і практыка павінны паважацца. Акупацыйныя ўлады павінны забяспечыць свабодны падвоз дастатковага харчавання і прадметаў медыцынскага прызначэння і стварэнне

шпіталей і зон бяспекі для параненых, хворых, састарэлых, дзяцей, цяжарных жанчын і маці, якія маюць малалетніх дзяцей. Спецыяльныя палажэнні таксама рэагуюць на патрэбы дзяцей, якія апынуліся без суправаджэння сям'і, на псіхасацыяльныя патрэбы і сямейныя зносіны.

Дзеці ва ўзросце да 15 гадоў, якія з'яўляюцца сіротамі або адзеленыя ад сваіх сем'яў павінны быць забяспечаныя. Яны павінны мець магчымасць вызнаваць сваю рэлігію, і іх выхаванне павінна быць забяспечанае.

Ці з'яўляецца парушэннем МГП, калі цывільных асоб забіваюць падчас вайны?

Абарона цывільных асобаў – адна з асноўных мэтаў міжнароднага гуманітарнага права (МГП). Згодна з Жэнеўскай канвенцыяй-IV, цывільныя асобы павінны быць абароненыя ад забойства; ім трэба дазволіць весці нармальнае жыццё, калі гэта дазваляе бяспека. Дадатковы Пратакол I ад 1977 года прадугледжвае больш падрабязную інфармацыю, якія ахоплівае абарону цывільных асобаў у міжнародных узброеных канфліктах. Хоць Злучаныя Штаты падпісалі Пратакол I, яны яшчэ не ратыфікавала яго. Тым не менш, ЗША паказалі, што яны будуць выконваць гэтыя палажэнні, якія разглядаюцца многімі як кадыфікацыя агульнапрынятага звычайнага права, распрацаванага на працягу вякоў.

Асноўнае правіла аб прынцыпе адрознення выкладзена ў артыкуле 48 Пратакола I, у якім гаворыцца: «У мэтах забеспячэння павагі і абароны цывільнага насельніцтва і грамадзянскіх аб'ектаў, бакі, якія знаходзяцца ў канфлікце, павінны заўсёды праводзіць адрозненне паміж цывільным насельніцтвам і камбатантамі, а таксама паміж грамадзянскімі аб'ектамі і ваеннымі мішэнямі, і адпаведна накіроўваць свае дзеянні толькі супраць ваенных мішэняў». У дадатак да забароны прамога нападу, МГП таксама забараняе невыбіральныя напады на цывільных асоб. Гэта можа адбыцца, напрыклад, калі атака узброеных сілы на ваенную мішэнь не ўлічвае празмерных негатыўных наступстваў для цывільнага насельніцтва (артыкул 41 Пратакола I).

Аднак, не ўсе смерці сярод цывільнага насельніцтва – незаконныя падчас вайны. МГП не забараняе ўзброенага канфлікту, але замест гэтага спрабуе збалансаваць прызнае юрыдычнае права нацыі на атаку законных ваенных мішэняў падчас вайны з правам цывільнага насельніцтва на абарону ад наступстваў ваенных дзеянняў. Іншымі словамі, прымаючы да увагі характар вайны, МГП дапускае пэўную колькасць «суправаджальнай шкоды», якая часам, на жаль, можа ўключаць у сябе пэўныя страты сярод цывільнага насельніцтва.

Вучнёўскі раздатак 4.1

Шасцікрокавы падыход да вырашэння канфліктаў

1. Патрэбы баку А a) b) c) d)	1. Патрэбы баку В a) b) c) d)
2. Фармулёўка праблемы	
3. Ідэі для рашэнняў a) b) c) d)	
4. Ацаніце рашэнне для боку А a) b) c) d)	4. Ацаніце рашэнне для боку В a) b) c) d)
5. Якое рашэнне найлепшае?	
6. Вырашыце, як і калі рашэнне будзе ацэньвацца	

Вучнёўскі раздатак 4.2

Сцэнары канфліктаў

Канфлікт 1

Двое суседзяў не згодныя адзін з адным з нагоды плота, які існуе паміж іх адпаведнымі маёмасцямі. Адзін сусед хоча замяніць плот на новы, так як ён лічыць, што стары больш не ў добрым стане. Ён чакае, што яго сусед заплаціць палову кошту новага плоту. Другі сусед згаджаецца з тым, што плот не ў добрым стане, але ён не хоча траціць грошы на новы. Ён думае, што існуючы плот, хоць і не выглядае добра, па меншай меры, утрымлівае сабаку суседа ад яго саду. Больш за тое, ён не любіць свайго суседа за тое, што той заўсёды выхваляецца новымі, больш дарагімі рэчамі.

Канфлікт 2

Бацька і маці глыбока не згодныя адзін з адным аб тым, як рэагаваць, калі іх двухгадовае дзіця робіць занадта шмат шуму ўнутры іх кватэры. Бацька лічыць, што яго дзіця павінна навучыцца паводзіць сябе, і што гэты працэс навучання павінен пачацца як мага раней. Больш за тое, ён аддае перавагу міру і супакою у вольны час, так як яго праца – вельмі цяжкая. Маці адчувае, што нельга ўвесь час не даваць двухгадоваму дзіцяці ні гуляць, ні плакаць часам, таму што гэта будзе занадта шмат знерваваць дзіця і нанесці шкоду яго развіццю.

Вучнёўскі раздатак 4.3

Пяць прыкладаў узаемнай супярэчасці правоў чалавека

Прыклад 1

Макс – васьмігадовы хлопчык, які быў цяжка паранены ў выніку аварыі і мае тэрміновую патрэбу ў пераліванні крыві ў шпіталі. Аднак яго бацька забараняе супрацоўнікам бальніцы рабіць пераліванне па рэлігійных матывах. Маці Макса і лекары хацелі б выратаваць яго жыццё.

Прыклад 2

У шпіталі толькі абмежаваная колькасць людзей працуе ў аддзяленні неадкладнай дапамогі. Здарыўся вельмі непакойны вечар, і ёсць толькі пакой для яшчэ аднаго чалавека, каму трэба аказаць неадкладную дапамогу. Жыццё двух чалавек усё яшчэ ў небяспецы, і лекары павінны вырашыць, каму аказаць гэту дапамогу – малому дзіцяці ці паспяховму бізнесмену.

Прыклад 3

Гус – паважаны член рэлігійнай палітычнай партыі, якая рашуча падкрэслівае сямейныя каштоўнасці. Журналіст, які наведвае штаб-кватэру партыі, выяўляе выпадкова шэраг асабістых лістоў ад Х, з якіх ён можа заключыць, без сумневу, што Гус мае пазашлюбныя адносіны. Журналіст публікуе гэту гісторыю.

Прыклад 4

Ючу жыве ў краіне трэцяга свету. Ён бедны і ў стане задаволіць свае асноўныя патрэбы, але не больш за тое. Ён хацеў бы пачаць вучыцца, але не можа знайсці неабходныя сродкі для гэтага. Яго краіна не ў стане даць яму неабходныя рэсурсы, таму што стан яе эканомікі вельмі дрэнны, і яна вымушана выкарыстоўваць усе наяўныя рэсурсы для задавальнення асноўных патрэбаў насельніцтва.

Прыклад 5

Мясцовыя ўлады плануюць пабудаваць новую школу на ўчастку зямлі, які з’яўляецца адным з нешматлікіх месцаў, дзе дзеці могуць гуляць.

Вучнёўскі раздатак 4.4

Ці з'яўляецца гвалт прымальным у некаторых выпадках?

Прыклад 1

Падчас дэманстрацыі антыглабалістаў невялікая група людзей пачынае кідаць камяні ў будынак штаб-кватэры вядомай транснацыянальнай кампаніі. Паліцыя прысутнічае на месцы, бачыць што адбываецца і спрабуе арыштаваць злачынцаў. Падчас гэтага ўмяшання, адзін паліцэйскі захоплены імі і сур'ёзна збіты.

Пытанні:

1. Ці будзе прымальна для паліцыі выкарыстоўваць сваю зброю і страляць у людзей, кідаючых камяні?
2. Ці будзе прымальна для паліцыі ўмяшацца з прымяненнем кулямётаў? (Вынік быў бы хутчэйшы, але амаль напэўна прывёў бы да павелічэння колькасці забітых).
3. Ці будзе прымальна для паліцыі пачакаць, пакуль яны змогуць умяшацца, ужываючы вадамёты?
4. Ці будзе прымальна для паліцыі не ўмешвацца з выкарыстаннем сілы, каб пазбегнуць эскалацыі канфлікту?

Прыклад 2

Краіна X аб'яўляе вайну краіне Y, таму што Y відавочна абараняе і нават фінансуе групы мяцежнікаў, якія дзейнічаюць супраць краіны X знутры краіны Y. Выведвальная група краіны X выяўляе, у якой вёсцы Y знаходзіцца група добра падрыхтаваных і ўзброеных паўстанцаў, і прыходзіць да высновы, што яны рыхтуюць буйны бомбавы напад на важны прамысловы аб'ект.

Пытанні:

1. Ці будзе прымальна для краіны X моцна бамбіць вёску, ведаючы, што толькі некалькі чалавек, у тым ліку мясцовых жыхароў, змогуць выжыць?
2. Ці будзе п. 1 прымальны пасля таго, як яснае патрабаванне мяцежнікам здацца і яснае папярэджанне мясцоваму насельніцтву пакінуць вёску і сабрацца на мясцовым стадыёне, куды яны будуць дапушчаны пасля ператрусу на конт зброі?
3. Ці будзе прымальна не ўмешвацца з выкарыстаннем сілы? Якія альтэрнатывы вы можаце прапанаваць?

Прыклад 3

Спадар X, малады чалавек, які працуе тэхнічным памочнікам ў мясцовым шпіталі, рэгулярна збівае сваю жонку, калі прыходзіць дадому п'яным. Яго жонка аднойчы паведаміла пра пабоі, якія часам бываюць сур'ёзныя, ў паліцыю. Жонка суседа, якой выпадкова стала вядома аб сітуацыі, цяпер можа сабе ўявіць, што адбываецца побач, калі яна чуе спрэчкі і крыкі суседзяў.

Пытанні:

1. Ці павінна жонка суседа інфармаваць паліцыю ў такіх выпадках, ці гэта будзе непрымальнае ўмяшанне ў асабістае жыццё яе суседзяў?
2. Калі паліцыя атрымлівае інфармацыю ад каго-небудзь, ці мусіць яна ўмяшацца ў гэтых абставінах?

Прыклад 4

Лео – 13-гадовы худзенькі і даволі маларослы хлопчык. Над ім часта здзекуюцца некаторыя старэйшыя хлопцы, калі ён гуляе на мясцовай дзіцячай пляцоўцы. На гэты раз ён заявіў, што яны не павінны прыставаць да яго ўвесь час, і што яны паводзяць сябе як неадукаваныя, першабытныя людзі. Як следства, старэйшыя хлопцы пачынаюць яго жорстка збіваць. Сябар Лео бачыць, што адбываецца, калі ён сам прыходзіць на гульнявую пляцоўку. Некаторыя пажылыя людзі, якія перасякаюць пляцоўку на зваротным шляху дадому пасля куплі прадуктаў харчавання на рынку, таксама бачаць, што адбываецца.

Пытанні:

1. Ці павінен сябар Лео ўмяшацца ў гэтым выпадку? Якім чынам?
2. Ці павінны пажылыя людзі ўмешвацца? Якім чынам?
3. Якія іншыя рашэнні вы б прапанавалі?

Частка 2

Узяць на сябе адказнасць

Блок 5

**Правы, свабоды і абавязкі
Якія нашы правы і як яны абараняюцца?**

Блок 6

**Адказнасць
Якая адказнасць ляжыць на людзях?**

БЛОК 5

Правы, свабоды і абавязкі

Якія нашы правы і як яны абараняюцца?

5.1. Пажаданні, асноўныя патрэбы, чалавечая годнасць і правы чалавека

Ці ёсць у мяне права на ўсё, што я захачу?

5.2. Выяўленне парушэнняў правоў чалавека

Якое права чалавека парушаецца тут?

5.3. Правы і абавязкі

Ці могуць існаваць правы без абавязкаў?

5.4. Тэст на правы чалавека

Што правільна? Якім павінна быць права чалавека?

Блок 5: Правы, свабоды і абавязкі Якія нашы правы і як яны абаронены?

Правы чалавека, з аднаго боку, звязаныя з развіццём чалавечых істотаў, гэта значыць, таго, як яны здольныя цалкам рэалізаваць свой патэнцыял ва ўзаемаадносінах са сваімі суграмадзянамі. З іншага боку, правы чалавека вызначаюць абавязкі і адказнасць дзяржавы ў адносінах да яе фізічных асоб. Важныя дакументы ў галіне правоў чалавека ўключаюць у сябе Усеагульную дэкларацыю правоў чалавека, Еўрапейскую канвенцыю аб абароне правоў чалавека і Канвенцыю аб правах дзіцяці. Традыцыйна правы чалавека падзяляюцца на катэгорыі – грамадзянскія, палітычныя, сацыяльныя, эканамічныя і культурныя. Гэтыя катэгорыі часта звязаныя з этапамі развіцця правоў чалавека ў гісторыі, пры гэтым грамадзянскія і палітычныя правы разглядаюцца як «першае пакаленне», потым ідуць сацыяльна-эканамічныя правы – «другое пакаленне», а культурныя, або правы на развіццё, разглядаюцца як «трэцяе пакаленне» правоў чалавека. Нягледзячы на карысць ад катэгарызацыі правоў, ВДГ/АПЧ імкнецца садзейнічаць комплекснаму разуменню правоў чалавека. Такі падыход надае роўнаю увагу ўсім катэгорыям: грамадзянскім, палітычным, сацыяльным, эканамічным і культурным правам. Такім чынам, ВДГ/АПЧ імкнецца збалансаваць тэндэнцыю мінулага, калі пэўныя правы лічыліся больш важнымі за іншыя. У той час як правы чалавека традыцыйна суадносіліся з дзяржавай і яе ўзаемаадносінамі з асобай, ВДГ/АПЧ ўсё больш і больш робяць акцэнт на правах груп ці народаў. Спробы ўключыць гэтыя ідэі ў ВДГ/АПЧ маюць важнае значэнне як для развіцця самой канцэпцыі, так і для развіцця мясцовых, нацыянальных і рэгіянальных супольнасцяў¹⁹.

Правы чалавека маюць тры элемента: носьбіт правоў, змест права (тое, што носьбіт мае права патрабаваць) і ўпаўнаважаны орган (асоба або ўстанова, якое павінна рэагаваць на прэтэнзіі). Абавязкі звычайна ацэньваюцца на трох узроўнях:

- Паважаць – значыць устрымлівацца ад пазбаўлення, прама ці ўскосна, асобаў іх правоў, у тым ліку ўстрымлівацца ад стварэння такой інстытуцыйнай сістэмы, якая будзе пазбаўляць людзей іх правоў або прадастаўляць стымулы іншым для пазбаўлення людзей іх правоў.
- Абараняць – значыць забеспячваць гэтую павагу; не дазваляць тым, хто імкнецца пазбавіць нейкую асобу ягоных правоў, – будзь то ўрадавыя чыноўнікі, міжнародныя інстытуты, прыватныя карпарацыі, лідэры абшчын, дружыннікі або члены сям’і – гэта зрабіць.
- Выконваць – значыць дапамагаць бяздольным людзям – у тым ліку тым, за каго хтосьці мае персанальную адказнасць, тым, хто пазбаўлены правоў, таму што нехта не выканаў свой абавязак павяжаць і абараняць чыесці правы, а таксама тым, хто стаў ахвярай стыхійных бедстваў. Гэтая дапамога ўключае ў сябе заканадаўчыя, бюджэтныя, судовыя і іншыя дзеянні ў мэтах забеспячэння максімальна спрыяльных палітычных умоваў для абароны правоў²⁰.

Свабоды, якія ахоўваюцца як грамадзянскія правы, ўключаюць у сябе свабоду думкі, меркавання і самавыражэння, свабоду рэлігійных перакананняў і практык, свабоду перамяшчэння ўнутры дзяржавы і права на свабоду мірных сходаў і асацыяцый. Іншыя грамадзянскія правы абараняюць прыватнае і сямейнае жыццё асобы, і права на роўнасць перад законам²¹.

Абавязкі з’яўляюцца лагічным следствам правоў чалавека. Для таго, каб быць абароненым, кожнае права нясе з сабой адпаведныя абавязкі, як для грамадзян, так і для дзяржавы. Кожны чалавек мае маральны абавязак не пасягаць на асабістую годнасць іншага чалавека. Урады далучаюцца да міжнародных пагадненняў, і паводле сваіх уласных канстытуцый маюць не толькі маральны, але і юрыдычную абавязак.

19. З «Гласарыю тэрмінаў па выхаванню дэмакратычнай грамадзянскай пазіцыі», Карэн О’Ші, Совет Еўропы, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

20. На аснове «Абавязкі без межаў. Правы чалавека і глабальная сацыяльная справядлівасць», Міжнародны савет па палітыцы ў галіне правоў чалавека.

21. *Тое ж самае.*

Выхаванне дэмакратычнай грамадзянскасці і правоў чалавека

Праз гэтую серыю ўрокаў вучні:

- лепш зразумеюць прыроду правоў чалавека: яны з'яўляюцца перадумовамі, дазваляючымі кожнаму чалавеку жыць годна;
- пашыраць свае веды і свае ўяўленне пра міжнародна прызнаныя правы чалавека;
- павысяць сваю здольнасць распазнаваць парушэнні правоў чалавека;
- павялічаць свае разуменне таго, як яны могуць зрабіць свой ўнёсак у забеспячэнне больш поўнай павагі да правоў чалавека;
- павялічаць свае разуменне і ўсведамленне абавязкаў, звязаных з правамі чалавека: абавязкаў дзяржавы і яе інстытутаў, а таксама свае ўласныя маральныя абавязкі.

БЛОК 5: Правы, свабоды і абавязкі Якія нашы правы і як яны абараняюцца?

Назва ўрока	Мэты	Заданні вучням	Рэсурсы	Метад
Урок 1: Жаданні, базавыя патрэбы, чалавечая годнасць і правы чалавека	Вучні здольныя паказаць, што правы чалавека – прадумова таго, каб кожны чалавек мог жыць з годнасцю	Вучні звязваюць свае жаданні з базавымі патрэбамі і правамі чалавека	Вучнёўскі раздатак 5.1. Вучнёўскі раздатак 5.2 (настаўнікам варта ведаць, што гэты раздатак выкарыстоўваецца ва ўсім блоку, і таму будзе неабходны падчас іншых урокаў)	Групавая праца. Крытычнае мысленне
Урок 2: Выяўленне парушэнняў правоў чалавека	Вучні здольныя выяўляць парушэнні правоў чалавека	Вучні вывучаюць прыклады парушэнняў правоў чалавека	Вучнёўскі раздатак 5.3. Вучнёўскі раздатак 5.2	Праца ў парах або групах. Агульнае абмеркаванне
Урок 3: Правы і абавязкі	Вучні разумеюць, як могуць зрабіць свой унёсак у абарону правоў чалавека. Вучні разумеюць, што правы чалавека звязаныя з адказнасцю: адказнасцю дзяржавы і яе інстытутаў, а таксама з іх персанальнай маральнай адказнасцю	Вучні вызначаюць адказнасць за абарону правоў чалавека, уключаючы іх персанальны ўнёсак	Чысты аркуш паперы і ручка; Вучнёўскі раздатак 5.4. Вучнёўскі раздатак 5.2	Праца ў парах або групах. Крытычнае мысленне
Урок 4: Тэст на правы чалавека	Вучні даведваюцца аб міжнародна прызнаных правах чалавека	Вучні адказваюць на пытанні з некалькімі адказамі на выбар і абмеркоўваюць наступствы сваіх адказаў	Карткі для кожнага вучня з рашэннямі на адваротным баку (вучнёўскі раздатак 5.5)	Пытанні з множным выбарам адказаў

Урок 1**Жаданні, базавыя патрэбы, чалавечая годнасць і правы чалавека****Ці ёсць у мяне права чалавека на ўсё, што я хачу?**

Мэта навучання	Вучні здольныя паказаць, што правы чалавека – необходимая прадумова для кожнай чалавечай істоты, каб жыць с годнасцю
Заданні вучням	Вучні звязваюць свае жаданні з сваімі базавымі патрэбамі і правамі чалавека
Рэсурсы	Вучнёўскі раздатак 5.1 (адзін раздатак на групу з 4-5 вучняў). Вучнёўскі раздатак 5.2 (адзін раздатак на групу з 4-5 вучняў)
Метад	Праца ў групах і ўсім класам. Крытычнае мысленне

Канцэпцыі

Важна правесці адрозненне паміж **жаданнем і базавай патрэбай**. Базавыя патрэбы чалавечых істот, якія павінны быць задаволены для таго, каб даць ім магчымасць жыць з годнасцю, можна разглядаць у якасці асновы, на якой былі сфармуляваны правы чалавека.

Гэты ўрок мае патэнцыял для пашыранай дзейнасці ў выглядзе стварэння плаката і канцэптуальнага мыслення.

Урок

На пачатку ўрока настаўнік інфармуе вучняў аб яго парадку, але не варта ўдавацца ў падрабязнасці адносна галоўнай тэмы. Вучні пачынаюць урок запытаўшы саміх сябе і адзін аднаго аб сваіх уласных жаданняў і патрэбаў – яны даведваюцца пазней цягам уроку, што многія патрэбы суадносяцца з правамі чалавека. Пасля ўвядзення (не больш за хвіліну ці дзве) вучні дзеляцца на невялікія групы па чатыры-пяць чалавек і атрымліваюць свае заданні ў два этапы. Настаўнік тлумачыць у першую чаргу заданне 1 і індывідуальна тлумачыць наступны крок групам, калі яны яго скончылі. Такім чынам, задавальняецца індывідуальныя хуткасці навучання.

- **Заданне 1:** Вучнёўскі раздатак 5.1, жаданні, патрэбы і правы. Групы скласці спіс сваіх «матэрыяльных» жаданняў (напрыклад, «добрая ежа») у левым слупку табліцы і дадаць як мінімум тры «нематэрыяльных» жадання (напрыклад, «быць каханым»). Тады яны думваюць аб патрэбах, звязаных з гэтымі жаданнямі, і дадаюць іх у сярэдні слупок.
- **Заданне 2:** Настаўнік дае групам, якія скончылі заданне 1, копіі вучнёўскага раздатку 5.2, спіс правоў чалавека, і просіць іх запісаць адпаведнае права ў апошнім слупку (напрыклад, «права на харчаванне», «свабода ад дыскрымінацыі» і г.д.).
- **Заданне 3:** Групы, якія скончылі заданне 2, пачынаюць думаць пра выраб плаката па правах чалавека, выбраўшы адну з патрэб і адпаведнае права. Яны абмеркоўваюць змест сваёй канцэпцыі, а таксама глядзяць на гэта з мастацкага пункту гледжання, а затым распрацоўваюць праект прапановы.

Пасля таго, як праца ў групах скончана настаўнік можа запісаць ідэі груп на дошцы. Ён малое табліцу з трох слупкоў і просіць прадстаўніка кожнай групы дадаць жаданне, патрэбу і адпаведнае права. Гэта працягваецца да ўтварэння на дошцы спісу з дзесяці жаданняў, патрэбаў і правоў (калі гэта магчыма, выкарыстоўвайце фліпчарт, так як яго лісты могуць быць размешчаныя на сценах класа, каб нагадаць групам пра дыскусію, якія яны вялі).

Цяпер настаўнік праводзіць кароткае агульнае абмеркаванне, выкарыстоўваючы наступныя ідэі:

- Вы выявілі, што вашы жаданні і патрэбы адпавядаюць ідэям Канвенцыі аб правах чалавека. Гэта патрабуе нейкага тлумачэння!
- Пра некаторыя правы з Канвенцыі мы не падумалі. Яны могуць быць не важныя або яны маглі б падпасць пад іншыя правы. Што вы думаеце?
- Паглядзіце на гэты спіс правоў чалавека. Калі вы думаеце пра тое, што вам трэба для таго, каб жыць годным жыццём, або аб тым, у чым маюць патрэбу людзі з іншых рэгіёнаў, ці краін, ці кантынентаў, чаго не хапае? Якое права чалавека вы б дадалі?

Каб скончыць дыскусію, настаўнік паведамляе вучням, што ідзе сусветная дыскусія пра галоўны сэнс правоў чалавека. Адна выснова такая: «Права чалавека неабходныя, каб кожны чалавек мог жыць з годнасцю». Настаўнік запрашае вучняў падумаць аб альтэрнатывах да гэтай высновы. Гэта можа быць часткай хатняга задання. Калі гэта магчыма, на працягу наступных некалькіх дзён вучні дадаюць свае ідэі на тыя аркушы паперы, якія размешчаны на сценах. Такім чынам, працэс мыслення можа працягвацца.

У якасці дадатковага задання вучняў можна папрасіць вырабіць плакаты на тэму правоў чалавека, выкарыстоўваючы выразкі з газет, часопісаў ці самастойна зробленыя малюнкi і карціны. Яны могуць быць выкарыстаны для ўпрыгожвання класа або для выставы.

І, нарэшце, каб падвесці вынік, настаўнік дае кароткі агляд ідэй і мэтай урока. Ён можа нават растлумачыць свой дыдактычны прынцып канцэпцыі індукцыі: гэта значыць, пачаць з вывучэння вопыту і асабістых ідэй і скончыць тлумачэннем канцэпцыі або тэорыі.

Урок 2**Выяўленне парушэнняў правоў чалавека****Якое права чалавека парушае тут?**

Мэта навучання	Вучні здольныя выявіць парушэнні правоў чалавека
Заданні вучням	Вучні вывучаюць прыклады парушэнняў правоў чалавека
Рэсурсы	Вучнёўскі раздатак 5.3 для кожнай пары вучняў. Вучнёўскі раздатак 5.2 для кожнай пары вучняў
Метады	Праца ў парах або групе. Агульная дыскусія.

Інфармацыйны блок

Парушэнні правоў чалавека і замахі на іх парушэнне адбываюцца штодня і ва ўсім свеце. Гледзячы на рэальныя прыклады з мінулага або сучаснасці, вучні атрымліваюць больш рэальную і больш дакладную карціну таго, што ўяўляюць сабой правы чалавека.

Урок

Урок пачынаецца з абмеркавання задач і вынікаў папярэдняга ўрока. Прадстаўлены плакаты і пералік высноў у параўнанні. Калі гэта карысна і магчыма, прапановы пішуцца на лістках паперы і замацоўваюцца на сценах класа разам з плакатамі.

Цяпер класс дзеліцца на пары. Кожная пара атрымлівае копію вучнёўскага раздатку 5.3, парушэння правоў чалавека, а таксама копію вучнёўскага раздатку 5.2, пералік правоў чалавека.

Карткі з прыкладамі парушэнняў правоў чалавека затым размяркоўваюцца сярод пар; напрыклад, пара 1 атрымлівае карткі a-d, пара 2 – карткі e-j і г.д.

Пажадана падзяліць камплект картак такім чынам, каб кожная група парушэнняў разглядалася больш чым адной парай вучняў.

Вучні чытаюць і абмяркоўваюць прыклады (выпадкі) парушэнняў правоў чалавека і спрабуюць дасягнуць згоды аб тым, якое права чалавека са спісу правоў было парушана у канкрэтным выпадку; напрыклад, у прыкладзе а парушаецца права 10.

Адказы абмяркоўваюцца ў класе. Карысць таго, што больш за адну пару вучняў разглядаюць кожны выпадак, у тым, што калі ёсць разыходжанні ў меркаваннях, дыскусію можна накіроўваць праз серыю кароткіх пытанняў:

- Як вы прыйшлі да вашай высновы?
- Калі вы пачулі адказы іншых пар, ці захацелі вы змяніць свой адказ? Калі так, што пераканала вас? Чаму?

Мэта абмеркавання – даследаванне прыкладаў і адказаў, а не прасуванне ідэі, што існуе толькі адзін правільны адказ.

Пашырэнная дзейнасць

Калі ёсць час у канцы ўрока, настаўнік можа спытаць вучняў, якія з гэтых канкрэтных прыкладаў іх больш за ўсё уразіў. Адносна некаторых з прыведзеных прыкладаў вучняў можна спытаць:

- Як бы вы сябе адчувалі, калі б гэта здарылася з вамі?
- Як бы вы адрэагавалі?
- Якія дзеянні вы б чакалі ад іншых людзей?

Такія пытанні могуць падвесці вучняў да ідэі, што некаторыя людзі бачуць свой абавязак абараняць правы чалавека.

Вучнёўскі раздатак 5.3

Выпадкі парушэння правоў чалавека

Асобнік настаўніка з рашэннямі

Парушэнне правоў чалавека або замах на іх	Якое права чалавека парушана
a. Спадарыня X, якая некалькі гадоў таму страціла дачку і мужа ў аўтакатастрофе, не магла выйсці замуж, пакуль яе дзевяр (брат мужа) не даў відавочны дазвол на гэты шлюб	10
b. Турэмныя ахоўнікі выкарыстоўвалі сабак для застрашвання і запалохвання затрыманых пагрозамі нападу, і ў адным выпадку прымусілі сабак пакусаць затрыманага	2
c. На мясцовым заводзе рабочыя павінны працаваць на працягу не менш за 10 гадзін у дзень без перапынку	21
d. Пасля затрымання ўсе тры мелі праблемы з доступам адвакатаў да іх. У многіх выпадках адвакаты прыходзілі, але ім не дазвалялі ўбачыць сваіх кліентаў; затрыманым не было дазволена мець калектыўнае абмеркаванне са сваімі адвакатамі, што фактычна азначала, што двое з іх не мелі доступу да свайго адваката	5
e. Жанчына, робячы такую ж працу і маючы такі ж узрост і вопыт, атрымлівала меншую заробную плату, чым яе калега-мужчына	7
f. Спдар X быў выкрадзены і ўтрымліваўся спдаром Y на працягу трох, скі потым стрэліў яму ў галаву, што прывяло да смерці X праз 3 дні	1
g. Фотаздымак с-ні X, наркаманкі, быў зроблены, калі яна пакідала сход Ананімных Наркаманаў. Пазней фатаграфія была апублікаваная	9
h. Жанчына, з якой жорстка абыходзіўся яе муж, змагла атрымаць развод толькі пасля таго, як аддала яму свой дом, сваю машыну і ўсю сваю ўласнасць. Яна засталася ні з чым	11
i. С-ня X пакутуе ад пнеўманіі, якая пагражае яе жыццю, і не атрымала ніякай медыцынскай дапамогі ў шпіталі, таму што яна трапіла ў краіну нелегальна	18
j. Семдзсят адсоткаў насельніцтва раёна X былі вымушаныя сысці са сваіх дамоў, а затым былі пазбаўленыя магчымасці вярнуцца. Ім не дазвалялі пакідаць свае лагеры, каб пайсці ў бліжэйшыя палі вырашчаць свой ураджай, і ім было забаронена падарожнічаць па многіх дарогах	12
k. Чорныя афрыканцы былі набытыя ў Афрыцы, напрыклад, за бутэльку віскі, і прададзеныя потым у Паўночнай Амерыцы за 1200-1500 даляраў ЗША	3
l. У краіне X усе сродкі выжывання мясцовага насельніцтва былі наўмысна знішчаны: ураджай, запасы вады і хатнія жывёлы	17
m. У краіне X, грамадзяне могуць быць заключаны ў турму без прад'яўлення абвінавачвання	4
n. 26-гадовы рэпарцёр штотдзённай газеты быў застрэлены, як падазраюць, ў адплату за яго асвятленне нядаўна завершанай выбарчай кампаніі	15
o. Спдар X быў прызваны на службу ў войску. Ён напісаў у ваенкамат аб сваёй адмове ад нясення ваеннай службы па сваіх рэлігійных перакананнях і адмовіўся ад выканання вайсковага абавязку. Ён быў абвінавачаны ў непадпарадкаванні, і яму быў забаронены выезд з краіны	14
p. У краіне X тым, хто хоча належаць да рэлігіі Фалуныгун, забаронена сустрэцца	16
q. Этнічнае большасць пастанавіла, што тыя, хто належыць да меншасцяў, такіх як габрэі і народнасць рома (цыганы), павінны жыць у пэўных раёнах горада	25
г. Дзеці, якія жывуць у вёсцы, не могуць наведваць пачатковую школу, бо такой школы няма ў межах разумнай адлегласці	19

Парушэнне правоў чалавека або замах на іх	Якое права чалавека парушана
s. Паколькі рэлігійныя ўлады краіны не ўхвалілі гэтага, спадар Х не можа балатавацца ў якасці кандыдата на парламенцкіх выбарах	23
t. Чорнаскуры спадар Х не можа атрымаць працу ў якасці ўрача ў мясцовым шпіталі	20
u. У некаторых краінах абяздоленых людзі не маюць доступу да харчовых або жыллёвых праграм, ні да даступных медыцынскіх паслуг	26
v. Спдар Х, чый дом згарэў, не мог патрабаваць ніякай кампенсацыі	6
w. 47-гадовая спадарыня Х, якая заўсёды працавала хатняй гаспадыняй, маці пяці дзяцей, губляе ўсе перавагі сацыяльнага забеспячэння пасля разводу са сваім мужам	22
x. Спдар Х, бацька дваіх дзяцей, быў заключаны ў турму і падвергнуты катаванням у краіне Х за напісанне вершаў, якія крытыкуюць уладны рэжым. Яго заяву аб прадастаўленні палітычнага прытулку ў краіне А была адхіленая. Ён сцвярджаў, што падвергнецца катаванням, калі вернецца дадому, што ён зараз абавязаны зрабіць	13
y. З так званых практычных меркаванняў, людзям з фізічна абмежаванымі магчымасцямі, такім як інваліды-калясачнікі, забаронена наведваць культурныя мерапрыемствы ў мясцовым тэатры	24
z. Для таго, каб падаць заяву на грамадзянства ў краіне Х, патрэбны 15-гадовы перыяд пражывання, плюс аналіз фізічнага і псіхічнага здароўя і неапраўдана высокі адміністрацыйны збор. У выніку, тысячы цыган, якія маюць даўнія гістарычныя сувязі з гэтай краінай, з'яўляюцца асобамі без грамадзянства на сваёй уласнай зямлі	8

Урок 3**Правы і абавязкі****Ці могуць правы існаваць без абавязкаў?**

Мэты навучання	Вучні разбіраюцца з тым, які ўнёсак яны могуць зрабіць у абарону правоў чалавека. Вучні разбіраюцца з тым, што правы чалавека звязаныя з абавязкамі і адказнасцю – адказнасцю дзяржавы і яе інстытутаў, а таксама іх уласнай маральнай адказнасцю
Заданні вучням	Вучні вызначаюць адказнасць за абарону правоў чалавека, уключаючы іх персанальныя ўнёскі
Рэсурсы	Аркушы паперы і ручкі. Вучнёўскі раздатак 5.4 для кожнай пары вучняў. Вучнёўскі раздатак 5.2 для кожнай пары вучняў
Метады	Праца ў парах або групах. Крытычнае мысленне

Інфармацыйны блок

Правы чалавека ніколі не будуць паважацца, пакуль нейкая асоба або нейкі орган не возьмуць на сябе адказнасць за іх рэалізацыю. Хоць урад і ўлады – асноўныя носьбітамі абавязкаў у гэтай галіне, ым выпадку існуе вострая патрэба ў іншых органах і асобах па заахвочванню абароны правоў чалавека. Кожны чалавек мае маральны абавязак зрабіць свой унёсак у культуру, у якой каштоўнасці правоў чалавека натхняюць нашы паводзіны ў штодзённым жыцці.

Магчымае пашырэнне дзейнасці тычыцца разгляду станоўчых адмоўных правоў і працы над праектам.

Урок

Вучні ўтвараюць пары. Важна, каб быў роўны лік пар у класе.

Кожная пара атрымлівае чысты аркуш паперы і ручку і запісвае тры важных правы, якія, на іх думку, яны павінны мець у школе, і тры важных правы, якія, на іх думку, яны павінны мець у сябе дома. Прыкладамі могуць быць права не быць перагружанымі хатнім заданнем ці права атрымліваць нейкія грошы на кішэнныя выдаткі.

Калі гэта скончана, настаўнік раздае копіі вучнёўскага раздатку 5.4, з правамі і абавязкамі, і копіі вучнёўскага раздатку 5.2, са спісам правоў чалавека, кожнай пары. Вучні затым вывучаюць спіс правоў чалавека і абмеркоўваюць, якія правы лепш за ўсё адпавядаюць тым шасці правам, якія яны запісалі на сваім аркушы паперы.

Прыняў рашэнне, яны пішуць шэсць правоў у першым слупку вучнёўскага раздатку 5.4. На гэты момант настаўнік спытаць у вучняў, ці патрэбны ім якія-небудзь тлумачэнні па правах, якія яны пералічылі.

Пасля таго, як першы слупок табліцы запоўнены, настаўнік тлумачыць вучням, што кожнае права нясе адпаведныя абавязкі, і дае наступны прыклад: «Свабода слова абмежаваная абавязкам не гаварыць ілжывыя рэчы, якія могуць абразіць іншага чалавека і парушыць ягонае права на годнасць і добрую рэпутацыю». Настаўнік можа таксама патлумачыць, што баланс правоў чалавека і яго абавязкаў паважаць правы іншых людзей азначае, што мы павінны ажыццяўляць нашы правы ў пэўных абмежаванняў. Ёсць шмат сітуацый, у якіх правы і абавязкі розных людзей канфлітуюць. Напрыклад, у класе права на адукацыю можа канфліктаваць з правам на адпачынак (вольны час), калі некаторыя вучні хочуць вучыцца, а іншыя аддаюць перавагу таму, каб забаўляцца. Акрамя таго, школа нясе адказнасць за тое, штоб навучаць вучняў і, у той жа час, за забяспечэнне права настаўнікаў на дастойныя умовы працы (напрыклад, каб не было занадта шмат шуму ў іх рабочым асяроддзі).

Настаўнік цяпер просіць кожную пару вучняў памяннца сваім спісам з другой парай. Новая пара цяпер абмеркоўвае прыклады двух узроўняў адказнасці, якія адпавядаюць кожнаму праву, паказанаму першай парай (глядзі прыклад ніжэй):

- **Першы ўзровень:** абавязкі, якія людзі павінны забяспечыць, каб іншыя маглі карыстацца гэтым правам (гэта павінна быць запісана ў другім слупку).
- **Другі ўзровень:** абавязкі (калі такія існуюць) уладаў (такіх, як школьныя або мясцовыя ўлады), каб забяспечыць гэтае права. Гэта павінна быць запісана ў трэцім слупку. Напрыклад, абавязак кожнага чалавека паважаць канфідэнцыяльнасць дзённіка, якія вядуць іншыя вучні; абавязак школы не абшукваць маёмасць вучня, калі гэтага не трэба (напрыклад, не чытаць дзённік вучня пры пошуку у класе скрадзенага калькулятара).

Права чалавека (у школе, дома)	(Маральная) адказнасць асобы	Адказнасці школы, улады і г.д.
Права на асабістае жыццё	Не глядзець у чужы дзённік	Не чытаць дзённік вучня пры абшукванні яго маёмасці ў выпадку крадзяжу

Настаўнік можа затым папрасіць кожную пару зачытаць класу па аднаму праву і адпаведнаму абавязку са свайго спісу.

Паколькі акцэнт гэтага ўрока – на абавязках, настаўнік можа намаляваць два слупкі на дошцы, адзін – для індывідуальных абавязкаў, а другі – для абавязкаў органаў улады, а па меры таго, як вучні даюць прыклады, настаўнік запісвае іх у адпаведныя слупкі. Ён можа скончыць урок аглядам абавязкаў і папрасіць вучняў пракаментавачь спісы.

Пашырэнне дзейнасці

Калі дазваляе час, або калі настаўнік хоча пашырыць урок і ўключыць у яго ідэю аб пазітыўных і негатыўных правах і працу над праектам, ён можа выканаць наступнае.

Пачаць з тлумачэння, што правы чалавека часам дзеляцца на «негатыўныя» і «пазітыўныя».

«Негатыўныя правы» – гэта правы, якія забараняюць нешта непрыемнае (напрыклад, забарона катаванняў), а «пазітыўныя правы» – гэта правы, якія відавочна просяць кагосьці нешта зрабіць, або забяспечыць, каб нешта было зроблена (напрыклад, права на харчаванне: кожны чалавек мае права мець дастатковае харчаванне). У той час як «негатыўныя правы» чакаць, каб людзі не выконвалі нейкія канкрэтныя дзеянні, «пазітыўныя правы» чакаюць ад нейкіх асобаў і органаў улады выканання пэўных відаў дзейнасці ў мэтах забеспячэння гэтых правоў.

Настаўнік таксама тлумачыць, што большасць правоў чалавека маюць як негатыўныя, так і пазітыўныя бакі. Напрыклад, права не падвяргацца катаванням азначае, што ўлады не павінны катаваць людзей, якія былі затрыманыя, але і тое, што ўлады павінны даць дакладныя інструкцыі аб гэтым сваёй паліцыі.

Вучняў запрашаюць вярнуцца да сваіх спісаў правоў чалавека і выбраць тры з іх. Затым яны знаходзяць прыклады пазітыўнага або негатыўнага ўплыву на іх жыццё, каб праілюстравалі сваю ўласную маральную адказнасць. Затым яны шукаюць іншыя прыклады, на гэты раз паказальныя для адказнасці школы або мясцовых/нацыянальных уладаў. Для гэтай мэты яны маглі б дадаць знак плюс або мінус да выбраных відаў адказнасці: глядзі прыклад ніжэй.

Права чалавека (у школе, дома)	(Маральная) адказнасць асобы	Адказнасці школы, улады і г.д.
Права на права на недатыкальнасць прыватнага жыцця (= прыклад)	(+)	(+) Клапаціцца пра тое, каб чужынцы не чыталі школьны журнал з адзнакамі вучняў
	(-) Не чытаць чыйсьці дзёнік без дазволу	(-) (Школа) Не абшукваць маёмасць кагосьці без крайняй патрэбы (-) (Улады) Прыняць заканадаўства ў абарону прыватнага жыцця людзей

Калі настаўнік хоча скарыстаць гэту дзейнасць як уводзіны ў практычную працу, ён можа папрасіць вучняў выбраць некаторыя з правоў чалавека, якія будуць разгледжаны больш глыбока цягам некалькіх наступных тыдняў або месяцаў. Вучні затым распрацоўваюць план, у які запісваюць агульную ўзгодненую мэту і шэраг крокаў, якія трэба зрабіць. Яны таксама прымаюць рашэнні адносна строкаў і адказнасці за гэтыя крокі.

План

Агульная мэта:		
Што трэба зрабіць?	Хто гэта зробіць?	Калі гэта мусіць быць зроблена?

Цягам некалькіх наступных урокаў гэты план выконваецца і, нарэшце, ацэньваецца.

Урок 4**Тэст на правы чалавека****Што такое права? Што павінна быць правам чалавека?**

Мэта навучання	Вучні вывучаюць міжнародна прызнаныя правы чалавека
Заданні вучням	Вучні адказваюць на пытанні з некалькімі адказамі на выбар і абмяркоўваюць наступствы сваіх адказаў
Рэсурсы	Карткі для кожнага вучня, дзе рашэнне на адваротным баку (глядзі вучнёўскі раздатак 5.5).
Метад	Пытанні з некалькімі адказамі на выбар

Інфармацыйны блок

Хоць правы чалавека – дынамічная канцэпцыя, якая пастаянна развіваецца, міжнароднае права вызначае змест і аб’ём правоў чалавека. Тэст (віктарына) па правах чалавека, які ідзе далей, не варта выкарыстоўваць у якасці тэсту ведаў, але ён дапамагае паказаць вучням, на якім этапе яны знаходзяцца цяпер у распрацоўцы правоў чалавека. Ён таксама дапамагае пазбегнуць няправільнага тлумачэння асноў правоў чалавека.

Перад пачаткам гэтага ўроку настаўнік павінен адзначыць ўсе пытанні, звязаныя з дамовамі, заключанымі ў рамках ААН або ў рамках Рады Еўропы. Можа быць таксама карысна пачаць з кароткага тлумачэння тэрмінаў і паняццяў, якія выкарыстоўваюцца, такіх як ААН, Рада Еўропы (не блытаць з Еўрапейскім Саветам у Еўрапейскім Саюзе), правы чалавека, нацыя/дзяржава, дыскрымінацыя, суддзя або судовы працэс.

Урок

Перш за ўсё, настаўнік тлумачыць вучням, што мэта віктарыны – не праверыць іх веды, а павысіць іх разуменне правоў чалавека пра актыўны ўдзел.

Вучні самі рыхтуюць карткі, разразаючы лісты з пытаннямі і адказамі. Затым яны склеіваюць іх спіна да спіны, каб мець пытанні і адказы на адной і той жа картцы.

У невялікіх групах (або ў парах) вучні цяпер сядуць разам і задаюць пытанні адзін аднаму. Кожная група (пара) вучняў затым атрымлівае набор картак. Кожнае пытанне мае тры варыянты адказа, менавіта: А, В або С. Вучні выбіраць тое, што яны лічаць правільным адказ на кожнае пытанне. Варта адзначыць, што часам ёсць больш чым адзін магчымы правільны адказ, таму што правы чалавека – гэта дынамічная канцэпцыя, якая ўвесь час развіваецца і гэтым пакідае прастору для інтэрпрэтацыі.

Мае сэнс паступова абмеркоўваць адказы ў класе. Тады ўрок не стане проста назапашваннем ведаў на аснове пытанняў і адказаў віктарыны, а падрыхтоўкай да вядзення дыскусіі на публіцы шляхам удасканалення элемента ведаў.

Пытанні і адказы

Глядзі таксама вучнёўскі раздатак 5.5. Настаўнік ці група вучняў рыхтуюць дастатковую колькасць набораў картак шляхам разразання лістоў з пытаннямі і адказамі, складання і склейвання іх разам.

<p>Дзіцячая праца 17-гадовых:</p> <p>А. Заўсёды парушэнне правоў дзіцей.</p> <p>В. З'яўляецца парушэннем правоў дзіцей, калі праца – шкодная.</p> <p>С. Можа быць прымальнай, калі ўрад зафіксаваў мінімальны ўзрост ніжэй 17</p>	<p>Дзіцячая праца 17-гадовых:</p> <p>С правільна. Канвенцыя аб правах дзіцяці забараняе дзіцячую працу, калі яна небяспечная або – форма эксплуатацыі, але дазваляе ўрадам зафіксаваць узрост, ніжэй за які забарона дзейнічае. Існуе вялікі ціск, каб дасягнуць больш жорсткіх абмежаванняў у дачыненні дзіцячай працы</p>
<p>У адпаведнасці з міжнароднымі дамовамі ў галіне права на ваду:</p> <p>А. Урад абавязаны прадастаўляць сваім грамадзянам чыстую і здаровую ваду.</p> <p>В. Урадам не дазваляецца дыскрымінаваць некаторых грамадзян у забеспячэнні вадой.</p> <p>С. Урадам не дазваляецца адмаўляць сваім грамадзянам у доступе да водазабеспячэння</p>	<p>У адпаведнасці з міжнароднымі дамовамі ў галіне права на ваду:</p> <p>Паводле тлумачэння Камітэта ААН па эканамічных і сацыяльных правах, В і С – правільныя адказы, А – не. Забяспячэнне права на ваду – тое, да чаго ўрады павінны імкнуцца, але грамадзяне не мусяць прэтэндаваць на гэтыя права ў якасці такога</p>
<p>Смяротнае пакаранне:</p> <p>А. Наогул забароненае ва ўсім свеце.</p> <p>В. Ліквідаванае ў законе або на практыцы больш чым у 50% краінах свету.</p> <p>С. Не дапускаецца ў дачыненні маладых людзей ва ўзросце да 18 гадоў</p>	<p>Смяротнае пакаранне:</p> <p>В і С – правільныя адказы, А – не. Смяротнае пакаранне не забароненае цалкам ні ў дагаворах ААН, ні ў ЕКПЧ, хоць у абодвух выпадках яно забароненае ў факультатыўным пратаколе. Пратакол 6 (адмена смяротнага пакарання ў мірны час) і Пратакол 13 (адмена смяротнага пакарання пры любых абставінах) да ЕКПЧ былі падпісаны і/або ратыфікаваны многімі дзяржавамі</p>
<p>Эканамічныя і сацыяльныя правы:</p> <p>А. Гэта – не сапраўды правы чалавека.</p> <p>В. Не чакаецца ад дзяржаў непасрэднае выкананне гэтых правоў для ўсіх грамадзян.</p> <p>С. Можа быць запатрабаванае кожнай еўрапейскай асобай</p>	<p>Эканамічныя і сацыяльныя правы:</p> <p>В правільна. Афіцыйна, эканамічныя і сацыяльныя правы – рэальныя правы чалавека, хоць і праўда, што абавязацельства прызнаць іх значна слабейшае, чым для многіх грамадзянскіх і палітычных правоў. Міжнародная канвенцыя аб эканамічных, сацыяльных і культурных правах жадае, каб дзяржавы імкнуліся да іх выканання, але няма еўрапейскага механізму, які дазваляў бы людзям падаць скаргу (хоць пры пэўных абмежаваннях факультатыўны пратакол дазваляе рабіць гэта некаторым арганізацыям)</p>

<p>У адпаведнасці з палажэннямі права на адукацыю:</p> <p>A. Асобы і групы маюць права адкрыць школу, калі яны выконваюць мінімальныя прававыя ўмовы.</p> <p>B. Няма ніякіх абавязацельстваў адносна зместу адукацыйных праграм.</p> <p>C. Урад абавязаны забяспечваць абавязковую адукацыю ўсіх маладых людзей ва ўзросце да 18 гадоў</p>	<p>У адпаведнасці з палажэннямі права на адукацыю:</p> <p>A – правільны адказ, B і C – не. Міжнародныя канвенцыі, такія як Канвенцыя аб правах дзіцяці, прадугледжваюць, што адукатар павінен інфармаваць дзяцей аб правах чалавека</p>
<p>Права быць прызнаным ў якасці бежанца:</p> <p>A. Вызначаецца для людзей, якія маюць цалкам абгрунтаваныя засцярогі стаць ахвярай пераследу па прыкмеце расы, рэлігіі ці палітычных перакананняў, і ў выніку гэтага пакінулі сваю краіну.</p> <p>B. Акрамя таго, існуе для людзей, якія пакінулі сваю краіну ў выніку грамадзянскай вайны ці голаду.</p> <p>C. Можа быць аўтаматычна адмоўлена ўрадам ўсім заяўнікам, якія прыязджаюць з краіны, якая лічыцца як бяспечная</p>	<p>Права быць прызнаным ў якасці бежанца:</p> <p>A – правільна, B – не (хоць у некаторых краінах, людзі, якія пакінулі сваю краіну ў выніку грамадзянскай вайны ці голаду, могуць атрымаць абарону, але не разглядаюцца ў якасці бежанцаў у адпаведнасці з міжнароднымі канвенцыямі). C не прымяняецца да бежанцаў на падставе Жэнеўскай канвенцыі, але шырока ўжываецца ў рамках ЕС у адносінах асоб, якія шукаюць прытулку</p>
<p>Свабода веравызнання:</p> <p>A. Не можа быць адмоўлена людзям на той падставе, што яны належаць да рэлігіі меншасці.</p> <p>B. Абавязвае народы прызнаць і субсідаваць рэлігіі.</p> <p>C. Не можа быць абмежаваная дзяржавай якім-небудзь чынам</p>	<p>Свабода веравызнання:</p> <p>A – правільна. Нацыі абавязаны паважаць свабоду рэлігіі, але не маюць юрыдычных абавязацельств прызнання або субсідавання любой сістэмы. Дзяржавы могуць абмяжоўваць свабоду рэлігіі, напрыклад там, дзе рэлігія – у апазіцыі да асноўных правоў чалавека</p>
<p>Права уласнасці:</p> <p>A. Не азначае, што ўрады не могуць прыняць маёмасць у валоданьне ад кагосьці, калі гэта – у інтарэсах грамадства.</p> <p>B. Парушаецца, калі ўсю вёску эвакуіруюць без належнай кампенсацыі, каб пабудаваць гідраэлектрастанцыю.</p> <p>C. Дазваляе чалавеку лічыць скрадзеную маёмасць як ягоную уласнасць</p>	<p>Права уласнасці:</p> <p>A і B – правільныя адказы, C, відавочна, няправільны</p>
<p>Выбары:</p> <p>A. Усе грамадзяне маюць права голасу, нават калі яны страцілі свае грамадзянскія правы з-за злачыннай дзейнасці.</p> <p>B. Два галасы дапускаюцца для кожнага чалавека, калі выбаршчык – працадаўца.</p> <p>C. Галасаванне робіцца тайна</p>	<p>Выбары:</p> <p>Толькі C правільна. Дзяржава можа адхіліць асоб, якія страцілі свае грамадзянскія правы, ад галасавання. Роўныя правы для ўсіх, хто мае права галасу – міжнароднае правіла</p>
<p>Свабода слова (самавыражэння):</p> <p>A. Можа быць абмежаваная ў мэтах абароны ад дыфаматыі.</p> <p>B. Не можа быць абмежаваная па меркаваннях грамадскай маралі.</p> <p>C. Можа быць абмежаваная для прадухілення рэлігійнай нецярпімасці</p>	<p>Свабода слова (самавыражэння):</p> <p>A і C – правільныя адказы. Свабода слова можа, пры пэўных умовах, быць абмежаваная па меркаваннях грамадскай маралі, для прадухілення злачынстваў, для аховы здароўя або для абароны ад дыфаматыі, калі гэта прадугледжана законам</p>

<p>Права на працу:</p> <p>А. Абавязвае дзяржавы забяспечыць працоўныя месцы для ўсіх сваіх грамадзянаў.</p> <p>В. Азначае, што ніхто не можа быць адвольна звольнены.</p> <p>С. Не азначае, што ўрад павінен зрабіць захады па дасягненні поўнай занятасці</p>	<p>Права на працу:</p> <p>Толькі В правільна. У Еўропе дзяржавы абавязаны прадпрымаць намаганні па забяспячэнні поўнай занятасці, але гэта не ўваходзіць у дагаворы ААН</p>
<p>Права на здаровае навакольнае асяроддзе:</p> <p>А. Забараняе дзяржавы скідаць таксічныя адходы, якія незваротна псуюць глебу.</p> <p>В. Накіраванае на абарону людзей, жывёл і раслін.</p> <p>С. Яшчэ не фіксуецца ў якасці універсальнага права</p>	<p>Права на здаровае навакольнае асяроддзе:</p> <p>С – правільны адказ, хоць права на здароўе абараняе людзей ад шкоды, непасрэдна звязанай з забруджваннем. У такіх выпадках, толькі людзі універсальна абаронены, але жывёлы або расліны – не. Афрыканская хартыя і Статут Еўрапейскага Саюза, якія не з’яўляюцца агульнаабавязковымі, ўсталёўваюць, у пэўнай ступені, права на здаровае навакольнае асяроддзе</p>
<p>У адпаведнасці з правам на адукацыю:</p> <p>А. Для вучняў пачатковай школы – няма платы за вычэнне, толькі кошт паездак у школу і кошт школьных падручнікаў могуць аплачвацца.</p> <p>В. Абавязак дзяржавы – імкнуцца, каб як мага больш вучняў дамагліся поспеху ў сваёй вучобе.</p> <p>С. Дзяржавы павінны прадастаўляць усім вучням роўныя магчымасці для адукацыі</p>	<p>У адпаведнасці з правам на адукацыю:</p> <p>В і С – правільныя адказы (гэтыя абавязацельствы ўключаны ў Канвенцыю аб правах дзіцей). У прыняцце, пачатковае выхаванне мусіць быць бясплатным, і гэта тычыцца не толькі платы за школу, але і іншыя ускосныя выдаткі, звязаныя з асноўнай дзейнасцю школы</p>
<p>Пакаранне дзяцей у школах:</p> <p>А. Не дапускаецца ў форме цялесных пакаранняў.</p> <p>В. Не забараняецца, калі пакаранне псіхічна жорсткае.</p> <p>С. Можа быць выкарыстанае толькі тады, калі бацькі згодныя</p>	<p>Пакаранне дзяцей у школах:</p> <p>А – правільны адказ, так як Еўрапейскі суд па правах чалавека (ЕСПЧ) неаднаразова разглядаў цялесныя пакарання як парушэнне ЕКПЧ (і гэта адпавядае тлумачэнню, дадзенаму Камітэтам аб правах дзіцяці па Канвенцыі аб правах дзіцяці). В – няправільна, так як забараняюцца ўсе жорсткія пакаранні. Што тычыцца С, няма ніякага палажэння, што пакаранне напрамую залежыць ад згоды бацькоў</p>
<p>У школе:</p> <p>А. Не павінна надаваць увагу экалагічным праблемам.</p> <p>В. Маленькія дзеці павінны вучыцца паважаць сваіх бацькоў.</p> <p>С. Маленькія дзеці павінны даведацца пра правы чалавека і прымяняць іх</p>	<p>У школе:</p> <p>В і С – правільныя адказы. Канвенцыя аб правах дзіцяці мае такія палажэнні. Яна таксама вызначае, што выхаванне павінна быць накіравана на павагу да навакольнага асяроддзя</p>
<p>У судзе:</p> <p>А. Кожны злачынец мае права на адваката.</p> <p>В. Людзі могуць быць асуджаныя толькі тады, калі яны зрабілі прызнанне.</p> <p>С. Падазраваны мае права на бясплатныя паслугі перакладчыка, калі суд адбываецца на мове, невядомай яму</p>	<p>У судзе:</p> <p>А і С – правільныя адказы</p>
<p>Катаванні:</p> <p>А. Дапускаюцца, калі выкарыстоўваюцца для прадухілення тэрарыстычных актаў.</p> <p>В. Дапускаюцца толькі пасля рашэння суддзі.</p> <p>С. Ніколі не дапускаюцца</p>	<p>Катаванні:</p> <p>С – правільны адказ (катаванні не дапускаюцца нават у выпадку надзвычайнага становішча ў краіне)</p>

<p>Права на жыццё парушаецца, калі:</p> <p>А. Хтосьці памірае ад няшчаснага выпадку, калі паліцыя прыменіла сілу для прадухілення нападу на чужое жыццё.</p> <p>В. Хтосьці памірае з-за ваенных дзеянняў, нават калі яны вядуцца законна.</p> <p>С. Хтосьці памірае з-за празмернай сілы з боку паліцыі</p>	<p>Права на жыццё парушаецца, калі:</p> <p>С – правільны адказ. У выпадку А права на жыццё можа быць парушана, калі сіла, ужытая паліцыяй, было большай, чым гэта абсалютна неабходна</p>
<p>У адпаведнасці з правам на жыллё:</p> <p>А. Усе дзяржавы абавязаны забяспечыць, каб ніхто не быў бяздомным.</p> <p>В. За межнікам павінны быць прапанаваны такі ж доступ да сацыяльнага жылля, як і грамадзянам краіны.</p> <p>С. Дзяржава павінна прыкладаць намаганні па скарачэнні колькасці бяздомных.</p>	<p>У адпаведнасці з правам на жыллё:</p> <p>В і С – правільныя адказы</p>
<p>У адпаведнасці з правам на ахову здароўя:</p> <p>А. Урады не абавязаны папярэджваць няшчасныя выпадкі ў вытворчасці.</p> <p>В. Кожны чалавек павінен мець доступ да медыцынскага абслугоўвання.</p> <p>С. Lekі павінны быць бясплатнымі.</p>	<p>У адпаведнасці з правам на ахову здароўя:</p> <p>В – правільны адказ. Прадукіленне няшчасных выпадкаў у вытворчасці разглядаецца як абавязацельства. Lekі могуць прадавацца за грошы</p>
<p>У адпаведнасці з правам на свабоду перамяшчэння:</p> <p>А. Чалавеку можа быць забаронена выбіраць пэўнае месца жыхарства па меркаваннях грамадскай бяспекі.</p> <p>В. Адмова ў візе чалавеку, які не быў асуджаны за здзяйсненне злачынства, – парушэнне правоў чалавека.</p> <p>С. Злачынца можа быць заключаны ў турму</p>	<p>У адпаведнасці з правам на свабоду перамяшчэння:</p> <p>А і С – правільныя адказы. У візе можа быць адмоўлена любому, а не толькі злачынцу. Абмежаванні на свабоду перамяшчэння таксама можа быць накладзена па меркаваннях грамадскай аховы здароўя, грамадскага парадку ці нацыянальнай бяспекі, калі гэта прадугледжана законам</p>

Вучнёўскі раздатак 5.1
Жаданні, патрэбы і правы

Жаданні	Базавыя патрэбы	Права чалавека

Вучнёўскі раздатак 5.2

Спіс правоў чалавека

Гэта спіс правоў чалавека, якія змяшчаны ва Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека (УДПЧ), Міжнароднай канвенцыі аб грамадзянскіх і палітычных правах (МПГПП), Міжнароднай канвенцыі аб эканамічных, сацыяльных і культурных правах, Еўрапейскай канвенцыі аб правах чалавека (ЕКПЧ) і перагледжанай Еўрапейскай сацыяльнай хартыі (ЕСХ).

1. Права на жыццё
2. Свабода ад катаванняў
3. Свабода ад рабства
4. Права на свабоду і асабістую недатыкальнасць
5. Права на справядлівае судовае разбіральніцтва
6. Права на эфектыўныя сродкі прававой абароны, калі права чалавека парушаецца
7. Свабода ад дыскрымінацыі; права на роўнасць
8. Права быць прызнаным ў якасці асобы; права на грамадзянства
9. Права на недатыкальнасць прыватнага і сямейнага жыцця
10. Права ўступаць у шлюб
11. Права на валоданне маёмасцю
12. Права людзей на перамяшчэнне
13. Права на прытулак
14. Свабода думкі, сумлення і рэлігіі
15. Свабода выказвання меркаванняў
16. Свабода сходаў і асацыяцый
17. Права на харчаванне, напоі і жыллё
18. Права на ахову здароўя
19. Права на адукацыю
20. Права на працу
21. Права на адпачынак і вольны час
22. Права на сацыяльную абарону
23. Права на палітычны ўдзел
24. Права на ўдзел у культурным жыцці
25. Забарона знішчэння правоў чалавека
26. Права на такія сацыяльныя парадак, які прызнае правы чалавека
27. Адказнасць і абавязкі асобы

Вучнёўскі раздатак 5.3

Выпадкі парушэння правоў чалавека

Парушэнне правоў чалавека або замах на іх	Якое права чалавека парушана
a. Спадарыня X, якая некалькі гадоў таму страціла дачку і мужа ў аўтакатастрофе, не магла выйсці замуж, пакуль яе дзевяр (брат мужа) не даў відавочны дазвол на гэты шлюб	
b. Турэмныя ахоўнікі выкарыстоўвалі сабак для застрашвання і запалохвання затрыманых пагрозамі нападу, і ў адным выпадку прымусілі сабак пакусаць затрыманага	
c. На мясцовым заводзе рабочыя павінны працаваць на працягу не менш за 10 гадзін у дзень без перапынку	
d. Пасля затрымання ўсе тры мелі праблемы з доступам адвакатаў да іх. У многіх выпадках адвакаты прыходзілі, але ім не дазвалялі ўбачыць сваіх кліентаў; затрыманым не было дазволена мець калектыўнае абмеркаванне са сваімі адвакатамі, што фактычна азначала, што двое з іх не мелі доступу да свайго адвакату	
e. Жанчына, робячы такую ж працу і маючы такі ж узрост і вопыт, атрымлівала меншую заробковую плату, чым яе калега-мужчына	
f. Спадар X быў выкрадзены і ўтрымліваўся спадаром Y на працягу трох, скі потым стрэліў яму ў галаву, што прывяло да смерці X праз 3 дні	
g. Фотаздымак с-ні X, наркаманкі, быў зроблены, калі яна пакідала сход Ананімных Наркаманаў. Пазней фатаграфія была апублікаваная	
h. Жанчына, з якой жорстка абыходзіўся яе муж, змагла атрымаць развод толькі пасля таго, як аддала яму свой дом, сваю машыну і ўсю сваю ўласнасць. Яна засталася ні з чым	
i. С-ня X пакутуе ад пнеўманіі, якая пагражае яе жыццю, і не атрымала ніякай медыцынскай дапамогі ў шпіталі, таму што яна трапіла ў краіну нелегальна	
j. Семдзсят адсоткаў насельніцтва раёна X былі вымушаныя сысці са сваіх дамоў, а затым былі пазбаўленыя магчымасці вярнуцца. Ім не дазвалялі пакідаць свае лагеры, каб пайсці ў бліжэйшыя палі вырашчаць свой ураджай, і ім было забаронена падарожнічаць па многіх дарогах	
k. Чорныя афрыканцы былі набытыя ў Афрыцы, напрыклад, за бутэльку віскі, і прададзеныя потым у Паўночнай Амерыцы за 1200-1500 даляраў ЗША	
l. У краіне X усе сродкі выжывання мясцовага насельніцтва былі наўмысна знішчаны: ураджай, запасы вады і хатнія жывёлы	
m. У краіне X, грамадзяне могуць быць заключаны ў турму без прад'яўлення абвінавачвання	
n. 26-гадовы рэпарцёр штотдзённай газеты быў застрэлены, як падазраюць, ў адплату за яго асвятленне нядаўна завершанай выбарчай кампаніі	
o. Спадар X быў прызваны на службу ў войску. Ён напісаў у ваенкамат аб сваёй адмове ад нясення ваеннай службы па сваіх рэлігійных перакананнях і адмовіўся ад выканання вайсковага абавязку. Ён быў абвінавачаны ў непадпарадкаванні, і яму быў забаронены выезд з краіны	
p. У краіне X тым, хто хоча належаць да рэлігіі Фалуныгун, забаронена сустрэцца	
q. Этнічнае большасць пастанавіла, што тыя, хто належыць да меншасцяў, такіх як габрэі і народнасць рома (цыганы), павінны жыць у пэўных раёнах горада	
r. Дзеці, якія жывуць у вёсцы, не могуць наведваць пачатковую школу, бо такой школы няма ў межах разумнай адлегласці	
s. Паколькі рэлігійныя ўлады краіны не ўхвалілі гэтага, спадар X не можа балатавацца ў якасці кандыдата на парламенцкіх выбарах	

Парушэнне правоў чалавека або замах на іх	Якое права чалавека парушана
t. Чорнасктуры спадар Х не можа атрымаць працу ў якасці ўрача ў мясцовым шпіталі	
u. У некаторых краінах абяздоленых людзі не маюць доступу да харчовых або жыллёвых праграм, ні да даступных медыцынскіх паслуг	
v. Спадар Х, чый дом згарэў, не мог патрабаваць ніякай кампенсацыі	
w. 47-гадовая спадарыня Х, якая заўсёды працавала хатняй гаспадыняй, маці пяці дзяцей, губляе ўсе перавагі сацыяльнага забеспячэння пасля разводу са сваім мужам	
x. Спадар Х, бацька дваіх дзяцей, быў заключаны ў турму і падвергнуты катаванням у краіне Х за напісанне вершаў, якія крытыкуюць уладны рэжым. Яго заяву аб прадастаўленні палітычнага прытулку ў краіне А была адхіленая. Ён сцвярджаў, што падвергнецца катаванням, калі вернецца дадому, што ён зараз абавязаны зрабіць	
y. З так званых практычных меркаванняў, людзям з фізічна абмежаванымі магчымасцямі, такім як інваліды-калясачнікі, забаронена наведваць культурныя мерапрыемствы ў мясцовым тэатры	
z. Для таго, каб падаць заяву на грамадзянства ў краіне Х, патрэбны 15-гадовы перыяд пражывання, плюс аналіз фізічнага і псіхічнага здароўя і неапраўдана высокі адміністрацыйны збор. У выніку, тысячы цыган, якія маюць даўнія гістарычныя сувязі з гэтай краінай, з'яўляюцца асобамі без грамадзянства на сваёй уласнай зямлі	

Вучнёўскі раздатак 5.4
Права і абавязкі

Права чалавека	Адказнасць асобы	Адказнасць школы, улады і г.д.

Вучнёўскі раздатак 5.5

Тэст па правах чалавека (падрыхтоўка картак)

<p>Дзіцячая праца 17-гадовых:</p> <p>А. Заўсёды парушэнне правоў дзіцей. В. З’яўляецца парушэннем правоў дзіцей, калі праца – шкодная. С. Можа быць прымальнай, калі ўрад зафіксаваў мінімальны ўзрост ніжэй 17</p>	<p>Дзіцячая праца 17-гадовых:</p> <p>С правільна. Канвенцыя аб правах дзіцяці забараняе дзіцячую працу, калі яна небяспечная або – форма эксплуатацыі, але дазваляе ўрадам зафіксаваць узрост, ніжэй за які забарона дзейнічае. Існуе вялікі ціск, каб дасягнуць больш жорсткіх абмежаванняў у дачыненні дзіцячай працы</p>
<p>У адпаведнасці з міжнароднымі дамовамі ў галіне права на ваду:</p> <p>А. Урад абавязаны прадастаўляць сваім грамадзянам чыстую і здаровую ваду. В. Урадам не дазваляецца дыскрымінаваць некаторых грамадзян у забеспячэнні вадой. С. Урадам не дазваляецца адмаўляць сваім грамадзянам у доступе да водазабеспячэння</p>	<p>У адпаведнасці з міжнароднымі дамовамі ў галіне права на ваду:</p> <p>Паводле тлумачэння Камітэта ААН па эканамічных і сацыяльных правах, В і С – правільныя адказы, А – не. Забяспячэнне права на ваду – тое, да чаго ўрады павінны імкнуцца, але грамадзяне не могуць прэтэндаваць на гэтыя права ў якасці такога</p>
<p>Смяротнае пакаранне:</p> <p>А. Наогул забароненае ва ўсім свеце. В. Ліквідаванае ў законе або на практыцы больш чым у 50% краінах свету. С. Не дапускаецца ў дачыненні маладых людзей ва ўзросце да 18 гадоў</p>	<p>Смяротнае пакаранне:</p> <p>В і С – правільныя адказы, А – не. Смяротнае пакаранне не забароненае цалкам ні ў дагаворах ААН, ні ў ЕКПЧ, хоць у абодвух выпадках яно забароненае ў факультатыўным пратаколе. Пратакол 6 (адмена смяротнага пакарання ў мірны час) і Пратакол 13 (адмена смяротнага пакарання пры любых абставінах) да ЕКПЧ былі падпісаны і/або ратыфікаваны многімі дзяржавамі</p>
<p>Эканамічныя і сацыяльныя правы:</p> <p>А. Гэта – не сапраўды правы чалавека. В. Не чакаецца ад дзяржаў непасрэднае выкананне гэтых правоў для ўсіх грамадзян. С. Можа быць запатрабаванае кожнай еўрапейскай асобай</p>	<p>Эканамічныя і сацыяльныя правы:</p> <p>В правільна. Афіцыйна, эканамічныя і сацыяльныя правы – рэальныя правы чалавека, хоць і праўда, што абавязальства прызнаць іх значна слабейшае, чым для многіх грамадзянскіх і палітычных правоў. Міжнародная канвенцыя аб эканамічных, сацыяльных і культурных правах жадае, каб дзяржавы імкнуліся да іх выканання, але няма еўрапейскага механізму, які дазваляў бы людзям падаць скаргу (хоць пры пэўных абмежаваннях факультатыўны пратакол дазваляе рабіць гэта некаторым арганізацыям)</p>
<p>У адпаведнасці з палажэннямі права на адукацыю:</p> <p>А. Асобы і групы маюць права адкрыць школу, калі яны выконваюць мінімальныя правыя ўмовы. В. Няма ніякіх абавязальстваў адносна зместу адукацыйных праграм. С. Урад абавязаны забяспечваць абавязковую адукацыю ўсіх маладых людзей ва ўзросце да 18 гадоў</p>	<p>У адпаведнасці з палажэннямі права на адукацыю:</p> <p>А – правільны адказ, В і С – не. Міжнародныя канвенцыі, такія як Канвенцыя аб правах дзіцяці, прадугледжваюць, што адукатар павінен інфармаваць дзяцей аб правах чалавека</p>

<p>Права быць прызнаным ў якасці бежанца:</p> <p>А. Вызначаецца для людзей, якія маюць цалкам абгрунтаваныя засцярогі стаць ахвярай пераследу па прыкмеце расы, рэлігіі ці палітычных перакананняў, і ў выніку гэтага пакінулі сваю краіну.</p> <p>В. Акрамя таго, існуе для людзей, якія пакінулі сваю краіну ў выніку грамадзянскай вайны ці голаду.</p> <p>С. Можа быць аўтаматычна адмоўлена ўрадам ўсім заяўнікам, якія прыязджаюць з краіны, якая лічыцца як бяспечная</p>	<p>Права быць прызнаным ў якасці бежанца:</p> <p>А – правільна, В – не (хоць у некаторых краінах, людзі, якія пакінулі сваю краіну ў выніку грамадзянскай вайны ці голаду, могуць атрымаць абарону, але не разглядаюцца ў якасці бежанцаў у адпаведнасці з міжнароднымі канвенцыямі). С не прымяняецца да бежанцаў на падставе Жэнеўскай канвенцыі, але шырока ўжываецца ў рамках ЕС у адносінах асоб, якія шукаюць прытулку</p>
<p>Свабода веравызнання:</p> <p>А. Не можа быць адмоўлена людзям на той падставе, што яны належаць да рэлігіі меншасці.</p> <p>В. Абавязвае народы прызнаць і субсідаваць рэлігіі.</p> <p>С. Не можа быць абмежаваная дзяржавай якім-небудзь чынам</p>	<p>Свабода веравызнання:</p> <p>А – правільна. Нацыі абавязаны паважаць свабоду рэлігіі, але не маюць юрыдычных абавязацельстваў прызнання або субсідавання любой сістэмы. Дзяржавы могуць абмяжоўваць свабоду рэлігіі, напрыклад там, дзе рэлігія – у апазіцыі да асноўных правоў чалавека</p>
<p>Права уласнасці:</p> <p>А. Не азначае, што ўрады не могуць прыняць маёмасць у валоданне ад кагосьці, калі гэта – у інтарэсах грамадства.</p> <p>В. Парушаецца, калі ўсю вёску эвакуіруюць без належнай кампенсацыі, каб пабудаваць гідраэлектрастанцыю.</p> <p>С. Дазваляе чалавеку лічыць скрадзеную маёмасць як ягонаю уласнасць</p>	<p>Права уласнасці:</p> <p>А і В – правільныя адказы, С, відавочна, няправільны</p>
<p>Выбары:</p> <p>А. Усе грамадзяне маюць права голасу, нават калі яны страцілі свае грамадзянскія правы з-за злачыннай дзейнасці.</p> <p>В. Два галасы дапускаюцца для кожнага чалавека, калі выбаршчык – працадаўца.</p> <p>С. Галасаванне робіцца тайна</p>	<p>Выбары:</p> <p>Толькі С правільна. Дзяржава можа адхіліць асоб, якія страцілі свае грамадзянскія правы, ад галасавання. Роўныя правы для ўсіх, хто мае права галасу – міжнароднае правіла</p>
<p>Свабода слова (самавыражэння):</p> <p>А. Можа быць абмежаванае ў мэтах абароны ад дыфамачыі.</p> <p>В. Не можа быць абмежаваная па меркаваннях грамадскай маралі.</p> <p>С. Можа быць абмежавана для прадухілення рэлігійнай нецярпімасці</p>	<p>Свабода слова (самавыражэння):</p> <p>А і С – правільныя адказы. Свабода слова можа, пры пэўных умовах, быць абмежаваная па меркаваннях грамадскай маралі, для прадухілення злачынстваў, для аховы здароўя або для абароны ад дыфамачыі, калі гэта прадугледжана законам</p>
<p>Права на працу:</p> <p>А. Абавязвае дзяржавы забяспечыць працоўныя месцы для ўсіх сваіх грамадзянаў.</p> <p>В. Азначае, што ніхто не можа быць адвольна звольнены.</p> <p>С. Не азначае, што ўрад павінен зрабіць захады па дасягненні поўнай занятасці</p>	<p>Права на працу:</p> <p>Толькі В правільна. У Еўропе дзяржавы абавязаны прадпрымаць намаганні па забеспячэнні поўнай занятасці, але гэта не ўваходзіць у дагаворы ААН</p>

<p>Права на здаровае навакольнае асяроддзе: А. Забараняе дзяржава скідаць таксічныя адходы, якія незваротна псуюць глебу. В. Накіраванае на абарону людзей, жывёл і раслін. С. Яшчэ не фіксуецца ў якасці універсальнага права</p>	<p>Права на здаровае навакольнае асяроддзе: С – правільны адказ, хоць права на здароўе абараняе людзей ад шкоды, непасрэдна звязанай з забруджваннем. У такіх выпадках, толькі людзі універсальна абаронены, але жывёлы або расліны – не. Афрыканская хартыя і Статут Еўрапейскага Саюза, якія не з’яўляюцца агульнаабавязковымі, ўсталёўваюць, у пэўнай ступені, права на здаровае навакольнае асяроддзе</p>
<p>У адпаведнасці з правам на адукацыю: А. Для вучняў пачатковай школы – няма платы за вычэнне, толькі кошт паездак у школу і кошт школьных падручнікаў могуць аплачвацца. В. Абавязак дзяржавы – імкнуцца, каб як мага больш вучняў дамагліся поспеху ў сваёй вучобе. С. Дзяржава павінны прадастаўляць усім вучням роўныя магчымасці для адукацыі</p>	<p>У адпаведнасці з правам на адукацыю: В і С – правільныя адказы (гэтыя абавязальствы ўключаны ў Канвенцыю аб правах дзіцей). У прыцыпе, пачатковае выхаванне мусіць быць бясплатным, і гэта тычыцца не толькі платы за школу, але і іншыя ускосныя выдаткі, звязаныя з асноўнай дзейнасцю школы</p>
<p>Пакаранне дзяцей у школах: А. Не дапускаецца ў форме цялесных пакаранняў. В. Не забараняецца, калі пакаранне псіхічна жорсткае. С. Можа быць выкарыстанае толькі тады, калі бацькі згодныя</p>	<p>Пакаранне дзяцей у школах: А – правільны адказ, так як Еўрапейскі суд па правах чалавека (ЕСПЧ) неаднаразова разглядаў цялесныя пакарання як парушэнне ЕКПЧ (і гэта адпавядае тлумачэнню, дадзенаму Камітэтам аб правах дзіцяці па Канвенцыі аб правах дзіцяці). В – няправільна, так як забараняюцца ўсе жорсткія пакаранні. Што тычыцца С, няма ніякага палажэння, што пакаранне напрамую залежыць ад згоды бацькоў</p>
<p>У школе: А. Не павінна надаваць увагу экалагічным праблемам. В. Маленькія дзеці павінны вучыцца паважаць сваіх бацькоў. С. Маленькія дзеці павінны даведацца пра правы чалавека і прымяняць іх</p>	<p>У школе: В і С – правільныя адказы. Канвенцыя аб правах дзіцяці мае такія палажэнні. Яна таксама вызначае, што выхаванне павінна быць накіравана на павагу да навакольнага асяроддзя</p>
<p>У судзе: А. Кожны злачынец мае права на адваката. В. Людзі могуць быць асуджаныя толькі тады, калі яны зрабілі прызнанне. С. Падазраваны мае права на бясплатныя паслугі перакладчыка, калі суд адбываецца на мове, невядомай яму</p>	<p>У судзе: А і С – правільныя адказы</p>
<p>Катаванні: А. Дапускаюцца, калі выкарыстоўваюцца для прадухілення тэрарыстычных актаў. В. Дапускаюцца толькі пасля рашэння судзі. С. Ніколі не дапускаюцца</p>	<p>Катаванні: С – правільны адказ (катаванні не дапускаюцца нават у выпадку надзвычайнага становішча ў краіне)</p>
<p>Права на жыццё парушаецца, калі: А. Хтосьці памірае ад няшчаснага выпадку, калі паліцыя прыменіла сілу для прадухілення нападу на чужое жыццё. В. Хтосьці памірае з-за ваенных дзеянняў, нават калі яны вядуцца законна. С. Хтосьці памірае з-за празмернай сілы з боку паліцыі</p>	<p>Права на жыццё парушаецца, калі: С – правільны адказ. У выпадку А права на жыццё можа быць парушана, калі сіла, ужытая паліцыяй, было большай, чым гэта абсалютна неабходна</p>

<p>У адпаведнасці з правам на жыллё:</p> <p>А. Усе дзяржавы абавязаны забяспечыць, каб ніхто не быў бяздомным.</p> <p>В. Замежнікам павінны быць прапанаваны такі ж доступ да сацыяльнага жылля, як і грамадзянам краіны.</p> <p>С. Дзяржава павінна прыкладаць намаганні па скарачэнні колькасці бяздомных.</p>	<p>У адпаведнасці з правам на жыллё:</p> <p>В і С – правільныя адказы</p>
<p>У адпаведнасці з правам на ахову здароўя:</p> <p>А. Урады не абавязаны папярэджаць няшчасныя выпадкі ў вытворчасці.</p> <p>В. Кожны чалавек павінен мець доступ да медыцынскага абслугоўвання.</p> <p>С. Лекі павінны быць бясплатнымі.</p>	<p>У адпаведнасці з правам на ахову здароўя:</p> <p>В – правільны адказ. Прадухіленне няшчасных выпадкаў у вытворчасці разглядаецца як абавязацельства. Лекі могуць прадавацца за грошы</p>
<p>У адпаведнасці з правам на свабоду перамяшчэння:</p> <p>А. Чалавеку можа быць забаронена выбіраць пэўнае месца жыхарства па меркаваннях грамадскай бяспекі.</p> <p>В. Адмова ў візе чалавеку, які не быў асуджаны за здзяйсненне злачынства, – парушэнне правоў чалавека.</p> <p>С. Злачынца можа быць заключаны ў турму</p>	<p>У адпаведнасці з правам на свабоду перамяшчэння:</p> <p>А і С – правільныя адказы. У візе можа быць адмоўлена любому, а не толькі злачынцу. Абмежаванні на свабоду перамяшчэння таксама можа быць накладзена па меркаваннях грамадскай аховы здароўя, грамадскага парадку ці нацыянальнай бяспекі, калі гэта прадугледжана законам</p>

Рэсурсны ліст настаўніка

Гэты спіс змяшчае правы з «Спіса правоў чалавека» з указаннем адпаведных артыкулаў з Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека (УДПЧ), Міжнароднага пакту аб грамадзянскіх і палітычных правах (МПГПП), Міжнароднага пакту аб эканамічных, сацыяльных і культурных правах (МПЭСКП), Еўрапейскай канвенцыі аб правах чалавека (ЕКПЧ) і перагледжанай Еўрапейскай сацыяльнай хартыі (ЕСХ). Гэты агляд быў зроблены для адукацыйных мэтаў.

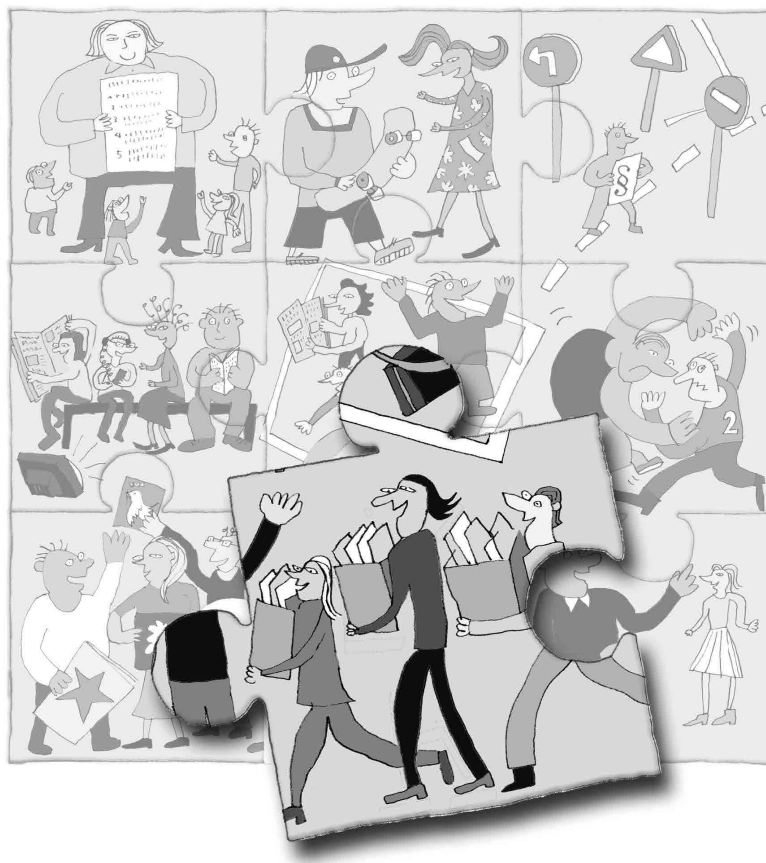
	УДПЧ	ЕКПЧ	ЕСХ	МПГПП	МПЭСКП
1. Права на жыццё	3	2		6	
2. Свабода ад катаванняў	5	3	26	7, 10	
3. Свабода ад рабства	4	4		8	
4. Права на свабоду і асабістую недатыкальнасць	3	5		9	
5. Права на справядлівае судовае разбіральніцтва	10, 11	6, 7		14, 15	
6. Права на эфектыўныя сродкі прававой абароны, калі права чалавека парушаецца	8	13	D	2, 9	
7. Свабода ад дыскрымінацыі; права на роўнасць	2, 7	14	4, 15, 20, 27, E	3, 26	3
8. Права быць прызнаным ў якасці асобы; права на грамадзянства	6, 15			16, 24	
9. Права на недатыкальнасць прыватнага і сямейнага жыцця	12	8		17	
10. Права ўступаць у шлюб	16	12		23	
11. Права на валоданне маёмасцю	17				15
12. Права людзей на перамяшчэнне	13		18	12	
13. Права на прытулак	14			18	
14. Свабода думкі, сумлення і рэлігіі	18	9		18	
15. Свабода выказвання меркаванняў	19	10	28	19	8
16. Свабода сходаў і асацыяцый	20	11	5, 28	21, 22	8
17. Права на харчаванне, напоі і жыллё	25		30, 31		11
18. Права на ахову здароўя	25		11		7, 12
19. Права на адукацыю	26		10		13, 14
20. Права на працу	23		1, 2, 3, 4, 24		6, 7
21. Права на адпачынак і вольны час	24		2		7
22. Права на сацыяльную абарону	22, 25		7, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 23, 25		9, 10
23. Права на палітычны ўдзел	21		22	25	

	УДПЧ	ЕКПЧ	ЕСХ	МПГПП	МПЭСКП
24. Права на ўдзел у культурным жыцці	27			27	15
25. Забарона знішчэння правоў чалавека	30	17		5, 20	5
26. Права на такія сацыяльны парадак, які прызнае правы чалавека	28			2	2
27. Адказнасць і абавязкі асобы	29				

Заўвага: Некаторыя артыкулы ЕСХ пазначаны лічбамі, некаторыя – вялікімі літарамі.

БЛОК 6 Адказнасць

Якая адказнасць ляжыць на людзях?

6.1. Адказнасць дома

Людзі адчуваюць канфлікты лаяльнасці – як яны павінны іх вырашаць?

6.2. Чаму людзі павінны падпарадкоўвацца закону?

Якія галоўныя прычыны каб падпарадкоўвацца закону?

6.3. Чья гэта праблема?

Як падзяляецца сацыяльная адказнасць?

6.4. Чаму людзі становяцца актыўнымі грамадзянамі?

Чаму людзі хочуць змяніць грамадства, і як яны могуць гэта зрабіць?

БЛОК 6: Адказнасць Якія адказнасць ёсць ў людзей?

Юрыдычная (прававая) адказнасць

Грамадзяне любой дзяржавы мусяць ведаць свае правы ў юрыдычнай сферы, а таксама знаць і выконваць свае юрыдычныя абавязкі перад дзяржавай і іншымі грамадзянамі. Абавязкі і адказнасць грамадзян у дэмакратыі часам сумуюцца ў трох асноўных тыпах доўгу: галасаваць, плаціць падаткі і падпарадкоўвацца закону.

Абавязкі часта – адваротны бок правоў. Напрыклад, права на свабоду слова нясе з сабой абавязак забяспечыць такое ж права іншым. Аднак, людзі, якія здзяйсняюць злачынствы, не абавязкова страчваюць правы, у якіх яны адмовілі іншым (як у выпадку забойства або дыскрымінацыі). Таксама, людзі часта маюць абавязкі, якія не з’яўляюцца ўзаемнымі, напрыклад, абавязкі ў адносінах да дзяцей.

Маральная адказнасць

У ВДГ вельмі важна развіваць здольнасці маладых людзей думаць маральна. Без гэтай здольнасці не можа быць ніякай крытычнай ацэнкі законаў грамадства ці сацыяльных структураў з пункту гледжання таго, ці з’яўляюцца яны справядлівымі. Па гэтай прычыне, калі вучні знаёмяцца з законамі, якія ўплываюць на іх саміх, варта таксама заахвочваць іх крытычна ацэньваць функцыі і мэты гэтых законаў, і ці нельга іх як-небудзь змяніць.

Навучанне адказнасці

Аналізуючы прычыны, чаму людзі паводзяць сябе сацыяльна актыўным чынам, або акцэнтуючы патрэбы іншых людзей, настаўнікі могуць дапамагчы вучням стаць больш дасведчанымі аб патрэбах і правах іншых асоб. Настаўніку таксама важна прадэманстраваць вучням свае стаўленне да адказнасці.

Вучні навучаюцца як стаць адказнымі грамадзянамі не толькі праз урокі ў класе, але і праз прадстаўленне магчымасцяў вучыцца на ўласным вопыце. У гэтым сэнсе добрая з пункту гледжання ВДГ школа імкнецца заахвочваць вучняў удзельнічаць у жыцці школы і грамадскай супольнасці ў цэлым, напрыклад, праз школьныя саветы.

У гэтым блоку вучні:

- вывучаць кола абавязкаў, з якімі сутыкаюцца грамадзяне ў грамадстве,
- даследуюць прыроду юрыдычных абавязкаў людзей,
- разгледзяць агульны характар сацыяльнай адказнасці, і
- разгледзяць, чаму людзі бяруць на сябе асабістую адказнасць, каб дамагчыся сацыяльных зменаў

БЛОК 6: Адказнасць

Якая адказнасць ляжыць на людзях?

Назва ўрока	Мэты	Заданні вучням	Рэсурсы	Метад
Урок 1: Абавязкі дома	Даследаваць дыяпазон адказнасць (абавязкаў), які людзі маюць. Зразумець, што тыпы адказнасці могуць канфліктаваць між сабой	Вучні аналізуюць маральную дылемму. Вучні абмяркоўваюць альтэрнатывы аналізу. Вучні робяць персанальныя заявы	Копіі гісторыі «Мілан робіць выбар». Папера для пісьмовых заданняў	Абмярканне ў малых групах. Агульная дыскусія. Індывідуальная пісьмовая праца
Урок 2: Чаму людзі павінны падпарадкоўвацца закону?	Даследаваць маральныя вытокі канфліктаў адказнасці	Вучні аналізуюць маральную дылемму. Вучні крытычна ацэньваюць прычыны падпарадкавання закону. Вучні прапануюць сітуацыі, у якіх маральны доўг можа пераважыць абавязак падпарадкавацца закону	Копіі гісторыі «Дылема Шміта». Папера для пісьмовых заданняў. Класная дошка	Сумесны аналіз маральнай дылеммы. Аналіз пры падтрымцы настаўніка. Напісанне сачынення. Агульная дыскусія
Урок 3: Чыя гэта праблема?	Даследаваць прыроду юрыдычных абавязкаў людзей. Даследаваць адрозненні паміж маральнымі і прававымі абавязкамі	Вучні абмяркоўваюць адказнасць за пэўныя сацыяльныя праблемы. Вучні засвойваюць фармат мыслення. Вучні даюць пісьмовыя адказы на ўзнятыя пытанні	Копіі «ліста». Класная дошка Папера для сачыненнях вучняў	Структураваны крытычны аналіз. Аналіз і абмярканне ў малых групах. Перамовы і дасягненне кансэнсусу. Індывідуальныя сачыненні
Урок 4: Чаму людзі становяцца актыўнымі грамадзянамі?	Абмеркаваць узаемны характар адказнасці за сацыяльныя праблемы. Абмеркаваць прычыны таго, чаму людзі бяруць на сябе адказнасць за пакуты іншых людзей. Даследаваць ролю НГА ў грамадстве	Вучні працуюць у групах, зводзячы гісторыю ў адно цэлае. Вучні мяркуюць на конт прычынаў сацыяльна матываваных паводзінаў. Вучні разглядаюць ролю НГА. Вучні ў групах даследуюць дзейнасць НГА або сацыяльнага актывіста. Вучні прэзентуюць свае высновы ў групах	Копіі фрагментаў гісторыі Алёны Санціч (вучнёўскі раздатак 6.4), ужо разрэзаныя. Рэсурсы для падтрымкі даследаванняў вучняў. Рэсурсы для групавой прэзентацыі, напрыклад, вялікія аркушы паперы і каляровыя ручкі	Групавая праца. Перамовы. Маральнае разважанне. Крытычная ацэнка. Даследаванне. Групавыя прэзентацыі

Урок 1

Адказнасць (абавязкі) дома

Людзі адчуваюць канфлікты лаяльнасці – як яны павінны іх вырашаць?

Мэты навучання	Даследаваць дыяпазон адказнасці, якую маюць людзі. Зразумець, што розныя віды адказнасці (абавязкі) могуць канфліктаваць адзін з адным. Даследаваць маральныя развагі, якія ляжаць у аснове рашэнняў аб канфліктах адказнасці
Заданні вучням	Вучні аналізуюць маральную дылему. Вучні абмяркоўваюць вырыянты аналізу. Вучні робяць асабістыя заявы
Рэсурсы	Копіі гісторыі «Мілан робіць выбар». Папера для выканання пісьмовых заданняў
Метады	Індывідуальнае і групавое абмярканне. Агульная дыскусія. Індывідуальная пісьмовая праца

Канцэптualaнае навучанне

Абавязкі – тое, што людзі павінны рабіць; абавязкі могуць быць юрыдычныя, маральныя ці сацыяльныя, у залежнасці ад таго, як яны ўзніклі.

Маральны канфлікт – канфлікт, які людзі адчуваюць, калі яны павінны вырашыць паміж двума або больш планамі дзеянняў.

Грамадзянская адказнасць – гэта абавязкі людзей ў адносінах да шырэйшай супольнасці. Гэтыя абавязкі узнікаюць таму, што прыналежнасці да супольнасці дае правы ў абмен на абавязкі

Урок

Настаўнік ўводзіць ідэю, што кожны чалавек мае якія-небудзь абавязкі, і што праблемы могуць узнікаць, калі людзі ставяць адны абавязкі вышэй за другія. Перад імі – цяжкі выбар. Настаўнік чытае класу апавяданне «Мілан робіць выбар» і запрашае вучняў падумаць аб наступных пытаннях. Некаторыя пытанні можна абмеркаваць у парах, перш чым прэзентаваць свае адказы. Па другім – вучням карысна было б перш зрабіць кароткія пісьмовыя нататкі, перш чым дзяліцца сваімі ідэямі з класам.

1. Што ў гэтым апавяданні гаворыцца пра абавязкі Мілана? Колькі розных відаў адказнасці вы бачыце (адказнасць перад самім сабой, перад сваёй сям’ёй, школай, мясцовай абшчынай або перад больш шырокім грамадствам)?
2. Што, на вашу думку, павінен рабіць Мілан і чаму? Ці ўсё ў класе згодны з гэтым?
3. Наколькі цяжкае рашэнне, на вашу думку, Мілан павінен прыняць? Што робіць гэта рашэнне такім цяжкім?
4. Якія абавязкі ў гэтым апавяданні мае бацька Мілана? Колькі іх вы можаце бачыць?
5. Як вы думаеце, ці бацька Мілана меў рацыю, калі прасіў яго застацца дома?
6. Наколькі сур’ёзна тое, што Мілан не паслухаўся свайго бацькі? Ці было гэта цяжкае рашэнне для Мілана? Абгрунтуйце свой адказ.

Пісьмовае заданне

Сваімі словамі запішыце тое, што, на вашу думку, Мілан напісаў свайму бацьку. Параўнайце сваю версію з версіямі іншых вучняў ў класе. Вучні дзеляцца сваімі ідэямі з класам.

Абагульненне

Магчыма вучні ўжо закранулі некаторыя агульныя аспекты маральнага канфлікту.

Настаўнік рэагуе на гэтыя думкі або запрашае клас падумаць у больш агульным плане аб відах адказнасці, якія людзі маюць перад:

- самімі сабой;
- сваёй сям’ёй;
- сваёй мясцовай супольнасцю;
- сваёй нацыянальнай грамадскасцю;
- цэлым светам.

Вучні зноў працуюць у групах. Яны могуць выкарыстаць табліцу, каб адлюстравалі розныя віды адказнасці і абавязкі. Вучні абмяркоўваюць прычыны, чаму людзі разыходзяцца ў ацэнцы той адказнасці, якую яны мусяць мець за іншых і за сваю супольнасць, а затым дыскусуюць у класе.

Асобныя заявы

Настаўнік затым дае вучням наступную інфармацыю: «У гэтай гісторыі некаторыя з абавязкаў Мілана ўступаюць у супярэчнасць адзін з адным. Падумайце аб некаторых уласных прыкладах таго, як абавязкі людзей могуць ўступаць у канфлікт. Вазьміце такія канкрэтныя прыклады і раскажыце, як, на вашу думку, людзі вырашаюць такія канфлікты адказнасці».

Калі вучні знаходзяць, што ім цяжка разважаць пра гэта, настаўнік мусіць даць некаторыя прыклады, абапіраючыся на мясцовы кантэкст.

Урок 2

Чаму людзі павінны падпарадкоўвацца закону?

Якія галоўныя прычыны каб падпарадкоўвацца закону?

Мэты навучання	Даследаваць прыроду юрыдычных абавязкаў людзей. Даследаваць адрозненне паміж маральнымі і прававымі абавязкамі
Заданні вучням	Падчас агульнага абмеркавання вучні аналізуюць маральную дылему. Вучні крытычна ацэньваюць прычыны юрыдычнай (прававой) паслухмянасці. Вучні прапануюць сітуацыі, у якіх маральны доўг можа пераважыць абавязак падпарадкоўвацца закону
Рэсурсы	Копіі гісторыі «Дылема Шміта». Папера для выканання пісьмовых заданняў. Класная дошка
Метады	Сумесны аналіз маральнай дылемы. Аналіз пры падтрымцы настаўніка. Напісанне гісторыі. Агульная дыскусія

Канцэптуальнае навучанне

Закон – правіла, прынятае мясцовым або нацыянальным урадам.

Вяршэнства права (закона): У дэмакратычных грамадствах ўрад і тыя, хто ва ўладзе падпарадкоўваюцца закону краіны. Улада пераходзіць у іншыя рукі дэмакратычна, у адпаведнасці з аркуламі канстытуцыі краіны, а не ў выніку ўжывання сілы або вайны. Людзі маюць агульную абавязак падпарадкоўвацца закону, таму што гэта дэмакратычна прынята рашэнне.

Юрыдычны абавязак – абавязак, які людзі прынялі на сябе ў выглядзе закону.

Маральная адказнасць: Асабістыя абавязацельствы, якія людзі адчуваюць за сабой на аснове сваіх перакананняў пра тое, што правільна і што няправільна.

Урок

Настаўнік ўводзіць гісторыю «Дылема Шміта» і запрашае вучняў працаваць у парах, каб разгледзець пытанне, ці павінен Шміт парушыць закон і скрасці грошы, ці не. Настаўнік піша розныя меркаванні на дошцы аб тым, ці варта Шміту скрасці грошы.

Настаўнік запрашае вучняў выбраць меркаванне, з якім яны згодныя, і дадаць свае ўласныя прычыны ў пісьмовай форме:

- Шміт павінен скрасці грошы, таму што...
- Шміт не павінен красці грошы, таму што...

Настаўнік адзначае шэраг прычын, прапанаваных вучнямі на дошцы. Напрыклад,

«Ён павінен скрасці грошы, таму што жыццё яго дачкі больш значнае, чым закон супраць крадзяжу»;

«Ён не павінен красці грошы, таму што яго могуць злавіць»; або

«Ён не павінен красці, таму што нельга парушаць закон».

Розныя прычыны затым абмяркоўваюцца ў класе. Чаму яны розныя? Ці ёсць прычыны, лепшыя за іншыя?

Затым настаўнік запрашае вучняў прадоўжыць гэта сцвярджэнне:

«Як правіла, нельга парушаць закон, таму што...»

У якасці альтэрнатывы настаўнік можа папрасіць клас прыдумаць як мага больш прычын, чаму нельга парушаць закон. Як правіла, на гэта пытанне людзі даюць цэлы шэраг адказаў, уключаючы наступныя:

«Нельга парушаць закон, таму што:

- вас могуць злавіць і пакараць;
- закон абараняе людзей ад шкоды і нельга наносіць шкоду іншым людзям;
- людзі звар'яеюць, калі закон не спыніць іх;
- парушэнне закона падрывае давер паміж людзьмі;
- грамадства мае патрэбу ў законе і парадку, каб выжыць; без законаў будзе хаос;
- парушэнне закона пасягае на персанальныя правы людзей, такія, як іх права на ўласнасць або на жыццё».

Настаўнік паказвае класу, што ў людзей ёсць цэлы шэраг прычын для падпарадкавання закону. Некаторыя з іх маюць дачыненне да карысьлівасці, іншыя праяўляць клопат пра іншых людзей, а некаторыя – клопат пра дабрабыт грамадства ў цэлым (гл нататкі ніжэй).

Каб праілюстраваць гэтыя канцэпцыі настаўнік можа намаляваць на дошцы тры канцэнтрычныя кола, азначыўшы іх «я сам», «іншыя людзі» і «грамадства ў цэлым», пачынаючы з ўнутранага кола. У адпаведнай вобласці запісваюцца розныя прычыны.

Настаўнік падкрэслівае, што юрыдычнае падпарадкаванне само па сабе не абавязкова з'яўляецца прыкметай «добрага грамадзяніна». Многія няправільныя ўчынкі былі здзейснены людзьмі, якія фактычна падпарадкоўваліся закону і казалі пры гэтым, што яны толькі «выконваюць свой абавязак». З іншага боку, гісторыя паказвае, што час ад часу нават добрым людзям, магчыма, прыйдзецца разгледзець магчымасць парушэння канкрэтнага закона па нейкай маральна важкай прычыне.

Дзеля падтрымкі разуменне вучнямі складанага балансу паміж юрыдычнымі абавязкамі і маральнай адказнасцю, настаўнік просіць вучняў напісаць свае кароткія апавяданні, у якіх людзі (па ўважлівых прычынах) могуць разгледзець магчымасць парушэнне закону. Прыкладамі

могуць быць парушэнне абмежаванні хуткасці ў выпадку надзвычайнай сітуацыі, або ігнараванне закону, таму што ён дрэнны ці несправядлівы.

Некаторыя з вучняў чытаюць свае прыклады ўслых падчас агульнай дыскусіі. Затым настаўнік падкрэслівае адрозненні паміж маральнай адказнасцю (якую людзі бяруць на сябе ў рамках сваіх уласных каштоўнасцяў і перакананняў) і юрыдычнымі абавязкамі, якія накладваюцца на людзей іх урадамі ці ўладамі.

Напружанасць паміж гэтымі двума відамі адказнасці можа прывесці грамадзян да крытыкі некаторых законаў, з якімі яны не згодныя, і да намаганняў, каб змяніць іх. Яны могуць нават, у некаторых выпадках, вырашыць парушыць некаторыя законы ў сілу маральна станоўчых прычын. Гісторыя дае мноства прыкладаў сітуацый, у якіх людзі парушылі законы, каб пратэставаць супраць іх або паўстаць супраць тыранічных урадаў. Настаўнік павінен праілюстраваць гэтыя некаторымі мясцовымі прыкладамі, падкрэсліўшы пры гэтым, што да такіх дзеянняў варта ставіцца сур'езна з-за небяспекі падрыву самага вяршэнства права, на якім стаіць стабільная дэмакратыя.

Напатка

Маральная дылема, прапануемая ў гэтым уроку, падобна да знакамітай «Дылемы Хайнца», распрацаванай амерыканскім псіхолагам Лоурэнсам Кольбергам у 1950-х гадах. Гэта была адна з шэрагу дылем Кольберга і яго калег, якія яны прапанавалі маладым людзям раз у тры гады або каля таго, калі яны былі ва ўзросце ад 10 да 25 гадоў. Было ўстаноўлена, што з цягам часу маладыя людзі, у сярэднім, прагрэсіравалі ад выкарыстання эгацэнтрычных аргументаў, калі яны былі маладыя, да разваг, сцэнтраваных больш на чалавеку ў раннім падлеткавым узросце. Затым, у сярэдзіне падлеткавага ўзросту, большасць з іх паказалі прагрэс у бок разваг, дзе ў цэнтры супольнасць людзей, хоць кантэкст і тып дылемы можа ўплываць на характар разваг людзей у любым узросце. Было паказана, што дзеці малодшага ўзросту разглядаюць правілы і законы як нягнуткія і заснаваны не на сацыяльных мэтах, але выключна на аўтарытэце заканаўдворца. У падлеткавым узросце маладыя людзі больш дасведчаныя ў тым, што законы маюць сацыяльныя мэты, якія могуць быць разгледжаныя, пастаўленыя пад сумнеў і падвергнутыя крытыцы як маральна няправільныя або несправядлівыя.

Урок 3

Чыя гэта праблема?

Як падзяляюцца сацыяльныя абавязкі?

Мэта навучання	Разгледзець падзел адказнасці за сацыяльныя праблемы
Заданні вучням	Вучні абмяркоўваюць адказнасць за канкрэтныя сацыяльныя праблемы. Вучні выконваюць фармат мыслення. Вучні даюць пісьмовыя адказы на ўзнятыя пытанні
Рэсурсы	Копіі «ліста». Класная дошка. Папера для асабістых сачыненняў вучняў
Метады	Структураваны крытычны аналіз. Аналіз і абмеркаванне ў малых групах. Дасягненне кансенсусу і перамовы. Асабістыя сачыненні

Канцэптуальнае навучанне

Сацыяльная праблема – праблема, якая адчцваецца ў сімі або многімі членамі супольнасці, адказнасць за якую падзяляюць розныя часткі супольнасці, або супольнасць цалкам. Адказнасць за сацыяльную праблему не абавязкова падзяляецца пароўну паміж зацікаўленымі бакамі.

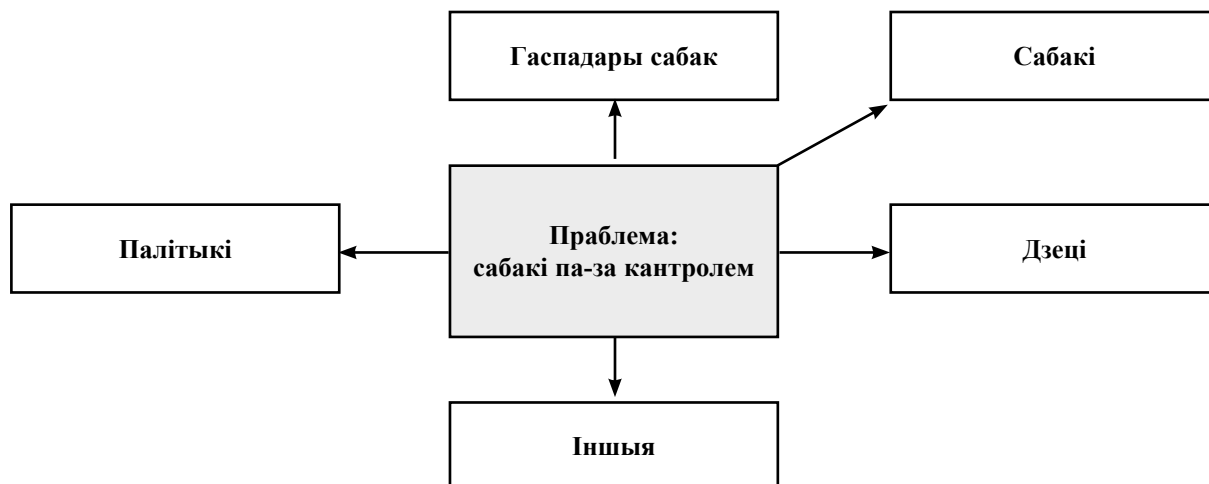
Ступень адказнасці – ступень, у якой хтосьці можа несці адказнасць за сацыяльную праблему.

Урок

Настаўнік уводзіць уяўны ліст-скаргу, надрукаваную ў мясцовай газеце, які тычыцца двух сацыяльных праблем, якія хвалююць жыхароў горада.

Настаўнік запрашае вучняў як клас: а) вызначыць праблемы і б) скласці спіс (для абедзвух праблем) тых людзей, якія маглі б мець адказнасць за іх. Настаўнік можа спрыяць гэтаму працэсу, намалюваўшы на дошцы структуру, вядомую як фармат мыслення, як паказана ніжэй.

Хто мае дачыненне якім-небудзь чынам да гэтай праблемы?

Групавая праца

Крок 1

Клас дзеліцца на групы па тры-чатыры вучня. Кожны член групы атрымлівае колькасць балаў (пунктаў), роўную ліку ўдзельнічаючых у праблеме бакоў.

Крок 2

Кожны член групы спачатку дзеліць свае балы (пункты) паміж бакамі ў адпаведнасці з тым, як на ягонаю думку, павінна быць падзелена адказнасць за праблему. Напрыклад, дзеці і сабакі могуць не атрымаць ні аднаго пункта, але гаспадары сабак і палітыкі могуць падзяляць пункты паміж сабой, або адзін з гэтых бакоў можа атрымаць больш пунктаў, чым іншы.

Крок 3

Калі кожны член групы зрабіў сваё ўласнае рашэнне, яны па чарзе дзяляцца сваімі ідэямі адзін з адным, прыводзячы свае аргументы. На дадзеным этапе вучні могуць мяняць сваё меркаванне. І, нарэшце, кожная група падсумоўвае ўсе свае пункты, прысуджаныя кожнаму з бакоў. Гэта адлюстроўвае, як група ў цэлым лічыць падзяленне адказнасці за гэтую праблему.

Настаўнік абмяркоўвае з усімі класам высновы, зробленыя рознымі групамі, даследуе розныя вылучаныя пункты гледжання і выяўляе прычыны, якія ляжаць у аснове гэтых меркаванняў.

Калі дазваляе час, паўтарыце практыкаванне з іншай праблемай, напрыклад, смецця і адходаў. Або замяніць праблему на больш актуальную для мясцовасці вакол школы ці больш складаную, зыходзячы са здольнасцяў групы.

Нататка

Праблемы, прыведзеныя ў гэтых прыкладах, падыходзяць для вучняў, якія яшчэ не вельмі дасведчаныя ў абмеркаванні палітычных праблем, таму, што прыклады – канкрэтныя, бачныя

і адносна лёгкія для зразумення (хоць іх даволі цяжка вырашыць). Варта запрасіць больш старэйшых ці больш здольных вучняў да абмеркавання больш складаных праблем, такіх як беспрацоўе або расізм, выкарыстоўваючы той жа фармат мыслення.

Крок 4: Дыскусія, якая ўзнікае ў сувязі з практыкаваннем

Падчас заключнага агульнага абмеркавання настаўнік запрашае вучняў разгледзець пытанне: ці наогул людзі бяруць дастаткова адказнасці за свае дзеянні. Калі вы лічыце, што не, падумайце, як іх можна пераканаць зрабіць гэта. Ці памогуць нейкім чынам адукацыя і выхаванне ў гэтай справе? Або неабходна стварыць новыя законы ці ўводзіць больш жорсткія меры пакарання? Калі мясцовае самакіраванне або нацыянальны ўрад павінны прыняць на сябе адказнасць за пэўныя праблемы, спытайце ў вучняў аб верагодным кошыце рашэння, і як гэта павінна аплочвацца. Выкладчык можа таксама папрасіць клас разгледзець пытанне аб ролі моладзі ў вырашэнні сацыяльных праблем такога кшталту. Ці павінны яны быць вызваленыя ад адказнасці ў сілу свайго ўзросту? Ці правільна для маладых людзей пакінуць сацыяльныя праблемы дарослым? Такія пытанні могуць стаць асновай для асабістага пісьмовага задання.

Настаўнік тлумачыць неабходнасць для мясцовых і нацыянальных палітыкаў быць у курсе праблем па меры іх узнікнення і развіцця. Палітыка мусіць разглядаць агульныя праблемы, якія клапоцяць супольнасць. Гэта не азначае, што дзяржаўныя ўрады павінны вырашаць усе праблемы; і многія з ніх нават не ўзніклі б, калі б людзі, у першую чаргу, узялі на сябе больш адказнасці за наступствы сваіх дзеянняў.

Урок 4

Чаму людзі становяцца актыўнымі грамадзянамі?

Чаму людзі хочуць змяніць грамадства, і як яны могуць гэта зрабіць?

Мэты навучання	Разгледзець прычыны, чаму людзі прымаюць на сябе адказнасць за пакуты іншых людзей. Даследаваць ролю НГА ў грамадзянскай супольнасці
Заданні вучням	Вучні працуюць у групах, ствараючы апавяданне. Вучні прапануюць гіпотэзы аб прычынах сацыяльна матываваных паводзін. Вучні разглядаюць ролю НГА. Вучні ў групах даследуюць дзейнасць адной з НГА або грамадскага актывіста. Вучні ў групах прэзентуюць свае вынікі
Рэсурсы	Гісторыя Алёны Санціч (вучнёўскі раздатак 6.4), парэзаная на фрагменты. Рэсурсы для падтрымкі вучнёўскіх даследаванняў. Рэсурсы для групавых прэзентацый, напрыклад, вялікія аркушы паперы, каляровыя ручкі
Метады	Групавая праца. Перамовы. Маральнае разважанне. Крытычная ацэнка. Даследаванне. Групавыя прэзентацыі

Канцэптуальнае навучанне

Сацыяльнае дзеянне – меры, прынятыя грамадзянамі або членамі супольнасці для вырашэння сацыяльнай праблемы.

Грамадзянін – той, хто мае юрыдычную (прававую) прыналежнасць (грамадзянства) да нацыянальнай супольнасці. Грамадзянства нясе з сабой правы і абавязкі, хоць людзі адрозніваюцца ў той меры, у якой яны адчуваюць сваю адказнасць за тое, што адбываецца ў супольнасці.

Актыўны грамадзянін – той, хто прадпрымае грамадскія дзеянні ў адказ на сацыяльную ці супольную праблему.

Няўрадавая грамадская арганізацыя (НГА) – арганізацыя, створаная пры падтрымцы грамадзян (а не ўрада і не ўлады) для вырашэння сацыяльнай праблемы. НГА – адкрытая, а не сакрэтныя структуры, якія працуюць у грамадстве з мэтай дамагчыся пераменаў. Яны часта вырашаюць пытанні, у якіх правы людзей недастаткова абаронены або прызнаны ўрадам. НГА могуць працаваць з урадам або заставацца ў апазіцыі да іх. Дэмакратычныя супольнасці маюць законы, якія дазваляюць НГА існаваць і мець юрыдычныя правы і абарону.

Грамадзянская супольнасць: Людзі і арганізацыі, якія прадпрымаюць сацыяльныя дзеянні па-за працай, выконваемай урадам, з'яўляюцца часткай грамадзянскай супольнасці. Грамадзянская супольнасць – звязно сувязі паміж асобнымі грамадзянамі і ўрадам.

Урок

Настаўнік дзеліць клас на групы прыкладна з чатырох вучняў. Затым ён выдае інфармацыю аб Алёне Санціч (вучнёўскі раздатак 6.4). У ідэале яна мусіць быць разрэзана на асобныя фрагменты, змешчаныя на асобных лістках паперы. Настаўнік просіць кожную групу падзяліцца лісткі выпадковым чынам сярод членаў групы. Кожны член групы, у сваю чаргу, зачытвае свой фрагмент іншым членам групы, якія затым скадаюць лісткі ў апавяданне з найлепшым сэнсам.

Затым настаўнік просіць вучняў абмеркаваць наступныя пытанні ў групе і выйсці, наколькі гэта магчыма, з групавым адказам. Настаўнік падкрэслівае, што члены групы могуць разыходзіцца ў меркаваннях, але абмен ідэямі дае лепшыя адказы. Асобныя вучні запісваюць свае ўласныя адказы. Затым настаўнік абмяркоўвае ключавыя моманты з класам, прапануючы наступныя пытанні.

Пытанні

- Якшыя, на вашу думку, былі асноўныя прычыны, чаму Алёна Санціч далучылася да Групы 484?
- З таго, што вы ведаеце пра Алёну Санціч, якія словы вы б выкарысталі, каб апісаць яе?
- Чаму, на вашу думку, Алёна Санціч і Група 484 не пакінулі працу, якую яны хацелі зрабіць для ўраду?
- Якія патрэбы Група 484 паспрабавала задаволіць?
- Якое грамадства спадзяваліся пабудаваць Алёна Санціч і Група 484?
- Наколькі важнымі, на вашу думку, НГА (такія як Група 484) з'яўляюцца для грамадства? Чаго, на вашу думку, яны могуць дасягнуць? Падумайце аб іх ролі ў адносінах да працы ўрадаў, а таксама ў дачыненні да задавальнення патрэбаў (правоў) людзей.
- Падумайце аб сваім уласным грамадстве. Задавальненню якіх патрэб, пра якія вы ведаеце, маглі б спрыяць актыўныя асобы або НГА, ўзяўшы на сябе адказнасць?

У якасці прыкладу, настаўнік затым чытае наступную цытату з міжнароднага дакладу за 2003 год аб дзейнасці НГА ў Босніі і Герцагавіне:

«Сектар НГА ў Босніі і Герцагавіне працягвае рабіць свой пазітыўны ўнёсак у працэс пабудовы дэмакратычнай грамадзянскай супольнасці. [...] У цяперашні час, у межах старых і новых законаў аб рэгістрацыі, у Босніі і Герцагавіне дзейнічаюць 7874 няўрадавых грамадскіх арганізацый. [...]

Сектар НГА паказаў сваю здольнасць праводзіць буйныя грамадскія кампаніі, якія выступаюць за змены ў пытаннях, жыццёва важных для баснійскага грамадства, уключаючы моладзь, гандарную роўнасць, ахову навакольнага асяроддзя, абарону правоў меншасцяў і г.д. Вялікая колькасць НГА працягваюць аказваць паслугі ў галіне аховы здароўя і сацыяльнага забеспячэння, рэканструкцыі, абароны правоў чалавека, аховы навакольнага асяроддзя і абароны меншасцяў»²².

Настаўнік абмяркоўвае гэтую цытату з вучнямі. Па-першае, яны павінны разгледзець пытанне аб тым, ці прымянімы тыя вобласці працы, якія згаданы ў дакладзе, да сваёй краіны. Затым настаўнік просіць іх падумаць аб прыкладных праектах, якія маглі б быць рэалізаваны па гэтым розным накірункам дзейнасці.

Пытанні

У заключнай частцы гэтага блоку кожная група вучняў можа ўзяць адзін з гэтых накірункаў і і падрыхтаваць адпаведную прэзентацыю на аснове ўроку. У якасці альтэрнатывы, калі ў належнасці ёсць даследчыя рэсурсы, можна даследаваць жыццё кагосьці з іншых актыўных грамадзян краіны, што можа стаць прадметам групавой прэзентацыі. Вучні могуць таксама звярнуць увагу і на міжнародныя фігуры, такія як Маці Тэрэза і Нэльсан Мандэла.

22. Крыніца: Доклад USAID пад назвай «2003 год: Індэкс ўстойлівасці НДА, Еўропа і Еўразія», с. 42 і 43; www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2003/bosnia.pdf

Вучнёўскі раздатак 6.1

Мілан робіць выбар

Мілан быў ужо амаль гатовы сысці ў школу, калі яго бацька ўвайшоў у кухню.

- Мілан, мне вельмі патрэбна твая дапамога сёння ў полі. Ты можаш сёння застацца дома і не хадзіць у школу? Збожжа будзе пашкоджанае, калі мы пакінем яго ў полі.

Мілан не быў узрадаваны:

- Тата, мне трэба ісці ў школу сёння, – сказаў ён, – сёння – першае пасяджэнне вучнёўскага савета, у які я толькі што быў абраны ў якасці аднаго з прадстаўнікоў 8-га класа.
- Але ты ж там не адзін, праўда? – сказаў бацька, – не будзе ніякай шкоды, калі ты не пойдзеш. Ёсць іншыя прадстаўнікі 8-га класа ў савеце, ці не так?
- Так, але я падвяду людзей, якія мяне абралі, калі не пайду. Да таго ж у нас сёння ўрок па навуцы. Я не хачу прапусціць яго. Мне трэба здаць экзамены, таму што я збіраюся ва ўніверсітэт.

Бацька Мілана незадаволена хмыкнуў:

- Ты кажаш пра ўніверсітэт, як быццам твая сям’я не мае значэння. Чаму ты не бачыш, што патрэбны нам дома? Якая нам будзе карысць з таго, што ты пойдзеш ва ўніверсітэт? І куды ты пойдзеш, атрымаўшы сваю кваліфікацыю? Сюды не вернешся – гэта дакладна.
- Вы павінны радавацца таму, што я хачу нешта здабыць у жыцці, – Мілан злосна ускрыкнуў, – у адрозненне ад большасці хлопцаў тут навокал. У іх няма амбіцый. У канцы канцоў яны будуць рабіць тое, што рабілі іх бацькі.
- Няма нічога дрэннага ў нейкай паваге да старэйшага пакалення, – адказаў бацька Мілана, паступова раздражняючыся. – Усе гэтыя размовы гэтымі днямі пра адукацыю робяць мяне хворым. Мне здаецца, ты забыўся пра некаторыя з старых каштоўнасцяў, якія мы тут усе паназапашвалі. Ты проста робіш усё толькі для сябе.

Мілан ўздыхнуў. Ён чуў усё гэта раней.

- Тата, калі я атрымаю добрую працу, я не забуду цябе і сям’ю. Як ты мог падумаць пра мяне інакш? Ты сапраўды хочаш, каб я пакінуў школу і не змог дасягнуць таго, на што я здольны? Усе мае настаўнікі кажуць, што я змагу добрым навукоўцам. Можа быць, у адзін цудоўны дзень я зраблю адкрыццё, якое дапаможа кожнаму ў свеце.

Бацька Мілана грывнуў кулаком па сталу.

- Твой найпершы абавязак – твая сям’я і наша абшчына, асабліва цяпер, у такі цяжкі час. Твая галава поўная марамі; ты не клапацішся аб рэальным свеце!

Гэта напаўняе Мілана боллю, але ён не хоча гэтага паказаць. Секунду ён глядзіць на бацьку ў маўклівым непадпарадкаванні. Стары павярнуўся і выйшаў з хаты, грывнуўшы дзвярамі.

Мілан сеў і цяжка ўздыхнуў. Ён задумаўся на хвіліну, а потым наважыўся: узяў сваю школьную сумку і павярнуўся да дзвярэй. Потым спыніўся, дастаў аркуш паперы і сеў, каб напісаць запіску свайму бацьку. Гэта было самае цяжкае, што ён дагэтуль зрабіў у сваім жыцці.

Вучнёўскі раздатак 6.2

Дылема Шміта

Адзіная дачка Шміта вельмі хворая. Ёй патрэбна тэрміновая аперацыя, але адзіныя лекары ў раёне, якія могуць зрабіць аперацыю, патрабуюць грошы наперад, перш чым некага лячыць. Шміт не ведае, што рабіць. Ён і яго жонка маюць некаторыя зберажэнні, на якія яны спадзяваліся набыць невялікі магазін. Яны з радасцю аддадуць усё гэта на выратаванне сваёй дачкі, але гэта далёка не дастаткова.

Шміт моліць лекараў зрабіць аперацыю танней, але яны не могуць зрабіць гэта, кажучы, што гэта было б несправядліва ў адносінах да ўсіх астатніх, хто мусіць плаціць поўную цану. Шміт просіць родічаў і сяброў пазычыць яму нейкія грошы, але гэта дае нямнога. Увесь час Шмітава дачка робіцца ўсё слабей і слабей.

У роспачы Шміт разглядае крадзеж астатняй часткі грошай, каб выратаваць жыццё сваёй дачкі.

Вучнёўскі раздатак 6.3

Рэчы выходзяць з-пад кантролю!

Разгледзім наступны ліст, які з'явіўся ў мясцовай газеце.

Як група мясцовых жыхароў, мы вельмі занепакоены шэрагам праблем, якія, здаецца, ўзнікаюць таму, што людзі не гатовыя ўзяць на сябе адказнасць за свае паводзіны.

Многія сабакі дзікаюць. Іх гаспадары альбо не ведаюць, альбо не клапацяцца пра гэта. Сабакі пакідаюць свой бруд на вуліцах, што не толькі непрыемна, але і можа быць небяспечна для здароўя. Некаторыя сабакі збіваюцца ў зграі і становяцца злымі і агрэсіўнымі. Трэба наставіць іх пад строгі кантроль, асабліва калі дзеці гуляюць паблізу.

Мы таксама лічым, што занадта шмат смецця застаецца ў горадзе і на ўскраіне. Гэта таму, што людзі лянуюцца выкідаць смецце куды трэба. Гэта непрыгожа, прыцягвае пацукоў і спрыяе распаўсюджванню захворванняў. Калі людзі пакідаюць старыя банкі ад фарбы і хімікаты навокал, яны могуць трапіць у ручаі і рэкі і паўплываць на забеспячэнне пітной вадой.

Чаму людзі не думваюць пра наступствы сваіх дзеянняў? І чаму палітыкі нічога не рабіць з гэтымі праблемамі?

Шчыра вашы,

Вучнёўскі раздатак 6.4

Набор картак: жыццё Алёны Санціч

1. Алёна Санціч нарадзілася ў 1944 годзе. Яна – сербка.	2. Алёна Санціч памёрла ад раку ў 2000 годзе.
3. Пасля смерці Алёны на калькі яе сяброў ўзялі камень з ўзарванага будынка ў Бялградзе і ўпрыгожылі яго малюнкамі дзяцей-бежанцаў, якія прыбылі з Косава. Затым камень быў дастаўлены ў Парк міру Алёны Санціч у Берліне як сымбаль.	4. Алёна Санціч і Група 484 ініцыявалі Праект Пакрац ў Харватыі, які дапамог пабудаваць давер паміж сербамі і харватамі пасля вайны 1991 года. У гэтым праекце да Алёны далучыліся валанцёры з абодвух бакоў і з міжнароднай супольнасці.
5. Алёна Санціч была адным з фундатароў і лідэрам арганізацыі, названай Група 484. Група 484 – неўрадавая грамадская арганізацыя (НГА), якая спрыяе негвалтоўнаму вырашэнню канфліктаў, талерантнасці і супрацоўніцтву ў пабудове гуманнага грамадства.	6. Алёна пісала артыкулы супраць нацыяналізму і расізму, якія друкаваліся на міжнародным узроўні. Арганізацыя «Пакс Крысці» прысудзіла ёй міжнародную прэмію міру за яе працу.
7. У Берліне ёсць Парк міру імя Алёны Санціч як прызнанне яе заслуг. Алёна выступала на мітынгх у гэтым парку.	8. Алёна Санціч стала міжнародна вядомай выдатнай балерынай і выкладчыкам балету.
9. Алёна Санціч была антываеннай актывісткай і змагалася за правы чалавека ва ўсім свеце. Яна і яе арганізацыя ўпарта працавалі, дапамагаючы бежанцам, якія хлынулі ў Сербію.	10. Група 484 атрымала сваё імя, таму што адным з першых праектаў была дапамога 484 сем'ям з Харватыі, якіх вайна зрабіла бяздомнымі. Група 484 дапамагала бежанцам, клапацілася пра іх і іх правы.

Частка 3

Удзел

Блок 7

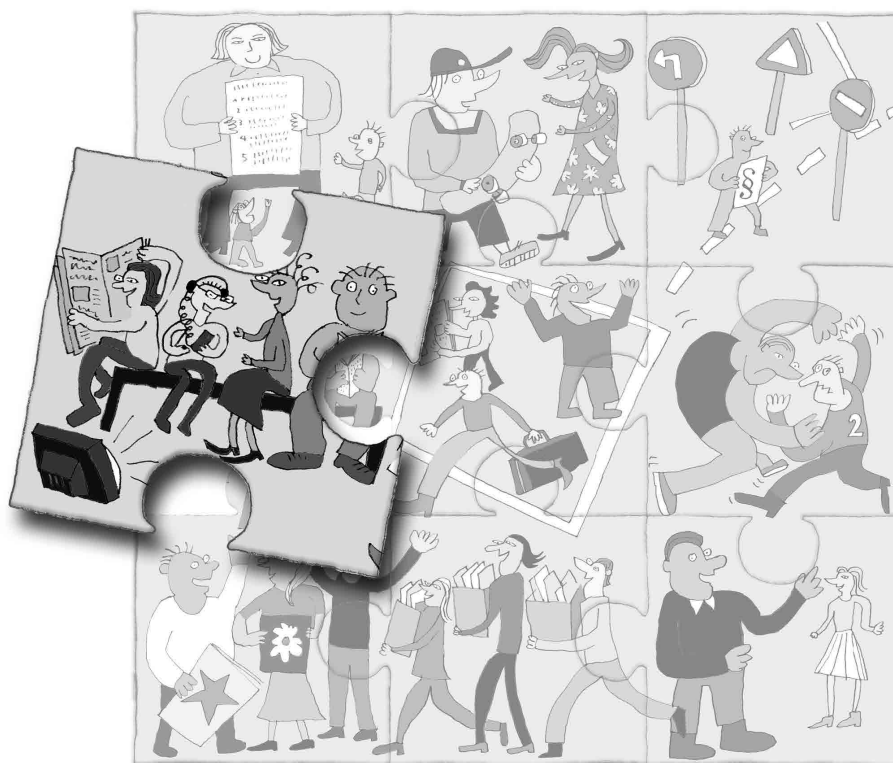
Класная газета

Разуменне сродкаў масавай інфармацыі праз стварэнне медыі

БЛОК 7

Класная газета

Разуменне сродкаў масавай інфармацыі праз стварэнне медыі

7.1. Газеты вакол нас

Каго яны інфармуюць. Як яны інфармуюць. Што яны даводзяць

7.2. Наша газета – самая лепшая... Вы не згодні?

Што робіць газету добрай?

7.3. Мы вырабляем нашу сценгазету

Усе «можна» і некалькі «нельга»

7.4. Наш першы выпуск!

Куды мы адсюль пойдзем?

БЛОК 7: Класная газета Разуменне сродкаў масавай інфармацыі праз стварэнне медыі

Ва ўсім свеце, прысутнасць і ўплыў сродкаў масавай інфармацыі (СМІ) павялічыліся за апошнія некалькі гадоў. Чым складаней і ўзаемазалежней становіцца наша жыццё, тым больш мы ўсе абапіраемся на інфармацыю, каб зразумець дзеянні і падзеі, якія ўплываюць на нас. Для атрымання любой інфармацыі па пытаннях па-за колам нашага асабістага вопыту і непасрэднага ўспрымання, мы спадзяваемся на носьбіты інфармацыі (медыі).

Тым не менш, індывідуальны доступ да розных СМІ вагаецца ў шырокіх межах. Гэта ўплывае на ўзровень інфармаванасці чалавека і яго патэнцыял аказваць уплыў і трымаць ўладу. Яшчэ адзін важны аспект – праблема цензуры і праблема дэзінфармацыі з боку партый, урадаў і ўплывовых лабістаў. Канфлікты, у тым ліку сацыяльныя перамены або войны, прыводзяць да манапалізаванай і скажонай інфармацыі.

Хоць гэтыя ўзаемасувязі, а названы толькі некаторыя з іх, не будуць падрабязна разгледжаны ў гэтым блоку пра сродкі масавай інфармацыі, вучні знойдуць іх элементы, калі яны будуць параўноўваюць друкаваныя СМІ сваёй краіны ці свайго рэгіёну і ацэньваць іх па вызначаным крытэрам.

У гэтым блоку падыход да выхавання ў галіне СМІ арыгінальны. Вырабляючы сваю ўласную насценгазету, вучні атрымаюць некаторы ўяўленне пра газетную вытворчасць і, такім чынам, даведаюцца пра сёе-тое пра рэальныя СМІ «знутры». Вопыт выкладання паказаў, што такі падыход дае вучням варыянт прамога доступу да друкаваных выданняў, што даволі далёка ад іх паўсядзённага жыцця. Вучні будуць крытычна разглядаць гэты тып медыі, так жа як і электронныя СМІ і іх уласнае выкарыстанне гэтых розных тыпаў СМІ, з новага пункту гледжання. Яны будуць развіваць сваю медыяпісьменнасць.

І, нарэшце, адзін практычны савет: гэты блок, у прыватнасці, патрабуе і прапануе магчымасці для міжпрадметнага навучання і супрацоўніцтва. Напісанне і рэдактаванне тэкстаў можа мець месца як частка выкладання мовы, а распрацоўка макета газеты можа быць практыкаваннем у мастацкім класе. У некаторых выпадках, клас, магчыма, прыйдзецца пачынаць самастойна, з дадатковым унёскам каманды рэдактароў з вучняў, якія асабліва зацікаўлены.

Насценгазеты, магчыма, ужо прысутнічалі ў школьным жыцці ранней, таму іншыя настаўнікі ужо дастаткова перакананыя ў каштоўнасці гэтага сродка і далучацца да яго.

Навучанне для выхавання дэмакратычнай грамадзянскасці і правоў чалавека

Медыяпісьменнасць – адзін з ключоў да агульнай мэты выхавання грамадзянскай пазіцыі ў галіне правоў чалавека – выхаванне актыўнага грамадзяніна. Вось кароткае выклад найбольш важных аспектаў медыяпісьменнасці:

1. Кампетэнтнасць у камунікацыі тычыцца агульнага спосаба, якім людзі ўзаемадзейнічаюць адзін з адным. Сацыяльная рэальнасць не існуе сама па сабе. Хутчэй за ўсё, яна сумесна ствараецца людзьмі праз сацыяльнае ўзаемадзеянне, што азначае, што яна ствараецца праз акты камунікацыі. Гэтая агульная камунікатыўная кампетэнтнасць пачынаецца з вывучэння роднай мовы і развіваецца далей, праз выкарыстанне гэтай кампетэнцыі на публіцы.
2. Кожны чалавек мае гэтую камунікатыўную кампетэнцыю ад нараджэння. Мы надзелены гэтай кампетэнцыяй па сваёй прыродзе, але яна патрабуе адукацыі, практыкі і ўдасканалення.
3. Медыяпісьменнасць уваходзіць у паняцце ўсёабдымнай камунікатыўнай кампетэнцыі. Гэта адносіцца да мноства СМІ, карыстанню якімі трэба навучыць, а затым – практыкаваць з дапамогай, напрыклад, заданняў вучням. Друкаваныя СМІ, у тым ліку насценгазеты, – важны сродак паўсядзённай камунікацыі, з якім вучні мусяць быць знаёмыя. Аднак, яны – не больш чым адзін з элементаў медыяпісьменнасці.

БЛОК 7: Класная газета

Разуменне сродкаў масавай інфармацыі шляхам стварэння медыі

Назва ўрока	Мэты	Заданні вучням	Рэсурсы	Метад
Урок 1: Газеты вакол нас	Вучняў ўводзяць у мноства друкаваных СМІ. Яны разумеюць іх адрозненні па структуры зместу	Вучні збіраюць і аналізуюць газеты і часопісы, якія звычайна цыркулююць у іх суполках. Яны ствараюць плакат, які фіксуе іх вынікі	Газеты, нажніцы, клей, вялікія аркушы паперы	Групавая праца
Урок 2: Наша газета – самая лепшая... Вы не згодны?	Вучні высвятляюць крытэрыі добрай газеты або часопіса. Яны набываюць свае асабістыя позірк, каштоўнасці і інтарэсы	Вучні ацэньваюць прэзентацыі іншых груп і пагаджаюцца на кампрамісы	Прэзентацыі, падрыхтаваныя на мінулым уроку. Матрыца на дошцы або фліпчарце	Групавыя прэзентацыі, агульнае абмеркаванне і ацэньванне
Урок 3: Мы вырабляем нашу насценгазету	У групах вучні ўзгадняюць кола тэм і мэтаў. Яны супрацоўнічаюць у групе дзелячыся сваімі ідэямі з сябрамі	Вучні прымаюць рашэнне аб структуры сваёй газеты. Яны вызначаюць тэмы, важныя для іх школы і пішуць артыкулы для сваіх раздзелаў насценгазеты	У залежнасці ад наяўных матэрыяльных рэсурсаў вынікі – ад рукапісных тэкстаў да кампутарных раздруковак с лічбавымі фота	Сумеснае абмеркаванне, праца ў групе
Урок 4: Наш першы выпуск!	Праз адкрытае абмяркаванне вучні разумеюць, што трэба для працягу іх практу насценгазеты. Яны здольныя прыняць рашэнне і несці за яго адказнасць	Вучні фармуюць свае меркаванні і прымаюць рашэнне аб сваім далейшым удзеле ў пракце	Дошка або фліпчарт	Агульная дыскусія

Урок 1

Газеты вакол нас

Каго яны інфармуюць. Як яны інфармуюць. Што яны паведамляюць

Мэта навучання	Вучняў знаёмяць з мноствам друкаваных СМІ. Яны бачаць адрозненні ў структуры зместу
Заданні вучням	Вучні збіраюць і аналізуюць газеты і часопісы, якія звычайна чытаюць сябры іх суполак. Яны адлюстроўваюць свае высновы на постэры
Рэсурсы	Газеты, нажніцы, клей, вялікія аркушы паперы
Метад	Групавая праца

Канцэптualaьнае навучанне

Тэрмін «друкаваныя СМІ» тычыцца друкаваных крыніцаў інфармацыі – так званых «класічных сродкаў масавай інфармацыі (СМІ)» – уключаючы газеты, часопісы, кнігі, каталогі, праспекты, улёткі, карты, дыяграмы, паштоўкі, календары і плакаты.

Друкаваныя СМІ звычайна друкуюцца на паперы. Друкаваныя тэхналогіі перажываюць хуткія змены, і лічбавы друк становіцца ўсё больш распаўсюджаным.

Урок

За некалькі тыдняў да гэтага ўроку настаўнік просіць вучняў збіраць усе газеты і часопісы, якія могуць пазней прынесці ў школу. Каб падтрымаць вучняў у гэтай працы, пажадана паставіць стол у класе, які можа быць выкарыстаны для прэзентацый. Калі пашанцуе, які-небудзь вучань можа прынесці старую газету стойку ад газетчыка – ідэальны сродак выкласць газеты і часопісы. Настаўнік клапоціцца аб тым, каб усе асноўныя штодзённыя газеты прысутнічалі.

Настаўнік пачынае першы ўрок з інфармавання вучняў аб мэтах і задачах дадзенага блоку. Неабходна падкрэсліць, што блок – пачатак праекта, які можа і мусіць быць працягнуты, па меншай меры, на палову навучальнага года. Вучні таксама павінны зразумець, што праект дае ім магчымасць набыць практычны вопыт журналістыкі. Практыка паказвае, што будучыя журналісты часта рабілі свае першыя крокі ў праектах такога кшталту.

Вучні ўтвараюць невялікія групы, пераважна з трох ці максімум чатырох вучняў. Кожная група павінна прааналізаваць газету ці часопіс. Вучні кіруюцца наступнымі пытаннямі:

- Якія раздзелы ўключаны ў газету ці часопіс?
- У якім парадку з’яўляюцца раздзелы?
- На якія мэтавыя групы накіраваны раздзелы? Якія члены сям’і асабліва зацікаўлены ў чытанні пэўнага раздзелу?
- Якія тэмы разглядаюцца ў раздзелах газеты ці часопіса, які аналізуе група?
- Выберыце па адным тыповым артыкуле з кожнага раздзела, выражыце іх і наклейте на вялікі аркуш паперы ў выглядзе плаката.

Хай плакат носіць назву газеты або часопіса, у ідэале – з арыгінальнай газвай, і хай вучні адкажуць на прыведзеныя вышэй пытанні. Ім варта нагадаць пра важнасць выразнай і спарадкаванай кампаніі.

На дадзеным этапе важна, каб вучні зразумелі базавую структуру сваёй газеты і маглі ясна прадставіць і растлумачыць яе класу.

Групы рыхтуюць свае прэзентацыі да наступнага ўрока, як быццам рыхтуючыся рэкламаваць сваю газету ці часопіс, падкрэсліваючы ўсе свае перавагі і моцныя бакі. Выслухаўшы ўсе прэзентацыі, клас павінен вырашыць, якую газету яны лічаць найбольш цікавай і інфарматыўнай. Мэта гэтага кроку – набыць бясплатную дастаўку гэтай газеты на працягу некалькіх тыдняў – сэрвіс, які многія выдаўцы газет гатовыя дараваць школам.

На гэтым этапе ў настаўніка – роля кансультанта. Ён падтрымлівае групы ў вывучэнні ўнутранай структуры газеты, паколькі не ўсе газеты аднолькава лёгка аналізаваць. Настаўнік таксама мусіць сачыць за вучнямі падчас іх працы ў групе, каб гарантаваць, што кожная група можа зрабіць добрую прэзентацыю і завяршыць сваю працу да канца ўрока. Спробы быць занадта дасканалымі могуць парушыць расклад часу на гэту дзейнасць.

Урок 2**Наша газета – самая лепшая... Вы не згодні?****Што робіць газету добрай?**

Мэта навучання	Вучні ўдакладняюць крытэрыі вызначэння добрай газеты ці часопіса. Робаючы гэта, яны пачынаюць усведамляць свае ўласныя светапогляды, каштоўнасці і інтарэсы
Заданні вучням	Вучні ацэньваюць прэзентацыі іншых груп і пагаджаюцца на кампрамісы
Рэсурсы	Прэзентацыі, падрыхтаваныя на мінулым уроку. Дошка або фліпчарт
Метад	Групавыя прэзентацыі, агульнае абмеркаванне і ацэньванне

Канцэптуальнае навучанне

Тэрмін «свабода прэсы» тычыцца права прэсы весці свой бізнэс свабодна, нароўні з правам на бесцэнзурнае публікаванне інфармацыі і меркаванняў. Свабода прэсы прымае канкрэтную форму праз канкрэтныя правы журналістаў адмовіцца ад дачы паказанняў і абмежаванні на маніторынг журналістаў з дапамогай аўдыёапаратуры (праслухоўванне), у мэтах абароны крыніц інфармацыі, якая неабходна журналістам для іх працы. Доступ да прафесіі журналіста не падлягае дзяржаўнаму рэгуляванню, і прафесійная падрыхтоўка журналістаў арганізавана ў прыватным парадку і без дзяржаўнага ўплыву.

Урок

Другі ўрок пачынаецца з прэзентацый. Групы падрыхтавалі свае плакаты і выразкі са сваіх газет або часопісаў. Можна быць разумна даць групам пяць хвілін у пачатку ўрока, каб прабежчы праз свае прэзентацыі.

Вучні ацэньваюць прэзентацыі з дапамогай пэўных крытэрыяў. Настаўнік можа ўвесці гэтыя крытэрыі і падрыхтаваць матрыцу, напрыклад, такую:

	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4	Група 5	Пункты
Назва газеты або часопіса						
Плакат						
Фармальныя аспекты прэзентацыі						
Змест прэзентацыі						
Фармальныя аспекты газеты або часопіса						
Змест газеты або часопіса						

Не варта надаваць ацэньванню занадта многа вагі, а хутчэй, праз элемент канкурэнцыі, матываваць вучняў зрабіць добрую прэзентацыю.

Пасля прэзентацыі вучні ацэньваюць друкаваныя СМІ, што яны ўбачылі (крытычнае мысленне), засяродзіўшы ўвагу на наступных пытаннях:

- Што робіць газету/часопіс «добрай» газета/ «добрам» часопісам?
- Якой мэце яны служаць?
- Што мы думаем пра газеты/часопісы, якія былі прадстаўлены нам?
- Што можна было б палепшыць?

Вопыт паказаў, што настаўніку лепей падтрымаць і структураваць дыскусію праз фіксаванне вучнёўскіх ідэй на фліпчарце, які быў падрыхтаваны да ўрока. Можна выкарыстоўваць і класную дошку, але гэта мае той недахоп, што інфармацыя не захавецца да наступнага ўрока.

У канцы ўрока настаўнік прапануе вучням стварыць і публічна прадставіць школьную насценгазету. Вучням прапануецца падумаць пра заданне і пра тое, якія раздзелы павінны быць уключаны ў газету, каб даць поўнае ўяўленне аб школьным жыцці, і пра тое, у стварэнні якіх раздзелаў яны будуць зацікаўлены персанальна. Ім таксама трэба прапанаваць назву для сваёй газеты.

Урок 3

Мы вырабляем нашу насценгазету

Усе «за» і некаторыя «супраць»

Мэта навучання	Вучні ў групах ўзгадняюць цэлы шэраг пытанняў і задач. Яны супрацоўнічаюць у групе, дзелячыся сваімі ўласнымі ідэямі і кампетэнцыяй з камандай
Заданні вучням	Вучні прымаюць рашэнне аб структуры, якую будзе мець іх сумесная газета. Яны вызначаюць тэмы, якія актуальныя для іх школы і пішуць артыкул для свайго раздзела насценнай газеты
Рэсурсы	У залежнасці ад належных матэрыяльных рэсурсаў, вынікі могуць вар'іравацца ад рукапісных тэкстаў да кампутарных раздруковак з лічбавымі фатаграфіямі
Метады	Сумеснае абмеркаванне. Групавая праца

Урок

У групах па тры-чатыры чалавека вучні дзеляцца сваімі ідэямі пра тое, якія раздзелы газеты адлюстроўваюць адпаведныя сферы школьнага жыцця.

Настаўнік падрыхтаваў невялікія макеты насценгазеты для кожнай групы, склеіўшы разам тры аркушы паперы фармата А4. Групу атрымліваюць задачу распрацаваць агульную структуру газеты, у тым ліку назву і магчымую кампазіцыю тых раздзелаў, якія выбралі вучні. Вынік іх працы можа выглядаць наступным чынам:

Вучнёўская хроніка					
<u>Апошнія навіны</u>	<u>Спорт</u>	<u>Навіны</u> <u>вышэйшага</u> <u>ўзроўню</u>	<u>Здарэнні</u>	<u>Бацькі</u>	<u>Нашы турботы</u>

Зробленыя групамі прапановы вывешваюцца на сцяне класа, і вучням даецца час, каб прачытаць плакаты і сфарміраваць сваё меркаванне. Тады «канферэнцыя рэдактараў» прымае наступныя важныя рашэнні:

- Назва газеты (абмен думкамі, абмеркаванне і канчатковае галасаванне);
- Выбар раздзелаў, якія з’яўляюцца найбольш важнымі і значнымі для школы і вучняў.

Вучні цяпер дзеляцца на невялікія групы, прычым колькасць груп адпавядае колькасці раздзелаў, а яшчэ адна дадатковая група адказвае за вытворчасць.

У пачатку, гэта вытворчая група займаецца практычнымі пытаннямі, такімі як размяшчэнне і прадстаўленне насценгазеты. Загадзя, настаўнік паведаміў завучу школы аб праекце газеты і атрымаў дазвол на вывешванне насценгазеты недзе ў будынку школы.

Пакуль каманды рэдактараў плануюць першыя артыкулы для розных раздзелаў, настаўнік абмяркоўвае тэхнічныя аспекты з вытворчай групай.

Вучням даюцца заданні, якія павінны быць выкананы да наступнага тыдня. Кожная рэдактарная група прадстаўляе свой артыкул, і вытворчая група выпускае насценгазету, разам з дызайнам загаловаў з указаннем лагатыпа і назвай раздзелаў, якія былі выбраны.

Гэтае заданне дазваляе вучням адчуць свой першы поспех, але і адразу ж ставіць перад імі новыя праблемы. Мэта гэтага падыходу – стварыць устойлівую групу рэдактараў, якія будуць рэгулярна публікаваць школьныя навіны. Група будзе складацца з асабліва актыўных і зацікаўленых вучняў, якія ў стане працягнуць працу над праектам насценгазеты на больш доўгі перыяд часу.

Урок 4

Наш першы выпуск!

Куды мы адсюль рушым?

Мэта навучання	Вучні здольныя правесці адкрытае абмеркаванне і ўсведамляюць усе наступствы працягу праекта стварэння газеты. Вучні здольныя прыняць рашэнне і несці за яго адказнасць
Заданні вучням	Вучні павінны сфарміраваць сваё меркаванне і прыняць рашэнне аб сваім будучым удзеле ў наступны праекце
Рэсурсы	Дошка або фліпчарт
Метад	Агульная дыскусія

Канцэптуальнае навучанне

Дыскусія (абмен аргументамі, паходзіць ад лацінскага *discussio*) – спецыфічная форма вербальнай камунікацыі паміж двума або больш асобамі, у якой разгледжваецца адно або некалькі пытанняў, а кожны бок прадстаўляе свае аргументы. Дыскусія павінна праходзіць у духу ўзаемнай павагі. Добры стыль дыскусіі патрабуе, і нават заахвочвае выказванне поглядаў, іншых, чым уласныя, і разглядаць іх старанна замест таго, каб адхіляць іх адразу, з ходу. Такія персанальныя якасці, як спакой, трыманне сябе ў руках і ветлівасці – выгадны для абодвух бакоў. Лепшы тып дыскусіі вядзе да вырашэння праблемы ці кампрамісу, які могуць прыняць усе ўдзельнікі.

У сучасных грамадствах дыскусіі – цывілізаваныя, гэта значыць, з ужываннем негвалтоўных сродкаў вырашэння спрэчак і канфліктаў інтарэсаў і мэтай. Канфлікты не душацца, а вырашаюцца. Удасканальваючы свае навыкі вядзення дыскусіі, вучні засвойваюць базавы інструмент для прасоўвання ў кірунку да падтрымання міру ў грамадстве.

Урок

Пасля таго, як групы рэдактараў размясцілі свае артыкулы на сцяне і коратка паведамлілі пра свой працоўны вопыт, наступны акцэнт зроблены на пытанні пра тое, ці варта працягваць праект насценгазеты. Цяпер, калі ўсе вучні маюць некаторая ўяўленне пра той час, які патрабуе працяг праекта і вырашэнне арганізацыйных праблем, неабходна правесці рэальнае абмеркаванне пытання аб працягу.

Настаўнік можа дапамагчы шляхам праяснення і структуравання вучнёўскай дыскусіі, праставіўшы наступнае на фліпчарце або дошцы:

Арганізацыя	Асабістыя аспекты	Супрацоўніцтва	Упраўленне часам
Калі мы працягнем: – Штоо мы павінны прыняць да ўвагі? – Ці будзе час праблемай? – Якія тэхнічныя сродкі ў нас ёсць? – Як нам абараніць газету ад вандалаў? – Якія фінансавыя сродкі будуць нам спатрэбяцца? – Як можна сабраць сродкі?	Хто зацікаўлены: – Галоўны рэдактар? – Камітэт рэдактараў? – Якія роля і стаўленне настаўніка? – Імёны: – – –	– Як мы можам зацікавіць іншых вучняў? – Якіх іншых настаўнікаў мы б хацелі далучыць да нашага праекта? – Ці можам мы арганізаваць наведванне мясцовых рэдакцый (друкаваных СМІ, радыё ці электронных СМІ)? – Ці можна ўзяць інтэрв'ю ў журналіста ў якасці эксперта?	

Як толькі настаўнікі пачынаюць такі праект, яны ўсведамляюць, што не ўсё можна распланаваць. Патрабуецца працэс бесперапыннага мыслення з боку ўсіх удзельнікаў. Гэта – жывы, захапляльны, але і цяжкі, а часам нават расчаравальны працэс.

Настаўнікі, якія ўжо маюць вопыт праектнай працы з класамі, ведаюць паслядоўнасць неабходных крокаў і неабходнасць моцнага кіраўніцтва (лідэрства). Але калі не прыняць адпаведныя меры, лідэрства можа стаць празмерным і зруйнаваць матывацыю і ініцыятыву вучняў. Удзел у такіх праектах прыносіць карысць вучням, даючы ім важны вопыт выхавання грамадзянскай пазыцыі і павагі да правоў чалавека.

Настаўнікам варта праявіць свае лідэрскія якасці, каб гарантаваць, што ў канцы гэтага ўроку прыняты выразныя рашэнні і зафіксаваны належныя тэрміны наступных крокаў.

Даведачны матэрыял для настаўнікаў

Тры вымярэнні развіцця медыяпісьменнасці

1. Першае вымярэнне: ацэнка СМІ

Ацэнка СМІ можа быць растлумачана праз старажытнагрэцкі дзеяслов *Krineiv* (крынеін), які першапачаткова азначаў «адрозніваць» і меў справу з пастаянным набывшчым і аналізам ведаў і вопыту.

Ацэнка СМІ – гэта аналіз СМІ. Гэтае аналітычная вымярэнне тычыцца кампетэнтнасці ўспрымаць і разумець падзеі ў грамадстве, такія як працэс канцэнтрацыі ў медыя-бізнэсе, які можа паставіць пад пагрозу функцыянаванне СМІ ў дэмакратычным грамадстве. У гэтым прыкладзе важна ведаць, хто валодае якой газетай і колькі тыпаў СМІ належаць адной і той жа кампаніі. Тым не менш, не варта забываць, што СМІ працуюць як камерцыйныя прадпрыемствы і павінны даваць прыбытак. Падабаецца нам гэта ці не, чым больш ўзаемазалежным і глабалізаваным становіцца наша жыццё, тым больш мы мусім абапірацца на СМІ. Ааналіз СМІ дазваляе судзіць пра падзеі крытычна – праводзіць адрозненні – так, каб мы маглі адэкватна выкарыстоўваць сваю медыяпісьменнасць.

Вымярэнне (сама) рэфлексіі азначае, што мы павінны быць у стане звязаць і прымяняць свае аналітычны патэнцыял і веды з сабой і сваёй асабістай сферай дзейнасці. У прыватнасці, працуючы з СМІ, у нас ёсць моцная тэндэнцыя казаць пра «іншых» і ігнараваць свой асабісты ўдзел.

Здольнасць аналізаваць і рэфлексаваць (задумвацца) уключае ў сябе трэці аспект гэтага вымярэння – этычны клопат пра іншых, які балансуе і вызначае аналітычнае мысленне і самарэфлексію з пункту гледжання сацыяльнай адказнасці.

2. Другое вымярэнне: веды пра СМІ

Тут мы маем на ўвазе «чыстыя» веды пра СМІ і сістэмы СМІ. Гэта вымярэнне можна падзяліць на два кампаненты.

Кампанент інфармацыі ўключае ў сябе базавыя веды аб тым, як журналісты робяць сваю працу, тыпы праграм, якія транслююцца па тэлебачанні і радыё, прычыны пераваг гледача пры праглядзе тэлевізара і тое, як можна выкарыстоўваць кампутар, каб ён эфектыўна абслугоўваў патрэбы чытача.

Кампанент навыкаў дапаўняе веды пра СМІ магчымасцю выкарыстоўваць новае абсталяванне без неабходнасці чытаць інструкцыі па эксплуатацыі. Ён ўключае ў сябе працэс «навучання дзеяннем» – як карыстацца кампутарам, як атрымаць доступ да Інтэрнэту, як выкарыстоўваць відэакамеру і г.д.

3. Трэцяе вымярэнне: выкарыстанне СМІ

Выкарыстанне СМІ таксама можа быць падзелена на два кампаненты:

1. Кампетэнтнасць у выкарыстанні прадукцыі СМІ, гэта значыць, у атрыманні і спажыванні таго, што СМІ вырабляюць. Прагляд тэлевізара – тыповы прыклад. Гэта дзейнасць, на працягу якога мы павінны апрацаваць тое, што ўбачылі, і інтэграваць яго ў нашы кагнітыўныя структуры і наш рэпертуар вобразаў. Сёння мы можам узмацніць нашу успрымальную кампетэнтнасць не толькі праз чытанне тэкстаў, але і праз прагляд фільмаў.
2. Актыўнае выкарыстанне СМІ-прыладаў. Гэты кампанент вымярэння тычыцца выкарыстання медыяў у сацыяльным узаемадзеянні. Прыклады – тэлебанкінг, тэлемагазіны, відэа і тэлефонныя канферэнцыі, традыцыйныя і лічбавыя фатаграфіі і відэа прадукцыя. Велізарная разнастайнасць даступных СМІ дае нам магчымасць успрымаць свет не толькі праз атрыманне інфармацыі, але і праз выраб яе. Блок, прысвечаны СМІ, факусуецца менавіта на такім актыўным выкарыстанні СМІ, але ўключае ў сябе спасылкі на іншыя два вымярэнні выхавання ў галіне СМІ, згаданыя вышэй.

Вучнёўскі раздатак 7.1

Як напісаць артыкул

Базавая структура артыкула

1. Загаловак

Загаловак патрэбны кожнаму артыкулу. Ён выконвае важную функцыю: ён не павінны перагружаць чытача, але прыцягнуць яго ўвагу і выклікаць зацікаўленасць чытаць далей.

Чытачы газет хутка праглядаюць старонкі, выбіраючы цікавыя артыкулы, і таму загалойкі мусяць прыцягваць іх увагу. Рабіце загалойкі кароткімі, выкарыстоўвайце вялікі і тоўсты шрыфт і аддзяляйце загалойкі ад наступнага тэксту.

2. Уступныя радкі

Як правіла, уступныя радкі – гэта першы абзац вашага артыкула (вытворцы газет называюць гэта «лідам» (прэамбулай)). Як правіла, ён адзначаецца тлустым шрыфтам.

Лід дае чытачу найбольш важную інфармацыю. У інфарматыўным тэксце ліда чытач знойдзе адказы на ключавыя пытанні.

У сэнсацыйных артыкулах і іншых тэкстах, якія маюць больш эмацыйны, чым фактычны характар, першыя радкі часта ярка апісваюць сцэну. Тут цікавасць чытача да чытання выклікана не фактамі, а стылістычнымі сродкамі.

3. Мова і стыль

Дбайнае і прадуманае выкарыстанне мовы, магчыма, больш важна для добрага артыкула, чым правільнае ўжыванне журналісцкай формы або стылю. Калі разглядаць газету як дом, то розныя формы журналісцкага пісьма і прэзентацыі матэрыялу будуць нагадваць мэблю, але словы – гэта цэгла, з якой дом пабудаваны.

Мы можам неяк абысціся без мэблі, але нельга жыць у доме без цэгля. Эмацыйна напісаныя артыкулы, з «чалавечым дакрананнем», вельмі папулярныя ў газетах. Але будзьце асцярожныя, занадта шмат солі сапсуе суп (занадта многа добрага бывае плоха)!

Гэта падводзіць нас да сказаў. Вашы сказы мусяць быць кароткімі і простымі. Чытачу цяжка зразумець сказы з больш чым 14 слоў. А сказы з 25 слоў ці больш проста неспасціжныя. Пры любых абставінах пазбягайце складанай структуры сказа, якая змяшчае ў сябе шмат косак і асобных фраз. Зрабіце сваёй звычайкай чытаць кожны сказ адразу ж пасля таго, як вы напісалі яго. Ён просты і зразумелы? Ці ёсць у ім якія-небудзь лішнія словы?

Арфаграфічныя памылкі не толькі робяць дрэннае ўражанне, але раздражняюць чытача, таму што адцягваюць яго ўвагу ад сэнсу. Перад тым, як выдаць свой артыкул, перагледзьце яго – а гэта значыць, праверце правільнасць і паўнату інфармацыі, моўныя памылкі, стыль і зразумеласць.

Частка 4

Сіла і ўлада

Блок 8

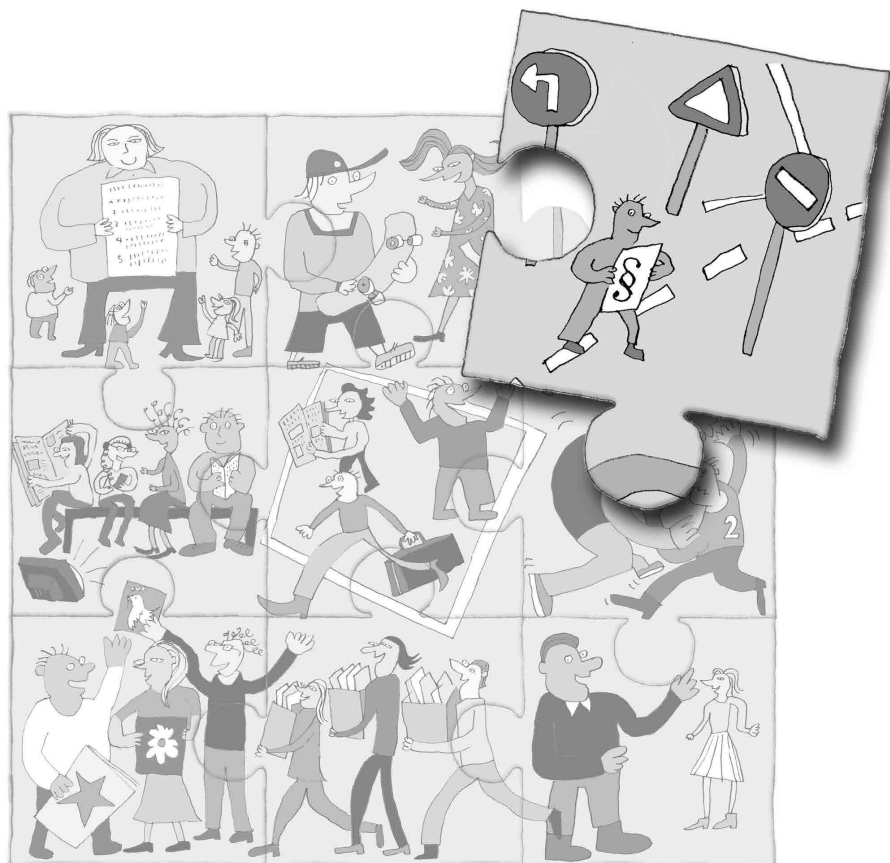
**Правілы і закон
Якія правілы патрэбны грамадству?**

Блок 9

**Урад і палітыка
Як трэба кіраваць грамадствам?**

БЛОК 8 Правілы і закон

Якія правілы патрэбны грамадству?

8.1. Добры закон – дрэнны закон

Што робіць закон добрым?

8.2. У якім узросце?

Як закон павінен ставіцца да маладых людзей?

8.3. Вы тварыце закон

Што вы зробіце з маладымі правапарушальнікамі?

8.4. Правілы ў дачыненні да доказаў

Якія доказы павінны ўлічвацца ў судзе?

БЛОК 8: Правілы і закон Якія правілы патрэбныя грамадству?

Усялякія законы, як канкрэтнае выражэнне права, як характэрныя сацыяльнай арганізацыі грамадства, маюць важнае значэнне для справядлівага і эфектыўнага кіравання любым грамадствам. Законы прымяняюцца ва ўсіх сітуацыях, усімі супольнасцямі краіны – хоць ёсць пэўныя групы, такія як дзеці, якія не падпадаюць пад некаторыя законы, пакуль не дасягнуць пэўнага ўзросту.

Адзін са спосабаў, якім права можна падзяліць, гэта на тое, што вядома як грамадзянскае і крымінальнае права. Грамадзянскае заканадаўства прадугледжвае спосаб вырашэння спрэчак паміж асобамі і групамі людзей. Крымінальнае права ахоплівае паводзіны, якім дзяржава вырашыла процістаяць або прадухіліць.

Законы, аднак, ніколі не бываюць ідэальнымі. Яны – тварэнні чалавека, і часам маюць патрэбу ў зменах. Яны могуць састарэць, стаць неэфектыўнымі або проста несправядлівымі ў адносінах да пэўных груп у грамадстве.

Права заўжды неаддзельнае ад палітыкі, бо законы прымаюцца і змяняюцца ў некіх палітычных сістэмах. У дэмакратычнай палітычнай сістэме важна, каб усе грамадзяне маглі мець роўнае права сказаць пра гэта і прыняць у гэтым удзел. Важна таксама, што закон прымяняецца аднолькава да ўсіх грамадзян, і што ніхто не можа быць вышэй за закон. Гэта паняцце часам называюць вяршэнствам права (закона).

І, нарэшце, законы павінны адпавядаць правам чалавека. Гэта важна для таго, каб пераканацца ў тым, што законы з'яўляюцца справядлівымі, і што імі не злоўжываюць як сродкам прыгнёту або дыктатуры. Таму ў большасці дэмакратычных сістэм абавязваюцца на пісьмовыя канстытуцыі, якія забяспечваюць аснову правоў чалавека, які стаяць вышэй за законы краіны. Некаторыя краіны таксама стварылі канстытуцыйныя суды, прызначаныя вырашаць, ці знаходзяцца законы ў адпаведнасці з канстытуцыяй, ці не.

Навучанне для выхавання дэмакратычнай грамадзянскасці і правоў чалавека

Праз гэты блок урокаў вучні:

- атрымаюць больш глыбокае разуменне канцэпцыі права і яго значэння ў дэмакратычным грамадстве;
- прызнаюць, што асноўная мэта законаў – дапамагаць людзям і абараняць грамадства;
- адчуваюць больш павагі да ідэі вяршэнства права;
- даведаюцца больш аб прававой сістэме сваёй краіны.

БЛОК 8: Правілы і закон

Якія правілы патрэбныя грамадству?

Назва ўрока	Мэты	Заданні вучням	Рэсурсы	Метад
Урок 1: Добры закон – дрэнны закон	Ведаць і разумець фактары, якія вызначаюць добры закон	Абмеркаваць школьныя правілы і вызначыць, што такое – добрае школьнае правіла. Абмеркаваць законы і вызначыць, што такое – добры закон. Крытычна разгледзець вобласць права ў сваёй краіне, напрыклад, законы аб алкаголю. Прапанаваць і абгрунтаваць сваё новае школьнае вяршэнства права	Дзве карткі для кожнага вучня – адна з літарай «А» (зялёная), другая – з літарай «В» (чырвоная). Раздатак – Законы аб алкаголю ў нашай краіне. Маркеры і вялікі аркуш паперы для кожнай групы з 4-6 вучняў. Фліпчарт ці вялікі аркуш паперы для паказу ў класе	Праца ў малых групах і абмеркаванне ў класе
Урок 2: У якім узросце?	Прааналізаваць, як закон ставіцца да моладзі	Вызначыць прававы ўзрост, у якім маладыя людзі атрымліваюць права прымаць удзел у розных дарослых мерапрыемствах. Разгледзець, наколькі дзеючае права падыходзіць маладым людзям	Тры вялікія знакі «А», «В» і «С» вывешаны на трох розных сценах класа. Вучнёўскі раздатак 8.1 – па аднаму на кожных двух вучняў. Фламастэры і вялікі аркуш паперы кожнай групе з 4-6 вучняў	Праца ў парах і малых групах і абмеркаванне ў класе
Урок 3: Вы творыце закон	Высветліць, ці павінны маладыя людзі, якія парушылі закон, быць пакараныя наогул, і калі так, то якім чынам	Разгледзець розныя фактары, якія ўплываюць на прыняццё рашэння аб тым, што з'яўляецца справядлівым пакараннем за злачынства	Копія гісторыі і дадатковая інфармацыя для настаўніка	Праца ў малых групах і абмеркаванне ў класе
Урок 4: Правілы доказаў	Зразумець правілы доказаў у судзе	Разгледзець тыпы доказаў, якія суд павінен ўлічваць, і доказы, якія было б няправільна выкарыстоўваць	Дыскусійныя карткі (вучнёўскі раздатак 8.2) для кожнай групы з 4-6 вучняў	Праца ў малых групах і абмеркаванне ў класе

Урок 1

Добры закон – дрэнны закон

Што робіць закон добрым?

Мэта навучання	Знаць і разумець фактары, якія вызначаюць добры закон
Заданні вучням	Абмяркаваць школьныя правілы і вызначыць, што такое добрае школьнае правіла. Абмяркаваць законы і вызначыць, што такое добры закон. Крытычна разгледзець вобласць права ў сваёй краіне, напрыклад, законы аб алкаголю. Прапанаваць і абгрунтаваць свое новае школьнае правіла або закон
Рэсурсы	Дзве карткі для кожнага вучня – адна маркіраваная літарай «А» (зялёная), другая – літарай «В» (чырвоная). Раздатак – Законы аб алкаголю ў нашай краіне. Маркеры і вялікія аркушы паперы для кожнай групы з 4-6 вучняў. Фліпчарт або вялікія аркушы паперы для паказу ў класе
Метад	Абмеркаванне ўсім класам і праца ў малых групах

Інфармацыйны блок

Метад, выкарыстаны ў гэтым уроку, вядомы як «індуктыўнае навучанне». Настаўнік дапамагае вучням зразумець абстрактныя прынцыпы, грунтоўчы іх на канкрэтных прыкладах. Урок пачынаецца з такіх прыкладаў – у дадзеным выпадку, з прыкладаў норм або законаў, – і вучняў запрашаюць зрабіць з іх агульныя высновы. Прынцыпы – гэта крытэрыі, якія дазваляюць вырашыць, ці з’яўляюцца правілы або законы добрымі ці не: ці яны справядлівыя? Ці з’яўляюцца яны карыснымі? Ці служаць яны на карысць ўсіх? Ці можа паліцыя праводзіць іх у жыццё? Ці проста зразумець і выконваць іх?

Там, дзе неабходны канкрэтныя матэрыялы, напрыклад, законы пра алкаголь, як яны прымяняюцца ў краіне, настаўнік ці вучні ўводзяць гэтыя матэрыялы ва ўрок.

Урок

Настаўнік пачынае ўрок з выдачы кожнаму вучню па дзве карткі – адна пазначана вялікай літарай «А» (зялёная); другая – вялікай літарай «В» (чырвоная).

Настаўнік тлумачыць вучням, што яны зараз пачуюць нейкія ўяўныя школьныя правілы, і яны павінны вырашыць, ці гэта добрыя або дрэнныя правілы. Калі правіла добрае, яны ў здымаюць картку «А», калі дрэннае – картку «В».

Настаўнік чытае ўяўныя школьныя правілы па аднаму, а вучні кожны раз павінны ў зняць адну з сваіх карток – у залежнасці ад таго, што яны думаюць пра гэтае правіла. Правілы, напрыклад, могуць быць такія:

- хатняя праца забаронена;
- здзекі (прыгнёт) забаронены;
- вучні павінны плаціць, каб наведваць школу;
- забаронена прыносіць у школу жавальную гумку;
- вучні павінны любіць усіх сваіх настаўнікаў;
- вучні меюць права выбіраць, на якія заняткі хадзіць;
- састарэлыя настаўнікі павінны мець больш лёгкі графік;
- мабільныя тэлефоны забароненыя ў школе.

Па кожнаму правілу настаўнік просіць двух-трох вучняў абгрунтаваць свой выбар:

- Чаму вы думаеце, што гэта добрае/дрэннае правіла?

На дадзеным этапе ідэі вучняў не дысцутуюцца і не каментуюцца.

Далей настаўнік дзеліць клас на групы па 4-6 вучняў і просіць паспрабаваць вызначыць фактары, якія робяць школьнае правіла добрым:

- Што робіць школьнае правіла добрым?

Групы павінны прадставіць свае ідэі класу ў цэлым.

Затым настаўнік паўтарае ўсё практыкаванне з класам – зачытвае правілы, вучні паднімаюць карткі і абгрунтоўваюць свой выбар і г.д., але на гэты раз з упорам на ўяўныя законы, а не школьныя правілы. Законы, якія выкарыстоўваюцца пры гэтым, могуць быць такія:

- усе грамадзяне павінны прытрымлівацца адной і той жа рэлігіі;
- забойства – гэта злачынства;
- не хлусіць;
- нездаровая ежа (джанк-фуд) забаронена;
- грамадзяне меюць права самі вырашаць, па якім баку дарогі ехаць;
- жанчыны павінны атрымліваць такую ж зарплату, як і мужчыны.

Потым настаўнік просіць вучняў вярнуцца ў свае групы і паспрабаваць вызначыць фактары, якія робяць закон добрым:

- Што робіць закон добрым?

Групы павінны прадставіць свае ідэі ўсяму класу. Пры гэтым настаўнік накіроўвае думку вучняў у кірунку шэрагу ключавых крытэраў, якія могуць быць ужытыя да законаў і зрабіць іх добрымі законамі. Яны ўключаюць у сябе наступнае:

- справядлівасць – справядлівасць і роўнасць, напрыклад, роўную аплату працы мужчын і жанчын;
- карыснасць – робячы жыццё грамадства больш роўным, напрыклад, законы аб руху, каб зрабіць дарогі больш бяспечнымі;
- агульнае дабро – не проста падтрымліваць інтарэсы асобных груп, такіх, як багатыя;

- выканальнасць – большасць людзей гатовыя ім падпарадкоўвацца, а паліцыя ў стане злавіць тых, хто парушае законы;
- прастата – лёгка зразумець іх і падпарадкоўвацца ім; яны не надта складаныя.

Калі клас пагадзіўся с гэтымі крытэрамі, яны павінны быць адлюстраваны ў класе на фліпчарце, каб усе бачылі іх. Назва для дысплея: «Што робіць закон добрым законам?»

Настаўнік неўзабаве просіць вучняў разгледзець у сваіх групах нейкі закон ці галіну права з сваёй краіны (напрыклад, законы аб алкаголю). Гэты матэрыял выдзецца як раздатак. Калі ёсць яшчэ колькі часу, вучні могуць атрымаць іншыя матэрыялы, у якіх яны зацікаўленыя, напрыклад, правы і абавязкі дзяцей і падлеткаў. Групы атрымліваюць фламастэры і вялікія аркушы паперы і рыхтуюць прэзентацыі для класа аб тым, ці лічаць яны абраны закон (абраныя законы) добрымі, ці не – выкарыстоўваючы раней сфамуляваныя крытэры, якія адлюстраваныя на класнай сцяне.

Групы робяць свае прэзентацыі ў класе.

У якасці заключнага практыкаванні або хатняга задання вучняў можна папрасіць прапанаваць новы закон ці новае школьнае правіла на тэму па свайму выбару, такую як навакольнае асяроддзе, і падрыхтаваць аргументы для яго ўвядзення з пункту гледжання тых ключавых прынцыпаў, якія яны вызначылі.

Урок 2**У якім узросце?****Як закон павінен прымяняцца да моладзі?**

Мэта навучання	Даследаваць, як права ўжываецца ў дачыненні да моладзі
Заданні вучням	Вызначыць правы ўзрост, у якім маладыя людзі атрымліваюць права прыняць удзел у рознай дзейнасці дарослых ў сваёй краіне. Разгледзець, наколькі падыходзіць дзеючае заканадаўства іх краіны для маладых людзей
Рэсурсы	Тры вялізныя этыкеткі «А», «В» і «С» вывешаныя на трох розных сценах класу. Вучнёўскі раздатак 8.1 – па аднаму асобніку на кожных двух вучняў. Маркеры і вялікія аркушы паперы – кожнай групе з 4-6 вучняў
Метад	Праца ў парах і малых групах і агульнае абмеркаванне ўсім класам

Інфармацыйны блок

Гэты ўрок прадугледжвае шмат фізічнай актыўнасці. Калі вы лічыце, што гэта не падыходзіць для вашых вучняў, асноўнае практыкаванне можа быць адаптаванае такім чынам, што вучні застаюцца сядзець за сваімі партамі, і галасуюць, напрыклад, узняццем рук або трымаючы свае карткі «А», «В» або «С», замест таго, каб пераходзіць у розныя часткі класа.

Урок

Настаўнік пачынае ўрок, задаючы класу пытанне, ці справядліва, на іх думку, мець закон, прымушаючы маладых людзей хадзіць у школу, калі няма ніякага падобнага закону для дарослых:

- Як вы думаеце, ці справядліва мець закон, які прымушае маладых людзей ісці ў школу? Чаму так або чаму не?

Настаўнік потым дзеліць вучняў на пары і дае ім апытальнік (вучнёўскі раздатак 8.1) для запаўнення. Апытальнік тычыцца прававога ўзросту, у якім маладыя людзі атрымліваюць права прымаць удзел у розных мерапрыемствах для дарослых у сваёй краіне.

Настаўнік просіць некаторыя пары добраахвотнікаў зачытаць адзін з сваіх адказаў. Пасля кожнага адказу настаўнік робіць паўзу і, у выпадку неабходнасці, карэктую адказ вучняў. Вучні затым запісваюць правільны адказ у сваіх апытальніках.

Для кожнага адказу, настаўнік пытаецца ў пары:

- Што вы думаеце пра гэты ўзрост? Ці з'яўляецца ён:
 - a) занадта нізкім?
 - b) занадта высокім?
 - c) прыкладна правільным?

Настаўнік дае парам хвіліну падумаць і вырашыць, а затым просіць іх перайсці ў іншую частку пакоя, у залежнасці ад іх адказу (настаўнік ўжо паставіў буйныя знакі з надпісам «А», «В» і «С», каб паказаць вучням, дзе стаяць).

Затым настаўнік просіць выпадкова выбраныя пары растлумачыць сваё мысленне класу і абгрунтаваць сваё меркаванне. Настаўнік таксама дае іншым вучням магчымасць запытаць іх пра іх рашэнне.

Каб завяршыць гэты раздзел урока, настаўнік пытаецца:

- Як вы думаеце, ці гэта справядліва, што закон разглядае маладых людзей па-іншаму за дарослых? Чаму так або чаму не?

Затым настаўнік дзеліць клас на групы па 4-6 вучняў і дае кожнай групе фламастэры і вялікія аркушы паперы. Настаўнік просіць групы падумаць аб такой змене закона ў сваёй краіне, якая прынясе карысць маладым людзям. Яны могуць прапанаваць зусім новы закон – напрыклад, што кожная школа павінна мець вучнёўскі парламент або мінімальны памер аплаты працы для маладых людзей на працы, альбо яны могуць прапанаваць змены ў дзеючым заканадаўстве – напрыклад, пра закон пра ўзрост галасавання ці ўзрост для атрымання правоў кіроўцы. Кожная група павінна падрыхтаваць прэзентацыю да класа па абранай тэме, з выкладаннем іх аргументаў і дакладна аб тым, якую карысць, на іх думку, іх закон прынясе маладым людзям. Пасля прэзентацыі, клас можа правесці галасаванне пра тое, якія прапановы групы былі лепшымі.

У якасці заключнага практыкавання або хатняй працы вучні павінны разгледзець крокі, якія яны, як маладыя людзі, або ў якасці школьнай групы, могуць зрабіць, каб пераканаць урад прыняць у законе змены, якія яны прапануюць.

Урок 3

Вы – законатворца

Што рабіць з маладымі правапарушальнікамі?

Мэта навучання	Прааналізаваць пытанне аб тым, ці павінны маладыя людзі, якія парушылі закон, быць пакараныя, і калі так, то як
Заданні вучням	Разгледзець розныя прынцыпы – адплаты, застрашвання, рэабілітацыі, – якія ўступаюць у гульню пры прыняцці рашэння аб тым, што з’яўляецца справядлівым пакараннем за злачынства, здзейсненае маладым чалавекам
Рэсурсы	Асобнікі гісторыі і дадатковая інфармацыя для настаўніка
Метад	Праца ў малых групах і абмеркаванне ўсім класам

Канцэптualaнае навучанне: тры асноўных прынцыпу адносна мэты пакарання

У той час як Урок 2 сканцэнтраваны на грамадзянскім праве, гэты ўрок будзе разглядаць крымінальнае права, засяродзіўшы ўвагу на пытанні аб тым, ці варта караць маладых правапарушальнікаў, і калі так, то як гэта рабіць. Асноўнае пытанне ў тэорыі пакарання, «чаму караць?». На гэтае пытанне быў дадзены адказ па-рознаму на працягу ўсёй гісторыі і перамен у навуковай і філасофскай думцы. У выніку з'явіліся тры прынцыпы, якія адносяцца да мэты пакарання:

1. **Адплата.** Пакаранне звязана з пачуццём віны і адказнасці. Злачынец заслугоўвае таго, каб быць пакараным, а грамадства выказвае сваё незадавальненне злачынствам. Гэтая канцэпцыя таксама забяспечвае стандарт прапорцыі, тым самым абараняючы злачынца ад празмерна суролага пакарання. Мэта ў тым, каб аднавіць справядлівасць.
2. **Стрымліванне (застрашванне).** Пакаранне пасылае паведамленне (месыдж) патэнцыйным злачынцам у грамадстве, адбіваючы ў іх ахвоту звяртацца да злачынства, таму што «боль» пакарання пераважае карысць. Мэта ў тым, каб прадухіліць злачынствы, якія задумваюць іншыя асобы.
3. **Рэабілітацыя.** Злачынства ўспрымаецца як крык па дапамогу. Злачынец мае патрэбу ў лячэнні, а не пакаранні, а мэта ў тым, каб дапамагчы яму не здзяйсняць новыя злачынствы ў будучыні за кошт інтэграцыі яго ў грамадства.

Крымінальна-прававыя сістэмы ва ўсім свеце значна адрозніваюцца ў тым, як яны ўраўнаважваць гэтыя тры прынцыпу, як у адносінах да дарослых, так і маладых правапарушальнікаў. Наогул кажучы, многія краіны надаюць прыярытэтную ўвагу прынцыпу рэабілітацыі перад прынцыпамі адплаты і застрашвання. Але не ўсе краіны рухаюцца ў гэтым кірунку. У цеснай сувязі з пытаннем рэабілітацыі знаходзіцца пытанне пра тое, дзе правесці грань паміж малалетнімі і дарослымі правапарушальнікамі. Рада Еўропы заклікала зафіксаваць мінімальны ўзрост у 18 гадоў, і спаслалася на Канвенцыю аб правах дзіцяці ад 1989 года, каб апраўдаць гэта (глядзі даведачную інфармацыю для настаўнікаў).

Гэты ўрок ўяўляе сабой ўвядзенне ў тры ключавыя канцэпцыі пакарання, выкладзеных вышэй. Зноў ужываецца індуктыўны падыход. Вучні меюць справу з практычным прыкладам пра маладога правапарушальніка і выяўляюць розныя прынцыпы пакарання, іх наступствы і неабходнасць балансу. Настаўнік можа азначыць канцэпцыі ў кароткай лекцыі падчас або пасля абмеркавання ў класе.

Урок можа адчыніць дзверы ў наступны праект, які запатрабуе каля двух дадатковых урокаў. Вучні могуць выкарыстоўваць канцэпцыі, якім яны навучыліся ў гэтым уроку, каб апісаць баланс, прадугледжаны крымінальным заканадаўствам для маладых правапарушальнікаў у іх краіне.

Урок

Настаўнік пачынае ўрок шляхам дзялення вучняў на групы па 4-6 чалавек. Настаўнік тлумачыць, што вяршэнства закона ўключае ў сябе прынцып, паводле якога судзі павінны быць звязаныя законам пры накладанні пакарання на злачынца або правапарушальніка. На гэтым занятку вучні будуць глядзець на тое, як гэтыя законы павінны быць распрацаваны для прымянення да маладых правапарушальнікаў. Яны збіраюцца пачуць гісторыю пра злачынства, і кожная група павінна ўявіць, што яны з'яўляюцца членамі парламента, якія павінны прыняць закон, які замацоўвае пакаранне, якое злачынца павінен атрымаць.

Настаўнік распавядае вучням асноўную гісторыю і дае ім магчымасць вырашаць, што, на іх думку, было б справядлівым пакараннем для Тома. Групы прадстаўляюць свае ідэі ўсяму класу.

Затым настаўнік дае групам некалькі дадатковых фрагментаў інфармацыі. Пасля кожнай часткі новай інфармацыі, групы маюць магчымасць змяніць сваё меркаванне аб пакаранні, якое яны першапачаткова планавалі.

У канцы гэтай дзейнасці настаўнік просіць кожную групу прадставіць свае ідэі класу:

- Якое пакаранне, на вашу думку, павінен атрымаць У? Чаму?
- Ці змяніла што-небудзь з дадатковай інфармацыі ваша першапачатковае рашэнне? Калі так, то якім чынам?

Затым настаўнік зводзіць усе вучняў у агульны абмеркаванне і пытаецца:

- Якія фактары варта закону ўлічваць пры прыняцці рашэння аб пакаранні, прызначаемому асуджанаму за здзяйсненне злачынства?
- Ці лічыце вы што закон павінен ставіцца да маладых правапарушальнікаў па-рознаму за дарослых? Чаму так або чаму не?

У якасці заключнага практыкаванні або хатняга задання, настаўнік запрашае вучняў падумаць пра выпадак, пра які яны чулі – па тэлебачанню, у газетах ці такі, які адбыўся ў іх мясцовасці – дзе маладому чалавеку, які парушыў закон, было прызначана пакаранне, якое, на іх думку:

- a) занадта суровае або
- b) занадта мяккае.

Вучні пішучь кароткая сачыненне пра свой абраны выпадак і прадстаўляюць яго сваім калегам на наступным уроку з выкладаннем фактараў, якія прывялі імх да пэўных выснов. Адным з прыкладаў можа быць хто-то выпадак, звязаны з аварыяй, здзейсненай пад уплывам алкаголю.

Вы тварыце закон

«Леанарду і Тому – па 15 гадоў, і яны хадзілі ў адну і тую ж школу. Яны ведалі адзін аднаго на працягу многіх гадоў, але яны сапраўды ніколі не любілі адзін аднаго.

Аднойчы, мабільны тэлефон Тома знік без вестак, і ён абвінаваціў Леанарда ў крадзяжы. Леанард сказаў, што ён не краў, але сказаў, што Том зайздросціў яму, таму што ў яго было шмат сяброў, а ў Тома не было.

У той дзень пасля ўрокаў адбылася бойка. Тым выняў нож, хоць Леанард быў бяззбройны. Падчас боцкі Том параніў твар Леанарда так моцна, што шрам застанеца на ўсё астатняе жыццё».

Заданне

Як вы думаеце, што было б справядлівым пакараннем для Тома? Абмяркуйце гэтае пытанне ў вашай групе, а затым запішыце тое пакаранне, якое, на вашу думку, закон павінен прадугледжваць для такога роду злачынства.

Дадатковая інфармацыя

1. Том быў выхаваны вельмі строга, і яго неаднаразова біў яго бацька.

Ці ўплывае гэта на ваша ўяўленне аб пакаранні Тома? Калі так, то якім чынам? Зменіце свой праект закона, калі гэта неабходна.

2. Том быў ізаляваны ў сваім класе, і не было нікога, хто б выслухаў яго праблемы.

Ці ўплывае гэта на ваша ўяўленне аб пакаранні Тома? Калі так, то якім чынам? Зменіце свой праект закона, калі гэта неабходна.

3. Леанард сапраўды скраў мабільны тэлефон Тома, і ён, на самой справе, пачаў бойку, таму што Том паведаміў аб крадзяжы мабільнага тэлефона ў паліцыю.

Ці ўплывае гэта на ваша ўяўленне аб пакаранні Тома? Калі так, то якім чынам? Зменіце свой праект закона, калі гэта неабходна.

4. Леанард быў лідэрам банды, якія здзеквалася над Томам на працягу некалькіх месяцаў. Банда збівала Тома больш за адзін раз палкамі, ланцугамі і металічным дубцом. Тому бачыліся кашмары, і ён нават баяўся хадзіць у школу.

Ці ўплывае гэта на ваша ўяўленне аб пакаранні Тома? Калі так, то якім чынам? Зменіце свой праект закона, калі гэта неабходна.

5. Бацька Тома мучыў яго, неаднаразова казаўшы яму, што ён быў занадта мяккім, і што ён павінен супраціўляцца такім хуліганам, як Леанард.

Ці ўплывае гэта на ваша ўяўленне аб пакаранні Тома? Калі так, то якім чынам? Зменіце свой праект закона, калі гэта неабходна.

6. Том толькі дастаў нож, каб адпугнуць хуліганаў. Ён ніколі не меў на ўвазе ўжываць яго. Дваццаць іншых хлопцаў стаялі вакол іх у той час, правакуючы хлопцаў на бойку.

Ці ўплывае гэта на ваша ўяўленне аб пакаранні Тома? Калі так, то якім чынам? Зменіце свой праект закона, калі гэта неабходна.

7. Настаўнік бачыў, як Том прынёс свой нож у школу за два дні да бойкі, але ён не запытаў Тома пра гэта.

Ці ўплывае гэта на ваша ўяўленне аб пакаранні Тома? Калі так, то якім чынам? Зменіце свой праект закона, калі гэта неабходна.

Вучні прызначаюць дакладчыкаў ад сваіх груп, якія затым прадстаўляюць свае праекты законаў класу. Можна чакаць, што ўсе яны будуць ведаць аб дылемах, звязаных з супярэчлівымі мэтамі і прынцыпамі справядлівасці, напрыклад, такімі:

- Як мы пакажам, што грамадства не ўхваляе такіх паводзін?
- Як мы гарантуем, што школа – месца, дзе гвалт забаронены?
- Як жорстка павінны мы пакараць кагосьці, як Том, каб іншым, такія як члены банды Леанарда, было непанадна таксама выкарыстоўваць нажы?
- Паводзіны Тома гэта крык аб дапамозе, і ён не мог выбраць сям'ю, у якой быць выхаваным. Як мы можам дапамагчы Тому так, каб ён адчувае сябе шчаслівым і не спрабаваў ужываць нож у будучыні?

Настаўнік можа падвесці вынік гэтай дыскусіі, звязаўшы гэтыя пытанні з трыма прынцыпамі адплаты, застрашвання і рэабілітацыі. Спасылваючыся на Канвенцыю аб правах дзіцяці, настаўнік можа прапанаваць, што прыярытэт аддаецца рэабілітацыі.

Калі дазваляе час і вучні зацікаўленыя, то гэтае пытанне можна працягнуць у далейшым. Калі яны не згодныя па пытанні аб тым, як збалансаваць розныя прынцыпы пакарання, гэта абмеркаванне павінна быць працягнутае. Калі яны пагадзяцца на прынцыпе рэабілітацыі, яны могуць вывучыць, як закон у іх краіне прымае да увагі тры прынцыпу адплаты, застрашвання і рэабілітацыі.

Урок 4**Правілы даказвання****Якія доказы павінны ўлічвацца ў судзе?**

Мэта навучання	Зразумець правілы прадстаўлення доказаў у судзе
Заданні вучням	Разгледзець тыпы доказаў, якія павінны ўлічвацца ў судзе, і тыя доказы, якія нельга выкарыстоўваць
Рэсурсы	Карткі для абмеркавання (вучнёўскі раздатак 8.2) для кожнай групы з 4-6 вучняў
Метад	Праца ў малых групах і абмеркаванне ўсім класам

Інфармацыйны блок

Адным з ключавых элементаў у любой сістэме крымінальнага правасуддзя э'яўляецца набор правілаў, якія вызначаюць, якія доказы варта і якія не варта выкарыстоўваць у судзе, каб ён быў справядлівым. Напрыклад, ці справядліва выкарыстоўваць доказы «з чужых слоў» (гэта значыць не тое, што непасрэдна бачылі сведкі, а тое, што ім паведаміў хтосьці яшчэ), доказы, атрыманыя ў выніку ўжывання катаванняў або пагрозы ўжывання гвалту, ці доказаў, атрыманыя праз «навадныя пытанні», гэта значыць, пытанні, якія ўкладаюць словы ў рот сведкі?

Урок

Настаўнік пачынае ўрок, прадставіўшы наступнае палажэнне з ЕКПЧ (1950 года), як у вуснай, так і ў пісьмовай форме на дошцы або фліпчарце:

«Кожная асоба, абвінавачваная ва учыненні крымінальнага злачынства, лічыцца невінаватай да той пары, пакуль яе вінаватасць не будзе вызначаная законным парадкам».

Еўрапейская канвенцыя аб правах чалавека (1950), артыкул 6, п. 2

Настаўнік прапануе вучням растлумачыць гэтае палажэнне; ён можа дадаць катэгорыю першапачатковай прэзумцыі невінаватасці. Вучні павінны зразумець важнасць гэтага прынцыпу для справядлівага судовага разбору і ведаць, што абвінавачваны можа быць прызнаны вінаватым толькі пры наяўнасці дастатковых доказаў ягонай віны. На гэтым уроку вучні будуць разглядаць правілы доказаў у судзе.

Вучні дзеляцца на групы па 4-6 чалавек.

Затым настаўнік распавядае аб крымінальным працэсе, які зараз адбываецца. Ён тычыцца маладога чалавека па імені Мануэль, які абвінавачваецца ва ўгоне аўтамабіля, які належыць спадару Кею. Машына знікла з месца каля дома Кея позна вечарам і была знойдзена пакінутая за межамі вёскі ў наступную раніцу. Яе аблілі бензінам і падпалілі. Мануэль быў арыштаваны паліцыяй у канцы тыдня і абвінавачаны ў крадзяжы і злачынным прычыненні шкоды.

Настаўнік затым дае кожнай з груп набор картак для абмеркавання. Кожная з картак ўтрымлівае частку доказаў таго, што абвінавачванне выкарыстоўвае ў судзе, каб даказаць, што Мануэль вінаваты.

Настаўнік просіць групы:

- раскласці кавалачкі доказаў па ранжыру – ад самага моцнага да самага слабога;
- вырашыць, ці варта якія-небудзь доказы выключыць зусім, таму што яны альбо не маюць ніякага дачынення, альбо несправядлівыя.

Групы прадстаўляюць свае ідэі ўсяму класу спрабуюць дасягнуць кансенсусу адносна тых доказаў, якія павінны быць прыняты, і тых, якія павінны быць адхіленыя цалкам.

Настаўнік запрашае вучняў вярнуцца ў свае групы і разгледзець наступныя пытанні:

- Якія пытанні вы хацелі б каб суд задаў сведкам або Мануэлю цяпер? Чаму?
- Ці ёсць нейкія віды пытанняў, якія было б несправядліва суду задаваць? Калі так, то якія і чаму?

Групы прадстаўляюць свае ідэі і клас, працуючы калектыўна, спрабуе скласці спісы тыпаў доказаў і тыпаў пытанняў, якія, на іх думку, было б няправільна выкарыстоўваць у судзе.

Калі дазваляе час, гэты ўрок можа прывесці да даследчай задачы. У якасці хатняга задання вучням прапануецца даследаваць правілы даказвання, якія ўжываюцца ў крымінальным судаводстве ў сваёй краіне і прадставіць свае высновы класу на наступным уроку.

Вучнёўскі раздатак 8.1

Апытальны ліст: у якім узросце?

У якім узросце закон у вашай краіне дазваляе маладым людзям:

1. Мець правы кіроўцы?
2. Ажанцца?
3. Галасаваць на выбарах?
4. Пайсці ў войска?
5. Плаціць падаткі?
6. Балатавацца на палітычны пост?
7. Сесці ў турму?
8. Пакінуць школу?
9. Усынавіць дзіця?

Вучнёўскі раздатак 8.2

Карткі для абмеркавання

Супрацоўнік паліцыі распавядае суду, што Мануэль прызнаўся, цягам допыту ў паліцэйскім участку, што ўгнаў машыну	Малады чалавек распавядае суду, што Мануэль заўсёды выхваляецца, што ўганяе машыны
Дзяўчына распавядае суду, што яна падслухала, як яе сябар размаўляе з Мануэлем па мабільным тэлефоне; ён размаўляў з Мануэлем аб угоне аўтамабіля спадара Кея	Сп-р Кей паведамляе суду, што ён лічыць Мануэля галоўным падазраваным, так як затаіў злосць супраць сям'і Кея з тых часоў, як Кей забараніў Стэфану бачыцца з яго дачкой
Адзін з настаўнікаў Мануэля распавядае суду, як ён злавіў Стэфана на крадзяжы са школы некалькі разоў, калі той вучыўся ў школе	У Мануэля няма нікога, каб падтвердзіць яго алібі, што ён быў адзін дома у той вечар, калі аўтамабіль быў угнаны
На пытанне пракурора: «Вы бачылі, як малады чалавек, падобны на Мануэля, адганяў машыну ў той вечар?», сусед Кея сказаў суду: «Так, я бачыў»	

8.1. Даведачная інфармацыя для настаўнікаў Інтэграцыя, не крміналізацыя

Томас Хамарберг, Камісар па правах чалавека, Рада Еўропы

«У большасці еўрапейскіх краін, падлеткі не з'яўляюцца дамінуючымі ў агульнай статыстыцы злачыннасці. Акрамя таго, узровень злачыннасці непаўналетніх застаецца больш-менш стабільным з году ў год праз увесь наш кантынент.

Гэта не азначае, што праблема нязначная. Трывожныя тэндэнцыі, аб якіх паведамляюць з некалькіх краін, таго, што некаторыя злачынствы, учыненыя маладымі правапарушальнікамі, сталі больш жорсткімі ці па-іншму – больш сур'ёзнымі. Гэта, сам па сабе, папераджальны сігнал. (...).

На дадзены момант у Еўропе ёсць дзве розныя тэндэнцыі: адна заключаецца ў зніжэнні ўзросту крмінальнай адказнасці і зняволенні больш дзяцей у больш раннім узросце; другая – у духу Канвенцыі ААН аб правах дзіцяці – пазбегнуць крміналізацыі і шукаць сямейныя ці іншыя сацыяльныя альтэрнатывы турэмнага зняволення.

Я буду выступаць за другі падыход. У гэтым мяне падтрымлівае не толькі Канвенцыя ААН, але і Еўрапейскай сеткі дзіцячых амбудсменаў. У вядомай заяве [ад] 2003 года не менш за 21 нацыянальных амбудсменаў падкрэсліў, што дзеці, якія знаходзяцца ў канфлікце з законам, парш за ўсё – дзеці, якія маюць правы чалавека.

Яны прапанавалі, каб узрост крмінальнай адказнасці не быў зніжаны, але павышаны – з мэтай паступовага дасягнення 18 гадоў – і што інавацыйныя сістэмы рэагавання на непаўналетніх правапарушальнікаў ніжэй гэтага ўзросту варта выкарыстоўваць з сапраўдным акцэнтам на выхаванне, рэінтэграцыю і рэабілітацыю.

Канвенцыя аб правах дзіцяці – ратыфікаваная ўсімі еўрапейскімі дзяржавамі – просіць урады ўсталяваць мінімальны ўзрост, ніжэй якога дзеці лічацца недзеяздольнымі парушыць крмінальнае заканадаўства. Канвенцыя не дае дакладнага ўзросту, на якім варта правесці чарту. Тым не менш, Камітэт па кантролю за ажыццяўленнем Канвенцыі выказаў занепакоенасць з нагоды нізкага ўзросту ў некалькіх краінах. У большасці еўрапейскіх краін, дзеці могуць прыцягвацца да крмінальнай адказнасці паміж 12 і 15 або 16 гадамі, але ёсць прыклады такіх нізкіх узроставак межаў, як 7, 8 і 10 гадоў.

Хоць месыдж Канвенцыі аб правах дзіцяці ў тым, што варта пазбягаць крміналізацыі дзяцей, гэта зусім не азначае, што з маладымі правапарушальнікамі павінна абызодзіцца так, як быццам у іх няма ніякай адказнасці. Насупраць, важна, каб яны неслі адказнасць за свае дзеянні і, напрыклад, прымалі ўдзел у ліквідацыі шкоды, якую нанеслі.

Пытанне ў тым, які механізм павінен замяніць звычайную сістэму крмінальнага правасуддзя ў такіх выпадках. Працэдуры павінны прызнаваць шкоду ахвярам, і малады злачынец павінен зразумець, што ягоны паступак непрымальны. Такі асобны механізм па справах непаўналетніх павінны быць накіраваны на прызнанне віны і санкцыі, якія рэабілітуюць.

Менавіта ў працэсе санкцый мы бачым розніцу са звычайным крмінальным працэсам. У ювенальнай юстыцыі не павінна быць ніякай адплаты. Намер у тым, каб усталяваць адказнасць і, у той жа час, садзейнічаць рэінтэграцыі. Малады злачынец павінен засвоіць урок і ніколі не паўтараць правіну.

Гэта не так проста на самой справе, якая патрабуе наватарскіх і эфектыўных санкцый ад грамадства. У прыцыпе, бацькі правапарушальніка ці іншы яго законны апякун павінны быць уцягнуты, калі гэта не лічыцца контрпрадуктыўным для рэабілітацыі дзіцяці. Якім бы ні быў працэс, павінна быць магчымасць для дзіцяці аспрэчваць абвінавачванні і нават абскардзіць прысуд.

Цікавая працэдура «урэгулявання» уведзена ў Славеніі. Там, справа абвінавачанага непаўналетняга можа быць адпраўлена да пасярэдніка, калі гэта ўзгоднена з пракурорам, пацярпелым і абвінавачаным. Пасярэднік затым імкнецца дасягнуць урэгулявання, якое было б здавальняючым як для ахвяры і для абвінавачанага, і судовы працэс, такім чынам, можа быць выключаны.

Адзін з аспектаў варта далей падкрэсліць: важнасць апэратыўнага рэагавання на правапарушэнне. Зацягванне працэдур – што [з'яўляецца] праблемай у шэрагу еўрапейскіх краін сёння – асабліва непрыемна, калі гаворка ідзе пра маладых злачынцаў, чые дрэнныя дзеянні варта разглядаць як крык аб неадкладнай дапамозе (...).

Томас Хамарберг, Камісар па правах чалавека, Рада Еўропы, урывак з «Праваабарончага аспекту правасуддзя ў дачыненні да непаўналетніх», прэзентацыя на Канферэнцыі Генеральных пракурораў Еўропы, Масква, 5-6 ліпеня 2006 г. Крыніца: <http://www.coe.int/m/commissioner/>.

8.2. Даведачная інфармацыя для настаўнікаў

Канвенцыя аб правах дзіцяці

Прынятая Генеральнай Асамблеяй Арганізацыі Аб'яднаных Нацый 20 лістапада 1989 года

«Артыкул 37

Дзяржавы-ўдзельніцы забяспечваюць, каб:

- (а) ніводнае дзіця не было ахвярай ці іншых формаў жорсткага, бесчалавечнага ці прыніжальнага для годнасці абыходжання ці пакарання. Ні смяротнае пакаранне, ні пажыццёвае зняволенне без магчымасці вызвалення не ўжываюцца адносна злачынстваў, учыненых асобамі, маладзейшымі за васемнаццаць гадоў;
- (б) ніводнае дзіця не было адвольна ці незаконна пазбаўленае волі. Арышт, затрыманне ці зняволенне дзіцяці мусіць адпавядаць закону і мусіць выкарыстоўвацца як апошняя мера і на максімальна кароткі адпаведны перыяду часу;
- (с) з кожным дзіцём, пазбаўленым волі, абыходзіліся гуманна і з павагай да годнасці, уласцівай чалавечай асобе, а таксама такім чынам, які ўлічвае патрэбы асоб яго ўзросту. У прыватнасці, кожнае дзіця, пазбаўленае волі, мусіць утрымлівацца асобна ад дарослых, калі толькі ў інтарэсах дзіцяці не ляжыць адваротнае, а таксама мець права падтрымліваць кантакт са сваёй сям'ёй праз ліставанне і наведванні, за выключэннем надзвычайных абставінаў;
- (д) кожнае дзіця, пазбаўленае волі, мела права на неадкладны доступ да прававой ці іншай належнай дапамогі, а таксама на права аспрэчваць законнасць пазбаўлення яго волі перад судом ці іншым кампетэнтным, незалежным і бесстароннім органам і на хуткае прыняццё такім органам рашэння адносна любога такога працэсуальнага дзеяння».

«Артыкул 40

(...) 3. Дзяржавы-ўдзельніцы імкнуцца спрыяць усталяванню законаў, працэдур, органаў і ўстаноў, якія маюць беспасярэдняе дачыненне да дзяцей, якія, як лічацца, парушылі крымінальнае заканадаўства ці абвінавачваюцца альбо прызнаюцца вінаватымі ў такім парушэнні, і, у прыватнасці:

- (а) вызначэнню мінімальнага ўзросту, ніжэй за які дзіця не можа лічыцца дзеяздольным адносна парушэння крымінальнага заканадаўства;
- (б) у адпаведных і пажаданых выпадках – меры адносна такіх дзяцей без выкарыстання судовых разбіральніцтваў пры поўным шанаванні правоў чалавека і прававых гарантый.

4. Неабходная наяўнасць такіх мерапрыемстваў, як догляд, пастановы аб апецы і наглядзе; кансультацыі; прызначэнне выпрабавальнага тэрміну; выхаванне; праграмы навучання і прафесійнай падрыхтоўкі і іншыя формы догляду, якія замяняюць догляд ва ўстановах, з мэтай забяспечання такога абыходжання з дзіцём, якое адпавядала б яго дабрабыту, а таксама яго становішчу і характару злачынства».

Крыніца: Рольф Голаб/Піцер Крапф: Даследаванне правоў дзяцей. Паслядоўнасць урокаў для пачатковых школ. ВДГ/АПЧ, том V, Страсбург 2007 г., стар. 77ff.

Для далейшага чытання: Сінді Бэнкс, *Этыка крымінальнага правасуддзя*, Выд. «Thousand Oaks», 2004 г. PDF версія Главы 5, Мэта крымінальнага пакарання, даступная на <http://www.sagepub.com>.

БЛОК 9

Урад і палітыка

Як трэба кіраваць грамадствам?

9.1. Хто адказны?

Які самы лепшы спосаб кіраваць краінай?

9.2. Калі б вы былі прэзідэнтам

Навошта патрэбен урад?

9.3. Я і мая роля

Што краіна павінна чакаць ад сваіх грамадзян?

9.4. Вучнёўскі парламент

Як школа мусіць кіравацца?

БЛОК 9: Урад і палітыка Як трэба кіраваць грамадствам?

Палітыка – гэта працэс, з дапамогай якога грамадства людзей з рознымі думкамі і інтарэсамі дасягае калектыўных рашэнняў наконт таго, як іх сумеснае жыццё павінна быць арганізавана. Яна ўключае ў сябе перакананні і перамовы, а таксама нейкі механізм для прыняцця канчатковага рашэння, напрыклад, галасаванне. Яна ўключае ў сябе ўрад і ўладу, а таксама элемент прымусу – каб зрабіць калектыўныя рашэнні абавязковымі для грамадства ў цэлым.

Такім чынам, палітыка вызначаецца з пункту гледжання інстытутаў дзяржавы і адносінаў паміж дзяржавай і яе грамадзянамі. Гэтыя суадносіны прымаюць розныя формы ў рамках розных тыпаў палітычнай сістэмы, напрыклад, манархій, дэмакратый і таталітарных рэжымаў.

У дэмакратычным грамадстве грамадзяне маюць палітычнае роўнасць. Калектыўныя рашэнні прымаюцца ў некай форме мажарытарнага галасавання альбо самімі грамадзянамі, альбо іх абранымі прадстаўнікамі. Але дэмакратычная палітыка не толькі пра галасаванне – яна таксама пра дыскусію і абмеркаванне, і стварэнне магчымасці для грамадзян, каб іх голас па пытаннях грамадскай значнасці быў пачуты.

Важным пытаннем у дэмакратычнай дзяржаве з’яўляецца належнае функцыянаванне інстытутаў дзяржавы і выкананне грамадзянамі сваіх адпаведных абавязкаў. Іншым прыкладам з’яўляецца ступень, у якой асобныя інстытуты ў дэмакратычным грамадстве павінны рэгулявацца дэмакратычным шляхам (школы, да прыкладу).

Навучанне для выхавання дэмакратычнай грамадзянскасці і правоў чалавека

Праз гэты блок урокаў вучні:

- развіваюць разуменне розных формаў праўлення і іх наступствы для грамадзян;
- атрымаюць больш глыбокае разуменне абавязкаў і функцый урада, а таксама адпаведных абавязкаў грамадзян;
- пазнаёмяцца больш глыбока з дэмакратычнымі працэсамі;
- даведаюцца больш пра палітычную сістэму ў сваёй краіне.

Чытач заўважыць, што ў планах наступных урокаў прапануецца хатняя праца, якая будзе падтрымліваць навучанне і разуменне. У ідэале, наступныя ўрокі павінны пачынацца з унёскаў вучняў. Гэта займае шмат часу і часта прыводзіць да ўзнікнення пытанняў у класе, дыктуючы неабходнасць паўтарэння або тлумачэння; могуць быць справакаваныя спонтаныя дыскусіі. Гэта справа настаўніка вырашыць, ці дазваляе бюджэт часу правесці дадатковы ўрок, які будзе дададзены да блоку з улікам патрэбаў у навучанні і інтарэсаў вучняў. Відавочна, што існуюць межы пашырэння блока, таму альтэрнатывы неабходныя. Калі бюджэт часу абмежаваны, настаўнік можа сабраць некаторыя або ўсе пісьмовыя работы і даваць пісьмовую зваротную сувязь ці, у некаторых выпадках, таксама адзначаць працу вучняў. Вучні таксама могуць здаваць сваю працу на добраахвотнай аснове. І, нарэшце, хатнія заданні могуць служыць для паўтарэння або падрыхтоўкі да тэстаў. У прыцыпе, настаўнік заўсёды павінен разглядаць функцыю хатняй працы вучняў і вырашыць, ці варта інтэграваць гэту працу ў план наступнага ўрока, і калі так, то якім чынам.

Прыклад такога роду планавання абмяркоўваецца ў апісанні ўрока 4.

БЛОК 9: Урад і палітыка

Як трэба кіраваць грамадствам?

Назва ўрока	Мэты	Заданні вучням	Рэсурсы	Метад
Урок 1: Хто адказны?	Вучні даведваюцца аб розных формах кіравання, напрыклад, аб дэмакратыі і дыктатуры	Вучні разважаюць аб справядлівасці сістэмы кіравання у нейкай выяўнай краіне	Вучнёўскі раздатак 9.1 для кожнага вучня, папера і ручкі	Гісторыя, праца ў парах, абмеркаванне ўсім класам, фармальныя дэбаты
Урок 2: Калі б вы былі прэзідэнтам	Вучні здольныя растлумачыць функцыі і адказнасць ураду	Вучні ўяўляюць, што яны ўтвараюць урад і мусяць вырашыць, як асвоіць бюджэтныя сродкі. Яны разглядаюць сацыяльныя ідэалы, якіх хацелі б дасягнуць	Вялікі аркуш паперы, маркеры і ліст з падказкай для кожнай групы з 4-6 вучняў	Плакаты, прэзентацыі, праца ў малых групах і агульнае абмеркаванне ўсім класам
Урок 3: Я і мая роля	Вучні даведваюцца аб абавязках навучаюцца аб абавязках грамадзян у дэмакратычным грамадстве	Вучні разглядаюць тыпы адказнасці, што ляжыць на грамадзянах, і як захаваць іх ставіцца да яе больш сур'ёзна	Набор карткаў для абмяркавання (вучнёўскі раздатак 9.2), вялікія аркушы паперы і маркеры для кожнай групы з 4-6 вучняў	Прэзентацыі, праца ў малых групах і агульнае абмеркаванне ўсім класам
Урок 4: Вучнёўскі парламент	Вучні вызначаюць крытэрыі таго, як школа мусяць кіравацца, і роля вучнёўскага органа кіравання ў гэтым працэсе	Вучні разглядаюць, як мусяць працаваць іх ідэальны вучнёўскі парламент	Апытальны ліст для кожнага вучня (вучнёўскі раздатак 9.3) і вялікія аркушы паперы і маркеры для кожнай групы з 4-6 вучняў	Прэзентацыі, асабістае, у малых групах і агульнае абмеркаванне ўсім класам

Урок 1

Хто адказны?

Які самы лепшы спосаб кіравання краінай?

Мэта навучання	Вучні даведваюцца аб розных формах праўлення, такіх як дэмакратыя і дыктатура
Заданні вучням	Вучні разважаюць аб справядлівасці сістэмы кіравання, якая існуе ў нейкім уяўным грамадстве
Рэсурсы	Вучнёўскі раздатак 9.1, папера і ручкі для кожнага вучня
Метад	Гісторыя, праца ў парах, абмеркаванне ўсім класам, фармальныя дэбаты

Канцэптualaнае навучанне

Формы праўлення можна класіфікаваць па-рознаму, напрыклад, з пункту гледжання таго, хто мае ўладу, як улада даруецца людзям, дзе палягае суверэнiтэт і як прымяняецца закон. На практыцы асноўнымі відамі з'яўляюцца дэмакратыя, манархія, тэакратыя і тыранія ці дыктатура. Iх варта разглядаць як «iдэальныя тыпы», таму што ў рэчаіснасці яны могуць суіснаваць у адной краіне – напрыклад, парламенцкая дэмакратыя можа ўтрымліваць у сабе элементы дыктатуры, альбо дэмакратыя можа суіснаваць з кіруючай каралеўскай сям'ёй.

Урок

Настаўнік пачынае ўрок, чытаючы гісторыю «Каралеўства Сіккал» (вучнёўскі раздатак 9.1). Кожны вучань мусіць мець сваю ўласную копію гэтай гісторыі, каб слядзіць за тэкстам па меры таго, як настаўнік чытае.

Настаўнік спыняецца, прачытаў частку тэксту, каб спытаць:

- Што вы думаеце пра жыццё ў Сіккале ад таго, што вы ўжо пачулі?

У канцы чытання настаўнік пытаецца:

- Што вы думаеце пра жыццё ў Сіккале цяпер?

Настаўнік дзеліць вучняў на пары і просіць іх падумаць аб якасці жыцця ў Сіккале. Вучні атрымліваюць лісток паперы, на якім яны павінны запісаць тое, што, на іх думку, ёсць перавагі і недахопы жыцця ў Сіккале.

Настаўнік просіць пары прадставіць свае ідэі ўсяму класу і піша асноўныя пункты, каб усе бачылі.

Затым настаўнік просіць клас у цэлым паразважаць над тым, як Сіккал кіруецца:

- Як вы думаеце, Сіккалам кіруюць справядліва? Чаму так або чаму не?
- Калі вы думаеце, што можна было б кіраваць гэтай краінай больш справядліва, што б неабходна была змяніць для гэтага?

Далей настаўнік просіць клас ўявіць, што яны з'яўляюцца жыхарамі Сіккала. Клас падзяляецца на дзве вялікія групы для абмеркавання: адна група шукае аргументы на карысць працягу таго, каб краінай працягваў кіраваць кароль; другая група сцвярджае, што кожны жыхар – не толькі кароль – павінны мець права голасу ў кіраванні краінай. Настаўнік дае групам некалькі хвілін, каб падумаць і запісаць свае аргументы, якія яны могуць выкарыстоўваць у ходзе дыскусіі. Дзве групы сядваюць тварам адна да адной на процілеглых баках класа і пачынаюць дыскусію. Вучні з кожнага боку па чарзе выказваюць сваё меркаванне – магчыма, ужываючы «гаварачую палку» – нейкую палку, якая выкарыстоўваецца ў якасці мікрафона.

Настаўнік запрашае вучняў выказаць сваё меркаванне, якія аргументы бакоў былі найлепшыя.

Вучні цяпер гатовыя да кароткага тлумачэння (індуктыўны падыход). Настаўнік запісвае назвы пяці тыпаў урада і тлумачыць, чым яны адрозніваюцца, спасылаючыся, дзе гэта магчыма, на ўнёсак вучняў:

- манархія;
- дэмакратыя;
- дыктатура;
- тэакратыя;
- анархія.

Ўрок заканчваецца пытаннем да вучняў аб сістэме ўлады ў іх краіне. У якасці хатняга задання вучняў просяць даведацца больш аб гэтым і сфармуляваць вытанні віктарыны – 5-10 пытанняў – для праверкі ведаў астатняга класа на наступным уроку.

Урок 2

Калі б вы былі прэзідэнтам

Для чаго патрэбны ўрад?

Мэта навучання	Вучні здольныя растлумачыць функцыі і абавязкі ўрада
Заданні вучням	Вучні ўяўляюць, што яны фармуюць урад і павінны вырашыць, як патраціць дзяржаўныя грошы. Яны разглядаюць свайго роду сацыяльныя ідэалы, якіх жадалі б дасягнуць
Рэсурсы	Вялікі аркуш паперы, фламастэры і ліст з падуказкай для кожнай групы з 4-6 вучняў
Метад	Плакаты, прэзентацыі, праца ў малых групах, і абмеркаванне ўсім класам

Канцэптуальнае навучанне

Абавязак ўрада ў дэмакратычным грамадстве – садзейнічаць агульнаму дабрабыту. Гэта больш, чым дабро на карысць большасці. Гэта – дабро для ўсіх членаў грамадства. Што гэта азначае на практыцы, часта – прадмет дыскусій. Быў прапанаваны цэлы шэраг розных – часам супярэчлівых – сацыяльных ідэалаў, такіх як сацыяльнае забеспячэнне, бяспека, справядлівасць, сацыяльная гармонія, правы чалавека або росквіт. Іх размеркаванне па прыярытах – у святле рэальных выдаткаў – цяжкая задача, тым больш, што рэсурсы, якімі распалагае ўрад, заўсёды абмежаваныя.

Урок

Настаўнік пачынае ўрок шляхам дзялення вучняў на групы па 4-6 чалавек і дае кожнай групе вялікі аркуш паперы і фламастэры.

Настаўнік просіць групы ўявіць, што яны жывуць у нейкі момант у будучыні, і знаходзяць, што яны былі пастаўленыя на чале кіравання краінай – іншымі словамі, яны з'яўляюцца ўрадам. Як у ўрада, у іх ёсць 6 мільярдаў даляраў бюджэтных грошай на траты. Настаўнік можа адаптаваць гэтую лічбу пад гадавы бюджэт ўрада сваёй краіны.

Заданне для груп – вырашыць, якім чынам яны будуць марнаваць гэтыя грошы на працягу наступнага года. Выкарыстоўваючы паперу і фламастэры, кожная група стварае плакат, дзе яны тлумачыць, у якасці ўрада, на што пойдучы грошы бюджэту, а потым даводзяць сваі да класа падчас прэзентацыі. У канцы кожнай прэзентацыі, іншыя вучні маюць магчымасць задаваць пытанні групе.

Настаўнік таксама ставіць пытанні групам, ўводзячы новую інфармацыю пра эканоміку і функцыі ўрада, напрыклад:

- Вы падумалі пра выкарыстанне часткі грошай на пагашэнне знешнега доўгу?
- Ці плануеце вы выдаткі на стварэнне новых працоўных месцаў?
- Наколькі важна для ўрада выдаткаваць грошы на адукацыю?

Затым настаўнік разам з усім класам складае спіс, бачны ўсім, усіх рэчаў, на якія, на іх думку, урад павінен выдаткаваць бюджэтныя грошы.

Вучні вяртаюцца ў свае групы і на асобным аркушы паперы складаюць спіс сацыяльных ідэалаў, якія ўрад дэмакратычнага грамадства, на іх думку павінны імкнуцца дасягнуць, напрыклад:

- сацыяльнае забеспячэнне;
- бяспека;
- справядлівасць;
- сацыяльная гармонія;
- правы чалавека;
- росквіт.

Групы спрабуюць сааднесці ідэалы ў спісе з накірункамі выдаткаў, якія яны сфармулявалі ранней, разглядаючы, якія з ідэалаў дасягаюцца за кошт кожнага з накірункаў выдаткаў.

Настаўнік просіць групы прадставіць свае ідэі ўсяму класу і заканчвае ўрок, запытаўшыся, у сваю чаргу, ва ўсіх вучняў:

- Як вы думаеце, які найважнейшы абавязак урада?

У якасці хатняга задання, настаўнік прісіць вучняў высветліць некаторыя з спосабаў, у якіх выдаткоўваюцца дзяржаўныя грошы ў іх краіне. Яны могуць зрабіць гэта праз тэлевізар або газеты. Вучні распавядаюць аб тым, што яны знайшлі, у пачатку наступнага ўрока і робяць высновы, ці супадае гэта з іх уласнымі прыярытамі.

Урок 3**Я і мая роля****Што краіна павінна чакаць ад сваіх грамадзян?**

Мэта навучання	Вучні даведваюцца пра абавязкі грамадзян у дэмакратычным грамадстве
Заданні вучням	Вучні разглядаюць тыпы абавязкаў, якія грамадзяне маюць і як можна заахвоціць іх адносіцца да абавязкаў больш сур'ёзна.
Рэсурсы	Набор картак для абмеркавання (вучнёўскі раздатак 9.2), вялікі аркуш паперы і маркер для кожнай групы з 4-6 вучняў
Метад	Прэзентацыі; праца ў малых групах і абмеркаванне ўсім класам

Інфармацыйны блок

У дэмакратычным грамадстве грамадзяне маюць пэўныя правы, такія, як грамадзянскія, палітычныя, сацыяльныя, культурныя і экалагічныя правы. Тое, як гэтыя правы павінны выглядаць – прадмет дыскусій і абмеркавання. Таксама як і пытанне адказнасці і абавязкаў, якія ідуць разам з гэтымі правамі. Некаторыя людзі думваюць, што грамадзяне павінны мець проста адзін абавязак – падпаркоўвацца закону. Іншыя лічаць, што грамадства патрабуе ад грамадзян мець значна больш шырокае кола абавязкаў і адказнасці.

Урок

Настаўнік пачынае ўрок шляхам дзялення вучняў на групы па 4-6 чалавек і дае кожнай групе набор картак для абмеркавання (вучнёўскі раздатак 9.2). Кожная з картак ўтрымлівае прапанаваны абавязак грамадзяніна.

Настаўнік просіць групы раскласці карткі на тры катэгорыі – у залежнасці ад таго, ці лічаць яны, што абавязак, прапанаваны на картцы, павінны прымяняцца да:

1. УСІХ грамадзян;
2. НЕКАТОРЫХ грамадзяне; або
3. НИКОГА з грамадзян.

Настаўнік запрашае вучняў прадставіць свае рашэнні класу ў цэлым і растлумачыць свае меркаванні.

Вучні вяртаюцца ў свае групы і атрымліваюць вялікія аркушы паперы і фламастэры. Настаўнік кажа, што іх заданне – скласці «Хартыю грамадзян». Яны павінны падзяліць свой аркуш паперы на два слупкі. У першым слупку яны пішуць тое, што, на іх думку, кожны грамадзянін у сваёй краіне у стане чакаць ад свайго ўраду і сваіх улад (пад загалоўкам «ПРАВЫ»), а ў другім слупку – тое, што грамадзяне згодныя рабіць у абмен на правы (пад загалоўкам «АБАВЯЗКІ»).

Калі яны скончылі, групы прадстаўляюць свае ідэі ўсяму класу і даць іншым вучням магчымасць задаваць ім пытанні.

Нарэшце, настаўнік пытаецца ў класа ў цэлым:

- Як вы думаеце, грамадзяне ў вашай краіне заўсёды выконваюць свае абавязкі, як трэба? Чаму так або чаму не?
- Якія рэчы, на вашу думку, можна было б зрабіць, каб заахвоціць людзей узяць на сябе адказнасць, у якасці грамадзян больш сур'ёзна?
- Як вы думаеце, ці можна забраць некаторыя правы ў тых грамадзян, якія не выконваюць свае абавязкі належным чынам? Чаму так або чаму не?

У якасці хатняга задання, вучні праводзяць абследаванне сваіх сям'і і сяброў, апытваючы іх пра тое, што яны думаюць аб абавязках грамадзяніна. У пачатку наступнага ўрока яны прадстаўляюць класу свае вынікі.

Урок 4

Вучнёўскі парламент

Як трэба кіраваць школай?

Мэта навучання	Вучні здольныя вызначыць крытэрыі, якія тычацца таго, як варта кіраваць школай, і ролю вучняў у гэтым працэсе
Заданні вучням	Вучні разглядаюць, як будзе працаваць іх ідэальны вучнёўскі парламент
Рэсурсы	Апытальны ліст для кожнага вучня (вучнёўскі раздатак 9.3) і вялікі аркуш паперы і маркеры для кожнай групы з 4-6 вучняў
Метад	Прэзентацыі, праца індывідуальная і ў малых групах і агульнае абмеркаванне ўсім класам

Інфармацыйны блок

Маладыя людзі таксама з'яўляюцца грамадзянамі. Яны маюць права мець права голасу ў рэчах, якія закранаюць іх інтарэсы і інтарэсы іх суполак. Гэта ўключае ў сябе сваю школу. Механізмы, якія дазваляюць вучням мець права голасу ў кіраванні школай, не толькі дапамагаюць забяспечыць, каб маладыя людзі карысталіся гэтым правам, яны таксама дапамагаюць ім даведацца аб дэмакратычных працэсах. Аднак, якімі могуць быць гэтыя механізмы, – гэта прадмет для абмеркавання. Некаторыя людзі думаюць, што для кожнай школы важна мець свой уласны вучнёўскі парламент, іншыя кажуць, што гэта – не абавязкова і што існуюць іншыя магчымасці для вучняў зрабіць свой унёсак у кіраванне сваёй школай.

Урок пачынаецца з дакладу вучняў таго, што яны падрыхтавалі ў якасці хатняга задання. У залежнасці ад насычанасці іх матэрыялаў і неабходнасці абмеркавання, бюджэт часу, магчыма, давядзецца прадоўжыць яшчэ на адзін ўрок. Паколькі існуюць абмежаванні гэтага варыянту, настаўнік можа таксама сабраць працы вучняў і даць на іх свае пісьмовыя водгукі. Настаўнік павінен забяспечыць, аднак, што працы вучняў надаецца належная ўвага.

Урок

Вучні пачынаюць урок, прадстаўляючы вынікі сваіх даследаванняў, якія паказваюць, што іх сем'і і сябры думваюць пра абавязкі грамадзяніна. Вучні абмяркоўваюць свае вынікі.

Настаўнік ўводзіць новую тэму са спасылкай на матэрыял вучняў, у залежнасці ад абставін, і пытаецца ў вучняў, наколькі добра, на іх думку, працуе іх школьны савет або вучнёўскі парламент. Калі ў цяперашні час у школе няма формы прадстаўніцтва вучняў, настаўнік павінен спытаць вучняў, ці ведаюць яны якія-небудзь іншыя школы, якія маюць гэта, і, калі так, то ў якой форме.

Настаўнік кажа вучням, што іх задача ў тым, каб прадставіць сабе ідэальны вучнёўскі парламент – гэта значыць, групу дэмакратычна абраных вучняў, якія прадстаўляюць інтарэсы вучняў у сваёй школе ў цэлым.

Затым настаўнік раздае апытальнік (вучнёўскі раздатак 9.3), якія вучні запаўняюць самастойна.

Настаўнік дзеліць вучняў на групы па 4-6 чалавек; групы маюць некаторы час, каб параўнаць свае адказы на пытанні анкеты і задаць адзін аднаму дадатковыя пытанні. Затым настаўнік дае кожнай групе вялікі аркуш паперы і некалькі фламастэраў. Задача для груп – распрацаваць канстытуцыю свайго ідэальнага вучнёўскага парламента. Настаўнік павінен растлумачыць, што такое канстытуцыя, і прывясці некаторыя прыклады тыпаў правілаў, якія яны маглі б занесці ў канстытуцыю вучнёўскага парламента.

Скончыўшы сваю працу, групы прадстаўляюць яе астатняму класу і разглядаюць узнятыя пытанні, напрыклад:

- Колькі ўлады павінны мець вучні і колькі ўлады павінны мець дырэктар школы і настаўнікі?
- Хто павінен мець апошняе слова ў прыняцці рашэнняў, якія ўплываюць на кіраванне школай?
- Ці можа школа быць дэмакратыяй?

Нарэшце, вучні павінны зрабіць прэзентацыю ад класа для дырэктара школы, і, калі яны пажадаюць, ўнесці нейкія канкрэтныя прапановы адносна па іх ўласнага школьнага парламента.

У якасці хатняга задання вучні павінны правесці абследаванне сям'і і сяброў, запытаўшыся ў іх:

- Ці лічыце вы, што кожная школа ў краіне павінна мець вучнёўскі парламент? Чаму (або чаму не)?

Вучні павінны прадставіць вынікі свайго апытання ў пачатку наступнага ўрока.

Вучнёўскі раздатак 9.1

Каралеўства Сіккал

Сіккал – краіна, якая знаходзіцца высока ў гарах. На працягу многіх стагоддзяў яна мала мала кантактаў з навакольным светам.

Хоць Сіккал – толькі малюсенькае каралеўства, краіна ў апошні час прыцягнула вялікую ўвагу. Гэта адбываецца галоўным чынам з-за незвычайнага спосабу, якім там арганізавана грамадства.

Пачнем з таго, што ніхто ў Сіккале ніколі не галадае. Жыхары самі вырабляюць усе свае ўласныя прадукты харчавання, і іх атрымлівае той, хто мае патрэбу. Жылле прадастаўляецца без арэнднай платы кожнай сям’і. Памер дома залежыць ад колькасці людзей у сям’і. Паліва для ацяплення і прыгатавання ежы выдаецца бясплатна, таксама як і рамонтныя паслугі. Калі хто-небудзь захварэе, лекар заўсёды пад рукой. Кожны жыхар праходзіць бясплатны медыцынскі агляд кожныя шэсць месяцаў, і сацыяльныя работнікі рэгулярна наведваюць пажылых людзей, сем’яў з маленькімі дзецьмі, і ўсіх, хто мае патрэбу ў дадатковым уходзе.

У Сіккале добрыя рэчы для жыцця даступныя для ўсіх. Кожная сям’я атрымлівае кнігу ваўчараў, якія яна абменьвае кожны год на розных прадметы раскошы, такіх як парфумы, мэбля або спецыі. Ваўчары могуць быць абменены адразу ж, або назапашаны на працягу пэўнага перыяду часу для чагосьці асаблівага.

Як людзі Сіккала змаглі арганізаваць усе гэтыя рэчы? З пары, якую хтосьці яшчэ можа спомніць, Сіккал быў пад уладай каралеўскай сям’і. Цяперашні кіраўнік – кароль Сік-III. Ён прымае рашэнне аб колькасці працоўных, неабходных для кожнага віду работ, такіх як вырошчванне прадуктаў, будаўніцтва дамоў або медыцынская дапамога. Людзі для гэтых працоўных месцаў адбіраюцца ва ўзросце пяці гадоў і накіроўваюцца ў спецыяльныя школы для навучання. Фермеры – у сельскагаспадарчую школу, будаўнікі дамоў – у тэхнікум, лекар – у медыцынскую школу, і гэтак далей. Усе астатнія жыхары працаздольнага ўзросту выкарыстоўваюцца каролём Сікам ў ягоных каралеўскіх палацах.

Самае дзіўнае аб Сіккале у тым, што там няма такога паняцця як грошы. Нікому не трэба плаціць, таму што ўсе маюць усё, што трэба!

Вы можаце спытаць сябе, няўжо ніхто у Сіккале ніколі не скардзіцца на гэтыя парадкі. На самой справе, гэта здараецца вельмі рэдка. Некалькі чалавек, якія скардзіліся, знаходзяцца пад прыглядам у надзейных псіхіятрычных шпіталях. У рэшце рэшт, трэба вар’ятам, каб скардзіцца на жыццё ў такім грамадстве, ці не так?

Вучнёўскі раздатак 9.2

Карткі для абмеркавання

Плаціць падаткі	Быць членам палітычнай партыі
Змагацца за абарону сваёй краіны	Галасаваць на выбарах
Дакладаць паліцыі аб злачынстве	Падтрымліваць сваю сям'ю
Падпарадкоўвацца закону	Дапамагаць сваім суседзям
Выступаць у абарону сваёй краіны, калі яе крытыкуюць	Нешта яшчэ...?

Як, на вашу думку, можа выглядаць вучнёўскі парламент:

1. Колькі прадстаўнікоў вучняў там павінна быць?
2. Як менавіта будуць абраныя гэтыя прадстаўнікі?
3. Як часта павінен збірацца вучнёўскі парламент?
4. Дзе можа праводзіць свае пасяджэнні вучнёўскі парламент?
5. Як, калі наогул, настаўнікі ці бацькі мусяць быць уцягнутыя?
6. Якія пытанні будзе дазволена абмяркоўваць вучнёўскаму парламенту, і якія пытанні не будзе дазволена абмяркоўваць?
7. Якія рашэння будзе дазволена рабіць вучнёўскаму парламенту, і якія рашэнні яму не будзе дазволена рабіць?

Агенты на продажи публикацияў Рады Еўропы
Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: + 32 (0)2 231 04 35
Fax: + 32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
<http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Fax: + 32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
<http://www.jean-de-lannoy.be>

**BOSNIA AND HERZEGOVINA/
BOSNIE-HERZÉGOVINE**

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000 SARAJEVO
Tel.: + 387 33 640 818
Fax: + 387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: + 1 613 745 2665
Fax: + 1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

CROATIA/CROATIE

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

**CZECH REPUBLIC/
RÉPUBLIQUE TCHÈQUE**

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: + 420 2 424 59 204
Fax: + 420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

**DENMARK/DANEMARK
GAD**

Vimmelskafte 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: + 45 77 66 60 00
Fax: + 45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
<http://www.gad.dk>

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: + 358 (0)9 121 4430
Fax: + 358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
<http://www.akateeminen.com>

FRANCE

Please contact directly /
Merci de contacter directement
Council of Europe Publishing
Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
<http://book.coe.int>

Librairie Kléber
1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: + 33 (0)3 88 15 78 88
Fax: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kléber@coe.int
<http://www.librairie-kléber.com>

GREECE/GRÈCE

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tel.: + 30 210 32 55 321
Fax: + 30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
<http://www.kauffmann.gr>

HUNGARY/HONGRIE

Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: + 36 1 329 2170
Fax: + 36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
<http://www.euroinfo.hu>

ITALY/ITALIE

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: + 39 0556 483215
Fax: + 39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
<http://www.licosa.com>

NORWAY/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: + 47 2 218 8100
Fax: + 47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

POLAND/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obrońcow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: + 48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
<http://www.arspolona.com.pl>

PORTUGAL

Marka Lda
Rua dos Correeiros 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tel: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E mail: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

**RUSSIAN FEDERATION/
FÉDÉRATION DE RUSSIE**

Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tel.: + 7 495 739 0971
Fax: + 7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
<http://www.vesmirbooks.ru>

SWITZERLAND/SUISSE

Planetis Sàrl
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: + 41 22 366 51 77
Fax: + 41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

TAIWAN

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: + 44 (0)870 600 5522
Fax: + 44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tsoshop.co.uk>

**UNITED STATES and CANADA/
ÉTATS-UNIS et CANADA**

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Fax: + 1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

Выдавецтва Рады Еўропы/Éditions du Conseil de l'Europe

F-67075 STRASBOURG Cedex

Тэл.: + 33 (0)3 88 41 25 81 – Факс: + 33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: <http://book.coe.int>

Гэта – дапаможнік для настаўнікаў па выхаванні дэмакратычнай грамадзянскасці (ВДГ) і адукацыі ў сферы правоў чалавека правах чалавека выхаванне (АПЧ), рэдактароў падручнікаў па ВДГ/АПЧ і распрацоўшчыкаў навучальных праграм. Дзевяць навучальных блокаў, прыкладна па чатыры ўрокі ў кожным, засяроджваюцца на ключавых паняццях ВДГ/АПЧ. Планы ўрокаў даюць пакрокавыя інструкцыі і ўключаюць у сябе вучнёўскія раздаткавыя матэрыялы і даведачную інфармацыю для настаўнікаў. Такім чынам, дапаможнік падыходзіць для стажораў або пачаткоўцаў у прафесіі настаўніка і настаўнікаў, якія атрымліваюць навучанне ў галіне ВДГ/АПЧ без адрыву ад працы. Вопытныя настаўнікі могуць абапірацца на гэтыя ідэі і матэрыялы. Дапаможнік ахоплівае поўны навучальны год малодшых класаў школы, але, паколькі кожны блок – самастойны сам па сабе, дапаможнік дае вялікую гнуткасць у выкарыстанні. Мэта ВДГ/АПЧ – актыўны грамадзянін, які хоча і можа ўдзельнічаць у дэмакратычным грамадстве. Таму ідэі ВДГ/АПЧ моцна падкрэсліваюць дзеянні і задачна-арыентаванае навучанне. Школьная супольнасць разглядаецца як сфера сапраўднага вопыту, дзе маладыя людзі могуць навучыцца удзельнічаць у дэмакратычным працэсе прыняцця рашэнняў і могуць ўзяць на сябе адказнасць ужо ў раннім узросце. Асноўныя канцэпцыі ВДГ/АПЧ выкладаюцца ў якасці інструментаў бесперапыннага навучання.

Гэта – Том III з серыі з шасці тамоў:

ВДГ/АПЧ Том I:	Адукацыя для дэмакратыі: Базавыя матэрыялы па выхаванні настаўнікаў дэмакратычнаму грамадзянству і ў сферы правоў чалавека
ВДГ/АПЧ Том II:	Як вырасці ў дэмакратыі: планы ўрокаў для пачатковага ўзроўню па дэмакратычнаму грамадзянству і ў сферы правоў чалавека
ВДГ/АПЧ Том III:	Жыццё ў дэмакратыі: Планы ўрокаў па ВДГ/АПЧ для малодшых класаў сярэдняй школы
ВДГ/АПЧ Том IV:	Удзел у дэмакратыі: планы ўрокаў для старэйшых класаў сярэдняй школы па дэмакратычнаму грамадзянству і ў сферы правоў чалавека
ВДГ/АПЧ Том V:	Даследаванне правоў дзяцей: дзевяць кароткіх праектаў для пярвічнага ўзроўню
ВДГ/АПЧ Том VI:	Навучанне дэмакратыі: зборнік мадэляў па па дэмакратычнаму грамадзянству і ў сферы правоў чалавека

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

www.coe.int

Рада Еўропы мае 47 дзяржаў-членаў, якія ахопліваюць практычна ўвесь еўрапейскі кантынент. Яна імкнецца развіваць агульныя дэмакратычныя і прававыя прынцыпы, заснаваныя на Еўрапейскай канвенцыі аб правах чалавека і іншых базавых дакументах аб абароне фізічных асоб. З тых часоў як яна была заснавана ў 1949 годзе, у перыяд пасля Другой сусветнай вайны, Рада Еўропы сімвалізуе прымірэнне.

ISBN 978-92-871-8527-3

9 789287 185273

€11/AB\$17

<http://book.coe.int>

Выдавецтва Рады Еўропы